

Ἡ ΠΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΙΘ'

ΜΑΪΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 1970

ΤΕΥΧΟΣ 212

Δρος Δ. ΠΑΝΤΕΛΟΔΗΜΟΥ

(Faculté des Lettres et Sciences Humaines Univ. de Lyon)

Ο ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΟΥΓΚΟ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΟΥ 1821

Ἡ ἐπίσημος ἑναρξίς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 συνετάξε τὸς ἀντιπροσώπους τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, ἡτοί τῆς Ἀγγλίας, Ρωσσίας, Πρωσσίας καὶ Γαλλίας, οἵτινες συνεδρίαζον ἐν Laibach περὶ τοῦ προβλήματος τῆς Ἰαπόλεως. Ἡ ἀπελευθερωτικὴ ἑλληνικὴ ἐξεγέρσις ἦτο ἀντίθετος ὅχι μόνον πρὸς γενικὸν πνεῦμα τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ἀλλὰ καὶ τῆς προσφάτου ἀποφάσεως τῆς Αὐστρίας, Ρωσσίας καὶ Πρωσσίας κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἐν Τρορραυ συνεδίου περὶ ἀμέσων ἐπεμβάσεως πρὸς καταστολὴν πάσης ἐξεγέρσεως ἐν Εὐρώπῃ.

Ἡ Γαλλία τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ', ἐξησθενημένη ἐκ τῶν μακροχρονίων ἡμι-καταστροφῶν καὶ τῶν περιπετειῶν τοῦ Ναπολέοντος, προσαρμόζει τὴν πολιτικὴν τῆς, ἀλλωστε ἑναρμονίζεται πλήρως πρὸς τὰ πατροπαράδοτα φιλικὰ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν συναισθήματα, πρὸς τὴν κατενθυντήριον γραμμὴν τοῦ συνεδρίου ἐν Τρορραυ. Ἡ Ἀγγλία, φοβουμένη τὴν ἐπέκτασιν τῆς Ρωσσίας πρὸς τὸν Εὐξείνιον ὠκεανόν, τίσσεται ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τῆς Ὑψηλῆς Πύλης πρὸς ἀποσόβησιν ἐμπολέμου καταστάσεως εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐκ τῆς ὁποίας ὁ τσάρος θὰ ἠδύνατο ἀποκομίσῃ μεγάλα ὀφέλη.

Διαφορετικὴν ὁμῶς ὑποδοχὴν ἐπεφύλαξεν εἰς τὸ ἄγγελμα τῆς ἑλληνικῆς ἐξεγέρσεως ἡ κοινὴ γνώμη τῶν κρατῶν τῆς Δύσεως. Οὕτως εἰς τὴν Γερμανίᾳ δρῶνται ἤδη τὸν Αὐγούστου τοῦ 1821 Φιλελληνικοὶ Σύλλογοι τῇ ὑποκινήσει τοῦ ἑλληνιστοῦ Thiersch καὶ τοῦ φιλοσόφου Krug πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ Φιλελληνικὴ κίνησις λαμβάνει τέσσαρας μορφάς: ἡ πρώτη εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὴν ἐφημερίδων ἐξύμνησις τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ μεγαλείου καὶ τῆς ἱστορίας τῶν ταλαιπωριῶν καὶ μαρτυριῶν τῶν ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν ἀπολλούτων ὁμοθρήσκων ἀδελφῶν, πρὸς εὐμενῆ διάθεσιν τῆς κοινῆς γνώμης ὑπὲρ τῆς ἑπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων. Δευτέραν μορφήν ἀποτελοῦν οἱ ἐκουσίως ἀφικνούμενοι εἰς τὴν ἑπαναστατημένην Ἑλλάδα καὶ ἡρωικῶς ἀγωνισθέντες πρὸς ἀτόπαισιν τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ Γάλλοι φιλέλληνες. Ἐνωρὶς ὥσαυτως ἤρχισεν ἡ συγκρότησις τῶν λόγων καὶ ἑταιρειῶν κατ' ἀπομίμησιν τῶν Συλλόγων τῆς Γερμανίας καὶ Ἀγγλίας, πρὸς ὕλικὴν καὶ ἠθικὴν ἐνίσχυσιν τῶν Ἑλλήνων. Οὕτως ἐν ἔτει 1821 ἀναπτύσσεται εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἑταιρείας τῆς Χριστιανικῆς Ἠθικῆς ἡ ἑταιρεία

τῶν Ἑλλήνων», τῆς ὁποίας προΐσταται ὁ δοῦξ La Rochefoucauld, ὁ Guizot, ὁ στρατηγὸς Sébastiani καὶ ὁ συγγραφεὺς Benjamin Constant, ὅστις συνέταξε τὴν «Ἐκκλησίαν πρὸς τὰ Χριστιανικὰ ἔθνη», διὰ τῆς ὁποίας ἐξετοξεύοντο πύρινα βέλη κατὰ τοῦ τουρκοῦ ζυγοῦ ἐν Ἑλλάδι. Πλέον σημαντικὴ ὁμως ὑπῆρξεν ἡ μετὰ ἐν ἔτος συσταθεῖσα «Φιλανθρωπικὴ Ἑταιρεία πρὸς βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων», ἐκπροσωπομένη ὑπὸ τοῦ Σατωβριάνδου, τοῦ Casimir - Périer, τοῦ Villemain καὶ τοῦ ἐκδότου Firmin - Didot, ἐκ τῶν τυπογραφείων τοῦ ὁποίου ἐξεδίδοντο ἀδιακόπως ἀρχαῖοι Ἑλληνες συγγραφεῖς, φιλελληνικὰ κείμενα τῶν μελῶν τῆς Ἑταιρείας καὶ τὰ «Documents relatifs à l'état présent de la Grèce», ἅτινα περιέλαβον πλῆθος ἄρθρων καὶ ἀπομνημονευμάτων περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως².

Τὴν τελευταίαν μορφήν Φιλελληνισμοῦ ἐν Γαλλίᾳ ἀποτελοῦν αἱ λογοτεχνικαὶ ἐκδηλώσεις ποιητῶν καὶ συγγραφέων ὑπὲρ τοῦ ἀνίσου ἀλλὰ δικαίου ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων. Ἐκτὸς τῶν ἀρθρογράφων τῶν καθ' ἑκάστην κυκλοφορουσῶν ἐφημερίδων, οἵτινες ἔβλεπον τὴν Ἐπανάστασιν ἐκ πολιτικῆς συνήθως ἀπόψεως, τὰ ἥρωικά κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ Ἀγῶνος συνεκίνησαν σφοδρῶς τοὺς ποιητὰς καὶ ἰδιαίτερος τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὸν κύκλον τῶν Ρωμαντικῶν.

Ὁ Σατωβριάνδος ἤδη πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ἐκδηλώνει τὴν λατρείαν αὐτοῦ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα καὶ τὴν συγκίνησιν αὐτοῦ ἐκ τῆς δυστυχίας τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν τουρκοῦ ζυγὸν εἰς τὸ «Ὀδοιπορικόν»³ τῷ 1806, ἐνῷ μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς Ἐπαναστάσεως συγγράφει τὴν «Note sur la Grèce»⁴, διὰ τῆς ὁποίας περιορίζει τὴν φαντασίαν τοῦ ρωμαντικοῦ ποιητοῦ καὶ ἐπιδεικνύει τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ δξυδέρκειαν τονίζων ἰδιαίτερος ὅτι ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν Ἑλλήνων δύναται ὅπως συντελεσθῇ ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος δι' ἀπλῆς ὁμαδικῆς ἐκδηλώσεως τῶν Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης ὑπὲρ τοῦ δικαίου αἰτήματος τοῦ δεινῶς ἀγωνιζομένου λαοῦ, ἄνευ προκλήσεως πολεμικῶν συγκρούσεων καὶ ἐξεγέρσεων τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης.

Ὁ Βερανζέρους ἐν «Psara ou Chant de victoire des Ottomans» ὑπενθυμίζει εἰρωνικῶς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν Τούρκων καὶ ἐκφράζει ἐν ἐπῳδῷ τὴν ὀργὴν αὐτοῦ διὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν Ἑλλήνων ἐκ μέρους τῶν χριστιανικῶν κρατῶν τῆς Δύσεως. Τὴν καταστροφὴν ἐπίσης τῶν Ψαρῶν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Λόρδου Βύρωνος θορνεῖ ὁ Jules Lafèvre - Daumier εἰς τὸ ποίημα «Le Clocher de Saint Marc», τὸ ὁποῖον συνέθεσε τῷ 1824 εἰς Βενετίαν. Ὁ Casimir Delavigne δημοσιεύει τὴν ποιητικὴν συλλογὴν «Les Messéniennes», σύμβολον παντὸς ὑποτεταγμένου καὶ θεινοπαθοῦντος λαοῦ, ἐνῷ ὁ Richald ἀναβιβάζει ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ Théâtre - Français τὴν 26ην Νοεμβρίου 1825 τὴν τραγωδίαν «Λεωνίδας», ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ὕμνον εἰς τὴν γενναιότητα τῶν Ἑλλήνων⁵.

Αἱ φιλελληνικαὶ ἐκδηλώσεις αὗται εἶχον ὥς ἀποτέλεσμα ὅπως ὑπερνικήσωσι ἐν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου τὴν ἀντίδρασιν τῶν κυβερνήσεων καὶ ὀδηγήσωσι τὰς Μεγάλας Δυνάμεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἰς τὴν Συνθήκην τοῦ Λονδίνου τὴν 6ην Ιουλίου 1827, διὰ τῆς ὁποίας αἱ ὑπογράψασαι ταύτην Γαλλία, Ἀγγλία καὶ Ρωσία, ἐκηρύσσοντο ἀναφανδὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ μετὰ τρίμηνον περίπου ἐλάμβανον ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις, καταναυμαχήσασαι τὸν τουρκο-αἰγυπτιακὸν στόλον εἰς Ναυαρίνον. Ἐκτοτε ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος ἐφαίνεται ἔργον εὐχερές. Περὶ τῆς ἐπιτεύξεως τῆς ἐν λόγῳ ἀπελευθερώσεως ὁ δουρτής Léon de Meville, πλέγων τὸ ἐγκώμιον τοῦ μεγάλου φιλέλληρος J. G. Eynard, ἀναφέρει χαοακτηριστικῶς ἐνώπιον τῆς Βουλῆς τῷ 1846 ὅτι «δὲν διέσωσαν τὴν Ἑλλάδα αἱ κυβερνήσεις τῆς Εὐρώπης: ἡ κοινὴ γνώμη, εἰς ἀπλοῦς ποτὶς τῆς Γενεύης, ὁ M. Eynard ἐκάλεσε ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην εἰς βοήθειαν τῆς Ἑλλάδος»⁶.

Ἄλλοι πολῖται καὶ διαπρεπεῖς ποιηταὶ καὶ λογοτέχναι ἐπέτυχον, ὅπως ἀφύ-

πνισθῇ τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα τῆς κοινῆς γνώμης ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων ὁμοδορήσκων Ἑλλήνων καὶ στραφῇ ἡ πολιτικὴ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων κατὰ 18 μοίρας, πραγματοποιουμένης τοιοιτοτρόπως τῆς σωτηρίας τῆς Ἑλλάδος.

Ὡς κύριον ἐκπρόσωπον τοῦ λογοτεχνικοῦ Φιλελληνισμοῦ εἰς τὴν Γαλλίαν θεωροῦμεν γενικῶς τὸν ἐκ τῶν μεγίστων ρωμαντικῶν ποιητῶν Βίκτωρα Οὐγκώ. Ποία ὁμῶς ἡ πραγματικὴ συμβολὴ τοῦ ποιητοῦ τῶν «Ἐνατενίσεων» εἰς τὴν ἱερὰν υπόθεσιν τῶν Ἑλλήνων;

Λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι κυρίαν φιλελληνικὴν ἐκδήλωσιν τοῦ Οὐγκώ ἀπτελεῖ ἡ ποιητικὴ συλλογὴ «Orientales», εἵμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ παραδεχθῶμεν ἡ συμβολὴ τοῦ ποιητοῦ τούτου εἰς τὴν μεταβολὴν τῆς πολιτικῆς τῶν κυβερνήσεων τῆς Εὐρώπης ἐναντι τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τὴν ἐν γένει διάδοσιν τοῦ φιλελληνικοῦ πνεύματος εἰς τὴν Δύσιν ὑπῆρξεν ἀσήμαντος, διότι ἡ πρώτη ἐκδοσις τῆς ἐν λόγῳ ποιητικῆς συλλογῆς πραγματοποιεῖται μόνον κατὰ τὸν Ἰανουάριον 1829⁷, ὅτε χεν ἤδη λάβει χώραν ἡ Ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου καὶ συντελεσθῇ τρόπον τινὰ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος. Καίτοι ὁ Οὐγκώ ἀνῆκεν εἰς τὸν φιλελληνικὸν φιλογικὸν κύκλον, οὗτινος προΐστατο ὁ Κάρολος Nodier, ἤδη ἀπὸ τοῦ 1824, εἰς σὺμίαν ἐκδήλωσιν ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος προσέβη, ἐξαιρουμένης τῆς δημοσιεύσεως ἐνὸς ποιήματος. Περὶ τῶν αἰτίων ὁμῶς τῆς συνθέσεως τῆς «Orientales» καὶ τῶν φιλελληνικῶν συναισθημάτων τοῦ ποιητοῦ ἀνάγκη ὅπως ἐτάσωμεν τὸν Πρόλογον τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῆς ποιητικῆς ταύτης συλλογῆς.

Ὡς ὁ τίτλος δηλοῖ, ἐπικέντρον τῆς ἐν λόγῳ ποιητικῆς συλλογῆς εἶναι ἡ Ἀνατολὴ ἐν γένει καὶ οὐχὶ ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις. Ἄλλωστε ἐκ τῶν τεσσάρων καὶ ἐνὸς ποιημάτων, ἅτινα ἀπαρτίζουσιν τὰς «Orientales», μόνον ἐξ ἀνοήτων εἰς τὸν ἐθνικὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων. Τὴν ἰδέαν τῆς συνθέσεως τῆς ποιητικῆς ταύτης συλλογῆς συνέλαβεν ὁ ποιητὴς κατὰ τὸ προηγουμένον τοῦ ἔτους τῆς ἐκδόσεως θέρος, παρατηρῶν ἡμέραν τινὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου⁸. Ὁ Πρόλογος ἀποτελεῖ μαρτυρικὸν τοῦ Ρωμαντισμοῦ καὶ ὄχι Φιλελληνισμοῦ, διότι ὁ ποιητὴς δὲν ἔχει ὡς σκοπὸν νὰ διακηρύξῃ τὸ δικαίωμα τῶν Ἑλλήνων πρὸς ὁκνησιν τῆς ἐλευθερίας των, ἀλλὰ τὸ δικαίωμα τῶν ποιητῶν ὅπως ἀποτινάξωσιν τὸ ζυγὸν τῆς κλασσικῆς γαλλικῆς ποιήσεως διὰ τῆς ἀρνήσεως παντὸς περιορισμοῦ τὴν τέχνην. Ὁ ποιητὴς εἶναι ἐλεύθερος τόσον εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ περιορισμοῦ ὅσον καὶ εἰς τὸ εἶδος τῆς μορφῆς τῶν ποιημάτων αὐτοῦ. «Δὲν ὑπάρχουσιν εἰς τὴν ποίησιν οὔτε καλὰ οὔτε κακὰ ὑποθέσεις, ἀλλὰ καλὰ καὶ κακὰ ποιηταί»⁹.

Εἰς τὸν Πρόλογον τῶν «Ὠδῶν» τῷ 1822 τονίζει ὅτι ἡ ἔκτασις τῆς συνθέσεως εἶναι ἀπεριόριστος, ἐνῶ εἰς τὸν «Ἐρμάνην» διακηρύσσει ὅτι ὁ Ρωμαντισμός ἀποτελεῖ φιλελευθερίαν εἰς τὴν Λογοτεχνίαν.

Τὴν φιλελευθερίαν ταύτην ἠθέλησεν ὁ ποιητὴς ὅπως ἐξάσῃ εἰς τὰς «Orientales» διὰ τῆς ἐκλογῆς ὡς θέματος τοῦ τζαμίου¹⁰ καὶ τῶν ζωερῶν χρωμάτων τῆς Ἀνατολῆς καὶ διὰ τῆς εἰσαγωγῆς νέων ρυθμῶν καὶ ὁμοιοκαταληξιῶν εἰς τὰ μέλη τῆς μορφῆς.

Τῷ ὄντι ὁ ποιητὴς, ἐνισχυόμενος ὑπὸ τῶν προσφάτων μελετῶν, ταυτιστικῶν ἐντυπώσεων καὶ ἄρθρων περὶ Ἀνατολῆς¹¹, ἀποφασίζει ὅπως χρησιμοποιῇ τὰ ἔντονα, ποικίλα καὶ πρωτότυπα χρώματα τῆς Αἰγύπτου, Τουρκίας, Ἑλλάδος καὶ Ἰσπανίας, τὴν ὁποίαν θεωρεῖ ὡς ἀνήκονσαν εἰς τὸν κόσμον τῆς Ἀνατολῆς καὶ συνθέσῃ τοιοιτοτρόπως ποιητικὸν πίνακα, ἀντάξιον τῆς «Σφαγῆς τῆς Χίσι» τοῦ Delacroix καὶ τῆς ὑπὲρ τοῦ Gros ἀπεικονισθείσης μάχης τοῦ Ναπολέοντος ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον. Εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς μορφῆς ἡ ἐπίδοσις τῶν Ἑλληνικῶν Δημοτικῶν τραγουδιῶν, τὰ ὁποῖα διὰ πρώτην φορὰν ἐδημοσιεύθησαν ἐν συλλογῇ μετὰ γὰρ μεταφράσεως ὑπὸ τοῦ φιλέλληρος Claude Fauriel (1824 - 1825) εἶναι καταπληκτικὰ. Ἡ μπαλλάντα μιμεῖται τὴν παραλογὴν τῶν Δημοτικῶν μας τραγουδιῶν, ἐνῶ ἡ σὺνθεσις

χναί επαναλήψεις, οί τέλειοι στίχοι, ή όμοιόμορφος γλῶσσα, αί ζωηραί περιγραφαί τῆς φύσεως καί τὸ πλούσιον λεξιλόγιον ἀντιγράφουν τήν τεχνικήν τῶν πνευματικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ματαίως ὅμως ἐπιχειροῦμεν νά ἀνεύρωμεν ἐκδηλώσιν τῶν φιλελληνικῶν συναισθημάτων τοῦ Οὐγκώ εἰς τὸν Πρόλογον, ὁ ὁποῖος ἀντιθέτως μεταβάλλεται εἰς ὕμνον τῆς δολιότητος τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων, ὅστις χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ὡς μεγαλοφυΐα, ὡς κολοσσός, δυνάμενος ὅπως παραβλήθῃ πρὸς τὸν Βοναπάρτην.

Ἀπομένει ὅπως ἐξετάσωμεν τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν ποιήματα τῶν «Orientales», ἵνα ἐπακριδῶς καθορίσωμεν τὸν φιλελληνισμόν τοῦ Οὐγκώ.

Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ὁ γενναῖος πυρπολητὴς τῶν Ψαρῶν ἐθεωρήθη ὑπὸ τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ ὡς ὁ πλέον διακεκριμένος ἐκ τῶν ἡρώων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως, τόσον ἕνεκα τῶν ἡρωϊκῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων, ὅσον καί διὰ τὴν ἀποχὴν αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Αἱ ἐφημερίδες τῶν ἐτῶν 1824 καὶ 1825 ὁμιλοῦν συνεχῶς περὶ τῶν προσωπικῶν ἡρωϊκῶν ἐνεργειῶν τοῦ Κανάρη, θεωροῦσαι αὐτὸν ὡς σωτῆρα τῆς Ἑλλάδος, ἐνῶ πολλαὶ σιλίδες τῆς «Histoire de la régénération de la Grèce» τοῦ Pouqueville, εἶναι ἀφιερωμέναι εἰς τὸν ἐκ τῶν ἡγετῶν τοῦ θριαμβευτικοῦ κατὰ θάλασσαν ἀγῶνος. Τοιαύτη εἶναι ἡ ἐκτίμησις τῆς γενναιότητος καί τῆς πολιτικῆς συνέσεως τοῦ Κανάρη, τὴν ὁποίαν ἔτρεφεν ὁ Οὐγκώ, ὥστε βραδύτερον θὰ ἀπευθύνῃ εἰς τὸν θαλασσομάχον δύο ἐκ τῶν «Chants du Crépuscule».

Τὸ χειρόγραφον¹³ τοῦ ποιήματος «Κανάρης» φέρει ὡς ἡμερομηνίαν τὸν μῆνα Νοέμβριον τοῦ 1828· κατὰ συνέπειαν ὁ ποιητὴς μετὰ πάροδον ἀρκετοῦ χρονικοῦ διαστήματος ὑμνεῖ τὰ κατορθώματα τοῦ ἡρώος, οὐδαμῶς διατελῶν ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπίδρασιν τῶν διαδραματισθέντων ἐπικῶν γεγονότων. Εἰς τὰς ἑξ πρώτας τετραστίχους στροφάς περιγράφεται κατὰ τὴν μέθοδον τῶν Ρωμαντικῶν ἡ καταστροφή τοῦ καταβληθέντος πλοίου, τὸ ὁποῖον μεταφορικῶς συμβολίζει τὸν βίον τῶν ἐμψύχων ὄντων. Αἱ τέσσαρες ἐπόμεναι στροφαὶ ἀπευθύνονται εἰς τὴν δόξαν τοῦ νικητοῦ, ὅστις ἐπιχειρεῖ νά κυριεύσῃ τὸ ἀκυβέρνητον ἐχθρικὸν πλοῖον καὶ ἀναρτήσῃ ἐπὶ τοῦ ἱστοῦ τὴν σημαίαν τῆς πατρίδος αὐτοῦ.

Tel un aigle puissant pose, après le combat,
Son ongle sur la proie!¹⁴

Εἰς τοῦτο σύγκειται ἅπασα ἡ προσπάθεια τῶν ἀντιμαχομένων κρατῶν κατὰ οὓς ναυτικούς ἀγῶνας. Ἐκ τῆς γενικῆς ταύτης σκέψεως λαμβάνει ἀφορμὴν ὁ ποιητής, ἵνα περιγράψῃ εἰς ὀκτὼ στροφάς τὰς σημαίας καὶ τὰ οἰκόσημα τῆς Βενετίας, τῆς Νεαπόλεως, τῆς Ἰσπανίας, τῆς Ρώμης, τῆς Γαλλίας, τῆς Τουρκίας, τῆς Αὐτρίας καὶ τῆς Ἀγγλίας. Πρόκειται περὶ ἀληθοῦς πίνακος ζωγραφικῆς, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ ποιητὴς ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν ζωηρότητα καὶ ἀρμονίαν τῶν χρωμάτων, ὅχι μὲν καὶ διὰ τὴν ἱστορικὴν ἀκρίβειαν. Ἀναφέρομεν χαρακτηριστικῶς ὅτι ἡ σημαία τῆς Ἀμερικῆς κατὰ τὸν Οὐγκώ ἀποτελεῖ χρυσοῦν εἶσανὸν κατάσπαρτον ὑπὸ κυανῶν ἀστέρων, ἐνῶ γνωρίζομεν ὅτι ἀπὸ τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Ἡνωμένων Πολιτικῶν ἡ σημαία αὐτῶν εἶναι κυανὴ μετὰ λευκῶν ἀστέρων.

Ἔργον τῶν βασιλέων, συνεχίζει ὁ ποιητής, εἶναι ἡ κατάκτησις τῶν ἀντικῶν πλοίων καὶ ἡ ἐπ' αὐτῶν ἀνύψωσις τῆς σημαίας τοῦ θριαμβευτοῦ, ἥτις ἀποδίδει σύμβολον τῆς κατακτήσεως, τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ὑπερηφανείας τῶν κρατῶν. Ὁ γενναῖος Κανάρης ὅμως

Sur les vaisseaux qu' il prend, comme son pavillon,
Arbore l' incendie.

Οί δύο άνωτέρω τελευταίοι στίχοι τοῦ ποιήματος προδίδουν τήν πρόθεσιν τοῦ ποιητοῦ, ἥτοι τήν μακράν προετοιμασίαν τῆς τελικῆς ἀντιθέσεως, χαρακτηριστικοῦ στοιχείου τοῦ Γαλλικοῦ Ρωμαντικοῦ. Οἱ νικηταί τῶν κατὰ θάλασσαν ἀγώνων κατακτόνως ἱκανοποιοῦνται διὰ τῆς ἀναρτήσεως τῆς σημαίας αὐτῶν ἐπὶ τῶν κυριευθέντων πλοίων, ἐνῶ ὁ Κανάρη περιορίζεται εἰς τήν πυρπόλησιν τῶν ἐχθρικοῦν πλοίων ἢ ἀκριθέστερον εἰς τήν ἀνάρτησιν ἐπὶ τῶν καταλαμβανομένων πλοίων τοῦ πυρός διὰ τῆς σημαίας.

Ἡ εἰδησις περὶ τῆς ἡρωικῆς ἐξόδου τοῦ Μεσολογγίου ἐδημοσιεύθη ἀπὸ τῶν στήλῶν τῶν γαλλικῶν ἐφημερίδων τὴν 15ην Μαΐου 1826. Ἡ γενναία ἀντίστασις τῆς πόλεως καὶ ἡ τελικὴ τραγικὴ καταστροφὴ ἐνέπνευσαν πλῆθος ποιημάτων, αἱ θρῶν καὶ ἱστορικῶν περιγραφῶν εἰς τὴν Γαλίαν. Τὴν 13ην Ἰουνίου τοῦ ἰδίου ἔτους ὁ Οὐγκὼ δημοσιεύει εἰς τὴν ἐφημερίδα Journal des débats τὸ ποίημα «*Li têtes du Sécraill*», ἐκμεταλλευόμενος τὴν τραγικὴν ἐθνικὴν συμφορὰν τῶν Ἑλλήνων, ἵνα περιγράψῃ τὰς φυσικὰς καλλονάς, τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὸν ἐν γένει ἀνατολικὸν χαρακτῆρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως¹⁶.

Μεταξὺ τῶν ἐξ χιλιάδων κεφαλῶν, αἵτινες ἀπεστάλησαν ὑπὸ τοῦ Ἱμπρατὸρος πρὸς τὸν Σουλτάνον, ἐξέχουσιν θέσιν κατέχουσιν τρεῖς, ἀνήκουσαι εἰς διακεκομμένους ἥρωας τοῦ ἀγῶνος τοῦ Μεσολογγίου. Πρόκειται περὶ τοῦ Κανάρη, τὸν ποῖον ἡ ἐφημερίς Journal des Débats τῆς 21ης Μαΐου 1826 ἀνέφερεν ὡς ἡτθὲν ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ φονευθέντα ἐντὸς τοῦ πυρπολικοῦ του, τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, τὸν ὁποῖον ἡ τουρκικὴ βαρβαρότης ἐξήγαγεν ἐκ τοῦ τάφου καὶ τοῦ ἐπισκόπου Ἰωσήφ, θρησκευτικοῦ ἡγέτου τοῦ ἀγῶνος τοῦ Μεσολογγίου. Ἡ φωνὴ τοῦ Κανάρη ὁμιλεῖ πρῶτη καὶ ἐκφράζει τὴν ἀπόφασιν τοῦ ἥρωος, ὅπως καταβῇ πρὸς βοήθειαν τῶν πολιορκουμένων καὶ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ, ὅπως εἰς περὶ πτωσιν νίκης ἀνεγερθῇ περικαλλὴς ναὸς χριστιανικός, ἐνῶ εἰς περὶ πτωσιν ἡττης φῇ τὸ σῶμα αὐτοῦ εἰς ἐλεύθερον τόπον. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἡ ἐπίδρασις τῶν ἑλληνικῶν Δημοτικῶν Τραγουδιῶν εἶναι καταφανεστάτη. Ὁ Μπότσαρης ἐγείρει ἐκ τοῦ τάφου εἰς τὸ ἄκουσμα τῆς φωνῆς, ἡ ὁποία ἀνήγγελλε τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου καὶ σπεύδει εἰς βοήθειαν τῆς φιλάτης πατρίδος. Αἱ ψυχαὶ τῶν ἡρώων ἐξέρχονται ἐκ τῶν τάφων καὶ ἀναμειγνύονται μετὰ τῶν πολεμιστῶν. Τὴν ἰδίαν εἰκόνα εἶχεν ἤδη χρησιμοποιήσει ὁ Σολωμὸς κατὰ τὴν περιγραφὴν τῆς μάχης τῆς Τριπόλεως εἰς τὸν «*Ἕμνον εἰς τὴν Ἐλευθερίαν*». Ὁ ἡσυχόπος Ἰωσήφ τέλος ὑπενθυμίζει ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἀσκήτως συνδεδεμένη μετὰ τοῦ ἔθνους εἰς τὸν κοινὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν ἀπίστων. Στρέφεται μάλιστα πρὸς τὴν χριστιανικὴν Εὐρώπην, τὴν ὁποίαν καλεῖ ὅπως μιμηθῇ τὸ παράδειγμα τοῦ ἡρώου Λουδοβίκου καὶ ἐκλέξῃ ὀριστικῶς μεταξὺ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Ὁμάρου, τοῦ Σταυροῦ καὶ τοῦ ξίφους, ἐπαναλαμβανομένων οὕτω τῶν στίχων 50 - 53 τοῦ Ἕμνου εἰς τὴν Ἐλευθερίαν τοῦ Ἑθνικοῦ ἡμῶν ποιητοῦ. Καίτοι ἡ ὥδῃ δὲν στερεοῦται δραματικῆς πνοῆς καὶ ὑψηλῶν ἰδεῶν, ὁ ρητορισμὸς, αἱ ἀντιθέσεις, αἱ μακροὶ περιγραφαὶ τοῦ τοπίου περιορίζουν αἰσθητικῶς τὴν ἑξάρσιν τῶν ἡρωικῶν γεγονότων καὶ καθιστοῦν ἀνίσχυρον τὴν ἐσωτερικὴν φωνὴν τοῦ ποιητοῦ.

Πλέον εἰλικρινὴς εἶναι ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ Οὐγκὼ εἰς τὸν «*Ἐνθουσιασμὸν*» σύντομον ποίημα, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ νεωτερισμὸν εἰς τὴν συλλογὴν τῶν «*Cantates*», διότι τὸν ἀπρόσωπον χαρακτῆρα τῶν προηγουμένων ποιημάτων διαδέχεται ἡ ἐκφρασις τῶν προσωπικῶν συναισθημάτων τοῦ ποιητοῦ. Τὸ χειρόγραφον τοῦ ποιήματος τούτου ἀπωλέσθη ἐξ ἐσωτερικῶν ὁμῶς στοιχείων τοῦ χειμένου δυνάμει ὅπως θεωρήσωμεν ὡς χρόνον συγγραφῆς τοῦ «*Ἐνθουσιασμοῦ*» τὸ φθινόπωρον τοῦ 1828, διότι εἰς τὸ ποίημα ἀναφέρεται ὡς ὀρμητήριον τῶν Γάλλων πρὸς ἐνίσκιν τοῦ ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων ὁ λιμὴν τῆς Τουλῶνος. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω λιμένος ἀνεχώρησε τὸν Ἰούλιον τοῦ 1828 τὸ ἐκ Γάλλων στρατιωτικόν

στρατηγικὸν σῶμα πρὸς ἐκκαθάρισιν τῆς Πελοποννήσου ἐκ τῶν ὁρδῶν τοῦ Ἱμ-
πραΐμ. Αἱ δύο πρῶται στροφαὶ τοῦ ποιήματος ἀποτελοῦν ἐγερτήριον σάλπισμα πρὸς
προετοιμασίαν τῆς ἐπείγουσας ἀναχωρήσεως διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἐν συνεχείᾳ πλέ-
κει τὸ ἐγκώμιον τοῦ γενναίου φιλέλληρος Καρόλου Φαβιέρου, τὸν ὁποῖον θεωρεῖ ἄ-
ξιον ἡγέτην ὀργανωμένου κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν τακτικὴν στρατοῦ καὶ ἐκφράζει
τὴν ἐπιθυμίαν του ὅπως διεξαχθῶσιν ἐπικαὶ μάχαι. Τὸ δεύτερον ὅμως μέρος τοῦ
ποιήματος ἐγκαταλείπει τὸν φιλελληνισμόν καὶ στρέφεται πρὸς τὴν διατύπωσιν τῶν
προσωπικῶν σκέψεων τοῦ ποιητοῦ, ὅστις ἂν καὶ θαυμάζῃ τὰ ἥρωϊκά στρατιωτικὰ
καταυθώματα, εἶναι ἀνίκανος ὅπως μετάσῃ πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Ἡ ἀντίθε-
σις αὕτη προσδίδει ρομαντικὸν χαρακτήρα εἰς τὸ ποίημα. Ἡ δημιουργικὴ φαν-
τασία τοῦ ποιητοῦ ἔχει ἀνάγκην τῆς ἡρεμίας τῆς φύσεως, τῶν καθρεπτιζομένων
ἐντὸς τῆς λίμνης νεφῶν καὶ τῆς σελήνης, ἐρυθρᾶς ἐντὸς τῆς πυκνῆς ὁμίχλης, λευ-
κῆς δὲ εἰς τὴν ἄκρην σκοτεινῶν νεφῶν.

Μέχρι τῆς Ναυμαχίας τοῦ Ναυαρίνου ὁ Οὐγκὼ ἐν μόνον ποίημα ἀναφε-
ρόμενον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν εἶχε συνθέσει. Ἡ συναφθεῖσα ὁμως συμ-
φωνία μεταξὺ Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ Ρωσσίας πρὸς τερματισμὸν τοῦ Ἑλληνο - τουρ-
κικοῦ πολέμου δίδει ἀφορμὴν εἰς τὸν ποιητὴν νὰ ἐκδηλώσῃ συναισθήματα συμπα-
θείας πρὸς τοὺς ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγωνιζομένους Ἕλληνας. Πάντες οἱ Γάλλοι φιλ-
Ἕλληνες ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς ἡργάσθησαν διὰ τὴν μεταβολὴν τῆς πολιτικῆς τῶν
Μεγάλων Δυνάμεων ἔναντι τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Οὐγκὼ περιορίζεται εἰς ἐξύμνησιν τῆς
συμφωνίας τοῦ Λονδίνου καὶ τῆς ἀποφασιστικῆς σημασίας ἐπιτυχίας τοῦ συμμά-
χικοῦ στόλου ἐπὶ τοῦ τουρκο - αἰγυπτιακοῦ εἰς Ναυαρίνον. Αἱ ἐφημερίδες τῶν Πα-
ρισιῶν ἀνήγγειλαν τὴν νίκην τὴν 9ην Νοεμβρίου, ἐνῶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐδη-
μοσίευσαν ἐπίσημον ἀναφορὰν τοῦ Κοδριγκτώνο. Τὴν πρώτην τοῦ ἐπομένου μηνὸς
ὁ Οὐγκὼ δημοσιεύει εἰς Journal des Débats ἐν ἀπόσπασμα τοῦ ποιήματος «Ναυα-
ρίνον» καὶ ἀγγέλλει συγχρόνως τὴν ἔκδοσιν ὁλοκλήρου τοῦ ποιήματος ἐκ τοῦ τυπο-
γραφείου τοῦ Α. Dupont. Δυστυχῶς ἡ ἔκδοσις αὕτη ἐματαιώθη, διότι προφανῶς
ὁ ποιητὴς δὲν ἐπέμεινεν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου καὶ τὸ ποίημα περιελήφθη βρα-
δύτερον εἰς τὴν συλλογὴν τῶν «Orientales».

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς ὠδῆς ὁ ποιητὴς θλίβεται ἔνεκα τῆς ἀπουσίας τοῦ
Κανάρη ἐκ τῆς θαλασσίας ταύτης συγκρούσεως καὶ λαμβάνει τοιοῦτοτρόπως ἀφορ-
μὴν, ἵνα περιγράψῃ τὴν ὑπὸ τοῦ ἥρωος τῶν Ψαρῶν πυρπόλησιν ἐχθρικῶν πλοίων.
Εἰς τὸ δεύτερον μέρος ἐξαίρει τὴν συμβολὴν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων εἰς τὴν ἀπε-
λευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος, ἐνῶ εἰς τὸ τρίτον παρέχει ὥραϊαν περιγραφὴν τοῦ Ναυα-
ρίνου καὶ τῶν ἀντιπαραταχθέντων στόλων. Ἐν συνεχείᾳ διεξάγεται ἡ δεινὴ σύγ-
χρουσις, κατὰ τὴν ὁποίαν δεσπόζουσιν θέσιν κατέχουν τὰ πυρπολικά. Εἶναι προ-
φανὲς ὅτι ἡ φαντασία τοῦ ποιητοῦ, θελγομένη ὑπὸ τῶν ζωηρῶν εἰκόνων τῶν πυρ-
πολήσεων τοῦ Κανάρη, ἐλάχιστα ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν ἱστορικὴν ἀκρίβειαν. Ἡ εἰ-
κὼν μάλιστα τῶν καιομένων ἐχθρικῶν πλοίων δεσπόζει καὶ τοῦ ἐπομένου τμήματος
τῆς ὠδῆς:

Tout s'embrase. Voyez! l'eau de cendre est semée,
Le vent aux mâts en flamme arrache la fumée,
Le feu sur les tillacs s'abat en ponts mouvant.
Déjà brûlent les nef; déjà, sourde et profonde,
La flamme en leurs flancs noirs ouvre un passage à l'onde,
Déjà, sur les ailes des vents,
L'incendie, attaquant la frégate amirale,
Déroule autour des mâts son ardente spirale...¹⁰

Εἰς τὸ ποίημα «Κανάρης», ὡς ἤδη εἶδομεν, ὁ Οὐγκὼ περιγράφει τὰς ση-

μαίας κρατῶν καὶ τὰ οἰκόσημα ἡγεμονικῶν οἰκῶν τῆς Εὐρώπης. Εἰς «Ναυαρίνον» παρέχει πλήρη πίνακα τῶν πλοίων τοῦ τουρκο - αἰγυπτιακοῦ στόλου καὶ τῆς ὀνομασίας αὐτῶν ὡς καὶ τῶν ἰδιαιτέρων χαρακτηριστικῶν τῶν ὑπὲρ τὰ εἰκοσι εἶδη περιγραφομένων σκαφῶν¹⁷.

Ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου δὲν σημειοῖ διὰ τὸν ποιητὴν μόνον τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ τὴν συμφιλίωσιν τῆς πατρίδος αὐτοῦ μετὰ τῆς Ἀγγλίας, διὰ τῆς ὁποίας ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀνύψωσις τοῦ γοήτρου τῆς Γαλλίας εἰς τὴν Εὐρώπην μετὰ τὰς ταπεινώσεις, αἱ ὁποῖαι ἠκολούθησαν τὴν πτώσιν τοῦ Ναπολέοντος. Ὡς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ὑπόθεσιν, ἐπιδοκιμάζει τὴν μεταβολὴν τῆς Εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς. Οἱ ἐκπρόσωποι τῆς Ἑκκλησίας καὶ οἱ βασιλεῖς δὲν εἶναι πλεονεχῶς ἀλάστοι καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος δὲν συγκινεῖ μόνον τὴν καρδίαν τῶν ποιητῶν. Τὴν ἰδέαν ὅμως ταύτην εἶχεν ἤδη διατυπώσει ὁ Delavigne εἰς τὴν «*Mémoires à lord Byron*», δημοσιευθεῖσαν εἰς τὸν Constitutionnel τῆς 1ης Αὐγoustου 1824.

«Τὸ Ἑλληνόπουλον»¹⁸, τὸ πλέον γνωστὸν σήμερον ἐκ τῶν ποιημάτων τοῦ Οὐγκῶ περὶ Ἑλλάδος, σύγκειται ἐκ δύο ἀντιθέσεων. Τὴν πρώτην ἀποτελεῖ τὸ φαικὸν κάλλος καὶ ἡ ἀκμὴ τῆς Χίου, περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλοῦν συνεχῶς εἰς τὰς περὶ τὴν Ἑλλάδα ἐντυπώσεις οἱ Γάλλοι ἐπεσκέπται τῆς νήσου ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν γυναικὴν καταστροφὴν τοῦ 1822. Ἡ δευτέρα ἀναφέρεται εἰς τὴν νεαρὰν ἡλικίαν τοῦ διαφυγόντος τὴν ἐκδικητικὴν μανίαν τοῦ κατακτητοῦ παιδὸς καὶ τὴν περὶ πολέμου σφοδρὰν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ πρὸς ἐκδίκησιν τῆς δεινῆς καταστροφῆς καὶ ἀπόκτησιν τῆς ἐλευθερίας. Δυστυχῶς ὅμως οὔτε ἡ περιφάνεια ἀπόκρισις, τὴν ὁποίαν δίδει τὸ Ἑλληνόπουλον εἰς τὴν ἐρώτησιν τοῦ ποιητοῦ πηγάζει ἐκ τῆς ρομαντικῆς φαντασίας τοῦ Οὐγκῶ. Πρόκειται περὶ ἱστορικῆς ἀποκρίσεως, τὴν ὁποίαν ἔδωσαν Ἑλληνες, ἀφιγθέντες εἰς τὴν Ρωσσίαν τῷ 1791 καὶ ἐρωτηθέντες ὑπὸ τῆς Αὐτοκρατορίας Αἰκατερίνης Β' περὶ τῶν συμφορῶν τῆς Ἑλλάδος¹⁹.

Ἡ ἐπίδρασις, τὴν ὁποίαν ἤσκησεν ἐπὶ τοῦ Οὐγκῶ ἡ δημοσίευσίς ὑπὸ τοῦ Faugiel τῆς πρώτης συλλογῆς Ἑλληνικῶν Δημοτικῶν Τραγουδιῶν καταφαίνεται ἐν τῷ ποίημα «*Lazzara*». Ἡ ἐλευθέρα ζωὴ τῶν κλεφτῶν ἀνὰ τὰ ὄρη μὲ τὸ ὄπλον ἐν χεῖρας καὶ μόνην περιουσίαν τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν ἀμόλυντον ἀέρα παρέχεται ἐν γραμματικῶς, ἵνα ἀποτελέσῃ ἔντονον ἀντίθεσιν πρὸς τὴν μακρὰν περιγραφὴν τοῦ πλούτου, τῆς γλιδῆς καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ Τούρκου πασᾶ. Τὸ γυναικεῖον ὄνομα *Lazzara* ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Οὐγκῶ εὗρισκετο μακρὰν τῆς ἑλληνικῆς πραγματικότητος καὶ ὅτι ἐνδιεφέρετο πρωτίστως διὰ τὴν ἀνάγλυφον περιγραφὴν τῆς ἰσχυρᾶς καλλονῆς ἐντὸς τῆς μαγευτικῆς φύσεως.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω βραχυτάτης ἀναλύσεως τῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπιστολὴν ἀναφερομένων ποιημάτων τῶν «*Orientales*» καὶ τῶν συνθηκῶν ὑπὸ ταῦν ὁποίας ταῦτα ἐγγράφησαν, καταφαίνεται ὅτι ὁ Οὐγκῶ δὲν διαπνέεται ὑπὸ ἀδελφικῆς φιλελληνισμοῦ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ἀγῶνος. Ὁρισμένα μόνον γεγονότα ἀρπάζουν τὸν ποιητὴν, ὅχι διότι συντελοῦν εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ διότι συγκινοῦν τὴν ρομαντικὴν του διάθεσιν καὶ παρέχουν πλουσίαν ἡλικίαν διὰ πρωτοτύπους περιγραφὰς καὶ συμπλήρωσιν τοῦ μεγάλου πίνακος, τὸν ὅλον ὁ ποιητὴς ἠθέλησεν ὅπως συνθέσῃ διὰ τῶν «*Orientales*».

Νομίζομεν ὅτι πλέον εἰλικρινῆς εἶναι ὁ Λαμαρτίνος, ὁ ὁποῖος, καίπερ τρέφῃ φιλικὰ πρὸς τὴν Τούρκικαν συναισθήματα, ἐνθουσιάζεται ὑπὸ τῶν ἡρωικῶν κινήσεων τῶν Ἑλλήνων καὶ κατακρίνει ἐντόνως τὴν ἀπραξίαν τῶν Ἰταλῶν:

Je vais chercher ailleurs (pardonne ombre romaine)

Des hommes, et non pas de la poussière humaine²⁰.

Οἱ Ἕλληνες εἶναι διὰ τὸν ποιητὴν ἀληθεῖς ἄνδρες, ἐνῶ οἱ Ἰταλοὶ ἀντιλαμβάνονται ἀνθρωπίνην κόνιν.

Είναι αναμφισβήτητον ὅτι ὁ Οὐγκώ θεωρεῖται ὡς ὁ κύριος ἐκπρόσωπος τοῦ λογοτεχνικοῦ φιλελληνισμοῦ ἐν Γαλλίᾳ. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ὑπῆρξεν ὁ μεγαλύτερος ποιητὴς τοῦ κύκλου τῶν Ρωμαντικῶν καὶ δεσπόζουσα μορφή τῆς Γαλλικῆς Λογοτεχνίας κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα, ὡς δὲ ἦτο ἐπόμενονον τὰ ἔργα αὐτοῦ διεδόθησαν ταχέως ἀνὰ τὴν ὑφήλιον καὶ διέφυγον τὴν λήθην, εἰς τὴν ὁποίαν περιέπεσαν τὰ πλείστα μεμονωμένα ποιήματα τῶν λοιπῶν ποιητῶν, καίτοι ταῦτα διεπνέοντο ὑπὸ εἰλικρινῶν φιλελληνικῶν συναισθημάτων καὶ τὰ μέγιστα συνέβαλον εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Ἀναμφιδόλως κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Κρητικῆς Ἐπαναστάσεως αἱ ἐκδηλώσεις συμπαιθείας τοῦ Οὐγκώ πρὸς τοὺς ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγωνιζομένους Ἕλληνας εἶναι πλέον εἰλικρινεῖς καὶ οὐσιαστικά. Ὑφιστάμενος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὰς κακουργίας καὶ ταλαιπωρίας τῆς ἑξορίας, εἰς τὴν ὁποίαν ὠδήγησεν αὐτὸν ἡ ἀντίθεσις τοῦ πρὸς τὴν πολιτικὴν τοῦ Ναπολέοντος Ι', ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἐκτιμῇ καλλίτερον τὰς πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ μισητοῦ ζυγοῦ ἐνεργείας τῶν Κρητῶν. Ἀντιθέτως κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀγῶνος τοῦ 1821 ἐνθουσιάζεται μόνον ὑπὸ γεγονότων μεμονωμένων, τὰ ὁποῖα ἐξάπτουν τὴν φαντασίαν τοῦ ρωμαντικοῦ ποιητοῦ, ὅχι ὅμως καὶ τὰ φιλελληνικὰ συναισθήματα αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον δεικνύει ἐνδιαφέρον διὰ ποιητικὰ μόνον θέματα πρὸς συμπλήρωσιν τῆς εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀναφερομένης συλλογῆς του καὶ οὐχὶ διὰ τὰ διαδραματιζόμενα ἱστορικὰ ἑλληνικὰ γεγονότα. Συνελόντι εἰπεῖν πιστεύομεν ὅτι τὰ φιλελληνικὰ ποιήματα τοῦ Οὐγκώ εἰς τὴν συλλογὴν «Orientales» ἀποτελοῦν ἀπλῶς ὑπέροχα ἐξώφυλλα διὰ τὸ βιβλίον τῆς ἀθανάτου Ἑλληνικῆς Ἐποποιίας τοῦ 1821.

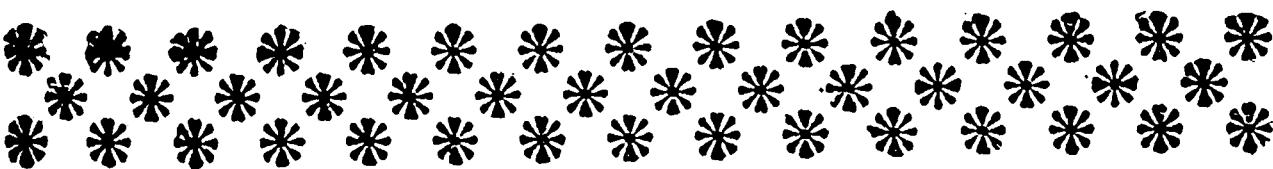
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ἐκ τῶν ἐφημερίδων τῶν Παρισίων ὁ Courrier Français καὶ ὁ Constitutionnel ὑπεστήριξαν ἐξ ἀρχῆς ἐνθέρμως τὴν ἑλληνικὴν ὑπόθεσιν, ἐνῶ ἡ Gazette de France καὶ le Drapeau Blanc, πιστοὶ θεματοφύλακες τῶν δικαιωμάτων τῆς ἀπολύτου Μοναρχίας, ἐτάχθησαν ὑπὲρ τῆς Πύλης.
2. Λεπτομερῆ πῖνακα τῶν δημοσιευμάτων ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ 1821 καὶ ἐντεῦθεν παρέχει ὁ Beniesco ἐν Essai d'une notice bibliographique sur la question d'Orient Παρίσιοι, 1897.
3. Itineraire de Paris à Jérusalem et de Jérusalem à Paris, Παρίσιοι, Lenormant, 1811 2α ἐκδοσις.
4. 1825, Paris, Lenormant.
5. Τὸν ἐπώνυμον ἥρωα ὑπεδύθη ὁ ἡθοποιὸς Talma, ἐκτιμηθεὶς ἰδιαιτέρως ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος.
6. Ch. Eynard, Notice sur J. G. Eynard, Genève, 1863.
7. Οἱ ὅροι τῆς συμφωνίας μεταξὺ τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ ἐκδότου Bossange ὑπεγράφησαν τὴν 10ην Νοεμβρίου 1828. Ἡ ἐφημερὶς Journal des Débats τῆς 19ης Ἰανουαρίου 1829 ἀγγέλλει ἐπισήμως τὴν πώλησιν τῆς ἐν λόγῳ συλλογῆς ἐκ τῶν Βιβλιοπωλείων Gosselin καὶ Bossange. Ἡ νέα ποιητικὴ συλλογὴ καταλαμβάνει τὸν τρίτον τόμον τῶν ποιητικῶν ἔργων τοῦ Οὐγκώ.
8. Πρόλογος τῆς πρώτης ἐκδόσεως, Oeuvres poétiques de V. Hugo, Bibliothèque de la Pléiade, Patis, 1964, 1. 578.
9. Αὐτόθι, σ. 577.
10. Αὐτόθι, σ. 579.
11. Ἀναφέρομεν τὸ Itinéraire de Paris à Jérusalem τοῦ Σατωβριάνδου, τὸ Voyage dans la basse et haute Egypte pendant la campagne du général Bonaparte τοῦ Vivant Denon, τὰ ἔργα τοῦ Πουκεβίλ, τὰ Mémoires sur la Cécée et l'Albanie

- pendant le gouvernement d'Ali-Pacha του Imbrahim-Manjour, τὰς μελέτας τοῦ Champollion περὶ τῆς ἱερογλυφικῆς γραφῆς καὶ τῆς ἐφημερίδος Journal asiatique, ἰδρυθεῖσαν τῷ 1822 καὶ δημοσιεύσασαν ἄρθρα καὶ μελέτας περὶ τῆς ἱστορίας, γλώσσας καὶ φιλοσοφίας τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς.
12. Ὁ Alfred de Vigny ἐν Cinq - Mars ἀναφέρει ὅτι «ὁ Ἰσπανὸς εἶναι ἄνθρωπος τῆς Ἀνατολῆς, εἶναι ἓνας Τοῦρκος καθολικός». Oeuvres Complètes, Paris, 1912 - 1922, T. 3. p. 214.
 13. Τὸ χ.φ. τῶν Orientales, συγκείμενον ἐξ ἑκατὸν δώδεκα ἡριθμημένων φύλλων, κατετέθη εἰς τὴν Ἑθνικὴν Βιβλιοθήκην τῶν Παρισίων τὴν 29ην Ὀκτωβρίου 1892, Collection V. Hugo, département des manuscrits de la Bibliothèque Nationale, n°. 1.
 14. Oeuvres poétiques de V. Hugo... ἐνθ' ἂν. σ. 596.
 15. Οἱ Ρωμαντικοὶ ποιηταὶ καὶ περιηγηταὶ ἐξαιροῦν οὐχὶ τὴν στρατιωτικὴν καὶ ἐμπορικὴν σημασίαν τῆς πόλεως, ἀλλὰ τὴν φυσικὴν καλλονὴν τοῦ τοπίου, τοὺς κήπους τῆς Πύλης καὶ τὰ τόξα τῶν τζαμιῶν.
 16. Oeuvres poétiques de V. Hugo... ἐνθ' ἂν, σ. 611.
 17. Εἶναι τελείως ἀδύνατος ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν ναυμαχίαν πάντων τῶν ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ περιγραφομένων πλοίων, διότι ὠρισμένα εἶδη οὐδέποτε ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπὸ τοῦ τουρκο - αἰγυπτιακοῦ στόλου, ἐνῶ ἑτέρων ἢ χρῆσις ἀνάγεται μόνον εἰς τὸν 12' καὶ ἀρχὰς τοῦ 13' αἰῶνος.
 18. Ἐγράφη μεταξὺ τῆς 8ης καὶ 10ης Ἰουνίου 1828 καὶ ἐκδίδεται ὑπὸ τὸν τίτλον «L'Enfant».
 19. G. Isambert, L'indépendance greque et l'Europe, Paris, 1930, p. 231.
 20. Le Dernier Chant Du Pèlerinage d'Harold (1825). Ἰταλὸς ἀξιωματικός, ὁ ὠρήσας τοὺς στίχους τοίτους προσβλητικούς, ἐκάλεσεν εἰς μονομαχίαν τὸν ποιητὴ καὶ ἐτραυμάτισεν αὐτόν. Ὑπηρεσιακοὶ λόγοι — ἦτο γραμματεὺς τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Γαλλικῆς Πρεσβεΐας — ὑπεχρέωσαν τὸν Λαμαρτίνον νὰ δηλώσῃ ὅτι ἐπρόκειται περὶ σαυτοῦ αἰσθημάτων τοῦ Βέρωνος καὶ ὄχι τοῦ ποιητοῦ.

ΒΛΙΑ ΒΑΣΙΛΙΑ

ΝΑΟΙ ΚΑΙ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ

Ἀπὸ τὸ παλιὸ καὶ ἀξιόλογο ἱστορικὸ ἔργο τοῦ Μητροπολίτου Ἁρτης καὶ Πρεβέζης Σεραφεῖμ Βυζαντίου (Ξενόπουλος εἶναι τὸ πραγματικὸ του ἐπώνυμο) μαθαίνουμε πολλὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἱδρυση καὶ τὴν ἱστορία τῶν ἐκκλησιῶν τῆς πατρίδος μας. Μπορεῖ πολλὰς ἀπὸ τὰς εἰδήσεις αὐτὰς νὰ μὴν ἀνταποκρίνονται τέλεια στὴν ἱστορικὴν ἀλήθεια, γιατί ἐγίναν κάπως βιαστικά οἱ παρατηρήσεις τοῦ συγγραφέα ἢ μπορεῖ σήμερα μιὰ καλύτερη ἔρευνα καὶ νέες ἱστορικὲς πηγὲς νὰ διορθώνουν ἢ συμπληρώνουν τὸ βιβλίον, ἀλλ' ἐν τούτοις ὡς βάση καὶ ἀφορμὴ νέων ἀναζητήσεων εἶναι πάντοτε ἀξιόλογον. Ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου εἶναι: «Ἱστορικὸν Δοκίμιον περὶ Ἁρτης καὶ Πρεβέζης» καὶ ἐκδόθηκε τὸ 1884 στὴν Ἀθήνα.

Ὁ γράφων τὸ σημείωμα τοῦτο ἀπὸ καιρὸ ἔχει συλλέξει διάφορες εἰδήσεις γιὰ τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ μοναστήρια τῆς Πρεβέζας καὶ τῆς περιοχῆς τῆς καὶ ἐνόμισε ὅτι θὰ προσφέρῃ κάποια μικρὴ συμβολὴ στὴν παλιότερη ἱστορία τοῦ τόπου μας ποὺ ξετυλίγεται καὶ περιοιρέφεται συνεχῶς καὶ στὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας καὶ σήμερα ἀκόμη γύρω ἀπὸ τοὺς ναοὺς μας. Τὰ ἀφιερῶματα, ἡ ἐκπαίδευση, ἡ φιλανθρωπικὴ δράση, ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία στὰ χρόνια τὰ παλιά, ἡ κοινωνικὴ ζωὴ, ἡ Πολιτικὴ δράση, συμπίπτουν καὶ συμπορεύονται κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος τους καὶ κέντρο τους εἶναι οἱ ἱεροὶ ναοί. Τοῦτο πιστοποιεῖ καὶ ἡ ἔρευνα τῶν κωδίκων τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Πρεβέζης ποὺ δημοσιεύει στὴν «Ἠ. Ἐστία» ὁ λόγιος Πρωτοσύγγελος κ. Φιλάρετος Βιτάλης. Τί σπουδαία προσφορά θὰ ἦταν ἂν μερικὰ κείμενα τὰ ἐδημοσίευσεν ὁλόκληρα, ὅχι περιληπτικά...

Μὲ βάση λοιπὸν τὸ ὡς ἄνω ἱστορικὸ δοκίμιον τοῦ Μητροπολίτη Ἁρτης Σεραφεῖμ θὰ προχωρήσω στὴν ἐξιστόρηση τῶν σχετικῶν μὲ τοὺς ναοὺς τῆς Πρεβέζας συμπληρώνοντας ἢ διορθώνοντας ὅπου ἔχω κάτι ἐξακριβωμένο καὶ νεώτερον νὰ προσθέσω.

Ἡ Πρεβέζα διαιρεῖται σὲ δέκα θέσεις, μαχαλάδες τουρκιστί, καὶ ἐνορίες ἐκκλησιαστικὰς ἐνδεκα δηλ. 1) Παληοσάραγα ἢ συνοικία τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου ἢ Τσεκούρι - Μαχαλά, 2) Πρωῦσα ἢ Ἁγίου Βασιλείου, 3) Γεφυρόπαλον ἢ Χρυσοστόμου, 4) Ὁμιὲρ Πασσᾶ ἢ Ἁγίας Παρασκευῆς, 5) Ἀγορὰ ἢ Ἐβραϊκὰ μαγαζιά, 6) Ὁρολόγιον ἢ Ἁγίος Χαράλαμπος, 7) Τσαβαλοχώρι, 8) Καφφενέδες καὶ 9) Μεχτέπ ἢ Ἁγίος Ἀθανάσιος. Μεχτέπ λέξις τουρκικὴ σημαίνει σχολεῖον, εἶναι τὸ σημερινὸ οἶκημα τοῦ Σπύρου Φωκᾶ ποὺ τὸ ἀγόρασε ὁ Κεφφαλωνίτης οὗτος μέτοικος τῆς Πρεβέζας τὸ 1922 καὶ τὸ ἐπεκέρασε.

Οἱ συνοικίαι αὐτὰς ἦταν τότε, τὸ 1884 ποὺ ἔγραφε τὸ βιβλίον του ὁ Μητροπολίτης Σεραφεῖμ. Ἀπὸ τὸ 1924 ὅμως μὲ τὴν ἔλευση τῶν προσφύγων ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσία καὶ Θράκη ἀναπτύχθηκαν δύο ὠραιότατοι καὶ ὑγιεινότατοι μονεῖροι συνοικισμοί, ἓνας στὸν δροσδόλουστο Παντοκράτορα μὲ ἀποψη πρὸς

τὸ Ἴόνιο καὶ τὴν Λευκάδα καὶ ἕνας στὴν θέσῃ Πουρή, δηλ. στὶς παρυφές τῆς τάφρου ἀπὸ τὸ κάστρο τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἕως τὴν πόρτα τοῦ Προφήτη Ἡλία. Ὁ συνοικισμὸς αὐτὸς δὲν ἔλαβε ἐπίσημο ὄνομα, οἱ συντοπίτες μας ὁμῶς τὸν ὠνόμασαν Κοκκινιά. Αὐτοῦ κάποτε ἐπηγαίναμε παιδιὰ νὰ στήνουμε τὶς κλαρίδες ἀπὸ κλωνάρια ἐλιάς καὶ νὰ πίνουνε στὶς ἱξόβεργες τὰ γαρδέλια καὶ τοὺς τζάρατους (φλώρους). Ἀρχηγὸς τῶν ἐπιχειρήσεων ἦταν ὁ τῶρα ὀδοντογιάτρὸς Β. Σατηρέλης. "Ὡμορφα χρόνια ποὺ δὲν ὑπῆρχε ποδόσφαιρο!...

Ὁ συνοικισμὸς τοῦ Παντοκράτορος ἀπὸ τὸ φρούριο, ὅπου οἱ φυλακές, φθάνει ἕως τὴν Παργηνόσκαλα. Ὀνομάσθηκε πολὺ ὀρθὰ ἔτσι ἀπὸ τὸν ὁμῶνυμο ναὸ τοῦ Παντοκράτορος ποὺ εἶχε κτισθῇ στὸ σύντομο διάστημα τῆς Γαλλοκρατίας στὴν Πρέβεζα (Ἰούλιος 1797 - 14 Ὀκτωβρίου 1798 π. ἡμ.) καὶ κήκε κατὰ τὸν περίφημο χαλασμὸ τῆς Πρέβεζας. Τὸ σχετικὸ ἰδρυτικὸ τοῦ ναοῦ ἐδημοσίευσσε ἄλλοτε στὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» τομ. 1952 τῶν Ἰωαννίνων. Ἀρχίζω ἀπὸ τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Νικολάου ποὺ εἶναι ὁ πρὸ παλιὸς τῆς Πρέβεζας.

Ὁ Σεραφεῖμ γράφει τὰ ἑξῆς:

«Ἡ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἱεράρχου Μεγάλου Νικολάου ἀρχαιοτάτη ἐκκλησία ὡς δ' ἐκ τούτου καὶ παλαιὰ ἐπονομαζομένη (καὶ μάλιστα διότι μετὰ ταύτην ἐκτίσθη ἑτέρα ἐκκλησία ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Νικολάου Νέα ὀνομασθεῖσα, ἣν κατηδάφισεν ὁ Ἀλῆ Πασσῶς καὶ ἥς ἡ θέσις ἔκειτο ἐντὸς τοῦ ἤδη στρατῶνος τῶν Παλαιοσαράγων) κεῖται εἰς τὴν συνοικίαν Παλαιοσάραγα, οἰκοδομηθεῖσα μετὰ τὸ 1530, παρὰ τῆς τότε Χριστιανικῆς Ὀρθοδόξου Κοινότητος, ὅτε ἡ Πρέβεζα κατεῖχτο ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν; καὶ κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα ἀσφαλισθεῖσα δι' Αὐτοκρατορικοῦ φερμανίου, δι' οὗ κατεκυρώθησαν αὐτῇ διάφορα προνόμια καὶ αἱ περὶ αὐτὴν γαῖαι, ἀλλὰ ἐμηδενίσθησαν αὗται αἱ προνομίαι, ἀπολεσθέντος ἕνεκα τῶν καιρικῶν περιπετειῶν, τοῦ περιέχοντος ταύτας Αὐτοκρατορικοῦ φερμανίου. Αὕτη ἔχει παρεκκλήσιόν τι, ἔξω τῆς πόλεως εἰς τοὺς ἐλαιῶνας, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τῆς Φανερωμένης, ἣ ἡ τὴν δευτέραν τῆς Πεντηκοστῆς συντρέχει ἅπασα ἡ πόλις σχεδόν, πανηγυρίζουσα. Ἡ ἐνορία αὕτη ἔχει δύο ἱερεῖς καὶ οἰκογενείας 170 (σελ. 252). Ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου Φανερωμένης εἰς Πρέβεζαν ἐξουσιάζεται ἐπ' ἐσχάτω παρὰ τινος οἰκογενείας Λεκατοῦ Ἰθακησίας, περιελθὼν αὐτῇ ἐκ κληρονομίας τινὸς Ἱερομονάχου Νικηφόρου, κατέχοντος αὐτὴν ἐπὶ Ἑνετοκρατίας ὡς μιναστήριον. Ἐκτίσθη ἐπὶ παναρχαίου κτιρίου. Τῷ 1845 παρεχώρησε τοῦτον οἰκογένεια αὕτη ἐπὶ χρηματικῇ ἀποζημιώσει πρὸς τὸν ἐν Πρεβέζῃ ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου» σελ. 395.

Ὅταν ἄρχισε νὰ συνοικίζεται ἡ σημερινὴ πόλις Πρέβεζα κατὰ τὸ 1210 - 1300 ἀπὸ τοὺς ψαράδες τῆς ἐρημουμένης καὶ ἐγκαταλειπομένης ἑνδοξῆς Ἰκοπόλεως καὶ ἀπὸ τυχодиώκτας Βενετοὺς ψαράδες, τοὺς μπουρανέλους, πᾶσι ἀπέβλεπον στὸν μεγάλον ἀλιευτικὸν πλοῦτον τοῦ Ἀμβρακικοῦ, φυσικὸ ἦσαν θαλασσινοὶ οἱ πρῶτοι αὐτοὶ οἰκιστὰι νὰ κτίσουν ἐκκλησίαν στὴν μνήμη τῆς προστάτης τῶν θαλασσῶν καὶ τῶν ναυτικῶν, γενικά. Οἱ μεγαλέμποροι καὶ πλοῦσοι ἐφοπλιστὲς τῆς μεγάλης πόλεως ἄρχισαν νὰ φεύγουν στὴν Ἄντα καὶ Γιάννινα ἰδίως μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους τοῦ φυλάρχου Βούλαρου Δελεάνου, τὸ 1034. Τὰ ναυπηγεῖα τῆς ἀρχαίας Ἰκοπόλεως ὑφίσταντο καὶ τότε δηλ. ἐπὶ Βενετοκρατίας καὶ ἀργότερα ἐπὶ Τούρκοκρατίας σιὸν ἀσφαλῆ καὶ ὑπῆνεμον ὄρμον τῆς Μαργαρίνας. Ὑπάρχει ἡ ποία συνθήκη πῶκαναν μετὰξὺ τους οἱ σταυροφόροι τῆς Δ' σταυροφορίας (1204) ὅταν κατέλυσαν τὴν Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν μετὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἄνθρωποι τῆς Ἡπείρου καὶ φυσικὰ καὶ τοῦ ἰχθυοβριθοῦς Ἀμβρακικοῦ περιήρχοντο σ'

Βενετία. "Ετσι με τὸν συνοικισμό τῶν ψαράδων τούτων καὶ ἄλλων Νικοπολι-
τῶν στὸ ὑγιεινότατο καὶ εὐάερο μεσημβρινὸ μέρος τῆς νοτιωτάτης ἀκτῆς τῆς
Ἱπείρου κτίσθηκε καὶ τὸ θρησκευτικὸ τους κέντρο. Κι' ὅλοι μας ξέρουμε πῶς
ἡ πιὸ πολυάριθμος συνοικία τῆς Πρέβεζας παλιότερα, ἕως τὸ 1924, ἀποτε-
λουμένη ἀπὸ ναυτικούς καὶ ψαράδες εἶναι ἡ τοῦ Ἀγίου Νικολάου. Καὶ ὅτι
εἶναι πολλοὶ μεταξὺ τους μέτοικοι Βενετικῆς καταγωγῆς ἀποδείχνεται ἀπὸ τὰ
ξενότροπα ὀνόματα Σκούρας, Φονταράς, Βενετσιάνος, Μαιμφρέδας, Ματζαμόρ-
τος, Βεντούρας καὶ ἄλλα ποὺ ἐνοριακῶς ἀνήκουν στὸν ναὸ τοῦ Ἀγίου Νικο-
λάου. Ὑπάρχει καὶ μιὰ ἄλλη πληροφορία, ὅτι ἀπὸ τὴν Ἁγία Μαύρα ἤρθανε
στὶς ἀπέναντι ἀκτὲς τῆς Ἱπείρου καὶ στήσανε τὶς ψαροκαλύβες τους οἱ ξένοι
βενετοὶ καὶ δαλμαῖοι ψαράδες, οἱ Μπουρανέλοι. Γνωστὸ εἶναι πάλι πῶς καὶ
οἱ Λευκαδίτες τοὺς ἐλεύθερους ψαράδες τους ὀνομάζουν τὸ ἴδιο Μπουρανέ-
λους καὶ θέλουν νὰ φανερώσουν μετὰ τὴν λέξη τοὺς φτωχοὺς, τυχοδιῶκτες ψα-
ράδες. Μπουράνο εἶναι ἓνα χωριὸ στὴν θάλασσα τῆς Βενετίας (Burano) ἀπὸ
10 χιλ. κατοίκους ποὺ ἀσχολοῦνται μετὰ τὴν ψαροσύνη. Ἀπέναντι εἶναι τὸ Μου-
ράνο ποὺ βγάζει περίφημα γυαλικά. Τὴν τέχνη αὐτὴ τὴν δίδαξαν στοὺς Βε-
νετοὺς Βυζαντινοὶ τεχνίτες.

"Ἄλλοι δύο ναοὶ στὴν μνήμη τοῦ ἁγίου Νικολάου, κεῖνται στὴν περιοχὴ
τῆς Νικοπόλεως. Τὸ μικρὸ ἐκκλησάκι ἐπάνω στὸ δημόσιο δρόμο, τρία χιλιό-
μετρα ἀπὸ τὸ Μάζωμα, ποὺ τὸ λένε ὁ Ἅγιος Νικόλαος στοὺς Λάτες, κτίσμα
τοῦ καπετὰν Νάστου Τζοβάρια σὲ 1745 (διασώθηκε ἡ ἐπιγραφή στὸ μουσεῖο
τῆς Νικοπόλεως) καὶ ἓνα ἄλλο ναῦδριο, ἴσως μοναστήρι, στὴν ἀπέναντι, τὴν
δεξιὰ ἀχθῆ, πρὸς τὴν ἐκβολὴ τοῦ Λαύρου ποταμοῦ, παλιότερο, πρὸ τοῦ 1200.

"Ὅταν λοιπὸν πρῶτοι οἱ Νικοπολίτες ψαράδες μετέφεραν τὰ σπίτια τους
καὶ τὶς τέχνες τους στὸ σημερινὸ μαχαλῶ τῆς Πρέβεζας, φυσικὸ ἦταν νὰ κτί-
σουν καὶ ἓνα ναὸ στὸν προστάτη τους ἅγιο Ἱεράρχη Νικόλαο. Κοντὰ σ' αὐ-
τοὺς προστέθηκαν καὶ οἱ βενετσιάνοι Μπουρανέλοι καὶ οἱ ἁγιομαυρίτες καὶ
οἱ Ἀνακτόριοι (Βονιτσιάνοι) ψαράδες καὶ ἄλλοι ἐπανήσοι. Ὅταν μάλιστα
οἱ Τοῦρκοι κτίσανε καὶ τὸ πρῶτο φρούριο κατὰ τὸ 1500-30 στὴν Μπούκα
γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τοῦ κόλπου ἀπὸ ἐπιδρομεῖς πειρατές, τότε ἄρχισε ὁ συν-
οικισμὸς τῶν ψαράδων νὰ ἐξελισσεται σὲ ναυτικὸ καὶ ἐμπορικὸ κέντρο σὲ ἀν-
τικατάσταση τῆς ἄλλοτε ἐνδοξῆς Νικοπόλεως, τῆς ὁποίας καὶ ἡ ἐκκλησιαστι-
κὴ μητρόπολις μεταφέρθηκε στὴν Ναύπακτο πρῶτα (1200 - 1250) καὶ μετὰ
στὴν Ἄρτα.

"Ὅπως συνοικίσθηκε ἡ λιμενοθάλασσα τοῦ Μεσολογγίου ἀπὸ Βενετοὺς
καὶ Ἱταλοὺς ψαράδες κατὰ τὸ ἴδιο τρόπο συνοικίσθηκε καὶ ἡ ἀκτὴ ἡ δική μας,
τὴν εἴσοδο τοῦ Ἀρβρακικοῦ. Αὐτὰ τὰ ἔχω διαπραγματευθῇ ἄλλοτε ἐν ἐκτά-
σει ἄλλοῦ καὶ τελευταῖα σὲ «Ἱππειρωτικὸν Μέλλον», ἡπειρωτικὴ ἐφημερίδα
τῆς Ἀθήνας (Ὀκτώβριος 1961).

Καὶ ὁ καθηγητὴς μου Ἄμαντος καὶ ὁ καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας κ. Ζα-
τωθηνὸς παραδέχονται πῶς οἱ ὀνομασίες Πρέβεζα καὶ Μεσολόγγι εἶναι ολα-
ροδαλματικῆς ρίζης. Σ' ἓνα ρωσσοελληνικὸν λεξικὸν τοῦ 1869 ἐκδομένον στὴν
Μόσχα ἡ λέξη Πρέβεζα ἐρμηνεύεται περαιώσεις, μετοίκησις καὶ τὸ ρῆμα πε-
ραιοῦμαι, διαβαίνω, μετοικῶ, ἀποικῶ. Καὶ τώρα ξανάρχομαι στὸ ναὸ τοῦ Ἀγίου
Νικολάου, τὸν σημερινό, ποὺ προσονομάζεται καὶ παλαιός, κατ' ἀντίθεση πρὸς
τὸν ἅγιο Νικόλαο τὸν νέον, κτῆμα τοῦ Παπαλιθία, καταστραφέντα κατὰ τὸν
ἐκκαλισμὸ τῆς Πρέβεζας ἀπὸ τὸν Ἀλῆ Πασᾶ τῆς Ἱπείρου στὶς 12-14 Ὀκτωβρ.
1798. Κάποιο μικρὸ ναῦδριο θὰ ἦταν στὴν ἀρχὴ —ἐτσι συμβαίνει πάντοτε—
ἔπειτα μετὰ τὸ 1530 οἰκοδομήθηκε ὁ σημερινὸς ναὸς πιὸ μεγάλος, μετὰ σουλ-
τανικὸ φερμάνι ποὺ καθόριζε καὶ τὸ οἰκόπεδο καὶ τὰλλα προνόμιά του καὶ τὰ
ἐξουδικήματά του.

Δυστυχῶς αὐτὸ τὸ φερμάνι χάθηκε, μᾶς πληροφορεῖ ὁ συγγραφέας μητροπολίτης Σεραφεῖμ.

Καὶ κάτι ἄλλο ξέρουμε βάσιμο. Στὸν Γεωγραφικὸ "Ατλαντα τοῦ βενετοῦ κοσμογράφου (γεωγράφου) Κορονέλλι ἐκδομένον στὰ Γαλλικὰ τυπογραφεῖα τοῦ Βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου ΙΔ' τὸ 1687, ὅπου σχεδιάζεται ἡ πόλις τῆς Πρέβεζας καὶ τὸ στὴν σημερινή βάση τουρκικὸ φρούριον, ἐκεῖ μόνη ἐκκλησία ποὺ σημειώνεται εἶναι τοῦ ἁγίου Νικολάου. "Αλλες ἐκκλησίαι δὲν ὑπάρχουν. Τώρα ἂς μεταφέρουμε ἐδῶ εἰς παρατηρήσεις ποὺ ἔκαμε ὁ ἀρχαιολόγος Ἀλεξ. Φιλαδελφεὺς τὸ 1914 — Πρακτικὰ Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. «Περὶ χριστιανικῶν μνημείων Πρεβέζης». «Ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Νικολάου τῆς Πρεβέζης ἐν τῇ ὁμωνύμῳ συνοικίᾳ, ἐπὶ πλατείας ἐφ' ἧς καὶ τὸ Ἑλληνικὸν Σχολεῖον, ἀρχαιότατος. Μόνον ὁ ὑπερβᾶς τὸν οὐδὸν τοῦ ἱεροῦ βήματος καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ ἱερὸν θὰ παρατηρήσῃ τὸ πρῶτον ἵκνη τοῦ ἀρχαίου κάλλους τοῦ ναοῦ. Θὰ ἱκανοποιηθῇ καὶ ὁ μᾶλλον αὐστηρὸς ἐκτιμητὴς τῆς τέχνης. Ἡ ἀμουσία τῶν ἀνακαινιστῶν ἐπιτρόπων ἐφεύσθη τῆς γωνίας ταύτης τοῦ ἱεροῦ χώρου καὶ ἐσταμάτησεν ἡ βέβηλος χεὶρ τοῦ ἀσβετοχρίστου μόνον πρὸ τοῦ ἀδύτου τοῦ ναοῦ. Ὀλόκληρος ὁ ναὸς ἐκοσμεῖτο ἄλλοτε μὲ ἀγιογραφίας τοιαύτης τέχνης καὶ κάλλους. Οἱ τρεῖς τοῖχοι τοῦ ναοῦ γεμᾶτοι ἀπὸ τῆς ὀροφῆς μέχρι τοῦ ἐδάφους μὴ ἀφήνουσαι οὐδὲ ἑκατοστόμετρον χώρου κενόν. Εἰς τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον παρίσταται ὁ Χριστὸς ἰώμενος τυφλόν, ἡ Ἀνάληψις, ὁ προφῆτης Δαυὶδ, ἡ Παναγία Τριάς, ἡ Πεντηκοστή, ὁ προφῆτης Ἰωήλ, ἡ παραβολὴ τοῦ ἄφρονος πλουσίου. Δευτέρα ζώνη. Ὁ ἐπιτάφιος, Μίτρα Ἀρχιερέως, ὁ Χριστὸς εὐλογῶν τὸ θυμίαμα, τὸ θυσιαστήριον. Οἱ ἄγγελοι δεχόμενοι τὰ δῶρα τῆς θείας μεταλήψεως.

Τρίτη ζώνη. Ὁ Χριστὸς φανεὶς ἐπὶ τῆς θαλάσσης. "Αμφια. Θυσία τοῦ Ἀβραάμ. Πλατυτέρα τῶν οὐρανῶν. Φιλοξενία τοῦ Ἀβραάμ. Οἱ ἅγιοι Βασίλειος, Γρηγόριος, Χρυσόστομος, Ἰωάννης Θεολόγος κ.λ.π. Κάτω τῆς πλατυτέρας ὁ ἅγιος Ἰάκωβος ὁ ἀδελφόθεος. Κάτω τῶν ἀγγέλων ὁ Χριστὸς ἰώμενος τὸν παράλυτον καὶ κάτωθεν ὁ Ἅγιος Ἰγνάτιος καὶ πλάγι του ὁ ἅγιος Κύριλλος.

Ἐπὶ τοῦ βορείου τοῖκου κατὰ ζώνας ὀριζοντίους. Ἐωθινὸν Γ'. Ἄγγελος ἐπὶ τοῦ τάφου. Ἐωθινὸν Δ'. Αἱ μυροφόροι. Ἐωθινὸν Ε'. Δεῖπνον εἰς Ἐμαούς. Καὶ καθέτως κάτω ἀπὸ τὸ Ἐωθινὸν Γ'. Ἐωθινὸν Ζ', ἡ ἐνταφίασις. Κάτω ἀπὸ τὸ Ἐωθινὸν Δ', Ἐωθινὸν Η', ἡ Μαγδαληνή. Κάτω ἀπὸ τὸ Ἐωθινὸν Ε', Ἐωθινὸν Θ', Ἀνάστασις. Καὶ κάτωθι καὶ καθέτως ἄλλαι εἰκόνες ἁγίων ἑξαφανισθεῖσαι.

Ἐπὶ τοῦ μεσημβρινοῦ τοῖκου. Παρίσταται ἡ παραβολὴ τοῦ Σαμαριτου καὶ ὁ Χριστὸς ἰώμενος ὑδρωπικόν. Τὰ ἐπιγράμματα διὰ κάθε εἰκόνα ναι σχεδὸν σβησμένα.

Κάλλος περιγράμματος, λεπτότης σχεδίου, σεμνότης διακρίνουν τὸ σκῆδιον τῶν εἰκόνων. Αἱ τοικογραφίαι τοῦ ἁγίου Νικολάου εἶναι ὑδρογραφαὶ (ἀκουαρέλλες). Ἀνήκουσιν εἰς τὴν 16 ἑκατονταετηρίδα.

Εἰς τὸ δάπεδον τοῦ ἐξωτερικοῦ αὐλείου διαδρόμου ποὺ ἔφερνε σκῆδιον τὸν ναὸν ἦτο ἐντοιχισμένος τεράστιος δικέφαλος αἰετός, ἀρίστης τέχνης καὶ λυγρῆς ἐπιμελοῦς ἐπεξεργασίας. Ἀληθὲς μνημεῖον τέχνης. Ἐχει διάμετρον 1,18 μέτρος 0,34. Θὰ ἦτο κτισμένος εἰς τὸ κέντρον τοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ, ὡς εἶθι ἐν τοῖς πλείστοις ὀρθοδόξοις ναοῖς.

Αὐτὰ γράφει ὁ Φιλαδελφεὺς. Ὁ μακαρίτης καθηγητὴς Γ. Σωτηρίου ἔλεγεν ὅτι ἴσως προέρχεται ἀπὸ κάποια βασιλικὴ τῆς Νικοπόλεως. Καὶ πᾶσι εἶναι βυζαντινὸς τοῦ 14ου αἰῶνος δείχνεται ἀπὸ τὸ ράμφος καθενὸς τῶν αἰετῶν ποὺ ἀκουμπᾷ ἐπάνω στὴν κορυφὴ τῶν φτερῶν τους. Τώρα ἐναπόκειται

περίβολον τοῦ ναοῦ, πού ἐχρησίμευσε καὶ ὡς νεκροταφεῖον μέχρι τοῦ 1924.

Τὰ κτήρια καὶ τὰ ἀφιερώματα ἀπὸ εὐσεβεῖς ἐνορίτες στὸν ναὸν ἔφερναν εἰσόδημα μέγα, ἀλλὰ τὶς πὺ πολλὰς φορὰς κατεσπαταλᾶτο ἀνοήτως ἢ ἐμοιράζετο φιλοτίμως μεταξὺ τῶν ἐπιτρόπων, πού ἐπολεμοῦσαν ἄγρια μεταξὺ τους σιὸ καιρὸ τῶν ἀρχαιρεσιῶν διὰ τὰς ἐφορο - ἐπιτροπείας σχολῶν καὶ κληροδοτημάτων. «Τίς δὲν ἀπορεῖ ἀκούων ὅτι ἡ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Νικολάου ἐκκλησία, περὶ τὰς 18000 γρόσια ἐσοδεύουσα εἶναι κατάχρεως», Περὶ ἀγαθοεργημάτων ἐν Ἡπείρῳ. Λαμπρίδου 1880.

Αἱ καταχρήσεις σιὸ ταμεῖον (κάσα) τῶν ἐν Πρεβέζῃ ἀγαθοεργημάτων ὠδήγησαν κάποτε (ἐκεῖ) στὴν αὐτοκτονίαν ἐνὸς ταμίου. Ὁ πατὴρ Φιλάρτος πού διάβασε τὰ σχετικά ξεύρει περισσότερα.

Ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐκήρυττε ἀπὸ τοῦ ἁμβωνος τοῦ ναοῦ τούτου ὁ ἐξαιρετικὸς φιλόπατρις Ἀθ. Ἀθανασιάδης, τοῦ ὁποῦ ὁ πατέρας Κωνσταντῖνος ὑπῆρξε ὁ πρῶτος διδάσκαλος καὶ ἰδρυτὴς τῆς Θεοφανείου Σχολῆς. Ὁ Ἀθαν. Ἀθανασιάδης ἐνήργησε καὶ διὰ τὴν ἰδρυσιν τοῦ Παρθεναγωγείου. Τὸ κτήριο ἐλεπούργει ὡς Παρθεναγωγεῖον ἀπὸ τοῦ 1872, κατηδαφίσθη τὸ 1956 γιὰ νὰ γίνουν λουτρά Δημοτικά. Ὁ Γεώργιος Κονεμένος βέης προσέφερε διὰ τὸ Παρθεναγωγεῖον 1000 γρ. Ποῖα καὶ πόσα εἶναι σήμερα τὰ κληροδοτήματα καὶ αἱ δωρεαὶ στὸν Ναὸν δὲν γνωρίζω. Ἴσως ἡ ἱερὰ Μητρόπολις νὰ κατέχη τὰ σχετικά ἔγγραφα.

Γιὰ τοὺς Ἀθανασιάδες καὶ τὰ ἄλλα κληροδοτήματα καὶ ἐλεοθέτας στὴν Κοινότητα τῆς Πρέβεζας καὶ τὰ σχολεῖα της, ἴσως νὰ ἐπανέλθω κάποτε, ἂν κ' ἔχω γράψει ἄλλοτε σημεῖωμα σχετικόν.

Ὁ ναὸς τοῦ Ἀγίου Νικολάου εἶναι μικρὸς παραλληλεπίπεδος σὲ σχῆμα ἀπλῶς βασιλικῆς πού ἔχει σήμερα μῆκος περίπου 25 μέτρα καὶ πλάτος περὶ τὰ 9 - 10. Τὸ σεισμοπαθὲς τοῦ ἐδάφους τῆς Πρέβεζας δὲν ἐπέτρεπε κατασκευὴν τρούλλου.

Μεταφέρω ἐδῶ μιὰ ἐνθύμησιν τοῦ ὑπηρετοῦ (ιερέως) τῆς ἐκκλησίας Κωνσταντίνου Δ. Λαχανᾶ γιὰ ἐπισκευή της.

«1875 Ὀκτωβρίου 3, ἐπὶ ἐπιτροπῆς τῶν Κυρίων Ἐπιτρόπων Ἀθανασίου Ἀθανασιάδου καὶ Ἀριστείδου Ἡλίου καὶ Χρήστου Πλατίκα ἐγίνε τὸ ὅμοιον γυναικεῖον ἐκ θεμελίων. Ἐπίσης τὸ πάτωμα καὶ δαβάνι. Γράφεται δι' ἐνθύμηση τῶν μεταγενεστέρων. Ἀκολουθῶς τὸ κάγγελα τοῦ κήπου. Οἱ αὐτοὶ Ἐπίτροποι Ἰανουαρίου 10 ἔ. ν. Ὁ Γράψας Κωνσταντῖνος Δ. Λαχανᾶς ὑπηρετῆς τοῦ ἐροῦ Ναοῦ Ἀγίου Νικολάου. 1876 Ἰανουαρίου 10 ἔτος νέον.» Ἡ ἐνθύμησις ἀναγράφεται σιὸ μηναιὸν Δεκεμβρίου 1843. Ἔκδ. Κωνσ(τ)λεως. Τυπογρ. Ἀνδρέου Κορομηλᾶ.

Ὁ ἴδιος ἱερεὺς σημειώνει σιὸ μηναιὸν Ἰουλίου 1862 ἔκδοσις Βενετίας ἐξῆς γιὰ τὴν ἐπίσκεψιν στὴν Πρέβεζα τῆς περίφημης Αὐτοκράτειρας Ἐλισάβετ τῆς Αὐστρίας 1888 Σεπτεμβρίου 29. «Ἡλθεν ἡ βασίλισσα τῆς Αὐστρίας ἐνταῦθα μὲ 3 ὑπασπιστάς της καὶ μὲ ἑνὴν μεγάλην Κυρίαν τῆς Αὐλῆς καὶ ἐβγαίνοντας ἀπὸ τὸ ἀγρόπλοιον ἐμβῆκαν εἰς τὴν ἁμαξαν μαζὶ μὲ ἑνὴν Κυρίαν τῆς τιμῆς συνοδευομένη μὲ τοὺς ὑπασπιστάς της καὶ μὲ τὸν Μουρτασαρίφην καὶ λοιποὺς προξένους καὶ ἀξιωματικοὺς κατὰ τὰς 6 ὥρας καὶ πῆγεν εἰς Νικόπολιν καθήσασα σχεδὸν 2 ὥρας καὶ πιστρέψασα ἐπῆγεν εἰς τὸ Αὐστριακὸν Προξενεῖον καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὸν Κιολᾶ (Παλαιοσάραγα). Ἐπειτα ἐπῆγε εἰς τὸ Ἀκτιον συνοδευομένη μὲ τοὺς

ὕπασπιστάς της καὶ μὲ τὴν μεγάλην Κυρίαν καὶ Αὐστριακὸν Πρόξενον καὶ ἐπιστρέφοντας εἰς τὸ ἀτμόπλοιον». Ὁ Γράψας ἱερεὺς Κωνσταντῖνος Λαχανᾶς Μηναιῖον Σεπτεμβρίου 1868. Ἔκδ. Βενετίας. Κιουλᾶς ἢ Κούλια, εἶναι ὁ πύργος, τὸ σπῖτι ὅπου κατοικοῦσε ὁ Παλιοσάραγα ὁ Τοῦρκος φρούραρχος τῆς πόλεως μας. Προφορικὴ παράδοσις ἀναφέρει ὅτι ἐδεξιώθηκε τὴν Αὐτοκράτειρα στὸ κτῆμα τοῦ ὁ Γεώργιος Κονεμένος Βέης καὶ ἐξέφρασε μάλιστα τὴν ἐπιθυμίαν της ν' ἀγοράσῃ τὸ ὠραῖο τοπεῖο, τὸ Ψαθάκι.

Νὰ καὶ μιὰ ἄλλη ἐνθύμηση τοῦ αὐτοῦ προνοητικοῦ ἱερέως. «1884 Ἰουλίου 17. Ἀγίας Μαρίνας. Εἰς τὰς 8½ μ.μ. ἤρχισεν ἡ βροχὴ καὶ ἀστροπελέκι ὥστε οἱ ἄνθρωποι δὲν τὸ ἐνθυμοῦντο ἄλλοτε καὶ ἐβάσταξε ἕως τὰς 10½ ἀστροπελέκι καὶ βροχὴ ραγδαίᾳ συγχρόνως καὶ χάλαζα καὶ μάλιστα τόσοι χονδρὰ ὥστε οἱ ἄνθρωποι τὴν ἄλλην ἡμέραν ἤφεραν ἀπ' ἔξω τοῦ ἐλαιῶνος εἰς τὸ μανδύλιον χαλάζι καὶ μάλιστα εἶπον ὅτι ἦτο χονδρὸν δράμια 50. Καθὼ καὶ τοῦ Χριστάκη Γερογιάννη τὸ κατέστρεψε τὸ ἀμπέλι ὅλον καὶ τόσην καταστροφὴν ὥστε καὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ ὅλοι ἐφυγαν καὶ ἦλθαν ἐνταῦθα...» (ἡ γράφων Κων)νος Δ. Λαχανᾶς ὑπηρέτης τοῦ ἱεροῦ τούτου Ναοῦ Ἀγίου Νικολάου. Μηναιῖον Ἰουλίου 1862 Ἔκδ. Βενετίας.

Ἄλλη ἐνθύμησης ἀνωγύμου, ἴσως τοῦ Ἀθανασιάδου, πὺν ἐχρημάτισεν πολλὰ χρόνια ἐπίτροπος τοῦ ναοῦ Ἀγ. Νικολάου. «1852 Φεβρουαρίου 9 ἡμερὰν Σάββατον. Εἰς τὴν μέση τῆς νυκτὸς ἔπεσεν κεραυνὸς καὶ ἔκαψε τὸν ἱεναρὲν τοῦ τζαμιῦ καὶ στὸ κάστρο τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου». Ἄλλη ἐνθύμηση τοῦ Ἀθανασιάδου, προφανῶς, ἀπὸ τὸ βιβλίον πράξεων καὶ λογαριασμῶν τοῦ Ἀγίου Νικολάου. «Τὸν Μάρτιον 1856 ἐσυστήθη ἐνταῦθα τὸ δεύτερον σχολεῖον τῶν κορασίων. Τὰ πρὸς διατήρησίν του ἔξοδα ἐλήφθησαν ἐκ τῶν ἱερῶν ἀδελφάτων τῶν ἐκκλησιῶν τῶν ἱερῶν ἄλλων ἐνταῦθα ναῶν, τῶν δύο μοναστηρίων καὶ τῆς συνεισφορᾶς τῶν ἀγαθῶν καὶ φιλοπατρίδων Χριστιανῶν. Πρόκειται γιὰ τὸ λεγόμενον Παρθεναγωγεῖον διὰ τὸ ὁποῖον λέγομε καὶ παραπάνω καὶ ἴσως ἀναφέρομε ἄλλοτε περισσότερα. Ὁ Σεραφεὶμ γράφει ἐν βιβλίῳ του πὺς ἐνίσχυσε τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ Παρθεναγωγείου καὶ ἡ τότε αυτοκράτειρα τῆς Ρωσσίας Θεοδωρόβνα.

Προκάτοχος τοῦ Κωνστ. Λαχανᾶ ἐφημέριος στὸν ἅγιον Νικόλαο ἦτο Παρθένιος Ἱερομόναχος Βασιλείου Λαχανᾶ.

Τὸ βιβλίον θανάτων τοῦ ναοῦ ἀναγράφει τὰ ἑξῆς:

«1865 Ἀπριλίου 28. Ἀπεβίωσεν ὁ Παρθένιος Ἱερομόναχος Βασιλείου Λαχανᾶ ἐτῶν 30 ἐτάφη ἐνταῦθα. Σπυρίδων ἱερεὺς Κότσις ἐφημέριος. Ἐξ 4 ἔτη εἰς τὸν ἅγιον Νικόλαον ἐφημέριος καὶ ἐκάρη τὴν ἱερωσύνην παροῦς ὡς τέσσαρα ἔτη ἐφημέριος τῆς ἐνταῦθα ἐκκλησίας».

Μετὰ ἀπὸ τὸν παραπάνω ἐχρημάτισαν ἐφημέριοι τοῦ ἰδίου ναοῦ ἐκ τῶν κονόμων Παππᾶ Γεώργιος Λάμπας, ὁ Σαμουὴλ ἱερομόναχος Φαγῆς. Ὁ Λάμπας μετετέθη ἀπὸ τὸν ἅγιον Νικόλαον εἰς ἅγιον Χαράλαμπον τὴν 1 Αὐγ. 1870. αὐτὸς τότε προστέθηκε στὸν ἅγιον Νικόλαον ὁ Γεώργιος ἱερεὺς (Δημήτριος) Σάββας. Παλαιότερος ἐφημέριος τοῦ ἁγίου Νικολάου ἦταν ὁ Ἱγνάτιος Ἱερομόναχος Βέμης. Ἰδοὺ τί γράφει τὸ βιβλίον θανάτων γιὰ τοῦτον. Διαθήκη. Ἰεβίωσεν ὁ Ἱγνάτιος ἱερομόναχος Βέμης ὡν ἐτῶν 75 πρώην ἐφημέριος τοῦ Νικολάου νῦν δὲ τοῦ ἁγίου Δημητρίου ζήσας ζωὴν εὐχάριστον καὶ μετὰ τὸν ἀείμνηστον, ὁ ὁποῖος ἄφησε 14 χιλιάδες γρόσια διὰ ἅπορα κορίτζια διὰ τὰ πανδρεύουν καὶ νὰ μοιρασθοῦν πάλι αὐτὰ εἰς 14 κορίτζια. Καὶ ἐνταῦθα εἰς τὸ ἐνταῦθα νεκροταφεῖον Ἀγίου Νικολάου ἀφήσας ἔτι 140 ρίζες ξαίλασον. Αἰωνία ἡ μνήμη αὐτοῦ.

Οἱ Ἐφημέριοι Σαμουήλ ἱερομόναχος Φαγῆς καὶ Γεώργιος ἱερεὺς (Δημήτριος) Σάφης.

Ἀπὸ τῆς πολλῆς καὶ ποικίλης ἐνθυμήσεως ποὺ γράφονται στὸ βιβλίον τῶν ναύων τοῦ ἁγίου Νικολάου παραθέτω μερικές.

Ἀπεβίωσεν ὁ πλοίαρχος Δημήτριος Τσακαλῶτος ἐτῶν 50 καὶ ἐνταφιάσθη εἰς τὸ ἐνταῦθα Νεκροταφεῖον Ἀγίου Νικολάου. 1872 Ἰουνίου 3, ὁ Ἐφημέριος Σαμουήλ ἱερομόναχος Φαγῆς.

Ἀπεβίωσεν ὁ Βασίλειος Τσακαλῶτος ἐτῶν 75 ἐτάφη ἐνταῦθα 4 Νοεμβρίου 1867. Σπυρίδων ἱερεὺς Κότσης.

Ὁ Βασίλειος Τσακαλῶτος μὲ τὸν Ι. Καραβέλαν ἦταν οἱ ἐπίτροποι τοῦ ἁγίου Χαραλάμπους ὅταν κατασκευάσθηκε ὁ θαυμάσιος ξυλόγλυπτος καὶ ἐπίρυσσος ἀρχιερατικὸς θρόνος τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Χαραλάμπους, ὡς γράφει ἐν τῇ σχετικῇ σὲ ταινία ξύλινη ἐπιγραφή ἐπάνω στὸν θρόνο.

Μία ἄλλη ἐνθύμησις ἐνδιαφέρουσα.

1892 Αὐγούστου 7. Ἡ ὥρα μ.μ. ἐδουλοφονήθη δηλ. αὐτοχειριασθεὶς ἐν τῷ πλοίῳ τοῦ ὁ Ἀθανάσιος Τζακαλῶτος ἐτῶν 40. Τραγικὸς θάνατος. Ὁ κυράνιος Θεὸς νὰ φυλάττῃ κάθε ἄνθρωπον καὶ ἐτάφη ἐνταῦθα ἀλλὰ χωρὶς κηδείαν... ἀλοίμονον.

Ὁ Ἐφημέριος ἱερεὺς Κωνσταντῖνος Λαχανᾶς (σελ. 159). Τὸ ὅτι ὁ πατέρας Τσακαλῶτος, ποὺ ἦρθε στὴν Πρέβεζα, ἦταν ἐμποροπλοίαρχος, φαίνεται ἀπὸ τοὺς δύο παραπάνω. Ὁ γιατρὸς Γερογιάννης μοῦ ἔλεγε ὅτι ὁ πρῶτος πατήρ — ἂν ὑπῆρξε καὶ ἄλλος ἀδελφός του δὲν ξέρω — ἦλθεν ἐκ Ρωσσίας κατὰ τῶν ἐτῶν 1820-1830. Ποιὸ ἦταν τὸ μικρὸ του ὄνομα, ἂν ἦταν ἕνας ἀπὸ πολλοὶ οἱ οἰκισταὶ τῆς πολυάνθρωπης καὶ εὐδόκιμης αὐτῆς Πρεβεζιάδος οἰκογενείας δυστυχῶς οὔτε καὶ οἱ σημερινοὶ ἀπόγονοι, ποὺ τοὺς ἠρώ-
χα, τὸ ξέρουν.

Τὸ 1894 Νοεμβρίου 22. Ἀπεβίωσεν ὁ Σαμουήλ ἱερομόναχος Φαγῆς ἐτῶν 70 καὶ ἐνταφιάσθη εἰς τὸ ἐνταῦθα Νεκροταφεῖον τοῦ Ἀγίου Νικολάου ὁ Ἐφημέριος τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας. Ὑπογραφή ὁ Ἐφημέριος ἱερεὺς Κωνσταντῖνος Λαχανᾶς.

1885 Ἰανουαρίου 12 ἐχειροτονήθη ἱερεὺς, ἐγὼ ὁ ὑποφαινόμενος παρὰ Ἀρχιερέως Ἀμβροσίου ὁ ὁποῖος ζήσας ἐνταῦθα Μητροπολίτης 4 ἔτη ἀνὴρ ἁγιώτατος ἠθικώτατος τῆς ἀρετῆς καὶ μὲ μεγάλην παιδείαν καὶ ἀπὸ μεγάλην ὁγένειαν Κωνσταντινουπόλεως. Αἰωνία του ἡ μνήμη. Κωνσταντῖνος ἱερεὺς Λαχανᾶς.

Ἄς κλείσω τὸ παρὸν μὲ τὸ ἐξῆς:

1889 Νοεμβρίου 25. Ἀπεβίωσεν ὁ Παναγιώτης Κρόκος ἐκ Λευκάδος οἰκος δὲ Πρεβέζης (Πλοίαρχος) ἐτῶν 68 καὶ ἐνταφιάσθη εἰς τὸ ἐνταῦθα Νεκροταφεῖον Ἀγίου Νικολάου. Ὁ Ἐφημέριος ἱερομόναχος Σαμουήλ (Φαγῆς Φαγῆς).

Γιὰ τοὺς ἄλλους ναοὺς τῆς Πρέβεζας σ' ἄλλο σημείωμά μου.

ΕΥΑΓΓ. ΔΕΛΗΜΗΤΡΟΥ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙ ΣΑΡΑΚΑΤΣΑΝΩΝ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Μετά προσοχῆς διεξερχόμεθα τὸ ὀγκῶδες καὶ λεπτομερές ἔργον «Σαρακατσάνοι» τῆς ἀλήστου Ἑλληνίδος Ἀγγελικῆς Χατζημιχάλη καὶ θαυμάζομεν τὴν ὑπομονὴν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον της διὰ τὴν ζωὴν τῶν νομάδων αὐτῶν Ἑλλήνων.

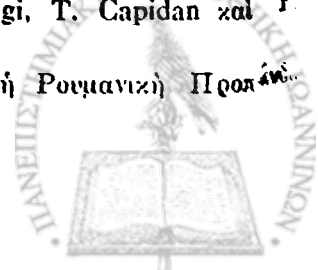
Εἶναι περισσότερον ἀξιοθαύμαστον τὸ ἔργον της, ἀφ' ἐνὸς μὲν διότι τείνεται εἰς ὅλον τὸν Ἑλλαδικὸν χώρον, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπειδὴ τὸ ἀντικείμενον τῶν μελετῶν της δὲν ἦτο στατικὸν ἀλλὰ φερέοικον. Ὁφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, χωρὶς τὴν Ἀγγελ. Χατζημιχάλη μέγα μέρος τοῦ ἀναφερομένου εἰς τοὺς Σαρακατσάνους ὕλικου θὰ ἐχάνετο διὰ παντὸς μαζὶ μὲ τὴν σύντομον, κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν, ἀφομοίωσίν των. Εἰς τοῦτο συνετέλεσαν, μεταξὺ ἄλλων, οἱ ἐξῆς λόγοι: α') Ὁ κατακερματισμὸς τῶν μεγάλων χειμερινῶν βοσκοτόπων, συνεπεία τῆς ἐγκαταστάσεως εἰς αὐτοὺς τῶν ἐκ Μ. Ἀσίας προσφύγων, καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα διάλυσις τῶν τσελιγκάτων. β') Ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐγχωρίου ἡμιοικιστοῦ κτητροφίας, γ') Ὁ εὐεργετικὸς, ἔστω καὶ ἀρνητικῶς διὰ μερικὺς νομάδας, Α.Λ. 1223)1938 «Περὶ ἀποκαταστάσεως ἀκτημόνων κτηνοτρόφων» καὶ δ') Ὁ αμοιροπόλεμος τῶν ἐτῶν 1947 - 1949, συνεπεία τοῦ ὁποίου ὑπεχρεώθησαν οἱ περισσότεροι τῶν Σαρακατσάνων νὰ παραμείνουν εἰς τὰ χειμαδιὰ καὶ κατὰ τοὺς θερινὰς μῆνας καὶ τοιουτοτρόπως νὰ ἐξοικειωθοῦν κλιματολογικῶς καὶ ψυχολογικῶς πρὸς τὴν ζωὴν τῶν μονίμων κατοίκων, τὴν ὁποίαν ἐθεώρουν πολλοὶ ὡς ἀφόρητον.

Ἡ Χατζημιχάλη τοὺς ἐξῆσε καὶ τοὺς ἐγνώρισε κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ναδικοῦ των βίου, ἃν καὶ πολλοὶ ἐκ τούτων δὲν ὑποψιάζοντο καθόλου ὅτι συντρεφθὰ ὑποχρεωθοῦν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸν νομαδικὸν καὶ κτηνοτροφικὸν βίον. Ὁ λοιπὸν φυσικὸν καὶ ἀνθρώπινον κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς γνωριμίας της μετὰ Σαρακατσάνους νὰ ὑποπέσῃ ἀκουσίως εἰς λάθη, διότι εὐρέθη ἐν μέσῳ ἀκατοπίστων πληροφοριοδοτῶν καὶ ἀλληλοσυγκρουομένης βιβλιογραφίας ἡμετέρων καὶ ξένων¹.

Γνωσταὶ εἶναι αἱ ἀπόψεις τῶν Ρουμάνων Capidan, T. Parahagi, N. J. κ.ἄ. ὅτι οἱ Σαρακατσάνοι εἶναι Ἀρμενοῖν ἐξελληνισθέντες, ἀλλὰ αἱ προθέσεις τῶν βορείων γειτόνων, ὁμόρων καὶ μὴ, εἶναι γνωσταὶ ἀφ' ἧς ἐνεφανίσθησεν ἐπὶ τὴν Βαλκανικὴν Χερσόνησον. Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον προκαλεῖ κατάπληξιν, ἐστὶν τὸ γεγονός, ὅτι καὶ Ἕλληνες ἡμφεσβήτησαν τὴν ἐθνικὴν γνησιότητα τῶν Σαρακατσάνων.

Οὕτω ὁ Ἀντώνιος Θ. Σπηλιωτοπούλος² ἔγραφε περὶ τῶν Σαρακατσάνων, μεταξὺ ἄλλων, τὰ ἐξῆς: «Τὰς δύο ἄλλας τάξεις τῶν Βλάχων ἀποτελοῦσι τὴν μὲν οἱ Κατσαουναῖοι ἢ Κατσαοῦνιδες, τὴν δὲ οἱ Σαρακατσαναῖοι ἢ Σαρακατσάνοι».

1. Ἀθηνᾶ: τόμος 67ος σελῖς 242, 1963 - 1964. Δικαίου Β. Βαγιαλάκου Τοπωνύμια Ἀθροωνύμια: «Ὅλοι σχεδὸν οἱ ἐρευνῆται θεωροῦν αὐτοὺς Ἕλληνας χωρὶς τὰς ἐκείνων νὰ λείπουν καὶ μερικοί, οἱ ὁποῖοι ἔχαιαν ἐθνολογικὸν ζήτημα τὴν καταγωγὴν τῶν Σαρακατσάνων, ὡς εἶναι οἱ Ρουμάνοι συγγραφεῖς P. Parahagi, T. Capidan καὶ P. Parahagi, καὶ ἀρνοῦνται τὴν Ἑλληνικότητά των».
2. Ἀ. Θ. Σπηλιωτοπούλου, Οἱ Βλάχοφωνοι Ἕλληνες καὶ ἡ Ρουμανικὴ Προσέλευσις Ἀθῆναι 1905, σελ. 21.

Ἀμφότεραι αἱ τάξεις αὐταὶ διάγουσιν ἐν τοῖς ὄρεσι, ζῶσι βίον ποιμενικόν, εἰσὶ κατὰ τὸ πλεῖστον νομάδες καὶ σκηνῖται καὶ διακρίνονται ἀπ' ἀλλήλων ἐκ τῆς ἰδιαιτέρας ἐνδυμασίας. Οἱ νομάδες οὗτοι ἐν Ἠπειρῷ καλοῦνται καὶ Ἀρβανιτόβλαχοι, καθὼ λαλοῦντες σὺν τῇ Ἑλληνικῇ καὶ Βλαχικῇ καὶ τὴν Ἀλβανικῇ».

Ἐγγραφήσαν δὲ τὰ ἀνωτέρω ἐν ἔτει 1905, ὅταν δηλ. ἡ Ρουμανικὴ Προπαγάνδα ὡργίαζε διὰ τὸν ἐθνικὸν προσηλυτισμὸν τῶν ὑποδούλων Ἠπειρωτῶν καὶ Μακεδόνων. Τὰ περαιτέρω σχόλια περιτεύουν.

Ἐξ ἄλλου, κατὰ τὸν Χρυσὸν Εὐελπίδην¹, οἱ Σαρακατσᾶνοι εἶναι ἑλληνοαλβανικῆς καταγωγῆς.

Διὰ τὴν ἐθνικότητα τῶν Σαρακατσάνων ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι εἶναι Ἑλληνικῆς καταγωγῆς, ὡς προκύπτει καὶ ἀπὸ τὸ τρίπτυχον γλώσσης, θρησκείας καὶ ἐθνικῆς συνειδήσεως. Ὑπὸ τούτων οὐκ εἶται ἀμυγῆς ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ ὁποία περιέχει καὶ ἀρκετὰς λέξεις τῆς ἀρχαίας, ὡς: ἀπεικάζω, λιμασμένος (πεινασμένος), ἀγγεῖα (οἰκιακὰ σκεύη), δίμιτον (ῥφασμα ἔχον διπλὸν στημόνι), μιτάρι, δομός, πυροστιά, ξυθάλι κ.λ.π.

«Ἡμεῖς, παιδί μ', ξέρουμε καὶ λέμε ὅ,τι λέει ὁ παπᾶς μὲ τὰ γράμματα τῆς ἐκκλησιᾶς» μᾶς εἶπεν ἀπαντῶν εἰς σχετικὴν ἐρώτησιν πρὸ 11ετίας ὁ τότε ὀδοι-κοντοῦτης Βασίλειος Λαδιᾶς, εἰς τὸ Μονοδένδρι τοῦ Ζαγορίου.

Κλείοντες τὴν ὡς ἄνω παρέχασιν, ἐπανερχόμεθα εἰς τὸ ἔργον τῆς Χατζημιχάλη καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τοὺς στατιστικοὺς πίνακας, οἱ ὅποιοι «ἔχουν καταρτισθεῖ σύμφωνα μὲ πᾶς πληροφορίας πού δίνουν οἱ ἴδιοι οἱ Σαρακατσᾶνοι τῆς κάθε περιοχῆς», ὅπως ἡ ἴδια γράφει². Παρατηροῦμεν ὅτι εἰς τοὺς στατιστικοὺς πίνακας τῶν Σαρακατσάνων τῆς Ἠπειροῦ ἔχουν εἰσδύσει πολλὰ ἀνακρίβεια, διότι ἀναφέρονται ὡς Σαρακατσᾶνοι κάτοικοι τοῦ Συρράκου, τῶν Ζαγοροχωρίων, τῶν Βλαγοχωρίων τῆς Πίνδου, τῶν Σουλιωτοχωρίων κ.λ.π.

Βάσει προσωπικῆς πείρας ὡς Σαρακατσάνου τῆς Ἠπειροῦ, κατὰ παρασχεθείσας, πρὸ 10ετίας, πληροφορίας ὑπὸ τοῦ θείου μου Γεωργίου Δελμηήτρου, τοῦ Σωτηρίου Πάσχου προσφάτως καὶ ἄλλων Σαρακατσάνων, ἐπισημαίνουμε τὰς πλὴν τῶν στατιστικῶν πινάκων ἀνακρίβειας, ἐπαναλαμβάνοντες ὅτι δὲν ἀποδίδομεν ἐρόθεσιν παραιπολήσεως τῆς ἀληθείας εἰς τὴν Ἀγγ. Χατζημιχάλη, ἡ ὁποία ἐσφαλένως ἐνημερωθεῖσα ὑπέπεσεν εἰς ὠρισμένα λάθη.

Ἐξετάζοντες τοὺς σχετικὸς στατιστικὸς πίνακας, παρατηροῦμεν ὅτι ἀκριέστερα εἶναι τὰ στοιχεῖα τῶν ὀροσειρῶν τοῦ Σμόλινα, τῆς Τύμφης καὶ τοῦ Μηταιερίου. Τοῦτο καθίσταται εὐνόητον, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν τὸ γεγονός, ὅτι ἡ Χατζημιχάλη εἰργάσθη εἰς τὸ κέντρον τῶν ἀνωτέρω ὀροσειρῶν καὶ συγκεκριμένως μεταξὺ τῶν παραθεριζόντων Σαρακατσάνων εἰς τὰ κεντρικὰ χωρία τῆς περιοχῆς Πάπιγ-ον, Κουκούλιον, Βραδέτον, Τσεπέλοβον κ.ἄ.

Κατόπιν ἐπισταμένης μελέτης τῶν στατιστικῶν πινάκων ἐπέρχονται, βάσει τῶν ἐξακριβώσεών μας, αἱ κάτωθι διαφοροποιήσεις.

Ὁ ἀναφερόμενος ἀριθμὸς τῶν 323 τσελινκάτων, συνολικοῦ ἀριθμοῦ 1875 κογενειῶν³, ἀναλύεται ὡς ἀκολούθως:

Α') 130 τσελιγκᾶτα 1102 οἰκογενειῶν, Σαρακατσᾶνοι.

Β') 8 τσελιγκᾶτα 90 οἰκογενειῶν, Κτηνοτρόφοι διαφόρων χωρίων.

Γ') 73 τσελιγκᾶτα 134 οἰκογενειῶν, Κτηνοτρόφοι Βλαχοφώνων χωρίων.

Δ') 1 τσελιγκᾶτον 7 οἰκογενειῶν, Ἀρβανιτόβλαχοι.

Ε') 111 τσελιγκᾶτα 552 οἰκογενειῶν, Ἀγνοστοὶ ὡς Σαρακατσᾶνοι τῆς Ἠπειροῦ.

¹ C. Evelpidi, Les états balkaniques, Paris 1930, σελ. 42 σημ. 3.

² Ἀγγ. Χατζημιχάλη, Σαρακατσᾶνοι, Ἀθήνα 1957, μέρος Α' σελ. 2.

³ Ἀγγ. Χατζημιχάλη, Σαρακατσᾶνοι, μέρος Α' σελ. 52.

Ἀναλυτικώτερον:

Α') Χωρικοί⁶ ασχολούμενοι με την κτηνοτροφίαν είναι οἱ ἑξῆς:

- 1) Ζαρμπαλῆς Χρῖστος ἐκ Γοτίστης Ἰωαννίνων.
- 2) Δῶδος Γεώργιος ἐκ Σκαμνελίου Ζαγορίου.
- 3) Ντόντος Χριστόδουλος ἐκ Σκαμνελίου Ζαγορίου.
- 4) Μήτσης Γεώργιος ἐκ Κρουόβουσης Ἰωαννίνων.
- 5) Λιόγκας Δημήτριος ἐξ Ἐλαφοτόπου Ζαγορίου.
- 6) Τζόκας Ἀγυσίλαος ἐξ Ἐλαφοτόπου Ζαγορίου.
- 7) Σακαρέλης καὶ Κουτούπης ἐξ Ἀγίας Κυριακῆς Παραμυθίας.
- 8) Ζαρχάδα ἀδελφοὶ ἐκ Πλατανούσης Κατσανοχωρίων.

Ἐκ τούτων οἱ Δῶδος καὶ Ντόντος (πρόκειται περὶ τοῦ ἰδίου ἐπωνύμου) εἶχον ὡς σμίχτας καὶ ποιμένας ἀρχετοὺς μικροκτηνοτρόφους Σαρακατσάνους καὶ ὁ ἐκ τούτου δὲν δύναται νὰ ἐξακριβωθῇ ὁ ἀριθμὸς των. Ἐπίσης δὲν εἶναι Σαρακατσάνοι ὅλοι οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τὴν σημείωσιν: Βόρεια Ἡπειρος (Α' μέρος, σελ. 52). Ἐκ τούτων: οἱ Βασδέκης Ἀναστάσης καὶ Βαταβάλης Γιάννης εἶναι ἐκ Β. τῆς Ζαγορίου, οἱ Σκλάβης Νικόλας καὶ Βασδέκης Γιάννης κατάγονται ἐκ Σκαμνελίου Ζαγορίου καὶ ὁ Κολοβὸς Βασίλης ἐκ Σωτήρας Β. Ἡπείρου.

Β') Βλαχόφωνοι κτηνοτρόφοι ἐκ τῶν χωρίων τῆς Πίνδου: Συρράχον, Βαθύπεδον (Προσβάλα) καὶ Φούρκαν εἶναι οἱ ἔχοντες τὰ ἑξῆς ἐπωνύμια:

1) Ἀδδίκος ⁷	15) Μπάζιος	ἐκ Συρράχου
2) Γκαρτζονίκας	16) Μπούτζικος	»
3) Γκετρίμης	17) Μπρίκος	»
4) Γκίτζας	18) Νταλαούτης	»
5) Γεῖτονας	19) Παπουτσῆς	»
6) Ζιώγας	20) Σούλτης	»
7) Εὐαγγέλου	21) Σκαμινέλος	»
8) Ζώνιος ⁸	22) Σιόρεντας	»
9) Θᾶνος	23) Σόγιας	»
10) Κακοδήμος	24) Τίκας	»
11) Μάκης	25) Τσόκος	»
12) Μπέλλος	26) Ψαλίδας	»
13) Μονστακλῆς	27) Ψόχιος	»
14) Μαγκλάρας	28) Χαμπεῆς	»
29) Φορφόλιας ⁹ Γεώργιος ἐκ Φούρκας Κονίτσης.		
30) Μπόνιος	36) Νίτσης	ἐκ Βαθύπεδου
31) Βασιλείου	37) Νάκας	»
32) Θεοδώρου	38) Πλατσούκας	»
33) Καράλης	39) Πουλιάνος	»
34) Μίχας	40) Στεργίου	»
35) Μπάφας	41) Σκαμντζάκης	»

6. Ἀντόθι· τὰ ὀνόματα ταῦτα ἀναφέρονται εἰς τὰς σελίδας: 42 (αὐξ. ἀρ. 3), 44 (α. 45 (α.ἀ. 16), 46 (α.ἀ. 30 καὶ 35), 47 (α.ἀ. 37) καὶ 51 (α.ἀ. 5 καὶ 6).

7. Ἀγγ. Χατζημιχάλη, Σαρακατσάνοι, Α' μέρος σελ. 47.

8. Ἀντόθι, σελ. 48.

9. Ἀντόθι, σελ. 42.

Τὰ ἀνωτέρω ἐπώνυμα ἀνήκουν εἰς 71 οἰκογενεῖας ἐκ Συρράκου, 4 ἐκ Φούρκας Κονίτης καὶ 43 ἐκ Βαθυπέδου, φέρονται δὲ ἅπαντα ὑπὸ τῆς Χατζημιχάλη, εἰς τοὺς σχετικούς πίνακας, ὡς ἀνήκοντα εἰς Σαρακατσάνους. (Ἀγγ. Χατζημ. ἔ. ἀ. σελ. 50).

Εἶναι γνωστὸν ὅτι μεταξὺ Σαρακατσάνων καὶ κατοίκων τῶν Βλαχοχωρίων ὑφίστανται διαφοραὶ ἠθῶν, ἐθίμων καὶ γλώσσης. Διαχωρισμὸν μεταξὺ τούτων κάμνει καὶ ὁ ἐκ Συρράκου ποιητῆς Κ. Κρυστάλλης εἰς τὰς ἐργασίας του «Οἱ Βλάχοι τῆς Πίνδου»¹⁰ καὶ «Ὁ γάμος τῆς στάνης»¹¹.

Ἐξ ἄλλου μεταξὺ τούτων δὲν ὑφίσταντο συγγενικαὶ σχέσεις οὔτε ἐξ αἵματος, οὔτε ἐξ ἀγγιστείας. Ἐπὶ πλέον οἱ Συρρακιῶται ἦσαν καὶ εἶναι κάτοικοι τοῦ Συρράκου, τὸ ὅπσιον παλαιότερον εἶχεν ἀνθηρὰν οἰκονομίαν. Σήμερον πολλοὶ ἐκ τούτων εἶναι ἐγκατεστημένοι εἰς πόλεις καὶ χωρία τῆς Ἡπείρου, ὅπου εὐημεροῦν οἱ περισσότεροι, φιλοπρόδοοι καὶ ἐργατικοὶ ὄντες.

Κατὰ πληροφροῦ τοῦ ἐκ Κράφης Τζουμέρκων κ. Ἀποστόλου Γκατζέλη, προέδρου τῆς Παγκτηνοτροφικῆς ἐνώσεως Ἑλλάδος, καὶ ἄλλων, οἱ κάτοικοι τοῦ Βαθυπέδου (Πρεσβάλας Περιστερίου) ὀμιλοῦν, ἐκτὸς τῶν Ἑλληνικῶν, τὰ Βλάχικα, ἀσχολοῦνται δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲ τὴν κτηνοτροφίαν. Ἐσφαλμένως λοιπὸν ἀναφέρονται καὶ αὐτοὶ ὡς Σαρακατσᾶνοι. Ἐκ τῆς προσεκτικῆς ἐξετάσεως τῶν σχετικῶν πινάκων διαπιστοῦται ὅτι πρόκειται περὶ μεμονωμένων μικροκτηνοτρόφων μετακινουμένων κατὰ μόνας, πρὸς ἐξασφάλισιν χειμερινῶν βοσκοτόπων.

Γ') Ἀρβανιτόβλαχος κτηνοτρόφος τῆς Ἡπείρου φερόμενος ὡς Σαρακατσᾶνος εἶναι, κατὰ πληροφροῦ τοῦ κ. Κων)νου Θ. Μακρῆ, ὁ Ἀράρης Θόδωρος¹².

Εἰς τὴν Ἡπειρον ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι Ἀρβανιτόβλαχοι, οἱ ὁποῖοι καλοῦνται καὶ Καραγκούνηδες, χωρὶς νὰ ἔχουν σχέσιν μὲ τοὺς Καραγκούνηδες τῆς Θεσσαλίας.

Οἱ Σαρακατσᾶνοι καὶ οἱ Ἀρβανιτόβλαχοι ὀνομάζοντο καὶ σκηνῖται, ἐπεὶδὴ κατὰ τὰς μετακινήσεις των ἐχρησιμοποιοῦν εἰδικὰς σκηνάς (τέντες). Σημειωτέον ὅτι ὑπὸ τῶν Ἀρβανιτοβλάχων ὀμιλεῖται, ἐκτὸς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἓνα κράμα Ἀρβανίτικης καὶ Βλάχικης. Μὲ τούτους συγγέει ὁ Ἀ. Σηλησιώτοπουλος τοὺς Σαρακατσᾶνους εἰς τὸ μνημονευθὲν ἤδη ἔργον του «Οἱ Βλαχόφωνοι Ἕλληνες καὶ ἡ Ρουμανικὴ Προπαγάνδα».

Δ') Μεταξὺ τῶν Ἡπειρωτῶν Σαρακατσάνων, τοὺς ὁποῖους συνδεον στενοὶ κοινωνικοὶ καὶ ἐπαγγελματικοὶ δεσμοί, δὲν θεωροῦνται ὡς Σαρακατσᾶνοι τῆς Ἡπείρου οἱ παραθερίζοντες εἰς τὴν Β.Α. Πίνδον καὶ παραχειμάζοντες εἰς Μακεδονίαν ἢ Θεσσαλίαν, οὔτε οἱ παραθερίζοντες εἰς τὰ Τζουμέρκα, ἀνεξαρτήτως ἂν εἶναι ἢ ὄχι καὶ μερικοὶ ἐξ αὐτῶν Σαρακατσᾶνοι. Ἰδιαιτέρως πρέπει νὰ προσηῇ ὅτι, συμφώνως πρὸς ὑπαρχούσας οἰκογενειακὰς παραδόσεις, οἱ πλεῖστοι τῶν Ἡπειρωτῶν Σαρακατσάνων κατὰγονται ἀπὸ τὰς περιοχὰς Τζουμέρκων, Ἀγρᾶφων, Ἰάλτου, Ξηρομέρου καὶ Σουλίου. Τοῦτο προσκύπτει ἀπὸ τὴν διασταύρωσιν τῶν πληροφροῦν ἀρετῶν γερόντων, ἀγραμμάτων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Ὡς λόγους φυγαδεύσεως των ἀναφέρουν τὸ παιδομάζωμα ἀρχικῶς καὶ τὴν φυγοδικίαν διὰ τὰ μεγενέστερα ἔτη. Συμφώνως πρὸς τὰς παραδόσεις αὐτὰς ἢ ἀρχικὴ κοιτίς τῶν Σαρακατσάνων πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ μεταξὺ τῶν μὴ Βλαχοφώνων χωρίων τῶν Τζου-

10. Κ. Κρυστάλλης Ἑ.ἀ.σ. ἅπαντα, ἐκδ. Μ. Περάνθη Ἀθήναι 1952, σελ. 307 κ. ἔ.

11. Κρυστάλλης ἔ.ἀ. σελ. 586.

12. Ἀγγ. Χατζημ. Σαρακατσᾶνοι, μέρος Α' σελ. 45 (α.ἀ. 27).

μέρκων καὶ τῶν χωρίων τῶν ἀναφερθεῖσων περιοχῶν.

Ε') Εἰς τοὺς πίνακας δὲν ἀναφέρονται ὠρισμένα ἐπώνυμα Σαρακατσάνων, ἐπειδὴ ἦσαν σμίχτες ἢ τσοπαναραῖοι τσελιγκάδων εἴτε διότι διέφυγον τῇ προσοχῇ τῆς Χατζημιγάλη. Ἐνδεικτικῶς ἀναφέρομεν προχείρως τὰ κάτωθι ἐπώνυμα: Ἀθανασοῦλας (Βλάχος), Δόσης, Καραφέρης, Καπρινιώτης, Κολιός, Κώστης.

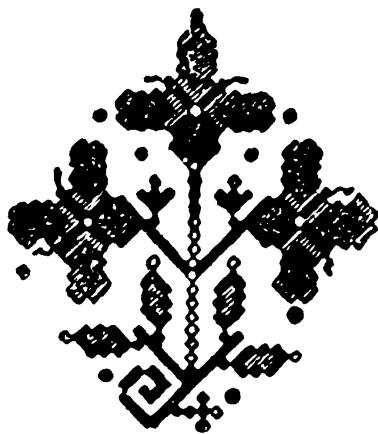
Ἀνακεφαλαιοῦντες παρατηροῦμεν ὅτι ἅπαντες, σχεδόν, οἱ ἀσχολούμενοι μὴ τὴν νομαδικὴν κτηνοτροφίαν εἰς τὴν Β.Α. Πίνδον καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὰ Τζουμέρκα, ἐξελήφθησαν ἐσφαλμένως ὑπὸ τῆς Χατζημιγάλη ὡς Σαρακατσάνοι. Συνέβη δὴλ. τὸ ἀντίθετον ἀπὸ ὅ,τι συμβαίνει μὲ τοὺς ἄδαεῖς, οἱ ὅποιοι χαρακτηρίζουν τοὺς Σαρ., τοὺς Ἀρβανιτοβλάχους καὶ τοὺς κτηνοτρόφους κατοίκους χωρίων ἀδιακρίτως βλάχους μὲ τὴν σημασίαν τοῦ κτηνοτρόφου, τοῦ μετακινουμένου πρὸς ἐξασφάλισιν χειμερινῶν βοσχοτόπων.

Σήμερον τὰ 90 % περίπου τῶν Σαρακατσάνων ἔχουν αὐτοαποκατασταθῇ μὴ νίμως εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἠπειρον, ἐνῶ εἰς τὴν Β. Ἠπειρον δὲν εὐρίσκεται κανεὶς.

Αἱ ὀλίγαι αὐταὶ παρατηρήσεις, ἐπὶ τοῦ ἐιδικοῦ θέματος τῶν στατιστικῶν πινάκων, ἐγράφησαν δι' ἀποκατάστασιν τῆς ἀληθείας καὶ πρὸς ἀποφυγὴν μελλουσιν παρεξηγήσεων καὶ παρερμηνειῶν.

Ἐλπίζομεν ὅτι τὰ ἀνωτέρω θὰ ἀποτελέσουν ἐρεθίσματα καὶ κίνητρα, μὴ τῆς σημασίας τῆς ἐπαγγελματικῆς μας ὀρολογίας, διὰ περαιτέρω ἐρεῦνας τοῦ ὅλου θέματος ὑπὸ τῶν Ἠπειρωτῶν, τοῦλάχιστον, Σαρακατσάνων ἐπιστημόνων.

Τέλος εὐχαριστοῦμεν τὸν αἱματολόγον - ἱατρὸν κ. Μιχὲ Παϊδούση καὶ τὸν φιλόλογον σύζυγόν του διὰ τὴν παρότρυνσιν ἐκθέσεως τῶν ἐξακριβώσεων καὶ χόμεθα νὰ ἴδουν συντόμως τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος τὰ ἐπιστημονικά του συμπεράσματα τῆς διεξαγομένης αἱματολογικῆς ἐρεῦνης καὶ ἐπὶ τῶν Σαρακατσάνων.

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ*

VI. ΔΟΥΚΑΣ ΚΑΙ ΚΟΡΑΗΣ

("Εριδες καὶ διαφορὲς τῶν δυὸ κορυφαίων τοῦ Διαφωτισμοῦ)

ι) Τὰ μετὰ τὴ σύγκρουση

Αὐτὰ γιὰ τὴ μεταξὺ τῶν δυὸ μεγάλων λογίων καὶ ἐθνοφωτιστῶν φιλολογικὴ ἔριδα, ποὺ βάσταξε δεκαπέντε περίπου χρόνια, ὡς δηλ. τὴν ὥρα, καθὼς εἶπαμε, πὺν ἄναψε ἡ Μεγάλῃ μας Ἑπανástαση, ὁπότε κατὰ τὴ γνωστὴ φράση τοῦ Θεοφιλοῦ «ὑπενέδωκεν (ἢ ἔρις) εἰς ἄρορητον τινὰ καὶ ἀμοιβαίαν τῶν ἐριζόντων εὐθείαν». Καὶ τὸ παράδειγμα, καθὼς εἶδαμε, τὸ ἔδωκε πρῶτος ὁ Δ. Ἀργότερα, ὅταν καπνοὶ τῆς γλωσσικῆς μάχης εἶχαν κάπως διαλυθῇ καὶ δυνήθηκε καὶ ὁ Κοραῖς ἀδιαπιστῶσι πὺς στὴν καρδίᾳ τοῦ σεβάσμιου ἀντιπάλου του καμμιὰ ἔχθρα ἔναντον του ἢ δόλος δὲν ἐκρύβονταν, κατέλαβε τὸ μάταιο καὶ ἐπιζήμιο αὐτοῦ τοῦ ἀλλοπαυαγοῦ. Στὴ σύντομη αὐτοβιογραφία του μάλιστα, ποὺ σύνταξε τὸ 1829, ὁλογοῦ ἀνοιχτὰ τὸ λάθος γιὰ τὴ συμμετοχὴ του σ' αὐτὸν τὸν πόλεμο, ποὺ μὲ τόση σὴ καὶ πάθος κατὰ τῶν κάθε εἶδους ἀρχαῖστων διεξήγαγε: «Μετανοῶ, λέγει, ὅτι ὡς ἀντιπολέμησα καὶ ἐγὼ φρονιμώτερα ἤθελα πράξειν ἂν ἀκολουθοῦσα τὸ σοφὸν πρᾶγμα τοῦ Ἐπικτιῆτου "Ἐδοξεν αὐτῷ"» ("Ἀπαντ. Α' σελ. 8). Παρὰ ταῦτα περίοδος ἐκείνη τῆς γλωσσικῆς μεταξὺ τῶν λογίων μας διαπάλης χαρακτηρίζεται καὶ σὰν μιὰ ἀπὸ τῆς πρὸ εὐτυχισμένες τῶν γραμμάτων μας γιὰ τὴν ποσότητα καὶ ποιότητα τῆς πνευματικῆς τῆς παραγωγῆς.

Τὸν ἴδιο παραπάνω χρόνο (1829) πάλι πρῶτος, καθὼς πάντοτε, ὁ Δ. διευντῆς τοῦ πρώτου μεγάλου σχολείου τῆς ἐλευθέρης πιά Πατρίδας, τοῦ Ὁρφανοφείου τῆς Αἰγίνας, ποὺ σύστησε ὁ Κυβερνήτης, ἀπευθύνει στὸν Κοραῖ θραύοντῃ μετὰξὺ τους μακρόχρονη σιωπὴ τὸ ἀκόλουθο γράμμα, ποὺ δείχνει τὸ ὑψηλὸ ρὺ καὶ τὸν ἀγνὸ πατριωτισμὸ τοῦ ἔξοχου Ἡπειρώτη. Μὲ τὸ γράμμα αὐτὸ παραεῖ ὁ Δ. τὸν Κοραῖ, τὸν ὁποῖον οὐδέποτε ἔπαψε νὰ τιμᾷ καὶ ὑπολήπτεται, νὰ ἰκτῆσθαι καὶ αὐτός, σὰν ἀναγνωρισμένος πιά πρῶτάνης τῶν φιλολόγων καὶ Διδασκὰ τοῦ Γένους, στοὺς νεοέλληνες λογίους τοὺς κοραΐζοντες τὴ σπουδὴ τῆς ἀρχαίας ὡσας. «Μὴ θαυμάσης, ὅπως, γράφει ἐκεῖ, τοσαύτης οὔσης ὑμῖν ἐν λόγοις πρὸς ἄλλους διαφορᾶς, ἥξω ἀξιῶσαι τι παρὰ σοῦ οὐ μικρόν· οὔτε γὰρ ἐγὼ, οἷος περὶ ἰονος φιλονεικίαν ἰδίαν ποιήσασθαι τῶν κοινῶν, καὶ ὁ παρὼν καιρὸς, καινουργὸς καὶ τῶν ἄλλων ἡμῖν πραγμάτων (σὺν θεῷ εἰρήσθω) καὶ ἅμ' ἐλεύθερον ἐπαγόμενος βίον, ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῖν νῦν γε μᾶλλον καὶ λέγειν καὶ φρονεῖν αὐτά, ἐν οἷς ἰσθ' ὁμότεχον ὄντες, συμπροθυμούμεθα ἀεὶ τὰ βελτίω... Ἔνιοι γὰρ τῶν νεων λογίων ἀηδῶς, οὐκ οἶδ' ὅπως, πρὸς τὴν ἐλληνικὴν φιλολογίαν διὰ τὸ ἐπίποσχόντες καὶ ἀπὸ μικρῶν ἀφορμῶν τῶν σὺν ὁρμώμενοι λόγων, οὐκ οἶδ' ὅπως σι νοῦς, μετελθόντες ἐπισταμένως, τούτους αὐτοὺς διαστρέφουσι καὶ τοὺς ἄλ-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 152.

λους πείθειν πειρῶνται πρὸς ἄλλοκότους ἐννοίας· εἰ γὰρ ἄλλοτρίας γλώσσας παρὰ τὰς ἑλληνικάς, αὐτοὶ τε τῆς ἑλληνικῆς κατεφρόνησαν, καὶ τοὺς ἄλλους οὐ παύοντι παραλείθοντες ἰσχυρῶς, γνώμην σὴν εἶναι φάσκοντες ταύτην, ῥᾶν εἶναι πολλῶν ἄλλοτρίαις γλώσσαις θηρᾶσθαι φιλοσοφίαν τοὺς Ἕλληνας, καθὼς τὰ σὰ ἀναγνόντες ἢ μᾶλλον μὴδ' ἀναγνόντες οἱ πλείους κατ' ἐπιστάσιαν ἄλλ' ἄλλος παρ' ἄλλους ἰδόντες, διέδωκαν φήμην ψευδῇ περὶ σοῦ ὀλεθρίαν ἐσθμένην τῆς πράγμασι. Ταῦτοίνυν καὶ τὰ τοιαῦτα ἔπεισάν με γράψαι σε τὴν ἀλήθειαν ταύτην· κατὰ σοὶ καίτοι ἐσχάτως θεραπεῦσαι τὸ πρᾶγμα ἐκδόντα τι περὶ μαθήσεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καινότερον καὶ ἐπαναλαβόντα τὰς τῶν νέων ὁρμὰς ἀξίως τῶν νῦν πηγμάτων... Πλείω δέ σοι γράφει περὶ τούτων καὶ τὴν ἐμάντου ἀποφύνασθαι γνῶμην ὅπως ἢ τ' ἀρχαία καὶ ἡ νεωτέρα διάλεκτος ἐν μέρει ἐν τοῖς Γυμνασίοις διδασκοῖν τ' ἂν τό τε μέτρον τῆς ἐπιστολῆς ὑπερβήσεται καὶ τὴν σὴν ἴσως κοίσιν πενοχλήσει· εἴη δ' οὖν σοι καὶ ταῦτα εὐκρινῶς καὶ ἀδελφικῶς ἀποδέξασθαι. Ἐφ' ὧς.» (Ἀπαντ. Β2 σελ. 592 - 3).

Δὲν γνωρίζουμε ἂν καὶ τί ἀκριβῶς ἀπάντησε στὸ γράμμα τοῦ Δ. ὁ Κορ. Καὶ μᾶλλον δὲν ἀπάντησε. Γιατὶ μετὰ τῶν γνωστῶν ἐκδομένων ἐπιστολῶν τουτοια ἐπιστολὴ ἀπαντητικὴ στὸ Δ. δὲ βρῆκα. Νὰ διατηροῦσε τάχα μέσα του ἡμνησικακίαν ἀπὸ τὴν παλιά τους σύγκρουση ἢ παρεξήγησε τὰ γραφόμενά του ἢ μὴ θέλοντας νὰ ἀναξέση παλιά πληγὴ, ἀπόφυγε νὰ ἀπαντήσῃ; Δὲν μπορούμε νὰ ξέρουμε. Πάντως ἀπὸ τὴν πλευρὰ του ὁ ἀγαθὸς Ἡπειρώτης ἐξακολουθοῦσε νὰ τρέφῃ τὰ ἴδια πάντα αἰσθήματα τιμῆς καὶ θαυμασμοῦ ἀπέναντί του. Τρανίαν ἀπόδειξη τοῦτου εἶναι τὸ γεγονός, πὼς κατὰ τὴ θανὴ τοῦ Κοραῆ «οὐδεὶς αὐτὸν καταλήγει ὁ Θεοφιανός, οὔτε ἐθρήνησεν οὔτε ἐνεκωμίασεν μετὰ μείζονος ἢ Δ. εὐκρινείας καὶ θαυμασμοῦ, ἀνακηρύξας αὐτὸν πάντων τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων σοφώτατον καὶ ἕτερον Σωκράτην...»

Δώδεκα δὲ ἀκριβῶς μέρες μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Κορ. (18.4.1833) ἔγραψεν ἐπὶ τὴν Αἴγινα καὶ τύπωσε τὸ ἐπόμενο ἔτος ἀπὸ τὴν τυπογραφίαν τοῦ Ἀ. Κορολιά ἐγκώμιο ἀληθινὸ στὴ μνήμῃ τοῦ μεγάλου Χιώτη, ποὺ δείχνει τὴν ἐντιμότητα τοῦ χαρακτῆρος καὶ τὴν ἀπέραντη ἀγαθότητά του μὲ τίτλο: «Ἀνδρῶν ἀγαθῶν ἱστορία Ἀδ. Κοραῆ καὶ Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος Ἰω. Καποδίστρια, οἱ ἀφιέρωνται ὑπὸ βιβλίου ὑπὸ Νεοφύτου Δούκα» (Τὸ σπάνιο αὐτὸ ἔργο τοῦ Δ. ἀνακάλυψε καὶ ἐκδόσθαι φῶς ὁ Στ. Μακρυμύχας - Πρβλ. Ἡ. Ἑστία 1955 σελ. 28).

Ἀλλὰ καὶ στὸ ἐκδομένο τὸν ἴδιο παραπάνω χρόνον (1834) πάλι ἐπὶ τὴν Αἴγινα βιβλίου τοῦ «Ἑνωρὶς» (Φυσιζὴ καὶ Μεταφυσιζὴ) προτάσσει ὁ Δ. συντόμως τοὺς τοὺς Κορ. καὶ Καποδίστρια (ἂν εἶναι οἱ ἴδιοι μὲ τοὺς γνωστοὺς ξεχωριστοὺς βιβλίου) πρὸς τοὺς ὁποίους ἀφιερώνει ἐπίσης καὶ αὐτὸ τὸ βιβλίου του. Βιογραφία τὸν πρῶτον (σελ. στ' - ια') ἀναφέρει καὶ τὰ ἀκόλουθα, ποὺ ἀποτελοῦν ἕνα ἀληθινὸ στὸν ἄλλοτε σφοδρὸν ἀντίπαλό του «Ἀποχαιρετίσας λοιπὸν (ὁ Κ.), ἀφίερει ἐκεῖ, τὴν σημαντικὴν τῶν Ἀσκληπιαδῶν ἐπιστήμην ἐχαιρέτησε μετὰ πλῆθος ζήλου τὴν κοινωφελεστέραν τῶν ψυχῶν σωτηρίαν ἀναδέχεται μᾶλλον ἐκ τῶν ἐπιστημῶν τὴν φιλολογίαν ἔξ ἧς ἀποδρεψάμενος τὸ ἀκρον ἄκρον τῶν παραφροσύνων, ἐκ πάσης τῆς ἠθικῆς σωτηρία παραγγέλματα, μετεχειρίσθη αὐτὰ στοιχῶτα εἰς ἀνάστροφον τῆς ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς ὑγείας τοῦ γένους τῶν Ἑλλήνων...» «Ἐντεῦθεν λοιπὸν, συνεχίζει, ὁρμώμενος ἐκ τῶν Παρισίων ἤρρισε ἐν δίδῃ συγγραφεὶς παλαιοὺς συνοδευμένους μὲ ἄξια παραγγέλματα μεταφράσας τὰ ἀναγκαιοτέρων βιβλίων καὶ ἄλλα συγγράμματα ἴδια, ὡς μορφωτικὰ τῆς ἡθικῆς καὶ τῆς παιδείας τῶν νέων Ἑλλήνων καὶ προπαρασκευαστικὰ τῆς μετ' οὐ ποιεῖς μενῆς μεταβολῆς, τῶν ὁποίων τὴν ἀπαρίθμησην ἐὰν ἐπιχειρήσω ἐνταῦθα ἐννοήσω μοι ὁ χρόνος διηγούμενον ἔπειτα τίς ἀγνοεῖ τὸν ἀριθμὸν τούτων; ἢ τίς ἐστὶ τὸ σοῦτον ἀφιλόκαλος, ὅστις δὲν ἔχει εἰς τὴν κεφαλὴν τῆς ἑαυτοῦ βιβλιοθήκης ὡς ἀέναον θησαυρόν; φαίνεται δὲ ὅτι φύσις καὶ ἐπιμέλεια ἐνωθεῖσαι εἰς

φόν τοῦτον ἄνδρα ἀντεφιλοτιμήθησαν πρὸς ἀλλήλας νὰ παρευδοκιμήσῃ ἡ ἑτέρα τὴν ἑτέραν, συνεισφέρουσα εἰς αὐτὸν ἑκατέρω τὸ ἐσυχὲς δῶρον μετ' ἀφθονίας· καὶ οὕτω κατ' εὐκληρίαν εὐνοούμενος παρ' ἀμφοτέρων ὁ ἡμέτερος ἦρως συνέλαβεν ἐν ἑαυτῷ εὐτυχῶς πάσας τὰς ἐνεργείας τῆς ψυχῆς ἐντελεῖς, νοῦν λέγω διαβατικόν, κρίσιν εὐστοχόν, διάνοιαν ἀπλανῆ, αἰσθησιν ὀξεῖαν, προσοχὴν ἐπίμονον, μνήμην πλουσίαν, φαντασίαν πολύγωνον καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἀρωγὰ καὶ συντελεστικά πρὸς οἰκοδομὴν ἐπιστήμης· τῶν ὁποίων τὸ ἄθροισμα κατασκευάζει τὸ ἀγλαώτερον ἄγαλμα τῶν ἀνθρώπων, τὸν ὁποῖον καλοῦμεν εὐδαίμονα ἢ ἄλλως ἄνδρα δαιμόνιον, ὡς ὁ Πλούταρχος αὐτὸς ὠνόμασεν εὐστόχως τὸν Πλάτωνα. Ὅθεν ἡ φήμη δικαίως καὶ ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ δὲν ἔπαυσε νὰ τὸν παραβάλλῃ με τοὺς ἀρχαίους ἡθικὸς φιλοσόφους ἐπονομάσασα αὐτὸν Σωκράτην τῶν νέων Ἑλλήνων. . .»

Καὶ τελειώνει: «Ὁ δὲ σεβαστὸς γέρων πλήρης οὐ μᾶλλον ἡμερῶν ἀλλὰ καὶ ἀρετῶν ἤδη γεγεννημένος ἐπλήρωσε τὸ κοινὸν χρέος κατὰ τὸ ὀγδοηκοστὸν καὶ πέμπτον ἔτος τῆς ἑαυτοῦ ἡλικίας χωρὶς νὰ παραβλάψῃ ὁ χρόνος τὰς ψυχικὰς αὐτοῦ δυνάμεις εἰς τὸ παντελές. Ἀλλ' εἴη σου ἡ μνήμη ἀθάνατος σοφὲ Ἀδαμάντιε καὶ ἡ σὴ πρὸς πάντας εὐεργεσία ἀποκεισομένη εἰς τὸ γένος ἀνάγραπτος ἐμοὶ δὲ παρὰ σοῦ εὐχὴ καὶ συγχώρησις εἴ τι με ἐλλειπῶς εἴρηται πρὸς τὸ μέτρον τῆς ἀρετῆς καὶ ἀξίας σου. . .»¹⁷. Δὲν παραλείπει ἐν τούτοις ὁ Δ. στὴ βιογραφία αὐτὴ νὰ στηλιτεύσῃ καὶ τὴν ἀντικαποδιστορικὴν στάσιν τοῦ Κορ. καὶ τὰ προκίψαντα ἀπ' αὐτὴ κατὰ γὰρ τὴν ὁποία θὰ γίνῃ ἰδιαίτερος παρακάτω λόγος. Ἐπιστέλλοντας ἀκόμα ὁ Δ. πρὸς κάποιον Κωνσταντῖνο μετὰ τὴν εἰδησιν, καθὼς εἰκάζω, τοῦ θανάτου τοῦ Κοραῆ, γράφει: «Τὰ καλὰ καλῶς μὲν γιγνόμενα ἐπαινεῖται μὴ καλῶς δὲ ψέγεται ὑπὸ πάντων· οὕτω δ' ἀκούω καὶ παρ' ἡμῖν τῶν σπουδῆς ἀξίων τι πράττεσθαι τιμῆσαι γὰρ σπεύδετε τὸν αἰοίδιμον Κοραῆν· τοῦτο μὲν καὶ τοῖς Ἕλλησι καλὸν κακὲν μάλιστα ὀφειλόμενον· ἄξια γὰρ ὧν εἰ πεποίηκε παρ' αὐτῶν ἀπολήψεται· ἀλλ' ὅσω τοιοῦτον τοσοῦτω ἔμοιγε δοκεῖ μὴ κατὰ τρόπον σπουδάζεσθαι· γλίσχρον γὰρ τοῦτον καὶ οὐκ εὐκλεές ἐξ ἑράνου οὕτω γιγνόμενον καὶ ἐλέω προσεικός· εἴγε τὰς τῶν φίλων ἐνδίας οὕτω τοῖς προγόνοις ἡμῶν σύνηδες ἦν θεραπεύειν· τοῖς δὲ εὐεργέταις σιτίσει ἐν Πρυτανείῳ καὶ ἀτελείαις εἰκόσι τε καὶ ἀνδριάσι καὶ τοῖς τοιοῦτοις δημοσίᾳ ἐτίμων· νῦν δ' ὡς ἔχει ταῦθ' ἐμὴν, δοκῶ μοι ὁρᾶν τὸν ἄνδρα προτιθέμενον νεκρὸν καὶ οἶον προσαιτοῦντα παρ' ἑκάστῳ τῶν παριόντων ἀργύριον πρὸς κηδείαν. Ὁ Κοραῆς ἐξ ἑράνου; μήτι ἐροῶδες ἐστὶ τοῦθ' οὕτω γενέσθαι παρὰ φίλων καὶ αὐτοῖς τοῖς κακούργοις» (Ν. Δούκα: Ἐπιστολαί, Αἴγινα 1835 Β' σελ. 90 κ.κ.). Καὶ ἐξακολουθεῖ στὴ συνέχεια τῆς ἐπιστολῆς ἐλέγχων δριμύτητα τοὺς συγχρόνους του γιὰ τὴν ἀδιαφορίαν τοὺς νὰ τιμῆσουν καθὼς πρέπει τοὺς ἦρωες καὶ εὐεργέτες τῆς πατρίδος. Εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν παραπάνω ἐπιστολὴν (σελ. 93 - 4) καταχωρεῖται τὸ ἀκόλουθο ὑπὲρ τοῦ Κοραῆ ψήφισμα τοῦ Δούκα:

«Ψήφισμα

Ἐπειδὴ ὁ αἰοίδιμος Ἀδ. Κοραῆς ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ εὖνους τοῖς Ἕλλησι γενόμενος ὅτι μάλιστα διετέλεσε τὰ ἄριστα αὐτοῖς εἰσηγούμενος καὶ βίβλους τῶν τε ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων ἐκδιδούς καὶ οἰκειοὺς ἀεὶ στοιχείων αὐτοῖς πρὸς βελτίωσιν τῶν πραγμάτων σοφοῖς παραγγέλμασιν ἐπὶ τε παιδείαν κινῶν καὶ σχολεῖα ἀνεγείρειν παντίως παρακαλῶν καὶ εἰς ὁμόνοιαν συνάγον τὸ στασιάζον πρὸς τὸ κοινῶς συνοῖσον καὶ ἄλλ' ὅσα λόγῳ συντόμῳ περιλαβεῖν οὐ πάν· τι ράδιον διὰ τοῦτο δεδόχθω τοῖς Ἕλλησι τιμῆσαι τὸν ἄνδρα κενотаφίῳ παρὰ τῷ τοῦ Θησέως ναῷ Ἀθήνησι δημοσίᾳ ἀπὸ δραχμῶν δισχιλίων. Τὸ δὲ ψήφισμα ἐξεῖναι καταγράψαι παρὰ τῷ τάφῳ ἐπιστήλῃς λίθου λευκοῦ ἵν' ἴδωσι ἅπαντες ὅπως ἡ Ἑλλάς τοῖς ἀξίοις τοὺς εὖ ποιῶντας ἀμείβεται. Τὸν δὲ γραμματέα τοῦ Κράτους ἐνενεγκόντα ταῦτα εἰς τὸν Βασιλέα τῶν Ἑλλήνων ἐξαιτεῖσθαι τὴν ἐπικύρωσιν παρ' αὐτοῦ. Ἐπε τὴν γνώμην Νεόφυτος Δούκας. Ἐν μηνὶ Ἰουνίῳ αὐλγ'».

Δὲν παραλείπω νὰ προσθέσω ἐδῶ κατακλείοντας τὸ κεφάλαιο γιὰ τὴ γλωσσικὴ μεταξὺ Κορ. καὶ Δ. διαμάχη, πὺς στὸ γνωστὸ μὲ τὸν τίτλο «Τετρακτύς» ἔργο του ὁ τελευταῖος, ποὺ τύπωσε τὸν ἴδιο μὲ τὴν «Ξυνορίδα» χρόνον στὴν Αἴγινα καὶ σὲ προτασσόμενο σ' αὐτὸ λόγῳ του «Περὶ γλώσσης ἑλληνικῆς» τὸν ὁποῖον ἀπευθύνει «Τοῖς ἀπανταχοῦ τῶν Ἑλλήνων σοφοῖς» ἐπανέρχεται στὶς γνωστὰς γλωσσικὰς του ἀπόψεις σὲ καθαρώτερον αὐτὴ τὴ φροσὰ καὶ μετριοπαθέστερον διατύπωση καὶ σὲ ἀντιπαράβολή μὲ ζεῖνες τοῦ Κοραῖ. Στὴν ἀρχὴ τοῦ τοῦ λόγου μετὰ τὴν εἰσαγωγὴ ἀναμνηστικόμενος μὲ ἀπέχθεια τὶς παλιὰς σχετικὰς ἔριδες γράφει: «Καὶ πρῶτον περὶ τῆς γλώσσης εἰς ἣν στρέφεται πᾶσα παιδεία καὶ φιλοσοφία, σὺ δὲ πρόσθεις καὶ πᾶσα ἐνέργεια. Γενέσθω δὲ τοῦτο οὐχὶ κατὰ πάθος καὶ πρόληψιν ὥσπερ ἔτυχεν ἕκαστος προστεθεὶς ἐξ ἀρχῆς εἰς αἵρεσιν οἰανδήποτε κατὰ τὰς παρελθούσας λογομαχίας, τῶν ὁποίων τὸ τέλος οὐδὲν πλὴν νεωτερισμῶν ἀηδῶν τῶν ὁποίων ὁδηγὸς καὶ διδάσκαλος ἐν τοῖς πλείστοις ἦτον μάλιστα πάθος καὶ πρόληψις· ἀλλὰ πρὸς ἐν τρέχοντες τέλος, ἕνα ἀφορῶντες σκοπὸν πάντας, τὸν ἀπλοῦν τὸν ὀρθὸν τὸν ἅγιον, τῆς πατρίδος τὴν δόξαν καὶ εὐδαιμονίαν, πάντα καινὰ, πάντα ἐλεύθερα, πάντα ἀνάλογα πρὸς τὰς παρούσας ἐλπίδας· τὰ δὲ παρελθόντα πάθη τὰ σκοτεινὰ καὶ ζοφώδη ἐκεῖνα ἐρρέτωσαν μετὰ τῆς δουλείας ὡς ἀνάξια καὶ μνημονεύεσθαι νῦν ἐν τῷ φωτεινῷ τούτῳ τῆς ἐλευθερίας ὀρίζοντι...» (ὁ.π. σελ. γ'). Καὶ εὐθὺς παρακάτω σημειώνει: «Ὁ σοφὸς Κοραῖς πρῶτος εἶπε περὶ τῆς γλώσσης ὅτι πρέπει νὰ σταθῶμεν εἰς τὸ μέσον, ὅπου ἴσταται τῆς ἀρετῆς ὁ ναός. Ἄλλ' οὐκ οἶδα ἂν τὸ ἀξίωμα τοῦτο τὸ ἐπὶ τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν ὀρθῶς ἐννοούμενον ἀληθεύει ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν λαμβανόμενον. ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος ὁρεγόμενος φύσει τοῦ εἰδέναι τι περισσότερον καταφρονεῖ μὲν αἰεὶ τὸ παρὸν τρέχει δὲ δρόμῳ πρὸς τὸ ἀπὸν ἐπαιρούμενος πτήσσει νοὸς νὰ φθάσῃ εἰ δυνατόν καὶ αὐτὸ τὸ ἀτόλυτον ἐξ οὗ ἔρπασαν αἱ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι ἐν τῷ ἐνεστώτι αἰῶνι εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τελειότητος ὥστε οἱ πρὸ ἡμῶν ποτὲ ζῶντες νομίζουσιν ἤδη τοῦτο ὡς θαῦμα τῆς νῦν ζωῆς μετ' αὐτοὺς γενεᾶς. Ἐὰν τότε λοιπὸν ἦσαν τινὲς νὰ προβάλλωσι τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τούτων ἀξίωμα τῆς μεσότητος ὥστε καὶ νὰ εἰσακουσθῶσι, ποῦ ἂν ἦμεν ἡμεῖς κατὰ τὸ παρὸν; Ἄραγε ἐγίνοντο τὰ εἰς τοὺς πρῶτους ἐκείνους δοκοῦντα θαύματα εἰς τοὺς ἔπειτα κατορθώματα; Τὸ μέσον λοιπὸν φυλάττειν θεωρεῖσθω μόνον εἰς τὰς τελειότητας ἐν αἷς ὅτε ὑπερβάλλων καὶ ὁ ἐλλειπόμενος ἐξολισθαίνει ἐκατέρωθεν εἰς τὸ χεῖρον ὡς συμβαίνει εἰς τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς· τὸ δὲ ἀτελὲς ἢ τοιοῦτον πῶς ἂν εἴη μεσότης ἑλλειψιν ἔχον; οὐκ ἔστιν. Διωκτέον ἄρα ἐνδελεχῶς τὸ εὐτελὲς ὡς πρὸς αὐτὴν τὴν σταθερὰν καὶ ἀληθεῖ ἀπὸ τῆς σαλευομένης καὶ δοκούσης μεσότητος ἡμᾶς δὲ ποφύρον ἐνθα κεῖται ἀληθῶς τῆς ἀρετῆς ὁ θρόνος...» Καὶ συνεχίζει στὴν ἴδια σιμείωση: «Ἄλλως ὁ σοφὸς Κορ. διώρισεν ὅρια μεταξὺ τῶν δύο διαλέκτων, ἀποδοῦς (ὡς ἐκ παραδείγματος) εἰς μὲν τὴν ἀρχαίαν τὸ ἐπιτρέπειν τὸ κρεῖτον, τὸ βέλτιον, τὸ φρονάττειν· εἰς δὲ τὴν νεωτέραν τὸ συγχωρεῖν, τὸ καλύτερον, τὸ φοβεῖσθαι καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἀλλὰ τίς κυριαρχία ἠθικὴ θέλει ἐγκρίνει βουλευμάτων αὐτοσχέδι καὶ μάλιστα μονοθέλητα; ἀρίνω τὰ ἄλλα τὰ ἐκ τῶν διαφόρων ἀρχῶν τῶν γραμμάτων φιλοτιμήματα καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς πρὸς καιρὸν ἐκεῖνω ὁμοφρονήσαντας. Ἀλλ' αὐτὸς ὁ Οἰκονόμος (ὁ Κωνστ. διηλ.) ὁ μάλιστα μὲν θυμιάσας ἐκείνον μηδαμοῦ θυμιασθεὶς, εἰσήγαγε (καλῶς ποιήσας) εἰς τὴν φιλογολογικὴν του βίβλον λέξεις μετὰ καρονικὰς (ὡς αὐτοὶ τερατεύονται) ὑπὲρ τὰς χιλιάς καὶ ταύς μὴ ἐξ ἀνάγκης μὴ ὡς ὅρους τῆς πραγματείας· ἀλλ' ἀπολύτως ὅσας μάλιστα ὑπαγόρευσε ἢ περιεργαλαλιά· τὸ αὐτὸ δὲ θέλει ἀκολουθήσει καὶ παρὰ πάντων ἐξ ἐπιδειξεως· καὶ οὐδ' ἱκανὸς νὰ θάλλῃ ὅρους εἰς πρᾶγμα ἀνατρέχον εὐτυχῶς εἰς τὴν αὐτοῦ τελειότητα κατ' ἀνάγκην καὶ κατὰ φύσιν· καὶ μάλιστα ἀφοῦ μετὰ τὴν εἰρήνην ἀποκαταστατὸ γένος καὶ ἔλθῃ εἰς φιλοτιμίαν τῶν ἐφημερίδων καὶ τῶν θεάτρων ὡς πρέπει τὸ ἐλευθέρους...» (ὁ.π. σελ. στ').

Σὲ ἄλλο σημεῖο τοῦ ἰδίου περὶ γλώσσης λόγου τοῦ ὁ Δ. ἀνακεφαλαιώνει:

ἔξῃς τις περὶ τῆς ὁμιλουμένης καὶ ἀρχαίας γνῶμης του: «Ταῦτα μὲν, ὦ ἄνδρες σοφοί, εἶναι τὰ φρονήματά μου περὶ ἀμφοτέρων τῶν διαλέκτων ἀποβλέποντα τῆς μὲν τὴν βελτίωσιν καὶ ἀναδρομὴν τῆς δὲ τὴν εὐκολίαν καὶ ἔκτασιν εἰς πολλοὺς ὁλον περὶ τῆς ὁμιλουμένης:

Α' Νὰ γράφωμεν κατὰ τὴν τυχοῦσαν ὕλην προβαίνοντες ἐπὶ τὸ κομψότερον κατὰ τὴν δύναμιν τῶν διδασκομένων.

Β' Εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῆς ἀρχαίας νὰ μὴ ἀπομακρύνωμεν πολὺ τὸν χαρακτῆρα τῆς προφερομένης.

Γ' Νὰ προσέχωμεν ἐν τῷ μεταφράζειν νὰ μὴν παρεισάγωμεν ξένα τινὰ ἰδιώματα.

Δ' Τὰς ἐκ τῆς ἀρχαίας εἰσαχθείσας φράσεις οὐ μόνον νὰ φυλάττωμεν αὐτὰς ἀλλὰ καὶ ἄλλα νὰ προσαρμόζωμεν εὐφυῶς εἰς αὐτήν.

Ε' Τὸ λαλεῖν καὶ γράφειν ἐν τοῖς σχολείοις ἑλληνιστὶ πρὸς διόρθωσιν καὶ τῆς νεωτέρας. Ταῦτα μὲν περὶ αὐτῆς. Περὶ δὲ τῆς ἀρχαίας αὐτῆς ἐκεῖνα.

Α. Τὸ προμανθάνειν ἐντελῶς τὰ παιδαγωγικά.

Β. Τὸ ἀποστηθίζειν ἐκ διαλειμμάτων.

Γ. Τὸ ἀπαγγέλλειν καὶ γράφειν τὴν γλῶσσαν ἑλληνιστί.

Δ. Τὸ τιμᾶσθαι ἀξίως τοὺς λαλοῦντας καὶ γράφοντας αὐτὴν μαθητάς.

Ε. Εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ ἄλλα τινὰ εἰς τὴν ἀρχαίαν γράφειν».

Ἀμέσως δὲ παρακάτω διατυπώνει τὶς σκέψεις του γιὰ τὴν ἀναβίωσιν τῆς γλώσσης τῶν προγόνων: «Τὸ νὰ ὁμιλεῖται, λέει, ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ πάντες οἱ παιδευμένοι οὐ μόνον οἱ τεθνεῶτες ἀλλὰ καὶ οἱ ζῶντες ἔτι ὡς θεῖον ἀγαθὸν εἰς τὸ γένος συμφώνως ἐξεθείασαν πάντες. Κοραῆς, Κούμας, Βάμβας, Οἰκονόμου, ἀλλὰ συμφώνως αὐτῆς τὸ ἔκριναν καὶ ἀδύνατον ὥστε ὁ σοφὸς Κοραῆς καὶ ὑπερέβαλεν εἰπὼν ὅτι χρεῖα τῶν Ἀποστόλων νὰ τὸ κατορθώσωσι διὰ τῶν θαυμάτων ἐγὼ δὲ λέγω ὅτι, ὅσῃν ἀηδίαν ἔχει ἡ ὑπερβολὴ αὕτη τσαούτην εὐκολίαν ἐπιδέχεται τὸ πρᾶγμα ὅποταν λάβει τὴν προσήκουσαν πρόνοιαν· ποῖα δὲ ἔσται αὕτη; δὲν εἶναι τοῦ παρόντος καιροῦ, εἰκάζω δὲ ὅτι εἰς μίαν δεκαετίαν θέλομεν ἔχει τοῦλάχιστον ὡς ἑξ ἀπάντων τῶν Σχολείων χιλίους μὲν γράφοντας πεντακοσίους δὲ καὶ ἀπαγγέλλοντας τὴν ἐκθειαζομένην ταύτην φωνήν· τούτου δὲ γενομένου τὸ πᾶν συμπληροῦται, ὡς δὲ φόβος μὴ εἰς τὴν αὐτὴν προθεσμίαν συνεκλείψει τὸ πρᾶγμα παντάπασιν· ἔχρηξ ὅτου ἄλλοι τινὲς μεθ' ἡμᾶς κινηθέντες ἀπὸ αἰσθημάτων φιλογενεστέρων λάβωσι ἄλλα μέτρα...»

Καὶ τελειώνει τὸν περὶ τῆς ἀρχαίας γλώσσης λόγο του ὁ Δούκας μὲ τὸν ὁλόκληρο πρὸς αὐτὴν ὕμνο: «ὦ πατρώον κειμήλιον θεῖον καὶ πρᾶγμα καὶ ὄνομα, ποιμὶ σε καὶ ἀπολαύσαιμι· σὺ γὰρ γεννηθεῖσα ποτὲ ἐν βαλανοτρόχτοις ἀνθρώποις, φθασας εἰς ἀκμὴν, ἐξευγενίσθης καθ' ὑπεροχὴν, ἐγέννησας τὴν φιλοσοφίαν εἰς τῆς Ἀλάδος τοὺς κόλπους, ἐπολίτισας τοὺς κατοίκους αὐτῆς, ἐξημέρωσας τῆς Ἀσίας καὶ Ἑθνῆς, ἐξέτεινας τὸ καλὸν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἐνεφύτευσας τοὺς λόγους εἰς τὴν Ἰδίην, μετέβης αὐτῆς εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐκόσμησας τοὺς θρόνους τῶν ἡγεμόνων καὶ νόμους, ἐστεφάνωσας τὰς καθέδρας τῶν Ἀκαδημῶν μὲ κλάδους ἐλαίας, ἐχορήγησας τὰς ἐλευθέρας τέχνας εἰς τοὺς λαοὺς, μετέβαλες τὸ ἄγριον τῶν ἐθνῶν εἰς ἀνθρωπίνην καὶ νὰ εἶπω γὰγὼ μὲ τὸ στόμα τοῦ φιλέλληρος Δεβράδου, σὺ ὦ φιλήθη θεῖα αὐδὴ ἐγέμισας τὸν μὲν οὐρανὸν μὲ θεότητας τὴν δὲ γῆν μὲ νόμους καὶ ἐπιστήμας...»

Ὁ Κυβερνήτης

Δεύτερο μετὰ τὸ γλωσσικὸ ἐθνικὸ πρόβλημα μπρὸς στὸ ὅποιο οἱ δυὸ μεγάλοι τοῦ Διαφωτισμοῦ βρέθηκαν πάλι ἀντιμέτωποι ὑπῆρξε ὁ Καποδίστριας καὶ ἡ

πολιτική του στη νεοσύστατη ελληνική Πολιτεία, μόνον πού ἐδῶ δὲν ἦρθαν μὲ ἐπιθέσεις καὶ ἀντεπιθέσεις, καθὼς ἄλλοτε, στὰ χέρια, ἐπειδὴ οἱ σχετικές, ὅσο ξέρω ἐπικρίσεις τοῦ Δ. κατὰ τοῦ Κορ. δημοσιεύτηκαν μετὰ τὸ θάνατο τοῦ δεύτερου. Δὲ θὰ ἀσγοληθῶ βέβαια μὲ τὴν ἐκθεσὶ καὶ κριτικὴ τῆς πολιτικῆς τοῦ Κυβερνήτη στὴν Ἑλλάδα ἢ τοὺς ἀγῶνες τοῦ Κοραῆ ἐναντίον του, πράγματα πού ἐκφεύγουν ἀπὸ τὰ ὅρια αὐτῆς τῆς ἐρευνας, ἀλλὰ μὲ τὸ πῶς εἶδε καὶ ἔκρινε τὴν ἀντικαποδιστορικὴ στάση τοῦ Κοραῆ ὁ Δ., παραθέτοντας ὅσα σχετικά κείμενά του δυνήθηκα νὰ βρῶ.

Ἦδη συντάσσοντας εὐθὺς μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Κορ. τὴ βιογραφία του ὁ Δ. τὴν ὁποία, καθὼς εἶπαμε, ἐδημοσίευσε μαζὶ μ' ἐκείνη τοῦ Καποδίστρια στὴν Ἐνωρίδα του (1834), μετὰ τοὺς ὕμνους καὶ τὴν ἐκφραση τοῦ θαυμασμοῦ του πρὸς τὸ ἔργο τοῦ μεγάλου Χιώτη, «ἱερᾶς μνήμης σοφὸν διδάσκαλον καὶ πάσης τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης ἄξιον εὐεργέτην τοῦ Ἑθνους», καθὼς τὸν λέγει, τοῦ δίνεται ἡ εὐκαιρία νὰ ἐλέγξῃ πιερότατα τὴν ἐχθρική ἐναντι τοῦ Κυβερνήτη στάση του, ἡ ὁποία ὑπῆρξε κατὰ τὴ γνώμη του, οὔτε πολὺ οὔτε λίγο, μιὰ ἀπὸ τίς αἰτίες πού ὀδήγησαν στὸ σκοτωμὸ του. «Μετὰ τὴν βεβαίωσιν τῆς ἐλευθερίας, γράφει ἐκεῖ ὁ Δ., κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀγαθοῦ κυβερνήτου Ἰω. Καποδίστρια ἀναλαμβάνει ὁ σεβάσμιος γέρον τὰ περὶ πολιτικῆς δημοκρατικῆς παραγγέλματα ἐναντίον καὶ τῆς φύσεως τὰ πραγμάτων διὰ τὸ ἔτι ἀπαιδεύτων τῶν Ἑλλήνων καὶ παρὰ τὴν γνώμην τῶν συμβαζικῶν ψηφισμάτων ὡς εἰς τὰ πρωτόκολλα φαίνεται καὶ ἐνταῦθα ἐμπίπτει ὁ γδαίως ὁ ρυαξ νὰ ἐκτοπίσῃ τὸν Νεῖλον ἀπὸ τὸ ρεῦμα του. Ὁ δὲ Κυβερνήτης συνιδὼν τὸ ἀδύνατον πανταχόθεν κατ' ἄνδρα πολιτικώτατον καὶ διαβατικώτατον τοῖς μάλιστα ἀπεφάσισε νὰ τρέξῃ τὴν μέσσην ὁδὸν πρὸς ἐπιτυχίαν μὲν τῆς δυνατῆς εὐδαιμονίας ἀποφυγὴν δὲ τῶν ἀπὸ δύο ἄκρων ἐναντίον μελλόντων συμβήσεων. Ἐκ τούτων λοιπὸν πειράζεται ὁ φιλόπατρις γέρον, ἐξαπατηθεὶς δὲ ἐν ταυτῷ ὑπὸ τινων πλαστογράφων (εἰς τῶν ὁποίων τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν ἀσυνείδητον σκευὴν εἶδον μὲλλον νὰ πέσουν ὅλα) ἔγραψε κατὰ τὰ τοῦ ἀγαθοῦ Κυβερνήτου ἀπερρέοντα δέσποινα Ἀθηνᾶ αὐτῷ οὐκ ἐπέτρεπε καὶ ταῦτα καὶ ζῶντος καὶ ἀποθανόντος ἐκεῖ εὐθὺς ἀδοκίμως καὶ οὐ κατὰ τρόπον τὰ ὁποῖα νῦν ἄμεινον συγκαλύψαι τῇ λήθῃ δημοσιεύειν...»

Καὶ συνεχίζει: «Καὶ τοῦτο λοιπὸν ἔπρεπεν ὁ φιλόσοφος ὁ μακρόθεν βλέπων τὰ πράγματα νὰ περιορισθῇ εἰς τὸ σπουδαστήριόν του φρονῶν μὲν αὐτὸς ὅ,τι θεῶν παραχωρῶν δὲ εἰς τὸν μέγαν πολιτικὸν νὰ πράττῃ τὸ δυνατόν. ὅστις καὶ αὐτὸς πολλῶν πείραν ἔχων πολλὴν ἐφιλοσόφησε καὶ αὐτοψεῖ μάλιστα περὶ τῆς παρούσης καταστάσεως τῶν Ἑλλήνων συνάγεται λοιπὸν ὅτι ὁ σοφὸς γέρον ὁ εἰς πάντα ἄλλα φανταστικῶς ὑπὸ τοῦ θεοῦ κινήθεις, εἰς τοῦτο μόνον παρεβιάσθη πρακτικῶς ὡς ἐκ Νεμέσεως ὑπὸ τινων ιδιορρυθμῶν καὶ ιδιοτελῶν ἰσχυρογνωμόνων δουλεύων τοῖς πάθεσι διὸ καὶ τὰ ἐκ τούτων ἀποτελέσματα ἠκολούθησαν τοιαῦτα δεινὰ ποῖα δὲν ἤλπιζεν ἡ Ἑλλὰς νὰ πάθῃ αὐτὴ ὑφ' ἐαυτῆς πώποτε...» (Ἐνωρὶς ι - ια'). Στὴ δὲ ἀκολουθοῦσα βιογραφία τοῦ Κυβερνήτη πάλι βρίσκει τὸν καὶ ὁ φιλογενὴς Ἡπειρώτης νὰ ψέξῃ τὴν ἐμπαθὴ πρὸς αὐτὸν τὸν τελευταῖο στάση τοῦ Κοραῆ: «Ἐν δὲ τούτῳ, λέγει, ἔρχεται ἐκ τῶν Παρισίων καὶ τὸ πιερόν ἐκεῖνον βλιάριον μὲ τὸ πιερότερον δρέπανον τοῦ Πανταζίδου βιβλίον ὅλως βδελυρόν, πλήρες ἀναισχύντων συκοφαντιῶν καὶ διαβολῶν. Ταλαίπωρε Ἑλλὰς, ἐμῆλles νὰ πάθῃς τι καὶ ὑφ' ὧν πεφίλησαι μάλιστα. Τοσαῦτα ἔτη ἐξωογόνει ὁ κάλαμος τοῦ σοφοῦ ἐκείνου ἀνδρὸς τὴν δεδισασμένην καρδίαν σου· ἀλλ' ὁ αὐτὸς νῦν ἔσχες ἔχυσεν τὸ μέλαν πιερότατον εἰς τὸν στόμαχόν σου καὶ κατήντησας ἐκ τούτου γίνῃς γῆ Μαδιάμ. Ἀλλὰ σύγγνωθι, ὦ πατρίς. Σύγγνωθι τῷ νύφ σου ὑφ' οὗ περὶσαι μάλιστα· σύγγνωθι αὐτῷ διὰ τὰ πρῶτα τὰ δεύτερα· σύγγνωθι τὰ ἐξ ἀπορίας καὶ διαβολῆς διὰ τὰ κατὰ προαίρεσιν καὶ φιλόστοργα ἐκεῖνα δὲ ἀπόδος εἰς τὰς μαρὸς πλαστογράφους...» (Ἐνωρ. σελ. κη').

Λίγο προτύτερα καὶ ἓνα περίπου χρόνον μετὰ τὴν ἐμφάνισιν στὴν Ἐνδο

τοῦ ἀντικαποδιστριακοῦ διαλόγου, πού ἔγραψε ὁ Κοραῆς μέ τὸ ψευδώνυμο Πανταζίδης¹⁸ ἐπιστέλλοντας ὁ Δ. πρὸς κάποιον Μανουῆλον (ἴσως τὸν Μανουῆλον Χαρισίου Κοζανίτην μεγαλέμπορο τῆς Βιέννης) γράφει: «Ἰδοὺ σοὶ καὶ ἕτερον καινοφανές καὶ τοῦτο ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου ὀρίζοντος καὶ ὁμοιον γ' οἷς οὕτω πάνυ πρῶην σοὶ γέγραφα· πέρυσι γὰρ διάλογός τις ἐκ Παρισίων ἐλθὼν ἐπιγραφὴν μὲν ἔχων Πανταζίδου τὸ δ' ἀληθές τοῦ κόρακος ὦν κακὸν ὦν. Τοῦτο δὲ τὸ βιβλίον ἐλθὼν πολὺ διηρέθισε τὴν τῶν κακοβούλων θρασύτητα τὸ τοῦ Ζαχαρίου δρέπανον φέρον ἐπὶ τὸν ἀγαθὸν Κυβερνήτην διηκονημένον· ὃ καὶ πλεῖστον εἰς τὴν ἐκείνου ἀναίρεσιν συνετέλεσε· πρὸς τί δὲ τὸ δρᾶμα τοῦτο τῷ σοφῷ ἐκείνῳ προεσβύτη τετόλμηται, ἔγωγε μὲν οὐκ οἶδα· δοκεῖ δὲ ὅτι δαίμων τις τῇ ὑπαρχούσῃ αὐτῷ ἰδού ἐπὶ σοφία νεμεσήσας, εἰς τοῦτο συνήλασε τὸ γερόντιον ἔξελὼν αὐτῷ πρῶτον τὸν νοῦν, ὥστε παρὰ πάντα λόγον προσποιήσῃ δὲ μόνον ἀκράτου ἐλευθερίας οἶαν ὡδ' ἂν παρὰ τοῖς οὐρανόις ἀγγέλοις εὐρεῖν δυνατὸ τις τοιαύτην εἰς ἀνθρώπους εἰ' ἀγροίους εἰσάγων ἔγραψε κατὰ τοῦ κοινοῦ πατρὸς τῶν Ἑλλήνων οἷ' ἂν γράψοιε πολιτικῶν λόγων ἀνὴρ παντάπασιν ἄπειροι φασὶ δὲ καὶ ἕτερον ὑπάρξας αὐτῷ πρὸς ἐκείνον διάφορον περὶ Χίων. Ἐγὼ δὲ οὐκ οἶδ' ὅ,τι ποτὲ τοῦτ' ἐστί. Τοῦτο οὖν τὸ βιβλίδιον, ὥς μηδὲν ἔχον ὑγιές, περιόντος μὲν εἶτι τοῦ Κυβερνήτου κατεφρονήθη ὡς ὑπὸ γέροντος δις παῖς ἤδη ἐν γήρῳ οὐδ' ὧν γεγονότος καὶ μηδεμίαν γνῶσιν τῶν ἐσωτερικῶν σκευωριῶν, ὥς πολλῶν τούτων ὑπὸ τῶν Φαναριτῶν ὑπενεργουμένων, ἔχοντος· ὡς δὲ συνέβη καὶ ὁ βίαιος θάνατος κραυγὴ πολλὴ ἦν συμπατροκτόνον αὐτῶν ἀπάντων καλούντων καὶ τοῦτ' ἦν μὲν ἰσχνὸν ἀλλ' ἐν ἀναστροφαῖς ὀλίγων τε καὶ δια' ὥς δὲ ἀνεκαλύφθη καὶ ἕτερον βιβλιάριον παρὰ τοῦ αὐτοῦ ψόγου τοῦ Κυβερνήτου, ἡ φασὶ (ἐγὼ γὰρ οὕτω ἀνέγνω) περιέχον ὅσα καὶ οἷα οὐδ' ὄναρ ἐκείνῳ πράττειν ἐπῆλθε πῶποτε, ἐντεῦθεν οὐκετ' ἦν φορητὰ· συνελθόντες γὰρ οἱ ἐκ παντὸς τοῦ Γένους ἐν Ναυπλίῳ διατρίβοντες ἀντιπρόσωποι καὶ ἀναγνόντες τὸ βιβλίον οὐχ ὅλον ὥς μὴ ἀνεχομένων τῶν πλείονων ἀκούειν τὰ βλάσφημα παρέδωκαν αὐτῷ ὧ πρὸ ἀπειλόντες ἕκαστος ἀνάθεμα τοῖς, καὶ ταῦτ' ἐκ ψηφίσματος. Ἐγὼ δ' οὖν προῖκα ἀκούσας· καίτοι γὰρ ἦν μοι ποτὲ ἀπέχθεια πρὸς ἐκείνον ἀλλὰ νῦν γε γεγηρακός· συναπεφύγη καὶ τὸ πάθος τῇ ἡλικίᾳ· καὶ τιμῶ γε τὸν ἄνδρα εἰκότος· διὸ καὶ ἐλύπημαι τὴν τῶν πραγμάτων μεταβολὴν λογιζόμενος καὶ περὶ ἑμαυτῷ δεδιὸς νῦν αλοῦντος τοῦ Χάρωνος· πολὺ γὰρ μεταξὺ χειλέων καὶ κύλικος καὶ πείθει γε τὸ παράδειγμα· ὅς γὰρ γέρας τι ἠλπίξεν ἐφ' οἷς ἐπόνησε λήψεσθαι, οὗτος νῦν δημοσία παραδέδοται παρὰ πάντων τῷ ἱναθέματι. Τὸ δὲ χεῖρον ὅτι καὶ ὁ χρόνος ἐξῆς ἦν ἀρὰν αὐτῷ, ἐπειδὴν νεκρωθῶσι τὰ πάθη, ἐπιμαρτυρήσει. Ἀλλ' ἴλεως μοι εἴη ὁ εὖς, μηδ' ἐξέλαι μου οὕτω τὰς φρένας. Ἐρωσω» (Ν. Δούκα: Ἐπιστολαὶ Β' σελ. 3-8). Σὲ ἐπόμενο τέλος γράμμα του πρὸς τὸν ἴδιον αὐτὸν Μανουῆλον ἀχρονολόγητο καὶ αὐτὸ (ἐπιστολ. ὁ.π. σελ. 74-5) ἐπιτίθεται πάλιν κατὰ τοῦ Κοραῆ ὁ Δ. ὅσα ἐναντίον τοῦ Κυβερνήτη ὑπερβολικὰ ἔγραψε «ἐξαπατηθεὶς, ὡς εἰκε, καθὼς γράφει, παρὰ τῶν ἐπιστελλόντων αὐτῷ οὐχ ἂ ἐπράτετο παρ' ἐκείνου πρὸς βελτίων τῶν κοινῶν, ἀλλ' ἂ ἐβούλετο πράττειν αὐτόν, ἵνα ἔχοιεν ὅ,τι καὶ λοιδοροῖεν ἴδια ῥῥῃ ἐπιδιώκοντες· ἂ εἴπερ ὁ σοφὸς γηραιὸς καταμάθῃ ποτὲ ψευδῇ εἶναι ὥσπερ ἢ εἰσίν, οὐκ ἂν οἶμαι ἐπισχοίῃ ἑαυτὸν τοῦ μὴ καταπιδῆσαι ἐπὶ κεφαλὴν εἰς τὸν ἑνναν, ἵνα μηκέτι βλέπει τὸ φῶς, ἐφ' οἷς τοσαῦτα κατεψεύσατο τεθνεώτος ἀνδρός, ὃ ἡ Ἑλλάς ὀφείλει τὰ σῶστρα· τὸ δὲ ὑπομνηστικότερον, ὅτι κακεῖνο λελήθη τὸ γρόντιον, εἶγε ὃν νομίζει θρίαμβον τῆς δολοφονίας, οὗτος ἀνήκει μᾶλλον τοῖς ἐκ γναρίου, οὗς αὐτὸς παντοίως καταδιώκει...»

Αὐτὰ γὰρ τὶς ἔριδες καὶ διαφορὲς τῶν δυὸ κορυφαίων τοῦ Διαφωτισμοῦ Κοραῆ καὶ Δούκα, ὅπως περίπου παρουσιάζονται μέσα ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γραφτὰ τους. Σακινημένες οἱ ἀλληλομαχίες αὐτὲς στὴν περίοδο τῶν μεγάλων δραματισμῶν καὶ ἐκρήσεων τοῦ Γένους κατέδειξαν πέρα ἀπὸ τὸν ἀγωνιστικὸ δυναμισμό, τὴν πνευματικὴ ὀριμότητα καὶ τὴν ἔντονη διάθεσή του νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν τουρκικὴ σκλα-

διά, τὴν ἰκανότητα καὶ ροπή τῆς πνευματικῆς του ἡγεσίας νὰ ἀντιμετωπίζῃ μὲ θάρρος καὶ ἀνιδιοτέλεια τὰ ζεστά προβλήματα του καὶ νὰ συμβάλῃ στὴν ἀνόρθωσιν καὶ προκοπή του. Καὶ οἱ Δούκας καὶ Κοραῆς καὶ ἐρίζοντες καὶ διαφερόμενοι ἀκόμα, ἐστάθηκαν ὑπεράξιοι πνευματικοὶ ταγοὶ τοῦ Γένους σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς ἀποφασιστικώτερες καμπὲς τῆς μακροαίωνης Ἱστορίας του.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

17. Ἀποτιμώντας μάλιστα σὲ μεταγενέστερη ἐπιστολή του (Ἐπιστ. Α' ἀρ. 673) τὸ ἔργο τοῦ Κοραῆ καὶ Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ σὰν κορυφαίων Δασκάλων τοῦ Γένους γνωμάτευε ὁ Δ.: «Αὐτίκα γὰρ Κοσμᾶς ὁ Ἱεροκῆρυξ ἐξηκοστῷ ἤδη ἔτει γενόμενος πρὸ ἡμῶν (1839 1779) καὶ ὁ καθ' ἡμᾶς σοφὸς Κοραῆς, οὗτοι ἐν μεγίστῳ ἀξιώματι ἀμφοτέροι, ὁ μὲν εὐσεβεῖα ὁ δὲ παιδεία παρὰ τῶν Ἑλλήνων γενόμενοι, εἰ μὲν ἐκέχρηντο τῷ εὐτυχίματι δεξιώτερον ὁ μὲν πρὸς τὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ δεισίδαιμον ἀπαλεῖψαι, ὁ δὲ πρὸς τὸ ἐπιρῶσαι αὐτοῖς τὴν ἀρχαίαν ἀνασώσασθαι γλῶσσαν, μέγιστ' ἀγαθὰ ἂν ἦσαν ἡμῖν διαπεπραγμένοι...»
18. Γιὰ ὅσα ἀκριθῶς μ' αὐτὸ τὸ ψευδώνυμο εἶπε ὁ Κορ. κατὰ τοῦ Κυβερνήτη, συμπατριᾶς καὶ φίλος του (ὁ Ν. Παγκαλάκης) τοῦ ἔγραφε (10.9.1832) ἀπὸ τὸ Ναύπλιο: «Ὁ Πανταζίδης σου εἶναι κηλὶς τῆς ἀωμότητος ζωῆς σου τὴν ὁποίαν ὀφείλεις νὰ ἐκτῶψης...» (Πρβλ. καὶ Ἀ. Δασκαλάκη: Ὁ Κοραῆς καὶ ἡ Ἑλευθερία τῶν Ἑλλήνων Ἀθ. 1965 σελ. 594).

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΡ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ

ΣΕΡΓΙΟΣ ΜΥΣΤΑΚΗΣ

Ο ΕΚ ΜΕΤΣΟΒΟΥ

Ὁ ἐκ Μετσόβου Σέργιος Μυστάκης, διετέλεσεν ἐν Βουκουρεστίῳ μαθητὴς τοῦ Λάμπρου Φωτιάδου ἐπὶ πενταετίαν μέχρι τοῦ 1805 ὡς ὁ Τρ. Εὐαγγελίδης λέγει (Παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας σ. 399).

Ἐν συνεχείᾳ ἀναφέρει ὅτι τὸ 1806, προσελήφθη διδάσκαλος τῶν τέκνων τοῦ Ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Κων)νου Ὑψηλάντου ὃν ἀνακληθέντα ὑπὸ τῆς Πύλης ἠκολούθησεν εἰς Κίεβον, παραμείνας διδάσκαλος τῶν τέκνων του μέχρι τὸ 1813.

Ἀπὸ τὸ Κίεβον ἦλθε εἰς Ἰάσιον ὅπου ἐδίδαξεν εἰς τὴν ἐκεῖ Αὐθεντικήν σχολὴν μέχρι τὸ 1817 ὡς ὁ Ἀθαν. Σταγειρίτης γράφει (Περιοδικὸν Καλλιόπῃ Βιέννης 1819 σ. 33, 58) «ὁ Σέργιος Μυστάκης ἐκ Μετσόβου ἐδίδαξεν εἰς τὸ Ἑλληνομουσεῖον Ἰασίου».

Εἰς τὴν ἰδίαν σχολὴν ἐδίδαξαν πρὸ αὐτοῦ οἱ ἐπίσης Μετσοβίται Νικόλαος Τζαρτζούλης καὶ Τριαντάφυλλος Κύρκου Στάνου.

Ἐν Βλαχίᾳ εὐρισκόμενος ἐπιμήθη παρὰ τοῦ Ἡγεμόνος τῆς Ἰωάννου Καρατζᾶ μὲ τὸ ἀξίωμα τῆς Καμιναρίας. Ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Κων)λιν καὶ ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας μέχρι τῆς 6.9.1820.

Ἐπιστολὴ πρὸς ἐκδότας Λογίου Ἑρμοῦ ἀναφέρει

«Πρὸς τοὺς φιλογενεῖς ἐκδότας τοῦ Λογίου Ἑρμοῦ ἀπὸ Ἰασίου
τῇ ε' Ὀκτωβρίου 1817.

Ἀποκατεστάθη τέλος πάντων εἰς τὸ ἐνταῦθα Αὐθεντικὸν σχολεῖον διδάσκαλος αὐτοῦ Γεώργιος ὁ Θεραπευανός, ὁ δὲ προκάτοχος αὐτοῦ Κύριος Σέργιος ἀπῆλθεν εἰς Βλαχίαν καὶ ἐκεῖθεν τμηθεὶς παρὰ τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου Ἡγεμόνος μὲ τὸ ἀξίωμα τῆς Καμιναρίας, ἐστάλη εἰς Βασιλεύουσαν ἀντὶ τοῦ ζητουμένου Γεωργίου Θεραπευανοῦ.

Μανουὴλ Βερνάρδος Κρής»

Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1820 ἡ Ἐφορεία τῆς ἐν Ὀδυσσῶ σχολῆς τὸν προσεκάλεσεν ὡς σχολάρχην, ὡς ἀναφέρει ὁ Βουλόδημος (πρώτη 50ετηρὶς τῆς ἐν Ὀδυσσῶ Ἑλληνοεμπορικῆς σχολῆς σ. 31) εἰς λόγον τὸν ὅποιον ἐξεφώνησεν ἐνώπιον τῆς Ἐφορευτικῆς ἐπιτροπῆς «Προσκαλεῖται δὲ διὰ τοῦ Ε. Περσιάνη ὡς διδάσκαλος τῆς πρώτης τάξεως ἐπὶ ἐν ἔτος ὁ ἐν Κων)λει διατρίβων Σέργιος Μυστάκης, ὁ μετὰ ταῦτα καθηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς Φιλολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Καζάνης» καὶ ὡς ἐμφαίνεται ἀπὸ τὴν παρ' αὐτοῦ σταλεῖσαν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Περσιάνην (ἣν κατωτέρω παραθέτω). Ἐν Ὀδυσσῶ ἐδίδαξεν ἐπὶ βραχὺ χρονικὸν διάστημα, μεθ' ὃ παρητήθη, ἀναλαβὼν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Καλλιμάχη γαμπροῦ τοῦ Σκαρλάτου, παραμένων ἐν τῇ οἰκίᾳ τῶν Καλλιμαχῶν.

Ἀκολούθως διετέλεσε καθηγητὴς τοῦ Ρωσικοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Καζάν ὡς ὁ Γηδεὼν ἀναφέρει (Πατριαρχικὰ Γράμματα σ. 189 καὶ 217) ὡς καὶ Εὐαγγελίδης (ὡς ἀνωτέρω).

Ὁ Μυστάκης ἦτο ἀνὴρ ἱκανῆς παιδείας καὶ μορφώσεως πλὴν ὅμως ἀφανῆς, διὰ τὸν λόγον τοῦτον δὲν ἠδυνήθη παρὰ τὴν παιδείαν του νὰ ἐπι-

τύχη τὴν ἀνόρθωσιν τῆς Πατριαρχικῆς σχολῆς ἥτις ἀπὸ τὸ 1815 ἤρχισε παρακμάζουσα.

«Ἡ Σχολαρχία τοῦ Σεργίου Μυστάκη οὐδαμῶς προεβίβασε τὴν εὐκλειαν τῆς Ἀκαδημίας, ἥς ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ἡλαττώθη λίαν, ἐπὶ δὲ τοῦ Σαμουὴλ ἀπὸ 1820 - 1825 περιορίσθη εἰς δέκα ὀκτώ». (Γηδεὼν ὡς ἀνωτέρω). Ὁ Γηδεὼν ἀναφέρει ὅτι ἔζη κατὰ τὸ 1845, ἐπίσης δὲ ὅτι εἶχεν μαθητὴν τὸν ἐκ Κύπρου Ὀνούφριον ὅστις ἔγινε καλὸς γραμματικὸς παραφράσας ἀρχαίους συγγραφεῖς.

Ὁ Χαρ. Βουλόδημος (ὡς ἀνωτέρω σ. 58) ἀναφέρει ὅτι ὁ Μυστάκης προσέφερεν δωρήματα εἰς τὴν σχολὴν κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ι' Ἐφορείας (1827 - 28).

Τοῦ Μυστάκη ἐσώζοντο 36 ἐπιστολαὶ παρὰ τῷ Σοφοκλῇ υἱῷ τοῦ Κ. Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων καθὼς καὶ ὡδὴ εἰς Αὐτοκράτορα τῆς Ρωσσίας Νικόλαον τὸν Α' (Ν. Δούκα ἐπιστολαὶ Τ. Β' σ. 111).

Παραθέτω μία τῶν ἀνωτέρω ἐπιστολῶν (Χαρ. Βουλόδημος ὡς ἀνωτέρω σ. 137) καθὼς καὶ ἑτέραν τοῦ Ἐπισκόπου Σταγῶν Παΐσιου πεπαιδευμένου Ἱεράρχου συγκαίροντος τὸν Σέργιον (Στέργιον) ἐπὶ τῷ διορισμῷ του ὡς καθηγητοῦ τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας.

Ἐπιστολὴ Σεργίου Μυστάκη πρὸς Περσιάνην.

«Τῷ ἐξοχωτάτῳ καὶ εὐγενεστάτῳ ἄρχοντι Γενεράλῃ Κυρίῳ μοι Κυρίῳ Ἑμμ. Περσιάνῃ τῷ τῆς ἐν Ὀδυσσῷ καραντίνας ἰνσπέκτορι προσκυνητικῶς εἰς Ὀδέσσαν.»

«Τὴν ἡμετέραν φιλόμουσον ἐξοχότητα ταπεινῶς προσκυνῶ.

Τὸ τῆς εὐγενοῦς ὑμῶν ἐξοχότητος ποθεινὸν γράμμα, γεγραμμένον μὲν τῇ α' Δεκεμβρίου τοῦ παρελθόντος ἔτους, σταλὲν δέ μοι διὰ θαλάσσης καὶ διὰ τοῦτο ἴσως ἀργοπορήσαν εἰς χειμέριον ὥραν, περιχαρῶς ἐδεξάμην τῇ 4ῃ τοῦ τρέχοντος Φεβρουαρίου καὶ μαθὼν μὲν τὸν πολὺν ζῆλον δὲ ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῆς αὐτόθι νεολαίας σώζει, γνοῦς δὲ τὴν πρὸς με καθήκουσαν ὑπόληψιν καὶ προτροπὴν τῆς αὐτόθι ἀφίξεώς μου, πληροφορηθεὶς δ' ὅτι εἰς αὐτοῦ, ὅτι ἐμέλλετέ μοι γράψειν ἐκτυπώτερον διὰ τῆς πόστας, οὐκ ἀπεκρινάμην μέχρι τοῦδε, περιμένων αὐτὸ τοῦτο, ἵνα μὴ παρὰ τὸ δέον δις ἐνοχλήσῃ περὶ τῶν αὐτῶν τῷ πολυχώρῳ αὐτῆς κεφαλῇ: χθὲς δὲ κομισάμενος τὸ ἀπὸ τῆς τοῦ παρόντος μηνὸς καὶ αὐθις ἰδὼν τὴν πρὸς με εὐνοϊκὴν αὐτῆς διάθεσιν καὶ τὴν τῶν ἐφόρων τοῦ αὐτόθι Ἑλληνομουσείου ἐπιθυμίαν τοῦ ἔχει με, ἀρχιδιδάσκαλον αὐτοῦ, εὐκαίρως ἀπαντῶ, γνώμην ἀποφαινόμενος, δ' ἀναρρωθεὶς μὲν τὴν διάνοιαν ὑπὸ τῶν προτέρων αὐτῆς εἰλικρινῶν καὶ φιλικῶν πρὸς με προτροπῶν, ἐπαρθεὶς δὲ θεάσασθαι τὴν περιώνυμον Ὀδησάδα καὶ τοὺς πάλαι πρὸς με εὐνοϊκῶς καὶ ἀγαπητικῶς διατιθέντας ἄνδρας, θεοχθεὶς δὲ τὴν καρδίαν ὑπὸ τῆς φιλογενοῦς διαθέσεως τῶν φιλομούσων αὐτῶν ἐφόρων, πεισθεὶς δὲ τελευταῖον ὑπὸ τῶν ἐνταῦθα ἐμπορευομένων γνωρίμων Κυρίου Ἰωάννου Μπάρμπα καὶ Κυριάκου Στάμου, ἐγχειρισάντων μὲν τὴν τελευταίαν ὑμῶν ἐπιστολήν, καὶ πολλὰ προτρεψαμένων εἰς τὸ μὴ ἀπαρῆσθαι τὴν πρόσκλησιν, παρασκευασθήσομαι, ἀναδεχόμενος ἀφίξεσθαι ἡμερῶν φανέντος. Εἰ καὶ ἐν Ἰασίῳ μὲν διδάξας τὸν υἱὸν τοῦ Ὑψηλοτάτου αὐθέντη κυρίου Σκαρλάτου Καλλιμάχη, ἐν Βυζαντίῳ δὲ νῦν τὸν γαμπρὸν αὐτοῦ δάσκων τὸν Ἑλληνα λόγον, ἦν ὁπωσοῦν ἀφωσιωμένος τῇ ἐκπλάμπρῳ αὐτοῦ οἰκίᾳ καὶ ἐν τῇ νῦν εἰς τὸν ἡγεμονικὸν θρόνον τῆς Βλαχίας ἀναβάσει ἡλθὼν ὠφελήθησέ μοι παρ' αὐτοῦ εἰς τὰ ἴδια πολλαχῶς. Ἄλλ' ὡς φθάς εἰπὴν ἢ τε εἰλικρινῆς ἀγάπη καὶ προτροπὴ τῆς ἡμετέρας ἐξοχότητος καὶ ἡ ἐπιθυμία

τοῦ κατιδεῖν αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς τοὺς πάλοι φίλους καὶ ἐτέρους καὶ αὐτὴν τὴν Ἑλληνικὴν πόλιν, ἐπὶ πᾶσι δὲ ὁ ἔρωσ τοῦ παλλαπλασιάζειν τοῖς τῶν λόγων φασταῖς τὸ δωρηθὲν μοι ταλάντιον, πείθει με δεύτερα θέσθαι τὰ ἴδια, τὸ κοινῶ συμφέρον τῶν οἰκίων προελόμενον, καὶ προθυμούμενον εἰς τὸ κοινὸν συμβάλλειν τὸ κατὰ δύναμιν, ὅπερ καὶ θεῷ φίλον! ὑπολαμβάνω γὰρ αὐτός, ἴμαι δὲ καὶ πᾶς εὖ ἤκων φρενός, ὅτι ὅταν ἕκαστος ἐργάζεται προθύμως τὰ δυνατά, καὶ φέρῃ εἰς τὸ κοινὸν τῇ πατρίδι, ὅτι ἂν δύναται χρηστόν, τότε δή-
 ου καὶ τὰ κακὰ ἄπεσι καὶ αἱ πόλεις εὐτυχοῦσιν, ἐλασσόνων πειρώμεναι συμ-
 κρῶν ἐν τοσοῦτῳ δὲ ἀποκρινόμενος, εἰς τὰ ὑμέτερα γράμματα καὶ ἐνδει-
 νύμενος τῆς ἐμαυτοῦ γνώμην, πέπεισμαι ὅτι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν συνεργοῦντος
 αἱ συναιρομένου ἔξω, παραγενόμενος αὐτόσε, τὴν τε καλὴν κατοικίαν καὶ
 ἡ ξύλα καὶ τὸ ὕδωρ μετὰ τοῦ μισθοῦ, ὃν ἐνταῦθα ἐλάμβανον ἐν τῷ τέλει ἐ-
 ἄστου μηνός.

Ἰένω δὲ τῆς εὐγενοῦς καὶ φιλομούσου αὐτῆς ἐξοχότητος ταπεινὸς δοῦλος.

Σέργιος Μυστάκης

1821 Φεβρουαρίου 21 ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἐπιστολὴ Παΐσιου Σταγῶν πρὸς Μυστάκην.

«Ὁ ἄριστος τῶν ἀπάντων φυτουργὸς καὶ φυτοκόμος, ὁ παντεπόπτης, ὡς
 ὕτανις τοῦ Παντός, κρεῖττονι προμηθεΐα καὶ θεΐα ἐπινεύσει, μετεκόμισε τὸ
 καρπὸν αὐτῆς φυτὸν καὶ τῇ παιδείᾳ πολύκοσμον αὐτῆς ὑποκείμενον, ἀπὸ
 ς ξένης καὶ ἀλλοδαπῆς γῆς, ἐπ' αὐτὴν τὴν εὐγεον καὶ μέσῃ τῆς οἰκου-
 ρνης...

ἐγὼ δὲ πρὸ πάντων καὶ ὑπὲρ πάντας χαίρω καὶ ἀγαλλιῶμαι ὅτι ὁ κα-
 ρητῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Σχολείου τῆς μεγαλουπόλεως ἐστὶν ἐμὸς συμπα-
 ῳτῆς καὶ γνώριμος.»

Εἰς τὴν χορείαν τῶν διδασκάλων τοῦ Γένους καὶ πεπαιδευμένων ἀν-
 ῳν, οἵτινες διὰ τῆς ἀγάπης των πρὸς τὴν πατρίδα Ἑλλάδα, ἐδίδαξαν καὶ
 ῳπσαν Χριστιανικῶς καὶ Ἑθνικῶς γενεὰς ὀλοκλήρους, συγκαταλέγεται καὶ
 Σέργιος Μυστάκης ὁ τελευταῖος τῆς πλειάδος τῶν πνευματικῶν ἀνδρῶν
 ῳ Μετσόβου.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Γ. ΣΕΡΕΜΕΤΗ

Δρος Δικαίου

**ΑΝΕΛΙΞΙΣ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ "AUDIENTIA EPISCOPALIS"
ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΑΥΤΟΥ ΕΝ ΒΕΝΕΤΙΑ
(ΙΑΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ 16 - 18^{ΟΝ} ΑΙΩΝΑΣ) ***

Μετ' άνεκδότων έγγραφων

ΜΕΡΟΣ Β'
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ
(άνέκδοτα έγγραφα) **

ΑΡΙΘ. 1.

(Επί φύλλων, φερόντων άρίθμησην από φ. 105 - 110, διαδικασίης
ρηγήσεως άδείας γάμου εις Θεοχάρην Βιολάντη).

(φ. 105α) ARM. D. - BUSTA 26 - No 380

«13 Σεπτεμβρίου 1761: Βενετία

Ένεφανίσθη έμπροσθεν του πανιερωτάτου και θεοπροβλήτου Μη-
πολίτου κυρί(ου) Γρηγορίου Φατσέα ή Sig(nior) Θεοχάρης Βι-
ολάντης, του ποτέ Γεωργίου από την Άθήνα, κάτοικος από πο-
λύς χρόνους εις ταύτην την κυριέβουσα, ή όποιος έφανέρωσε ως έ-
λουθεϊ...

Είναι τρεις μήνες και ως [περισσότερο(ο)], όπου ήλθα εις
φωνίαν και έδωσα λόγον και υπόσχεσιν θεβαίαν της γυνής Έ-
τουρκέτας, από την Κω δια να την εύλογηθώ και λάβω ως νό-
μου συμβίαν, και επειδή και τώρα εις την παρούσαν εβδομάδα μ-
να γένη τώ μυστήρι(ον) του γάμου προστρέχω εις την έξουσία
πανιερότητός του δια να λάβω την άδειαν προς τους έφημερί-
ους της εκκλησίας του Αγί(ου) Γεωργίου δια να με εύλογήσουν.

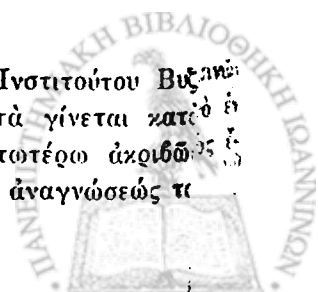
Έρωτήθη πόσοι χρόνοι είναι όπου είναι έδω κάτοικος εις τη-
τήν πολιτείαν — απεκρίθη είναι δεκάξι χρόνοι όπου είμαι έδω εις
Βενετίαν.

Έρωτήθη πόσων χρονών ήτον όταν ήλθε εις την Βενετίαν —
απεκρίθη ήμουν 15 χρονών —

Έρωτήθη άνίσως και έλαβε γάμ(ον) άλλην φοράν και εύ-
λογήθη...

* Συνέχεια εκ του προηγούμενου, σελ. 139.

** Τα έγγραφα απόκεινται εις τα Αρχεία του Έλληνικού Ίνστιτούτου Βυζαντι-
νών και Μεταβυζαντινών Σπουδών (Βενετία), ή παραπομπή δέ εις αυτά γίνεται κατ' ό-
νόμας των αριθμών αυτών. Ταύτα παρατίθενται κατωτέρω ακριβώς ό-
σοις, με έλαφράν διόρθωσιν της ορθογραφίας των προς εύχρησιν της αναγνώσεώς τι-
νων.

γυναῖκα καὶ ἐδῶ ἢ εἰς ἄλλον τόπον, ἢ ἂν ἔδωσε ὑπόσχεσι ποτὲς νὰ εὐλογηθῇ γυναῖκα — ἀπεκρίθη, εἶμαι ἐλεύθερος γάμου ἐπειδὴ καὶ ἀκόμη δὲν ἔλαβα γυναῖκα εὐλογητικὴν, οὔτε ἔδωσα ποτὲ λόγον εἰς ἄλλο πρόσωπον, εἰμὶ τῶρα τῆς ἄνωθεν Ἑλένας).

Ἐρωτήθη ἡ ἄνωθεν Ἑλένα ποίᾳς τάξεως εἶναι, τῶν χηρευομένων ἢ θῶν παρθένων — ἀπεκρίθη, αὐτὴ ἦτον πάλιν πανδρεμένη εἰς τοὺς Κορυφούς, τὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρός της Ἀθανάσι(ος) ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ παρὸν εἶναι ἀποθαμένος ἀνγκαλὰ ἡ Ἑλένα ἐμίσειψε ἀπὸ αὐτὸν [ζώντος του] ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖνος ἦτον ἐξῆντα χρονῶν καὶ ἡ Ἑλένα δεκατρίω, καὶ μὲ τὸ νὰ μὲν ἐσυμφωνήσουν, ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὸν ἄνωθεν Ἀθανάσι(ον) ἄνδρα της, καὶ μετὰ ταῦτα ἦλθε ἐδῶ εἰς τὴν Βενετίαν, καὶ εὐρίσκεται ἐδῶ 9 χρόνους. Ὁ ἄνωθεν ἄνδρας τῆς ἄνωθεν Ἑλένας Ἀθανάσι(ος) καὶ πρὶν ἀκόμα ἀποθάνη [...οτέρω] πανδρεύτη καὶ ἔλαβε ἄλλην γυναῖκα —

Ἐρωτήθη πῶς ἡμπορεῖ νὰ βεβαιῶσι τὴν δικαιοσύνην καλύτερα εἰς ὅσα ὡς ἄνωθεν ἐφανέρωσε, τουτέστι πῶς ὁ ἄνωθεν Ἀθανάσι(ος), ἐπανδρεύτη ὕστερον ὁποῦ ἡ Ἑλένα ἀνεχώρησε ἀπὸ αὐτὸν καὶ πῶς κατὰ τὸ παρὸν εἶναι ἀποθαμένος —

Ἀπεκρίθη ἀπὸ τὸν S(ignor) Cap(ita)n Sepachi Marinichi, καὶ ἀπὸ τὸν S(ignor) Φιλίππῃ Τρήμην, αὐτοὶ ἡμποροῦν νὰ βεβαιώσουν τὴν δικαιοσύνην καὶ διὰ τὴν ὑπαντρείαν καὶ διὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀθανασί(ου) καὶ [ἔτι] παρακαλῶ νὰ μοῦ δοθῇ ἡ ἄδεια διὰ νὰ γένῃ ὁ γάμ(ος) καὶ οὗτοι τὰ γραφόμενα λαμβάνονται ἐ(ς) στερείωσιν.

Αὐτῆς

Ὁ πανιερώτατος καὶ θεοπρόβλητος μητροπολίτης Φιλαδελφ(είας) ἀναγνώθοντας τὴν ἄνωθεν φανέρωσιν καὶ ζήτημα τοῦ ἄνωθεν κυρ Θεοχάρη Βιολάντη, ἐπρόσταξε νὰ δορισθῇ ἡ ἄνωθεν γυνὴ Ἑλένα διὰ νὰ constituiristi παρουσιασθῇ καὶ τὰ ἐξῆς διὰ ...

(Ἵπογρα.) ὁ Φιλαδελφείας Γρηγόριος

τῇ αὐτῇ

Ἐπεδόθη προσταγὴ τοῦ Ἰωάννου Βελούδου, ὑπηρετῇ ἐτούτου τοῦ ἀρχιερατικοῦ θρόνου νὰ ὀρίσῃ τὴν ἄνωθεν Ἑλένα Τουρκάτα ὁδία: Ἀνέφερε τῇ αὐτῇ ὁ ἄνωθεν ὑπηρετῆς ὅτι ἔκαμεν ὡς ἄνωθε —

τῇ αὐτῇ

Ἦλθεν εἰς τούτην τὴν ἀρχιεπισκοπικὴν καγγελαρίαν ἡ Ἑλένα Τουρκάτα ἀπὸ τὴν Κῶ, κάτοικος εἰς τούτην τὴν Κυριεύουσαν ἀπὸ χρόνους τὴν ὁποίαν, κοσμιτοῦρωτάς τὴν μετὰ:

Ἐρωτήθη ἀνίσως καὶ εἶναι πολὺ καιρὸς ὁποῦ εὐρίσκεται εἰς τούτην τὴν πολιτείαν — ἀπεκρίθη εἶναι 9. χρόνοι —

Ἐρωτήθη ποῦ ἐστάθη πρὶν ἔλθῃ ἐδῶ εἰς τὴν Βενετίαν — Ἀπεκρίθη, ἐστάθη(κα) εἰς τοὺς Κορυφούς, ἐπειδὴ καὶ μισέβοντας ἀπὸ τὴν πατρίδα μου τὴν Κῶ, ἦλθα εἰς τοὺς Κορυφούς καὶ ἐκεῖ ἐβαπτίσθηκα, ἐπειδὴ καὶ προτύτερα ἤμουν Τούρκα καὶ ἔπειτα ἐδῶ ἐβαπτίσθηκα καὶ ἔγινα Χριστιανή, ἔλαβα καὶ ἄνδρα ἕναν κάποιον Ἀθανάσι(ον), ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἐστάθηκα ἕναν χρόνον c(irca), μὲ δαῦτον καὶ ἀπόκης, ἐτραβήθηκα ἀπὸ αὐτὸν καὶ ἔμεινα ἐκεῖ c(irca) 6: χρόνους, καὶ μετὰ ταῦτα ἦλθα ἐδῶ καὶ εἶναι 9: χρόνοι —

γ. 106α)

Ερωτήθη τί αἰτία ἔλαβε νά τραβηθῇ ἀπὸ τὸν ἄνωθεν ἄνδρα
της καὶ νά τὸν ἀρῇσῃ — ἀπεκρίθη ἡ αἰτία καὶ ἀρρομή ἦτον ἐπειδὴ
καὶ ἐγὼ τὸν ἔλαβα χωρὶς τὴν θέλησίν μου, ἀλλὰ ἐστενδότηκα ἀπὸ τὸν
ἀδελφόν μου Δανιήλ, καὶ ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Ντάτον, νουνόν μου, ἦτον
ἀνάδοχον, διὰ νά τὸν ἐστεφανωθῶ εἰς καιρὸν ὅπου ἐγὼ ἤμουν 13:
χρονῶν καὶ ἐκεῖνος ἦτον 60: καὶ μετὰ τὸ νά ἦτον εἰς τέτοιαν ἡλικίαν
ἐγὼ δὲν ἐδεχόμουν οὔτε νά κοιμηθῶ μετὰ αὐτόν, ὅθεν ἐτραβήχθηκα
ἀπὸ αὐτόν, καὶ ἔπειτα ἐπῆγα εἰς τὸν πρῶτον Πρωτοπατᾶ, ὅπου τότε
ὁ πατῆρ (Σ) πυρίδων Βουλγαρῆς, καὶ ἐζήτησα τὴν χώρησίν μου, καὶ
πάλιν ἐματαπῆγα, ὥστε ὅπου ὁ πρωτοπατᾶς μᾶς ἐχώρισε καὶ ὁ ἄν-
δρας μου ἔλαβε ἄλλην γυναῖκα, ἀνγκαλιὰ λέγουν πὼς νά ἀπόθαι-
ναι' ὅλα.

(φ. 106β)

Ερωτήθη ἀνίσως καὶ ἔχη γράμμα ἀπὸ τὸν πρωτοπατᾶ ὅπου νά
διαλαμβάνῃ τὴν χώρησίν της —

Ἀπεκρίθη δὲν ἔχω διότι δὲν ἐζήτησα νά τὸ λάβω.

Ερωτήθη ἀνίσως καὶ ἔχη μαρτυρίες ὅπου νά ἡξεύρουν πὼς
χωρίσθη ἀπὸ τὸν ἄνδρα της καὶ πὼς ὁ ἄνδρας της εἶναι πανδρεμένος —

Ἀπεκρίθη, εἶναι ὁ Sr: (Signior) Κακετάν Στεπάνης - Μαζή-
νίκης ὅπου ἡξεύρει τὴν ὑπόθεσιν ὅλην. Μάλιστα αὐτὸς μου εἶπε πὼς
ἀπέθανε καὶ ὅλα, καὶ ὁ Sr: (Signior) Φίλιππης Τρήμης. Αὐτοὶ θέ-
λουν μαρτυρῆσούν τὰ ὅσα ἐγὼ ἐπρόσφερα.

Ερωτήθη ἀνίσως καὶ εἰς τὸ παρὸν ἐμελέτησε νά ἐπεράσῃ τὴν
γάμ(ον) καὶ μετὰ ποῖον —

Ἀπεκρίθη, ἔχω λόγον καὶ ὑπόσχεσιν δοσμένην νά εὐλογηθῶ τὸν
Sr: (Signior) Θεοφάνη Βιολάντε καὶ παρακαλῶ νά δοθῇ ἡ ἄδ-
ελφὴ νά ἐμπῶ εἰς σκέπη ἀνδρός καὶ διὰ νά μὴ ζιντυνεύσ(ω) κατὰ τὴν
ψυχὴν καὶ οὕτοι τὰ γραφόμενα λαμβάνονται ἐστερέωσιν.

αὐτῆς

Ὁ πανιερώτατος καὶ θεοπροδόβι(ος) μητροπολίτης ἀναγνώθοντας
ἄνωθεν νοστιτίτα καὶ ζήτημα τῶν ἄνωθεν Θεοφάνη καὶ Ἐλένας,
πάντα δεχόμενοι: ἐπρόσταξε τὴν ἐξέτασιν τῶν μαρτύρων καὶ οὐ
μαρτύρων ὅπου ἤθελαν ἐλθεῖν...

(Ἰ. Ποργ.) Ὁ Φιλαδελφείος Γρηγόριος

(φ. 107α)

α'. Σεπτεμβρίου 1767

Προσεδόθη πρόσταγμα τῷ Ἰω(άννῃ) Βελούδω νά ὁρίσῃ τοὺς ἄνω-
μαρτύρας διὰ ὅσα:

τῇ αὐτῇ

Ἦθελαν εἰς τούτην τὴν ἀρχιεπισκοπικὴν Καγγελλαρίαν: ὁ S(ignior)
Cap(ita)η Στέπας Μαζηνίκης τοῦ Sr (Signior) Capn: Λούκα
τὰ [Περάσιω] γάτοικος ἀπὸ πολλόν χρόνον εἰς τούτην τὴν κα-
πουσαν μάρτυς ὡς ἄνωθεν προσφερόμενος ὁρισμένος γνωρισμένος
τὸν ἄνωθεν ὑπηρέτην νοθετημένος διὰ τὸν ὄρκον εἰς τὸ τέλος
ἐξεταζόμενος —

Ερωτήθη ἀνίσως καὶ γνωρίζῃ τὴν Ἐλένα Τουρζέτα —

Ἀπεκρίθη, τὴν γνωρίζω πολλὰ καλὰ, ἐπειδὴ καὶ ἐγὼ ὄντας
Σμόρνην μετὰ [παστιμέντο], ὅπου τότε ἐταξίδενα ὡς κατε-
τὴν ἱμπαρκάθηκα ἀπὸ ἐκεῖ ἀντάμα μετὰ τὴν μητέρα της καὶ ἕνα
ἀδελφόν, ἦτον ὅλοι Τουρκοὶ καὶ τοὺς ἤφερα εἰς τοὺς Κορφοῦς
ἐκεῖ ἐβαπτίσθησαν, εἶναι τώρα 22: χρόνοι.

Ερωτήθη ἀνίσως καὶ ἡξεύρη ὅτι ἡ αὐτὴ Ἐλένα, ἀπέρασε...

εἰς γάμον καὶ μὲ ποιὸν καὶ εἰς ποιὸν τόπον

Ἀπεκρίθη, ἄκουσα ὅτι νὰ ἐπαντρεύθῃ εἰς τοὺς Κορυφούς μὲ ἕναν Κρητικόν, τὸν ὁποῖον τὸν ἐγνώρισε ἐπειδὴ καὶ ἐκουβάλει νερό εἰς τὰ ὀσπίτια καὶ μοῦ ἤφερνε καὶ ἐμένα εἰς τὸ σπίτι, ὅπου ἐκάθομουν εἰς τοὺς Κορυφούς καὶ ἄκουσα πάλιν πὺς ἐματαπανδρεύθῃ, καὶ πάλιν ἄκουσα πὺς ἀπόθανε. —

(φ. 107β) Ἐρωτήθη ἀνίσως καὶ ἡξεύρῃ πὺς καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν ἐδευτεροπαντρεύθῃ, ἐπειδὴ καὶ ἦτον παντρεμένος ὡς εἶπε μὲ τὴν ἄνωθεν Ἑλένα. —

Ἀπεκρίθη ἡ αἰτία ἦτον, ὡς ἄκουσα, ἐπειδὴ καὶ νὰ ἐχωρίσθῃσαν, ἀπὸ τὸν πρωτοπαπὰ τοῦ τότε καιροῦ.

Ἐρωτήθη ἀνίσως καὶ ἡξεύρῃ διὰ ποίαν αἰτίαν ἐχωρίσθῃσαν. —

Ἀπεκρίθη, τὴν αἰτίαν δὲν τὴν ἡξεύρω.

Ἐρωτήθη, ἀνίσως καὶ ἡξεύρῃ, εἰς ποίαν ἡλικίαν ἦτον ἡ Ἑλένα, ὅταν εὐλογήθῃ τὸν ἄνωθεν διὰ ἄνδρα τῆς καὶ εἰς ποίαν ἡλικίαν ἦτον ἐκεῖνος. —

Ἀπεκρίθη, ἐτότε ἡ Ἑλένα ἐμπορεῖ νὰ ἦτον c(irc)a 13 χρονῶν, μὰ ὁ ἄνδρας τῆς ἦτον στοχάζομαι περασμένος ἀπὸ πενήντα. —

Ἐρωτήθη ἀπὸ ποῖον ἄκουσες πὺς ὁ αὐτὸς ἄνωθεν ἄνδρας τῆς ἄνωθεν Ἑλένας, ἀπόθανε. —

Ἀπεκρίθη τὸ ἄκουσα ἀπὸ ἑναν κάποιον Πάνον Φρέσκο ἀπὸ τοὺς Κορυφούς, ἐτοῦτο μοῦ τὸ εἶπε στοχάζομαι νὰ εἶναι Ca: (τσίρκα) δύο χρόνοι. —

Ἐρωτήθη ἀνίσως καὶ ἦτον ἄλλος παρὼν ὅταν ὁ ἄνωθεν Πάνος Φρέσκος τοῦ εἶπε πὺς ἀπόθανε ὁ ἄνδρας τῆς ἄνωθεν Ἑλένας. —

Ἀπεκρίθη δὲν ἐνθυμοῦμαι.

Ἐρωτήθη ἀνίσως καὶ εἶναι βέβαιον πὺς ἀπόθανε ὁ ἄνδρας τῆς, καὶ ἀνίσως καὶ εἰς τοῦτο θεβαιώνει τὴν δικαιοσύνην. —

Ἀπεκρίθη, δὲν τὸ ἡξεύρω, ἐκεῖνο μόνον ὅπου ἄκουσα ἀπὸ αὐτὸν τὸν Πάνο Φρέσκο ἐκεῖνο ἡξεύρω. —

Ἐρωτήθη πὺς καὶ ἀπὸ ποιὸν (μέρος) ἡξεύρει πὺς ὁ ἐκεῖ τότε πρωτοπαπᾶς, ἐχώρισε τὴν ἄνωθεν Ἑλένα ἀπὸ τὸν ἄνωθεν ἄνδρα τῆς καὶ ἐκεῖνος ἐδευτεροπαντρεύτῃ. —

(φ. 108α) Ἀπεκρίθη ἀπὸ τὸν ἄνωθεν Πάνο Φρέσκο, ὁ ὁποῖος εἶπε πὺς ἐδευτεροπαντρεύτῃ καὶ πὺς ἐχωρίσθῃ τὴν Ἑλένα, καὶ διὰ ἀπὸ ἄλλο μέρος δὲν ἡξεύρω, ἐκεῖνος μοῦ τὸ ἐβεβαίωσε. —

Ἐρωτήθη ποῦ εἶναι κατὰ τὸ παρὸν ἡ Ἑλένα Τουρκέτα, εἰς ποῖον μέρος κατοικεῖ. —

Ἀπεκρίθη ἐδῶ εἰς τὴν Βενετιαν εἶναι, κατοικεῖ εἰς τὴν Κοντράδα τοῦ Sn Antoni. —

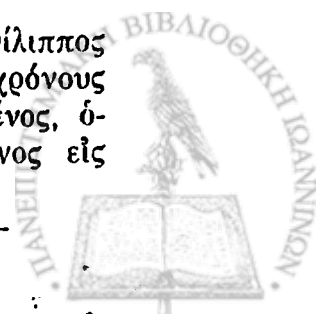
Ἐρωτήθη εἰς τὰ (κοινὰ) καὶ ἀπεκρίθη καλῶς τὰ ὅσα τοῦ ἐδιάβασα, τὰ ἐβεβαίωσε καὶ ὥμοσε τὰ διὰ ἔτη 75:

(Ἵπογραφὴ ἱταλιστὶ)

τῇ αὐτῇ

Ἦλθε εἰς τούτην τὴν Καγγελαρίαν ὁ Sr: (Signior) Φίλιππος Τρήμης ποτὲ Ἀντωνίου ἀπὸ τὴν Χίο, κάτοικος ἀπὸ πολλοὺς χρόνους εἰς τούτην τὴν κυριεύουσαν, μάρτυρας ὡς ἄνωθεν προσφερμένος, ὁρισμένος, γνωρισμένος ἀπὸ τὸν ἄνωθεν Βελούδο νουθετημένος εἰς τὸν ὄρκον εἰς τὸ τέλος καὶ ἐξεταζόμενος. —

Ἐρωτήθη ἀνίσως καὶ γνωρίζει τὴν Ἑλένα Τουρκέτα. —

Ἀπεκρίθη τὴν ἐγνωρίζω ἀπὸ τοὺς 1758: Ἐδῶ εἰς τὴν Βενε-
τίαν —

Ἐρωτήθη ἀπὸ ποῖον τόπον εἶναι ἡ αὐτὴ Ἑλένα. Ἀπεκρίθη εἶ-
ναι ἀπὸ τὴν Κῶ —

Ἐρωτήθη ὅταν ἦλθεν ἐδῶ εἰς τὴν Βενετίαν ἀπὸ ποῦ ἦλθεν —

Ἀπεκρίθη, αὐτὴ ἦτον Τούρκα, καὶ ἐπῆγε εἰς τοὺς Κορυφούς με-
τὴν μητέρα της καὶ ἕναν της ἀδελφὸν καὶ ἐβαπτίσθησαν εἰς τοὺς
Κορυφούς καὶ ἔπειτα ἦλθεν ἐδῶ εἰς τοὺς 58: ὅπου ἐγὼ τὴν ἐγνώρισα.

Ἐρωτήθη ἀνίσως καὶ ἡξεύρη ἡ αὐτὴ Ἑλένα ἀτέραςε ποτὲ εἰς
γάμ(ον) καὶ εἰς ποῖον τόπον καὶ με ποῖον.

(φ. 108β) Ἀπεκρίθη, ἔγω ἀκοὴν ἀπὸ διαφόρους, τοὺς ὁποίους καταλεπτῶ
δὲν ἐνθυμοῦμαι, ὅτι εἰς τοὺς Κορυφούς ὁ S(ignior) Σταμάτης Ρού-
φες τὴν ἐπάνδρεψε με ἕναν ὅπου ἐπῆγαινε νερό εἰς τὰ ὁπίτια, τὸ ὄ-
νομά του δὲν τὸ ἡξεύρω [...]

Ἐρωτήθη ἀνίσως καὶ ἡξεύρη ὅτι τὸ αὐτὸ ἀνδρόγυνον ἐξακολού-
θησε νὰ εἶναι ἐνωμένον μετὰ ταῦτα.

Ἀπεκρίθη, ἀπὸ ἐκεῖνο ὅπου ἔγω ἀκοὴν, ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγον κα-
ρὸν ἡ αὐτὴ Ἑλένα τὸν ἄφησε τὸν ἄνδρα της καὶ ἔφυγε ἀπὸ αὐτοῦ
καὶ ἔπειτα ἦλθεν εἰς τὴν Βενετίαν ὅπου καὶ ἐπὶ τὴν σήμερον εἶναι
ἐδῶ. —

Ἐρωτήθη ἀνίσως καὶ ἡξεύρη τὴν αἰτίαν διὰ τὴν ὁποίαν ἡ Ἑ-
λένα ἄφησε τὸν ἄνδρα της καὶ ἔφυγε — ἀπεκρίθη ἀπὸ ἐκεῖνο ὅπου
ἔγω ἀκοὴν ἡ αἰτία ἦτον ἐπειδὴ καὶ τὴν ἔδεorne.

Ἐρωτήθη ἀνίσως καὶ ἡξεύρη νὰ ἀκολούθησε κανένα ἔργον ἀν-
μεταξὺ τῆς Ἑλένας καὶ τοῦ ἀνδρός της ἀπὸ τὸν [ἐξεῖσε] τότε προσω-
πατῆ, καὶ ἀνίσως ὁ ἄνδρας της ἐδευτεροεπανδρεύθη —

Ἀπεκρίθη δὲν ἔγω καμίαν εἶδησιν —

Ἐρωτήθη ἀνίσως καὶ ἡξεύρη νὰ εἶναι ζωντανὸς ὁ ἄνδρας τῆς
ἄνωθεν Ἑλένας καὶ ἀνίσως καὶ ἡξεύρη πῶς εἶχε ὄνομα —

Ἀπεκρίθη δὲν ἔγω καμίαν εἶδησιν ἡ ζωντανὸς εἶναι ἡ ἀποθα-
νός, ἀλλ' οὔτε ἡξεύρω τί ὄνομα ἔχει —

Ἐρωτήθη εἰς τὰ κοινὰ ἐμπόδια καὶ ἀπεκρίθη καλῶς τὰ ὅσα
ἐδιάβασα, τὰ ἐβεβαίωσα καὶ ὡμοσε τὰ ἔτη αὐτοῦ 57. —

[Φύλιππης Τρήμης, θεβαιῶνων] (γραφή δι' ἄλλης χειρὸς)

Γ: Σεπτεμβρί(ου)

Ἐνεφανίσθη ὁ κύριος Θεοχάρης Βιολάντης, ὁ ὁποῖος προσθέτει
τὴν ἄνωθεν ὑπόθεσιν διὰ μάρτυρα τὸν Sr (Signior) Ἰω(άνν)η
Τζονζαῖᾱ, διὰ ὅσα:

τῇ αὐτῇ

Ὁ Πανιερώτατος βλέποντας τὸν ἄνωθε μάρτυρα ὅπου ἐπρό-
σεν ὁ ἄνωθεν Βιολάντης, ἐπρόσταξε νὰ ἐντρυμναρισθῇ καὶ αὐτὸς εἰς:

(Ἵπογρ.) ὁ Φιλαδελφείας Γρηγόριος

(φ. 109α)

Γ: Σεπτεμβρί(ου) 1697

ἦλθεν εἰς τούτην τὴν ἀρχιεπισκοπικὴν καγγελλαρίαν ὁ S(ignior)
Ἰω(άννης) Τζονζαῖᾱς τοῦ ποτὲ Μιχαήλ ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα, κατὰ
εἰς τοὺς Κορυφούς καὶ κατὰ τὸ παρὸν εὐρισκόμενος εἰς ταύτην
κυριεύουσιν, μάρτυρας ὡς ἄνωθεν προσφερόμενος, ὁρισμένος, κα-
τεστημένος διὰ τὸν ὄρκον εἰς τὸ τέ(λος) καὶ ἐξεταζόμε(νος) —

Ἐρωτήθη ἀνίσως καὶ ἐγνώρισε εἰς τοὺς Κορυφούς ἕναν καλὸν
Ἀθανάσι(ον) κρητικόν — ἀπεκρίθη, τὸν ἐγνωρίζω καλὸτάτα, καὶ

κουβαλεῖ νερά εἰς τὰ σπίτια, ἐκεῖ εἰς τοὺς Κορυφούς. —

Ἐρωτήθη ἀνίσως καὶ ἡξεύρω νὰ ἔλαβε γάμον ὁ αὐτὸς Ἀθανάσι(ος) καὶ μὲ ποίαν — ἀπεκρίθη, ἡξεύρω, ὅτι αὐτὸς πρῶτα εἶχε στεφανωθῇ μιὰ κάποια Ἑλένη Τουρκάτα, μὲ τὴν ὁποίαν ἐστάθη c(irc)la ὡς ἕναν χρόνον, καὶ μετὰ ταῦτα διατὶ δὲν ἡξεύρω ἢ Ἑλένα ἐτραβήθη ἀπὸ αὐτὸν καὶ ἐμίσησε ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν τόπον, καὶ ὁ Ἀθανάσι(ος) ἔπειτα ἔλαβε ἄλλην γυναῖκα, μίαν κάποιαν Ἰάννου τὸ ὄνομά της ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα, μὲ τὴν ὁποίαν ἔχει δύο παιδιὰ καὶ εἶναι ἐ- τοῦτα ἀληθέστατα —

Ἐρωτήθη ἀνίσως καὶ ἔγινε κανένα [ἔργον] ἀπὸ τὸν ἐκεῖσε πρωτοπαπᾶ ἀναμεταξὺ τοῦ Ἀθανασί(ου) καὶ Ἑλένας πρὶν ὁ Ἀθανάσι(ος) λάβῃ τὴν δεύτερον γυναῖκα —

Ἀπεκρίθη, καθολικὰ δὲν ἡξεύρω, μὰ ἐπειδὴ ὁ γάμ(ος) ἔγινε μὲ ὅλες τὲς τάξεις καὶ τρόπους ὁποῦ [ἀπάρτε...] εἰς τέτοιαν ὑπόθεσι ἀνάγκη νὰ ἔγινε ὅ,τι ἦτον χρειαζόμενον. —

Ἐρωτήθη ἀνίσως ὁ αὐτὸς Ἀθανάσιος εἶναι ζωντανὸς —

109β) Ἀπεκρίθη, τὸν Ἀπρίλιον ἐμίσησα ἀπὸ τοὺς Κορφ(οὺς) καὶ τὸν ἄφησα ζωντανὸν καὶ ἐλπίζω νὰ ζῇ καὶ ἐπὶ τὴν σήμερον —

Ἐρωτήθη εἰς τὰ κοινὰ καὶ ἀπεκρίθη καλῶς τὰ ὅσα τοῦ ἐδιάβασα καὶ ὥμοσε τὰ ἔτη 28: —

[Ἰωάννης Τζουκαλᾶς τοῦ ποτὲ Μιχαὴλ ἐξ Ἰωαν(νίνων)]

(γραφὴ δι' ἄλλης χειρὸς)

ARM. D - BUSTA 26 - No 380

110α) No 380: «7 Σεπτεμβρίου 1767:

Ὁ πανιερώτατος καὶ θεοπρόβλητος μητροπολίτης Φιλαδελφ(είας) βλέποντας καὶ διαβάζοντας, τὸ ὅσον ἐπρόσφερε ὁ Θεοχάρης Βιολάντης 3: τοῦ τρέχοντος, [ὁμοίως] εἰς τὸ κοστιτούτο τῆς Ἑλένας Τουρκέτας, [παρμένο] τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, καὶ τὰς καταθέσεις τῶν προβληθέντων ἐξετασμένων (μαρ)τύρων), καὶ βλέποντας τὴν αὐτὴν Ἑλένα ἐλεύθερη γάμου, ὡς διαzeugμένην, ὡς δευτεροπανδρεμένον τὸν ἄνδρα τῆς Ἀθανάσιον Κρητικὸν καὶ ὡς καλιότερα εἰς τὸ [προτζέσο] διὰ νὰ λείψῃ εἰς τὸ ἐξῆς ἢ ἄνωθεν Ἑλένα ἀπὸ ψυχοφθόρα πάθη, ὁποῦ ἕως τώρα εὐρίσκουνταν, ἐδιόρισα νὰ δοθῇ ἢ ἄδεια πρὸς τοὺς ἐφημερίους τοῦ Ἀγίου Γεωργίου νὰ ἀσραβωνοστεφανώσουν τὸν ἄνωθεν Θεοχά- ρην Βιολάντην μετὰ τῆς ἄνωθεν Ἑλένας καὶ φυλαττομένης τῆς τά- ξεως ὁποῦ τυγχάνει εἰς τὰ συνοικέσια κατὰ τοὺς νόμους.

(ὑπογραφή) ὁ Φιλαδελφείας Γρηγόριος»

(Τὸ χειρόγραφον ἀνορθόγραφον - ὑπογράφεται ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Γρηγορίου καὶ εἶναι προφανῶς γραμμένον δι' ἄλλης χειρὸς (γραμμα- τέως τινός). Ἐνδεχομένως νὰ παρίστατο ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Γρηγόριος κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν μαρτύρων καὶ νὰ ὑπέβαλε ἐρωτήσεις, ὁ δὲ Γραμματεὺς νὰ ἐτήρη πρακτικὰ ἐν βίᾳ, διότι ὑπάρχουν πολλὰ ὁμογραφικὰ λάθη. Ἴσως ὁμοῦς ὁ ἀρχιεπίσκοπος νὰ ὑπέβαλε προφορικῶς ἐρωτήσεις καὶ εἶτα ὁ μάρτυς καὶ ὁ γραμματεὺς, ἀπεσύροντο εἰς τὸ γραφεῖον τῆς Γραμματείας διὰ νὰ μὴ ἐνοχλοῦν τὸν Ἀρχιεπίσκοπον).

ΑΡΙΘ. 2.

ARM. D. - BUSTA 26 - No 389

Ἐπὶ αἰτήσεως τῆς Ἀννης θυγ. Γεωργίου Μασέλου τῆς 2.8.17
μετὰ τὴν ἐξέτασιν μαρτύρων ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Γρηγόριος Φατσέας γράφει

«τῇ αὐτῇ (3.8.1766)

Ὁ Πανιερώτατος καὶ θεοπροβλήτος μητροπολίτης Φιλαδ(ελφείας)
βλέποντας καὶ διαβάζοντας τὴν ἄνωθεν πρόσφ[ερσιν] καὶ ζήτημα τῆς
ἄνωθεν Ἀννας καὶ ταῖς μ(αρ)τυρίαις, ὅπου ἐδόθησαν εἰς τὰς κατ'
θέσεις τῶν αὐτῶν, καὶ βλέποντας ὅτι ἡ αὐτὴ Ἀννα εἶν(αι) ρωμαῖα
νημένη ἀπὸ γονεῖς ρωμαῖους καὶ βαπτισμένη ἀπὸ (ἰε)ρεῖα ρωμαῖα
καὶ εἰς τὸ ἔθνος τῶν ρωμαίων, ἐδιόρισε νὰ γένῃ ἡ πίστις ὅπου ζητεῖται
αὐτὴ ὡς ἄνωθεν Ἀννα καὶ νὰ τῆς δοθῇ διὰ καὶ τὰς ...

(ὑπογραφή) Ὁ Φιλαδελφείας Γρηγόριος»

(ἀκολουθεῖ ἡ «πίστις»)

« εἰς δόξαν Χ(ρισ)τοῦ —Βενετία—

Πίστις βεβαία καὶ ἀσφαλὴς γίνεται τοῖς πάσιν ὅτι ἡ Ἀννα
γάτηρ νόμιμος τοῦ, ποτὲ Γεωργίου Μασσέλου, καὶ Εἰρήνης τῆς συζύγου
του, ἀμφότεροι ῥωμαῖοι, ἐβαπτίσθη εἰς τὸν Ἱερὸν Ναὸν τοῦ
Γίου Γεωργί(ου), κείμενον εἰς τὸ Τζερίγον εἰς τὸ Χωρίον Καρλ
νάδες παρὰ τοῦ τότε Ἐφημερίου τοῦ ρηθέντος ναοῦ παπᾶ κύρ
μητροί(ου) Μασσέλου κατὰ τὴν τάξιν τῆς ἀγί(ας) μας ἀνατολ(ῆς)
Ἐκκλησί(ας), καὶ τὴν ἀναδέχθη ἀπὸ τὸ ἅγιον βάπτισμα ὁ Ἰωάννης
Μασσέλ(ος) ποτὲ πα(πᾶς), καθὼς πληρέστατα εἶν(αι) ἀποδεδειγμένον
εἰς ταύτην τὴν ἀρχιερατικὴν καγγελλαρίαν, ἡ ὁποία Ἀννα φυλάσσει
ἕως τὴν σήμερον τὸ δόγμα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, διάγει
[Π...νία] καὶ βίω σεμνῶ, πλὴν εἶναι ἐνδεὴς καὶ πτωχή.

Ἡ παροῦσα γέγονε αἰτήσις τῆς προορηθείσης Ἀννας καὶ ἐπὶ
αὐτῇ διὰ νὰ τὴν μεταχειρισθῇ ὅπου [...]

Ἐδόθη ἀπὸ τὴν Ἀρχιερατικὴν Καγγελλαρίαν τῇ κ: Αὐγούστου αφε

(1766)

ΑΡΙΘ. 3.

D - 26 - No 381

(Ἐπὶ τετραδίου ἐκ συνερραμμένων 20 φύλλων, ἀριθμημένων μέν
καὶ ὑπόλοιπα 9 λευκά, δικογραφία διαζυγίου Ζαφείρη Περιστιάνου).

«1765 Ἰανουαρίου 28:

(φ. 1α)

Προσῆλθεν ἔμπροσθεν τοῦ πανιερωτάτου Μ(ητ)ροπολίτου
Φιλαδελφείας Κ(υρίου) Κ(υρίου) Γρηγορί(ου) ὁ Ζαφείρης Περιστιάνου
νος ποτὲ Ἰωάννου ἐκ Κεφαλληνίας ζητῶν παρὰ τῆς αὐτοῦ Πανιερωτάτου
τος νὰ ἀποφασίσῃ ἐπάνω εἰς τὸν ἀρραβῶνα ὅπου ἔδωκεν μετὰ τὴν
γίαν τῆς Μαρίας θυγατρὸς τοῦ ποτὲ Γεωργίου Φωνάκη, ὅσαν
αὐτὴ Μαρία, προστρέχουσα εἰς τὸ προσκυνητὸν Κριτήριον τοῦ
χωτάτου Κ(υρίου) Ἀλουζίου Κουερίνη, Ἀββογαδόρου, ἐξῆλθε
γίνῃ διαζύγιον εἰς τὸν αὐτὸν ἀρραβῶνα μὴ θέλουσα πλέον
φαινωθῇ τὸν αὐτὸν Ζαφείρη διὰ ἄνδρα τῆς καὶ ἡ αὐτοῦ Ἐκκλησίας
ἔπεμψεν ἀμφότερα τὰ μέρη εἰς τὴν αὐτοῦ πανιερότητα, διὰ

τάση καὶ νὰ ἀποφασίσῃ κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας

τὴν αὐτὴν ὥραν

Προσηλθὲν ἡ ἄνωθεν Μαρία Φωνάκη πρὸς τὴν αὐτοῦ Πανιερότητα ζητοῦσα διαζύγιον, διὰ νὰ χωρισθῇ καὶ νὰ χαλάσῃ τὸν ἄνωθεν ἄρραβῶνα ὅπου ἔγινε μὲ ἱερολογίαν παρὰ τοῦ Εὐλαβεστάτου Παπᾶ κυρ Ἀντωνίου Παπικυνοῦ, μὴ θέλουσα πλέον νὰ λάβῃ διὰ ἄνδρα τῆς τὸν ρηθέντα Ζαφείρη Περισιάνον, διὰ τὴν ὁποίαν αἰτίαν ἐπαρρησιασθῇ εἰς τὸν Ἐξοχώτατον Κ(ύριο)ν Ἀλοῦζιον Κουερίνη Ἀββογαδόρον, καὶ παρὰ τῆς αὐτοῦ ἐξοχότητος ἐστάλθῃ καὶ αὐτὴ πρὸς τὴν αὐτοῦ Πανιερότητα διὰ ...

τὴν αὐτὴν ἡμέραν

Ὁ Πανιερώτατος Μ(ητ)ροπολίτης Φιλαδελφείας κυρ Γρηγόρι(ος) — Θεωρῶντας τὰς ἀναφορὰς διὰ ζώσης φωνῆς τοῦ Ζαφείρη Περισιάνου ποτὲ Ἰωάννου ἐκ Κεφαλληνίας καὶ Μαρίας, θυγατρὸς τοῦ ποτὲ Γεωργίου Φωνάκη, καὶ ἀκούοντας πὺς ὁ ἐξοχώτατος Κς (Κύριος) Ἀλοῦζιος Κουερίνης Ἀββογαδόρος ἔστειλε τὰ μέρη πρὸς τὴν αὐτοῦ Πανιερότητα, διὰ νὰ ἀποφασίσῃ ἐν ἀγίῳ πν(ευματ)ι ἐκείνῳ ὅπου ἐπρόσταξεν ἡ αὐτοῦ Πανιερότης νὰ δοθῇ ὁρισμὸς παρὰ τῆς ἱεροκαγκελαρίας τοῦ εὐλαβεστάτου παπᾶ κυρ Ἀντωνίου Παπικυνοῦ νὰ ἡθελεν εὐθγάλλῃ ἴσον ἀπὸ τὸ ἄρραβῶνισμα ὅπου ἔκαμε μὲ ἱερολογίαν εἰς τὰ ἄνωθεν μέρη ἐκ τοῦ βιβλίου εἰς τὸ ὁποῖον τὰ σημειώνει καὶ νὰ τὸ προσφέρῃ εἰς τὴν ἱεροκαγκελαρίαν διὰ (...)

ἐν ταύτῳ

Κατὰ τὴν προσταγὴν ἔγινεν ὁ ὁρισμὸς πρὸς τὸν Εὐλαβέστατον παπᾶ κυρ Ἀντώνιον Παπικυνόν, καὶ ἐδόθη τῷ Εὐταξία διὰ:

Φεβρουαρίου 1

Ὁ ἄνωθεν εὐλαβέστατος ἐφημέριος Παπικυνὸς ἐπρόσφερεν εἰς τὴν ἱεροκαγκελλαρίαν τὸ ἴσον τοῦ ἄρραβῶνους ὡς ἄνωθεν ...

Ἐπακολουθεῖ εἰς τὸ 3ον φύλλον τὸ ἀπόσπασμα τοῦ ἱερέως):

(φ. 3α) «Κόπια εὐγαλμένη ἀπὸ τὴν βίβλον τῶν στεφανωμάτων τῆς παρούσης Σεβασμίου Ἐκκλησίας τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τῶν Γραικῶν, εἰς βενετιαν. —

1764 = Ἀπριλίου 4 — Ε.Π.

Ζαφείρης Περισιάνος ἐκ Κεφαλληνίας ἄρραβωνίσθη εἰς πρῶτον γάμον τὴν κυρίαν Μαρίαν θυγάτηρ τοῦ π(οτὲ) Γεωργίου Φωνάκη, παρ' ἐμοῦ Ἀντωνίου ἱερέως Παπικυνοῦ ἐφημερίου τοῦ Ἀγίου μεγαλομάρτυρ(ος) Γεωργίου τῶν Γραικῶν, κουμπάρος ὁ Κύριος Ἰωάννης Περισιάνος ἐκ Κεφαλληνίας)

Ἐδόθη ἀπὸ τὴν παροῦσαν ἐκκλησίαν 7 Φεβρουαρίου 1764/5 Ἀντώνι(ος) ἱερεὺς Παπικυνὸς ἐφημέριος βεβαιῶνω»

(Ἐπακολουθοῦν λεπτομερεῖς ἐξετάσεις τῆς αἰτούσης Ἀννας Μαρίας θυγατρὸς τοῦ ποτὲ Γεωργίου Φωνάκη καὶ τῶν μαρτύρων, ἐν οἷς καὶ τῶν «κουμπάρων» Ἰωάννου Περισιάνου καὶ Καπ. Ἀλεξ. Γκολμᾶ.

Ἡ Ἀννα Μαρία εἰς τὴν κατάθεσίν της ὑποστηρίζει ὅτι ὁ εὐλογήσας τὸν ἄρραβῶνα ἱερεὺς Ἀντώνης Παπικυνὸς τῆς παρουσίαζε τὸν γαμβρὸν ὡς εὐκατάστατον καὶ «νοσηρνιμένον καὶ ὄχι πτωχότατον, καθὼς εἶναι» καὶ κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ ἄρραβῶνος δὲν ἀπηύθυνε τὰς σχετικὰς ἐρωτήσεις, ἂν τὸν θέλῃ αὕτη ἢ ὄχι, διότι:)

(ἀπόσπασμα)

(φ. 6β).

«... αὐτοὶ φοβούμενοι μὴν ἔτυχε καὶ ἐγὼ ἔμαθα ἀπὸ ἄλλο μέρος τὴν πτώχειαν τοῦ αὐτοῦ Ζαφείρη. ἐσιώπησε τὴν ἐρώτησιν, ὅπου εἶναι ἀναγκαιοτάτη, εἰς ἐκείνην τὴν ὥραν ἀλλὰ ἔκαμε τὸν ἀρραβῶνα, καὶ τὸ χρέος του τὸ ἄφησε, διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐγὼ δὲν στέργω ποτὲ νὰ τελειώσῃ τὸ αὐτὸ συνοικέσιον, ὡσὰν ὅπου ἐπατέθηκα καὶ βλέπω πὺς πρέπει νὰ ζήσω μίαν ἐλευνὴν ζωὴν, ὅθεν εἶναι καλεώτερον νὰ συγκατέβῃ ἢ δικαιοσύνη νὰ λύσῃ τὸν ἀρραβῶνα παρὰ νὰ γένη ὁ γάμος) καὶ ἔπειτα νὰ κινδυνεύσω εἰς κανένα ψυχοφθόρον πάθος παρακινημένη καὶ στενωχωρημένη ἀπὸ τὴν πτωχείαν καὶ τὸ κυριώτερον ἐπειδὴ καὶ εἰς ἐκείνην τὴν ὥραν δὲν ἐζητήθη ἄλλ' οὔτε ἐδόθη ἢ ἐγκάρδιός μου θέληση...»

(Ἀκολουθῶς ἐξετάζεται ὁ κουμπάρος Ἰωάννης Περιστιάνος, 30 ἐτῶν, πρῶτος ἐξάδελφος τοῦ γαμβροῦ, ὅστις καταθέτει τὰ ἴδια, ἐπιβεβαιῶνων τὴν αἰτίαν τῆς Ἄννης καὶ μεταξύ ἄλλων):

(φ. 8α)

«... Ἀπεκρίθη, τάξις εἶναι τῆς ἐκκλησίας καὶ νόμος ὅτι χωρὶς τὴν ἐρώτησιν τοῦ [ιερέως] ἔμπρὸς τὸ ἓνα καὶ ἄλλο πρόσωπον, τουτέστι γαμβρὸν καὶ νύμφη καὶ τὴν ἀπόκρισιν καὶ ἐγκάρδιον θέλησιν, τῶν δύο αὐτῶν ὅπου παρησία πρέπει νὰ δώσουν συνοικέσιον νὰ μὴν γίνεταί, ὅμως ὁ παπὰ κυρ. Ἀντώνιος, αὐτὸ τελείως τὸ ἐπαρέτησε, καὶ ἐγὼ ὄχι μόνον τώρα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἴδιαν ἐκείνην ὥραν ἐθαύμασα καὶ ἔλεγα πάντα τί εἶναι ἡ ἀφορμὴ καὶ ὁ ἱ(ερεὺς) ἔλειψε τὸ χρέος του καὶ θαυμάζω διὰ ποίαν αἰτίαν τὸ ἔκαμε. —

Ἐρωτήθη εἰς τὰ κοινὰ ἐμπόδια τοῦ ὄρκου καὶ ἀπεκρίθη ὅτι ὁ ἄνθρωπος Ζαφείρης εἶναι ἐξάδελφός του, πλὴν ὅλο ἐκεῖνο ὅπου εἶπε εἶναι ἀληθέστατον καὶ οὕτως ἀφένθη χωρὶς νὰ ὁμώσῃ διὰ τὴν συγγένειαν.»

(Ἐπακολουθεῖ ἡ ἐξέτασις τοῦ ἄλλου «κουμπάρου» Καπετὰν Ἀλεξάνδρου Γκιόλμα τοῦ ποτὲ Δημητρίου. Οὗτος (47 ἐτῶν) μεταξύ ἄλλων καταθέτει):

(φ. 8β)

«... Ἀπεκρίθη ὁ ἐφημέριος τῆς ἐκκλησί(ας) τοῦ ἀγί(ου) Γεωργίου, παπὰ Ἀντώνιος Παπικυνός, αὐτὸς ἦτον ὅπου ἔκαμε τὴν (ιερ)ολογίαν αὐτὴν, πλὴν δὲν ἀκολούθησε τὴν τάξιν καὶ τὰ πρέποντα, εἰς αὐτὴν τὴν (ιερ)οπραξίαν, καὶ μὰ (τὴν) ἀλήθειαν, ἐθαύμασα ἐκείνην τὴν ὥραν νὰ ἰδῶ ἓνα τέτοιο πρᾶγμα, ἐπειδὴ καὶ ἔλειψε τὸ ἀναγκαιώτερον.

Ἐρωτήθη τί εἶναι ἐκεῖνο ὅπου τὸν ἔκαμε νὰ θαυμάσῃ καὶ ποῖον εἶναι ἐκεῖνο τὸ ἀναγκαιώτερον ὅπου ἔλειψε ἀπὸ τὸν αὐτὸν ἀρραβῶνα

Ἀπεκρίθη, τάξις εἶναι τῆς ἐκκλησίας μας, ἂν δὲν σφάλλω, ὅτ' ὅταν μέλλει νὰ γένη συνοικέσιον καὶ ἀρραβῶνας ὁ (ιερ)εὺς ὅπου μέλει νὰ κάμῃ τὴν (ιερ)οπραξίαν αὐτὴν, πρὶν ἀρχίσῃ καὶ πρὶν κάμῃ εὐλογητόν, ἔχει νὰ ἐρωτήσῃ τόσον τὸν γαμβρόν, ὅσον καὶ τὴν νύμφην καὶ αὐτοὶ παρησία νὰ δώσουν τὸν λόγον τους καὶ τὴν ἐγκάρδιον αἰτιῶν θέλῃσι, ὅτι στέργουν καὶ θέλουν νὰ γένουν ἀνδρόγυνον, καὶ τότε ὁ (ιερ)εὺς ἐλεύθερα ἢ μπορεῖ νὰ εὐλογήσῃ τὸν γάμον ἢ τὸν ἀρραβῶνα, μὰ ὁ πα(πά) κυρ Ἀντώνιος ἐτοῦτο τὸ ἐσιώπησε παντελῶς ὁ χρέος νὰ κάμῃ τὰς ἐρωτήσεις κατὰ τὸ χρέος του, εὐλογήσῃ τὸν ἀρραβῶνα ὡς πρέπον, ὅπου [...] καὶ πάντα ἐθαύμαζα ποία εἶναι ἡ αἰτία, μὰ δὲν ἐμπόρεσα ποτὲ νὰ τὴν ἐγνωρίσω.»

(φ. 9α)

φ 9β) ("Επεται μικρά πράξις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Γρηγορίου, ὀρίζοντος νὰ κληθῇ αὐτοπροσώπως ὁ Ζαφείρης Περισιτιάνος.
Ἐμφανίζεται οὗτος τὴν 11ην τοῦ αὐτοῦ μηνὸς καὶ καταθέτει):

φ. 9β) «Ἦλθεν εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν ὄψφικι(ον) ὁ Ζαφείρης Περισιτιάνης (τοῦ) ποτὲ Ἰωάννου, ἀπὸ τὴν Κεφαλληνίαν, μὰ εὐρισκόμενος, ἀπὸ ἀπερασμένους χρόνους, εἰς ταύτην τὴν πόλιν.
Ἐρωτήθη ποία εἶναι ἡ αἰτία ὁποῦ τὸν ἐπαρακίνησε νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ ὄψφικιον καὶ ποῖον εἶναι τὸ ζήτημά του.

φ. 10α) Ἀπεκρίθη, ἡ αἰτία ὁποῦ ἐγὼ ἦλθον εἰς τὸ ὄψφ(ίκιον) εἶναι μὲ τὸ νὰ ἐπροστάχθῃκα μὲ προσκηνητὸν πρόσταγμα, διδοντάς μου εἶδησιν εἰς τὴν σκριτούρα καὶ μάρτυραις ὁποῦ ἐπαράστησε ἡ ἀρραβωνιαστή μου Ἀννα Μαρία Φωνάκη, ὅσον ἀκόμα καὶ ταῖς ἀποδείξεις, ὁποῦ ἔκαμε, διὰ τοῦτο ἦλθα καὶ ἐγὼ νὰ ἀποκριθῶ καὶ νὰ εἰπῶ ταπεινῶς, ἐκεῖνο, ὁποῦ εἶναι ἡ καθολικὴ μου γνώμη καὶ θέλησις ἐπάνω εἰς ὅσα αὐτὴ ἐπρόβαλε καὶ ζητεῖ. "Ολα αὐτὰ στοχαζόμενος καὶ ἐγὼ καὶ βλέποντας φανερά εἰς τὸν ὀλίγον καιρὸν ὁποῦ μὲ αὐτὴν ἐγνωρίστηκα μὲ τὸ μέσον τοῦ ἀρραβῶνος, ὁποῦ ἔγινε ἀναμεταξὺ ἐμοῦ καὶ αὐτῆς, ἐσυμπέρανα καὶ καθολικὰ ἐγνώρισα, ὅτι ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγαις ἡμέραις τῆς ἀρραβῶνας μ(ας), εὐρέθη μετανοημένη, ὡσάν ὁποῦ ἐπατήθη ἀπὸ ταῖς πολλαῖς παρακινήσεις τοῦ παπὰ κυρ Ἀντωνίου Παπικυνοῦ, ὡσάν ὁποῦ μὲ ἐπαράσταινε διὰ ἄνθρωπον νοβερνιμένον, πλὴν ἀφοῦ αὐτὴ ἐγνώρισε τὴν κατάστασίν μου, ἄρχισε νὰ θλίβεται καὶ νὰ πικραίνεται καὶ νὰ παραπονεῖται εἰς τὸ γέλασμα ὁποῦ τῆς ἔκαμεν ὁ αὐτὸς (ιερεὺς) [...]. παρακινημένος αὐτὸς νὰ μὲ παρασταίγῃ, ὡς καθὼς δὲν ἤμουν, δὲν ἠξεύρω. Μάλιστα καὶ τὴν ὥραν ὁποῦ ὁ αὐτὸς εὐλόγησε τὸν ἀρραβῶνα μας, δὲν ἔκαμε ταῖς ἐρωτήσεις, ὁποῦ πρέπει καὶ νὰ πάρῃ τόσον τὴν ἐδικήν μου θέλησιν, ὅσον καὶ τῆς Ἀννα - Μ(αρ)ίας.
"Οθεν, συντρέχοντας καὶ ἐγὼ, ὁμογνώμως, εἰς τὸ ζήτημα τῆς αὐτῆς Ἀννα - Μ(αρ)ίας καὶ [δέομαι] ταπεινῶς τὴν εὐσπλαχνίαν καὶ ἐξουσίαν τῆς Πανιερώτητος του, τώρα ὁποῦ ἀκόμη δὲν ἦλθαμε εἰς τὸ τέλος τοῦ μυστηρίου νὰ διορίσῃ τὴν διάλυσιν τοῦ αὐτοῦ ἀρραβῶνος, χαρίζοντάς μου τὴν ἐλευθερίαν, διὰ νὰ ἐπεράσω εἰς δεύτερον συνοικέσιον, ὅταν ὁ Θεὸς εὐδοκήσῃ, τόσον παρακαλῶ ταπεινῶς καὶ ὡς καθὼς ἡ ἄνωθεν Ἀννα Μαρία ἐζήτησε ...

τῇ αὐτῇ

Βλέποντας καὶ ἀναγνώθοντας [ἡ πανιερότης του] τὸ ἄνωθεν κοστί-
τοῦτο καὶ ζήτημα ὁποῦ κάνει ὁ ἄνωθεν Ζαφείρης Περισιτιάνης, ὁμο-
γνωμόντας καὶ αὐτὸς εἰς ὅ,τι ζητεῖ ὡς ἄνωθεν ἡ γυνὴ Ἀννα - Μαρία,
βεβαιώνοντας ὁ ἴδιος τὸ ὅσον αὐτὴ ἐπρόσφερε καὶ ἀπόδειξε, ἐδιόρισε
νὰ γένῃ τὸ διαζύγιον τοῦ ἀρραβῶνος, ἀφήνοντας ἐλεύθερα τὰ μέρη
διὰ νὰ ἀπεράσουν εἰς ἕτερον γάμον, φυλαττομένη ἡ Πανιερώτητά του
ἐναντίον τοῦ ἄνωθεν παπὰ Ἀντωνί(ου) Παπικυνοῦ, διὰ καὶ τὰ ἐξῆς
(Ἵπογρα.) ὁ Φιλαδελφείας Γρηγόριος

110β) Ὁ πανιερώτατος μητροπολίτης Φιλαδελφ(είας) κς (κύριος) κς (κύ-
ριος) Γρηγόρι(ος) βλέποντας τὴν ἀναφορὰν τοῦ Ζαφείρη Περισιτι-
άνου (τοῦ ποτὲ Ἰωάννου) καὶ τοῖς μαρτυρίαις (τῆς) θυγατρὸς τοῦ
ποτὲ Γεωργί(ου) Φωνάκη εἰς τὰς 28: τοῦ ἀπερασμένου Ἰανουαρί(ου)
μὲ τὴν ὁποίαν, μὲ τὴν ὁποίαν ἐφανέρωσαν πὼς ἐπαρρησιάζθησαν ἀμ-
φότερά τὰ μέρη, πρὸς τὸν ἐξοχώτατον κύριον Ἀλοῦσιον Κουερλίην
ἀββογαδόρον, ζητοῦντες ἡ αὐτὴ γυναῖκα νὰ εἴν(αι) ἀπείρακτος καὶ

λελυμένη από τὸν δεσμὸν τοῦ ἀρραβῶνος, ὅπου ἐδόθη μὲ εὐλογίαν, κατὰ τὴν τετάρτην Ἀπριλί(ου) 1764: ὡσὰν ὅπου λέγει πῶς ἡπατήθη καὶ φοβουμένη μὴ τῆς ἀνέβῃ χειρότερον κακόν, δὲν στέργει κατ' οὐδένα τρόπον νὰ λάβῃ διὰ ἄνδρα τῆς τὸν ρηθέντα Ζαφείρη, διὰ τὴν ὁποίαν αἰτίαν, ἐπρόσταξεν ἡ ἐξοχότης του, τὸν αὐτὸν Ζαφείρη, μὲ δῶρον τοῦ προσκυνητοῦ αὐτοῦ (τοῦ) βήματος, 5: Φεβρουαρί(ου) νὰ ἀπέχῃ ἀπὸ τὴν αὐτὴν Μαρίαν Φωνάκη, μὲ ποινὴν ὡς εἰς αὐτήν, ἀφήνοντες εἰς τὸν ἐκκλησιαστικὸν φόρον τὴν ἄδειαν νὰ ἐπιτελέσῃ τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν λύσιν τοῦ αὐτοῦ ἀρραβῶνος μὲ γράμμα τῆς αὐτοῦ ἐξοχότη(ος) 22: τοῦ τρέχοντος καὶ θεωρῶντας πῶς ἀμφοτέρω τὰ μέρη ζητοῦν τὸ διαζύγιον, ἡ μὲν ὡς ἀπατημένη καὶ φοβουμένη, ὁ δὲ ὡς τεταραγμένος ἐναντίον τῆς καὶ μὴ θέλοντες λαβεῖν αὐτήν εἰς γυναῖκα, κάνοντες σκέψιν πρὸς τούτοις πῶς πρὶν τῆς ἀκολουθί(ας) τοῦ ἀρραβῶνος, δὲν ἔγινε παρὰ τοῦ (ἱερ)έ(ως) ἡ συνηθισμένη ἐρώτησις ἂν ἀμοιβαί(ως) στέργουν νὰ συζευχθῶν εἰς νόμιμον γάμον, καθὼς μαρτυροῦσιν οἱ παρανύμφιοι καὶ αὐτὰ τὰ ἴδια μέρη καὶ καθὼς εἰ τὰς ἀναφορ(ὰς) ἀμφοτέρων σαφέστερα φαίνεται.

Ἡ αὐτοῦ Πανιερότης ἐπικαλυμένη τὸ ἅγιον ὄνομα τοῦ κ(υρίου) Ἰησοῦ, παρὰ τοῦ ὁποίου ἔχει λελυμένον καὶ χωρισμένον, τὸν αὐτὸ ἀρραβῶνα, ὅπου μὲ (ἱερ)ολογίαν ἔγινε, ὡς ἄνωθεν μεταξὺ τοῦ Ζαφείρη Περιστιάνου καὶ Μαρί(ας) Φωνάκη, διὰ τὰς προορηθείσας αἰτίας καὶ διὰ νὰ ἐμποδίσῃ μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν οἰκονομίαν τὰ τοιαῦτα, ὅπου ἤθελαν συνέβῃ δίδοντας ἐλευθερίαν καὶ εἰς τὰ δύο μέρη νὰ ἀπεράσουν εἰς νόμιμον γάμον μὲ ἄλλα πρόσωπα, νομίζοντας ἄνωθεν [παντελῶ(ς) θέσιν] ἄκυρον καὶ ἀνενέργητον, οὕτως ἐν ἁγ(ν)εύματι ἀπεφάνητο:

Ἐδόθη κατὰ 16 Φεβρουαρί(ου) αψξδ/ε:
(ὑπογρ.) Ὁ Φιλαδελφείας Γρηγόριος»

Συνεχίζεται

ΠΑΝΟΥ ΓΡΙΣΠΟΥ, Δασολόγου

ΔΑΣΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ*

Κουραμόφυλλο (το) φύλλον ἀπροσδιορίστου είδους φυτού. 'Απαν-
τᾷ στήν παρμ. «Καλά 'ναι τὰ κουραμόφυλλα με τὸ ροῖ τὸ λάδι» ('Αραβαν. 572).
Στὴν 'Αγόριανη τῆς Παρνασσίδος ἀπαντᾷ ἀνάλογος παρμ. «καὶ τ' ἀρπακόφυλλα
γίνονται με τὸ ροῖ τὸ λάδι» (Εἰρ. Σπανδωνίδη) ἔνθα ἀρπακιά ἢ ἀρπάκι εἶναι τὸ
εἶδος Παλίουρος *Paliuros australis* ἀπαντ. Παλιούρι. Ἴσως πρόκειται περὶ τοῦ
αὐτοῦ φυτοῦ. Ἡ ἔννοια εἶναι ὅτι με καλὰ ὕλικά γίνονται νόστιμα καὶ κατωτέρας
ξίας ἐδέσματα. Μετφ. ὅτι χάρις εἰς τὸν πλοῦτον καὶ ὁ ἄσχημος φαίνεται ὡραῖος
καὶ ὁ βλάξ εὐφρῆς καὶ ὁ ὑπόπτου ἐντιμότητος λευκὴ περισσότερά.

Κουρὶ καὶ κατὰ συγκ. κρὶ (τό). Ὑποδηλοῦται τὸ ὑπὸ προστασίαν καὶ
κατὰ συνέπειαν, τὸ ἀπηγορευμένον δάσος ἢ τμήμα δάσους, χάριν ὠρισμένου σκο-
ποῦ. Συνήθως κεφαλάρια χωριῶν, βακουφικά κλπ. Τοπωνύμια καθ' ἅπασαν τὴν
παιρωτικὴν Ἑλλάδα. Συνηθεστιάτη ἢ τοπωνυμία ἐν Ἠπείρῳ, ὡς:

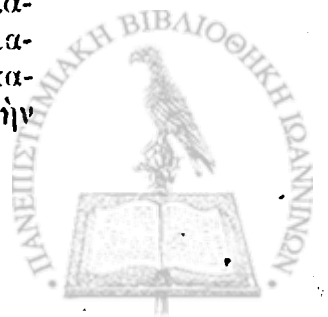
— Κουρὶ τοῦ 'Αγ. Κωνσταντίνου, εἰς τὸ χωρίον Καλέντζι, ἐπὶ λόφου ἔνθα
ἀίσκος τοῦ 'Αγ. Κωνσταντίνου.

— Κ'ρὶ καὶ Γκρεμὸς στὸ κρὶ, εἰς τὸ χωρίον Κωστήσι τῶν Κατσανοχωρίων.

— Κουρὶ εἰς τὸ χ. Πλαίσια (Κατσανοχώρια). Ὁμοίως, Κουρὶ τοῦ Μή-
σ(ου). Κουρὶ τοῦ Λάτ(ου) μικρὰ δασώδης ἔκτασις ἀνήκουσα εἰς τὸν ναὸν Φα-
ρρωμένης τοῦ χ. Φορτώσι ὁπόθεν ἐξυλεύετο παλαιότερον τὸ χ. Λάτου ('Ηπειρ. Χρ.
τεύχη Α - Γ σ. 103 κ.έ.). Κατὰ τὸν συλλογέα καθ. Κωστ. Στεργιόπουλον, ἡ λ.
καὶ τουριστικὴ καὶ σημαίνει γῶρον ἢ δάσος ἔνθα ἀπηγορευέτο ἡ ὕλοτομία. Οἱ συλ-
γεῖς συνήθως παραλείπουν νὰ ἀναφέρουν τὸ εἶδος τῶν δένδρων ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀ-
ποτελεῖται τὸ κουρὶ. Εἰς τὰς περισσότερας ὁμους τῶν περιπτώσεων ἀποτελεῖται ἀπὸ
νῦθα δρυὸς πλατυφύλλου, ὀλιγώτερον δὲ ἄλλων εἰδῶν, ὡς αἰεφύλλων δρυῶν, κω-
φόρων, ἢ ἄλλων φυλλοβόλων πλατυφύλλων, ὡς Ὁξυῶς, Πτελέας, Σφενδάμινου κλπ.
Ἡ λέξις καθ' ἡμᾶς εἶναι ἑλληνιστωτάτη, ἀπαντῶσα παρὰ Θεοφράστῳ (Φυτ. Ἴστ.
1, 2, 2), ὁ ὁποῖος ἀναφέρει τὴν ἐν Τάρορα (Σφακιὸν Κρήτης) *κουριζομένην*
παρίττον. Εἶναι δηλ. αὐτὴ αὕτη ἢ λ. κουρά, κουρεύειν ἢ δὲ ἐρμηνεία τοῦ πρά-
ματος εὐχερεστιάτη. Περὶ αὐτοῦ βλ. τὴν ἐκτενὴ πραγματείαν μου «Τὸ κουρὶ στήν
Ἠπειρο» ἐν Ἠπειρωτικῇ Ἑστία Ἔτ. Α' τεύχη 2 καὶ 3.

Ἐνταῦθα περιορίζομαι νὰ ὑπομνήσω τὰ ἐπόμενα. Κουρὶ εἶναι μικρὸν δάσος
συστᾶς δένδρων ἢ τμήμα δάσους ἀποτεμνόμενον τοῦ ὅλου δάσους δι' ὠρισμένον
ῥυθμόν. Ὁ σκοπὸς οὗτος ἀρχικῶς ἦτο ἡ προμήθεια καὶ ἐξασφάλις κλαδοποιῆς
τὰ οἰκόσιτα ἢ ἡμιοικόσιτα ζῶα τῶν κατοίκων τῶν χωρίων πρὸς διατροφήν αὐτῶν
τὰ τὸν χειμῶνα. Μὲ ἄλλας λέξεις, τὸ κουρὶ εἶναι δασύλλιον κλαριζόμενον, ἥτοι
ἀστάμενον κλάρον πρὸς τὸν σκοπὸν προμηθείας εἰδιζοῦ προϊόντος τοῦ κλα-
υ. Ἡ ἔκτασις τοῦ κουριοῦ, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν ῥυθμόν τῶν διατρεφόμενων ἢ δια-
μαζόμενων ζώων, τὸ εἶδος τῶν δένδρων ἐξ ὧν ἀποτελεῖται τοῦτο, τὴν ἄλλην πα-
ρομένην εἰς τὰ ζῶα τροφήν καὶ ἄλλους δευτερεύοντας παράγοντας. Μὲ βάσιν τὴν

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 185.

ἀπόδοσιν τοῦ κουριοῦ εἰς κλαδοφύλλωμα, καθορίζεται ὁ περίτροπος χρόνος τοῦ κλαρίσματος, κυμαινόμενος μεταξὺ 3 καὶ 7 ἐτῶν, ἀναλόγως ἂν τὸ δένδρον κατὰ τὸ κλάρισμα ἀποκλαδίζεται πλήρως, ὅποτε ἡ κλαδοτομή ἐπανερχεται ἐνωρίτερον ἢ ἂν ἀποκλαδίζεται μερικῶς, ὅποτε ἡ κλαδοτομή ἐπανερχεται βραδύτερον.

Ἡ προᾶξις τῆς κλαδοτομῆς ἢ κλαδονομῆς, λέγεται κλάρος. Λέγουν: «πᾶμε γιὰ κλάρο» ἢ «ἔχουμε κλάρο» ἢ «ὁ κλάρος θὰ ἀρχίσῃ τὴν πρώτη τοῦ Ὀκτώβρι» κλπ. Συνήθως ὁ κλάρος ἀρχίζει μετὰ τὰς πρώτας φθινοπωρινὰς βροχὰς γιὰ νὰ ξεπλυνθῇ τὸ φύλλωμα ἀπὸ τὸν κονιορτὸν τοῦ θέρους, ἀλλὰ πρὶν ἀρχίσῃ τὸ κιτρίνισμα καὶ ἡ φυλλοβολία.

Εἰς τὰ χωριά τοῦ Ζαγοριοῦ, ἰδίως ἐκεῖνα ποὺ δὲν διέθετον μεγάλης ἐκτάσεως δάση, ἡ δημογεροντία διώριζε «σημειωτὴ» ὁ ὁποῖος ἐσημείωνε τοὺς ἅπαξ κλαδονομήσαντας ὥστε νὰ μὴ ἐπέρχεται κατάρχησις. Ληξιάσης τῆς κλαδονομῆς δι' ὃλους τοὺς κατοίκους, ἀπηγορεύετο τοῦ λοιποῦ, ὅχι μόνον καθ' ὅλον τὸ ἔτος, ἀλλὰ μέχρι τοῦ νέου περιτρόπου χρόνου ἢ ὑλοτομίας ἢ οἰαδήποτε ἄλλη προᾶξις δυναμένη νὰ προσενήσῃ φθορὰν ἢ βλάβην εἰς τὸ κορυϊ, τὸ ὁποῖον οὕτω ἀπηγορεύετο ἢ ἐτίθετο ὑπὸ προστασίαν κατὰ πόντα τρόπον. Ὡστε κορυϊ εἶναι δάσος ἢ τμήμα δάσους ἀπηγορευμένον διὰ πᾶσαν ἄλλην χρῆσιν, πλὴν τῆς κλαδονομῆς. Πολλάκις τὸ κορυϊ ἐτίθετο ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ θείου, ἀφιερούμενον εἰς ναῖδριον ἐντὸς αὐτοῦ γειρόμενον καὶ οὕτω ἔχομεν: τὸ κορυϊ τῆς Παναγίας (Κῆποι Ζαγορίου), τὸ κορυϊ τ' Ἀηγιώργῃ (Μπούλτσι Ζαγορίου), τὸ κορυϊ τοῦ Ἀγίου Κωνσταντίνου κλπ.

Ἐνίοτε τὸ κορυϊ καθιγιαζέτο διὰ τῆς «ὑψώσεως» ὅποτε ἔχομεν κορυμὴ ὑψωμένο δέντρο, ἐν Γρεβεντίῳ τὸ «Ἐφτάπαδο δάσος» κλπ. Τὸ κορυϊ (κορυοῦ) ἀνεγνωρισμένο ὑπὸ τῆς τουρκικῆς περὶ γαιῶν νομοθεσίας, ὡς κατ' ἐξχὴν ἰδιωτικὸν δάσος, οἱ δὲ ὅροι κορυιτζῆς (δασοφύλαξ) καὶ κοροῦ ἀγαλαρή (γάδες τῶν δασῶν) μόνον εἰς τὰ ἰδιωτικὰ δάση ἀναφέρονται τῶν δημοσίων δασῶν, μέχρι τῆς ιδρύσεως Δασικῆς Ὑπηρεσίας δηλ. μέχρι τοῦ 1886 παρακολουθῶν τὴν τύχην τῶν νεκρῶν γαιῶν (ἐραζῖι μεβάτ) καὶ τῶν κοινῶν ὁρέων (τζιπμουχαπά) ἐπὶ τῶν ὁποίων φύονται. Ἡ ἑλληνικὴ δασικὴ νομοθεσία ἀπαγορεύει κλαδονομίην καὶ δὲν ἀναγνωρίζει δασύλλια λόγῳ κλαδονομῆς ὡς ἰδιωτικὰ ἢ καὶ πλῶς οἶονε δουλείαν κλαδονομῆς.

Τὸ διὰ κλαδονομῆς λαμβανόμενον κλαδοφύλλωμα διαφυλλάσσεται κατὰ διάστημα τοῦ χειμῶνος εἰς κλαδαριές. Ἡ κλαδαρία εἶναι εἶδος εἰδικῆς ἐργείου θημιωνιάς ἰδρυμένης εἴτε πλησίον τῆς οἰκίας τοῦ χωρικοῦ, εἴτε ἔξωθεν τοῦ χωρίου ὁμοῦ μετὰ τῶν λοιπῶν ὁλοκλήρου τοῦ χωρίου, εἴτε ἐπὶ τόπου εἰς τὸ κλαδονομούμενον δάσος. Χρησιμοποιεῖται πρὸς τοῦτο ἓνα ἐκ τῶν κλαδονομιμένων δένδρων ἢ ἄλλως στύλος ἡψους περὶ τὰ ἑξέμετρα, ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ ὁποῖου πρὸς τὰ ἄνω μέχρι τῆς κορυφῆς στοιβάζονται οἱ κλάρες εἰς σχῆμα πυραμίδος ἢ κώνου μετὰ κορυφὴν πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ δένδρου ἢ τοῦ στύλου. Ἡ στοιβάξις γίνεται δεξίως ὥστε τὸ φύλλωμα νὰ ἀερίζεται καὶ νὰ στεγνώνῃ βραδέως χωρὶς νὰ σπῇ καὶ χωρὶς νὰ χωνεύῃ, ἀλλ' ἀπλῶς νὰ ἀφυδατώνεται. Ταυτοχρόνως προστατεῖται ἀπὸ τῆς βροχῆς ἢ τῆς χιόνος διότι δὲν διαπερᾶται ὑπὸ τῆς ὑγρασίας χάρις εἰς τὴν τεχνικὴν τῆς στοιβάξεως, ἡ δὲ λήψις τοῦ φυλλώματος γίνεται ὀλίγον κατ' ὅσον ἐκ τῶν κάτω χωρὶς νὰ βλάπτεται ἡ κλαδαρία. Ὀλιγώτερον ἐπιμελὴς τρόπος ἐτηρήσεως τοῦ κλαδοφυλλώματος εἶναι ἡ ἀποθήκευσις τούτου εἰς κατώγια τῶν οἰκιῶν ἢ εἰς χορταποθήκας ἐντὸς τῶν χωρίων.

Εἰς τὴν παρατιθεμένην εἰκόνα ἐμφαίνεται ἡ μορφή τὴν ὁποίαν προσλαμβάνει τὸ κλαδονομούμενον δένδρον, ἐν προκειμένῳ φυλλοβόλου δρυός, συνεπεία τῆς κλαδονομῆς. Ἡ κόμη τοῦ δένδρου ἔχει μορφήν ἀτράχτου.

(Πᾶσαι αἱ εἰδικαὶ λέξεις τοῦ παρόντος λήμματος, κορυϊ, κλάρος, κλάμα, κλαδονομή, κλαρίζω, κλαδαρία, ἀθησαύριστοι λεξικογραφικῶς).

Κοῦρος (ὁ). Τὸ κούρεμα τῶν προβάτων δηλοῖ ἡ λ. Εἶναι ὁ κυρίως κοῦρος. Κατὰ Μαῖον ἢ Ἰούνιον μὲ τὴν ἑναρξιν τοῦ ξηροῦ θέρους (πιάνει τὸ κᾶμα), τὰ ποιμενικά ζῶα, πρόβατα καὶ γίδια, θέλουν κούρεμα. Ἔχει ὅμως προηγηθῇ, ἤδη ἀπὸ τὰ χειμαδιά, τὸ κοτυλοζούρισμα, ἥτοι τὸ κούρεμα τῶν μαλλιῶν, ποὺ εὐρίσκονται εἰς τὴν κοιλιάν, τὰ πεινὰ καὶ τὰ πόδια. Κουλουζούρισμα γίνεται μόνον εἰς τὰ πρόβατα, τὰ γίδια τὰ κουρεύουν μὲ καὶ καλή.

Κλαριζόμενα ἄτομα δρυὸς εἰς τὴν περιοχὴν
Κήπων Ζαγορίου

Ὁ κοῦρος γίνεται μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ πρατοψάλιδου (προβατοψαλίδος) ἀπὸ τοὺς κουρεϊτάδες, ποὺ εἶναι οἱ ἴδιοι οἱ τσοπάνηδες. Πιάνουν τὸ ζῶον, τὸ ἀνασφελώνουν καὶ ἀρχίζουν τὸ κούρεμα ἀπὸ ἐκεῖ ποὺ ἔχει μείνει τὸ κουλουζούρισμα. Τελειώνων τὸ κούρεμα ὁ τσοπάνης, κτυπᾷ τὸ ζῶον μὲ τὸ ψαλλίδι καὶ τὸ ἀπολύει μὲ τὴν εὐχὴν «νὰ μὴ βασκαθῇς».

Ἀποφεύγουν νὰ ἀρχίσουν τὸν κοῦρο Τρίτην ἢ Παρασκευὴν. Τὸ Σάββατον δὲν εἶναι δυσμενὲς ἀλλὰ δὲν ἀρχίζουν πάντως τὴν ἡμέραν αὐτὴν διότι ἀκολουθεῖ ἡ Κυριακή, ἡμέρα ἀργίας. Ἔτσι ἀρχίζουν κατὰ προτίμησιν Δευτέραν. Εἰς περίπτωσιν ὅμως ἐμποδίου ὁ κοῦρος ἡμπορεῖ νὰ ἀρχίσῃ Τετάρτην ἢ Πέμπτην.

Προσέχουν ἐπίσης πολὺ, τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ πέσῃ ἡ πρώτη ψαλλιδιά, νὰ εἶναι ὁ οὐρανὸς ξάστερος. Ἄν ὑπάρχῃ κανένα συννεφάκι διαβατάκι, περιμένουν νὰ περάσῃ καὶ ἔπειτα ἀρχίζουν. Ἀκόμη περισσότερον ὅμως φοβῶνται τὴν βασκανίαν. Γιὰ τοῦτο ὁ κοῦρος γίνεται κάποιον ἀπόμερα, σὲ καμμιάν μίκαν, μακριὰν ἀπὸ τὸν συχναζόμενον δρόμον καὶ γενικῶς εἰς μέρος μᾶλλον ἀπόρρυθρον.

Τὰ ἐκ τῆς κουρᾶς προκύπτοντα μαλλιά, συσσωρεύονται εἰς ποκάρια τοῦστις εἰς σωροὺς σφαιρικοῦς, σχηματίζουν φορτώματα καὶ μεταφέρονται πρὸς ἀρθήκεισιν. Ἀποθηκεύονται εἴτε εἰς κατώγια, ἂν ὁ τσοπάνος εἶναι χωρικός, εἴτε ἐν κανένα γρασερὸ σπήλαιον ἂν ὁ τσοπάνος εἶναι σκηνίτης. Ἐνδιαφέρει ἡ κοθήκη νὰ εἶναι ὑγρὰ γιὰ νὰ πάρουν βάρος τὰ μαλλιά, διότι μὲ τὸ βάρος πωλῶνται.

Γιὰ τὸν κοῦρο τῶν γιδιῶν, τὸν γιδόκουρο, δὲν εἶναι ἀρκετὸν ἐργα-

λείον ἓνα ψαλίδι. Χρειάζεται ἀκόμη καὶ ἡ γιδοκουρεύτρα ἄνευ τῆς ὁποίας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ πειθαναγκασθῇ τὸ γίδι νὰ δεχθῇ ψαλίδι. Ἡ γιδοκουρεύτρα εἶναι τεμάχιον ξύλου ποῦ ἔχει μῆκος ἴσον μὲ τὸ ἀνάστημα τῆς γίδας. Τὸ κάτω ἄκρον του εἶναι ὀξὺ καὶ μπήγεται στὸ ἔδαφος στερεῶς, τὸ ἄνω ἄκρον ἀπολήγει εἰς διχάλαν. Μέσα εἰς αὐτὴν τὴν διχάλαν τοποθετεῖται ἡ κεφαλὴ τοῦ ζώου χωρὶς νὰ εἶναι δυνατόν νὰ μετακινήται, διότι τὰ δύο ἄκρα τῆς ἐνώνονται μὲ μίαν βέργαν ξυλίνην ἢ ὁποία διέρχεται διὰ μέσου τῶν ὀπῶν τὰς ὁποίας φέρουν ἀντικρουστὰ τὰ τσαρπόλια τῆς διχάλας. Καὶ ἐνῶ ἔτσι μαγκωμένον τὸ ζῶον τρέμει ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ ἐνώπιον τοῦ ἀγνώστου, οἱ κουρευτάδες μὲ τὸ τραοψάλιδι ἀρχίζουν ψαλιδίζοντας ἀπὸ τὰ κωλομέρια καὶ προχωροῦν πρὸς τὰ πλευρὰ καὶ τὴν ράχιν. Πίπτουν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τὰ μαλλιά, λάγια, κανοῦτα, καστανά, ψαριά κλπ ἀλλὰ δὲν σχηματίζουν ποκάρι. Εἶναι τρίχες μοναχῆς τῆς ὁποίας μαζεύει καὶ στοιβάζει σὲ σάκκους ἢ τσοπάνισσα. Τὸ κορμὶ τοῦ ζώου γίνεται ψαλιδιᾶς ψαλιδιᾶς μιὰ ἀηδία νὰ τὸ βλέπῃς. Λέγουν: «σὰν κουρεμένο γίδι» ἐμπαικτικῶς, ἰδίᾳ γιὰ τοὺς νεοσυλλέκτους. Θέλουν νὰ ποῦν ὅτι καὶ ἡ λ. κοροῖδο σημαίνει ἐν κυριολεξίᾳ κοροῖδο.

Γιὰ τοὺς τσοπάνηδες καὶ ἐν γένει γιὰ τὸν κτηνοτροφικὸν κόσμον ἡ φ «στὸν κοῦρο» εἶναι χρονικὸς προσδιορισμός. Ὁ κοῦρος εἶναι μιὰ περίοδος τῆς κτηνοτροφικῶν ἐργασιῶν ἀπὸ τὰς σημαντικωτέρας καὶ πολυασχλωτέρας διότι καὶ αὐτὴν συντελεῖται ἡ ἀπόληψις ἐνὸς ἐκ τῶν κυριωτέρων προϊόντων τῆς κτηνοτροφικῆς παραγωγῆς. Τὰ ἄλλα προϊόντα εἶναι τὸ γάλα (τυρὶ) καὶ ὁ γέννος. Ὡστε ἂ ἀπόψεως ἀσχολίας ἂν ὁ γεωργὸς ἡμπορῇ νὰ εἴπῃ σπορὰ - θέρος - τρυγός, πόλεμι - ὁ τσοπάνης μπορεῖ ἐπίσης νὰ εἴπῃ, γέννος - κοῦρος - τυροκόμιση, πόλεμος.

Παροιμ. «Ποῦ γροῖκαε κούρευε, δὲν κωλοκούριζε», λεγομένη δι' ἐκεῖν ὁ ὁποῖος ἡμπορεῖ νὰ ἐκτιμήσῃ κατ' ἀξίαν.

«Στὸν κοῦρο» ἢ «θὰ τὰ πάρης στὸν κοῦρο», ἐπὶ χρέους ἢ ὑποσχέσεως φριβόλου φερεγγυότητος.

«Τὸν κουρεύουν» συνών. πρὸς τὴν «τὸν μαδοῦν», τοῦ τρώγουν χρήματα ναντι εὐτελῶν ἀνταλλαγμάτων.

Κατὰ μεταφορὰν λέγουν «κουρεύουν τὰ μελίσσια», ἥτοι μελισσοκομοῦν.

Τπν. «Στὶς κουρεῦτρες», μέρος ἔνθα συνήθως κουρεύουν γίδια ἢ ὅπου χουν ἀπομείνει κουρεῦτρες μετὰ τὴν χρῆσιν των.

Κοῦροπινο (τὸ), κοινὴ ὀνομασία διὰ τινα εἶδη τοῦ φυτοῦ Αἰγόκλη ὡς τὸ Περικλύμενον (periclymenum) καὶ Περίβλαστος (implexa), ἄνευ δασυκῆς σημασίας. Ἐνίοτε χρησιμοποιεῖται εἰς φράκτας διακοσμητικῶς μετ' ἄναρριχτικῶν εἰδῶν.

Κουτούκι (τό). Ἡ κυρία σημασία τῆς λ. εἶναι τυφλός. Εἰς τὴν δασυορολογίαν ὑποδηλοῖ κοντόχονδρον στρογγύλον τεμάχιον κορμοῦ, ἀκατέργαστον. το ἔχει πολλὰς ἐφαρμογὰς ὡς εἰς τὰ κρεοπωλεῖα ὡς κρεατόξυλον, κατὰ Τσάκ χρησιμοποιεῖται ἐν Πάργᾳ εἰς τὰ ἐλαιοτριβεῖα. Κουτούκια ὅμως λέγονται καὶ ἐκ λαθροῦλοτομίας ἢ λαθρομεταφορᾶς προσερχόμενοι κορμοί, ἄλλως στραβά ἢ βά, καθ' ὃ ἀσφράγιστοι (ἀνεξέλεγκτοι) ὑπὸ τῆς δασικῆς Ὑπηρεσίας.

Κουτούλας (ὁ) καὶ κατὰ συγκ. κούτ'λας, ὑποκ. κουτλόπουλο Χαλκωματένιον ἀγγεῖον γανωμένον, εἶδος κατσαρόλας. Τὸ σπουδαιότερον αἶμα ποῦ δὲν λείπει ἀπὸ κανένα τσοπάνικο νοικοκυριό. Χρησιμεύει διὰ μαγείρεμα, σιμον γάλακτος, πιάσιμον νεροῦ κλπ. Κουτλοχοῦλιαρο δέ, κουτάλι μοιχοῦμενον εἰς τὸν κούτουλαν. Ὁ κούτουλας εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ οἰκιακὰ σκεῦη τσοπάνου τὰ περιλαμβανόμενα ὑπὸ τὴν κατηγορίαν καρδαμπίκια.

Κουτσοῦμπι (τό). Καὶ ἐπιθ. κουτσουμπός. Κορμοτεμάχιον ἢ στελέχους, μὴ ἀπολήγον εἰς ὀξὺ ἄκρον. Μὲ ἀποκεκομμένον τὸ λεπτόν ἄνω ἄκρον

Κούτσουπας (ό). Μικρόν τεμάχιον ξύλου κουτσουπιᾶς (βλ. λ.), χρησιμοποιούμενον εἰς κατασκευὴν παγίδων πρὸς σύλληψιν μικρῶν πτηνῶν. Πρόκει-
ται μᾶλλον περὶ παιδικῆς παιδιᾶς.

Κουτσουπιά (ή), τὸ δασικὸν εἶδος *Cercis siliquastrum*. Δενδρύλλιον τῆς ζώνης τῶν αἰθαλῶν πλατυφύλλων ἀπαντῶμενον κατὰ τὴν πεδινὴν καὶ παρά-
ν Ἡλείου, κυρίως κατὰ τὰς ἀκτὰς ἐπὶ τοῦ Ἰονίου. Ἀπαντοῦν ὅμως καὶ νη-
ες τῆς ζώνης ταύτης εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἡλείου, ὡς κατὰ μῆκος τοῦ Ἀ-
ῶνου μεταξὺ τῶν νομῶν Καρδίτης καὶ Ἀρτης (τ.δ. Ἀργιθέας καὶ Τετραφυλ-
ς), καθὼς καὶ ἐν Ζαγορίῳ κατὰ μῆκος τῶν ὄχθων τοῦ ποτ. Βάρδα, ἰδίᾳ ἀπὸ
συμβολῆς τούτου εἰς τὸν Ἀραχθὸν μέχρι Καβαλλαρίου καὶ Λεπτοκαρυᾶς καὶ
περὶ τὸν συνοικισμὸν Τσίπιανης καὶ τὸ Χάνι Καμπὲρ Ἀγᾶ. Τὰ φύλλα τῆς κου-
σιᾶς χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ τοὺς τοπάνηδες κυρίως στὰ χειμαδιὰ ὡς ὑπόστρω-
ἐπὶ τῶν πυρωμένων πλακῶν τῆς φωτογωνιᾶς γιὰ τὸ ψήσιμο τοῦ χαμουκουκιῦ,
καὶ τὸ χαμοκούκι νὰ μὴν ἐγγίξῃ ἀπενθείας στὶς πλάκες· τὸ σκεπάζουν ἐπίσης μὲ
πσουπόφυλλα καὶ τὸ παραχώνουν μὲ ἀνθρακιᾶν (σπούρνη) γιὰ νὰ ψηθῇ. Τὰ
λα τῆς κουτσουπιᾶς δίνουν μίαν ἰδιόζουσαν γεῦσιν στὸ χαμοκούκι. Τόχουν νὰ
λέγουν οἱ τοσπαναρέοι γιὰ τὴν νοστιμιὰ του «χαμοκούκι μὲ τὰ κουτσουπόφυλλα».

Κούτσουρο (τό). Κορμοτεμάχιον δένδρου, ἰδίᾳ δασικοῦ σχετικῶς με-
γέστερον. Τοῦτο μετὰ τὴν ὑλοτομίαν ἀποκλαδοῦται καὶ ἀποφλοιοῦται καὶ
εἶται εἴτε εἰς δύο ἡμίση κατὰ τὸν κύριον ἄξονα, καλούμενα πλάντρες, εἴτε
εἰς τρία καὶ τετράδια (χονδροεπεξεργασμένη ἢ πλήρως ἐπεξεργασμένη ξυλεία).
Ὑλοτόμοι λέγουσι: «Θ' ἀνοίξουμε δρόμον νὰ κατεβάσουμε τὰ κούτσουρα». Ἡ «θὰ
ῶμε τὰ κ. στὸ ποτάμι». Ἡ «θὰ κουριάσουμε τὰ κ.» τουτέστιν θὰ τὰ τεμαχί-
σῃ. Γενικῶς τὸ κούτσουρο εἶναι τὸ πρῶτον προϊόν τῆς ὑλοτομίας εἰς κατάστασιν
τῆς ὕλης. Ἀπὸ τὸ κ. διαδοχικῶς προέρχονται αἱ πλάκες, καὶ ἐν τέλει αἱ σανίδες.

Κούτσουρο, χαρακτηρίζεται τὸ ἓνα καὶ μοναδικὸν ἀπομένον ἐπὶ τοῦ ὑλοτο-
ιδένδρου ἀνυλοτόμητον ἢ κορμοτεμάχιον ἐγκαταλειφθὲν ἀνεπεξέργαστον. Ἐντεῦ-
πιν. ὡς τὸ δάσος Κούτσουρο ἐπὶ τοῦ ὄρους Ἰταμος, κατὰ τὰ ὄρια Εὐρυτανίας
Καρδίτης. Μεφ. ὁ μοναχός· (βλ. Παπαδιαμάντη τὸ δ. «Τὰ δυὸ κούτσουρα»).
ὡς καὶ τὸ δ. Ζαχ. Παπαντωνίου «Ἡ πέτρα τοῦ Γριβόδημου»: «Κλαρὶ πᾶς
ἡγάλης ἀπὸ μαῦρο κούτσουρο;» Πρὸς κούτσουρο παραβάλλεται καὶ ὁ ἀμόρφω-
ῶνθρωπος καὶ ἐπὶ μαθητῶν ὁ ἀμελής.

Πρμ. «Τὸ ποτάμι κάθε μέρα δὲν κατεβάζει κούτσουρα», λεγομένη ἐπὶ χα-
ν εὐκαιρίων.

Ἐν Ἡλείῳ συνήθης τοπωνυμία, ὡς «τὰ Κούτσουρα» εἰς τὴν περιφέρειαν
σουργῶν καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἐν Κρήτῃ ὁ κούτσουρος, καὶ διὰ τὴν ρίζαν ἀμπέλου, ἢ ἀμπε-
ουτσουρά.

Κουφάλα (ή). Κοιλότης κορμοῦ δένδρου ὀφειλομένη εἰς σῆψιν τοῦ ξύ-
λου συνεπείᾳ μυκητολογικῆς ἢ ἐντομολογικῆς προσβολῆς. Εἰς αὐτὴν δυνατόν νὰ
ἐπιδράσῃ καὶ ὁ ἄνθρωπος διὰ τραυματισμοῦ. Ὑπάρχουν δασικά εἶδη περισσό-
ῃ ὀλιγώτερον πρόσφορα εἰς κουφάλισμα. Ἐκ τῶν μᾶλλον ἐπιδεκτικῶν εἶναι
ἄκανος. Περισσότερον ἀνθεκτικὰ εἶναι τὰ διαθέτοντα ἐπουλωτικὰς ὕλας, ὡς
ἡ τὸ ρετσίνι, ἢ Σχίνος τὴν μαστίχην κλπ. Ἄλλα εἶδη ὡς ὁ Πρίνος, ὁ Κέ-
ῶς, ὁ Ἰταμος, ἔχουν φύσει σκληρὸν ξύλον συνεπείᾳ μεγάλης πυκνότητος τῶν ξυ-
στοιχείων. Ἡ Δοῦς εἶναι εἶδος μετριῶς ἀνθεκτικὸν εἰς κουφάλισμα. Γρά-
ῳ Χριστοδωσίλης, «ἔχει στὴ ρίζα του ὁ δένδρος μιὰ μικρὴ κουφάλα» (δ. «Ἡ-
πὸ θεοῦ»). Καὶ ὁ Μαβίλης τραγουδάει τὴν γέρικιαν Ἑλιάν γιὰ τὴν κουφάλα

κουφάλα της όπου ἐφώλιασε μέλισσι. Συνήθης καὶ φυσική κυψέλη ἡ κουφάλα τῶν δένδρων πρὸς χοῆσιν τῶν ἀγρίων σμηνῶν.

Κουφοσκεπάρι (τό). Εἶδος σκεπαρνίου χρησιμοποιούμενον εἰς τὴν βαρελοποιῖαν διὰ τὸ ἐσωτερικὸν κούφωμα τῶν βαγηνί μετὰ τὴν διαμόρφωσίν των μὲ τις δοῦγες καὶ τὸ ἓνα τῶν φουντωμάτων. Διὰ τὸ ἄλλου ἀνοίγματος, πρὸ τῆς τοποθετήσεως καὶ τοῦ δευτέρου φουντώματος, ὁ βαγενί ἐπεξεργάζεται συμπληρωματικῶς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ βαγενίου μὲ τὸ κουφοσκεπῶν (βλ. Βαγένη, τὰ ἐργαλεῖα. Ἠπ. Ἑστία τ. 191 σ. 122 ἔτ. 1968).

Κοφτῆς (ὁ). Ἐπὶ τουρκοκρατίας τὰ χωριά εἶχον διὰ τὰς ἀνάγκας ἰσχυρῆς δάσης λεγόμενα μπαλταλίκια (βλ. λ.). Ἡ δημογεροντία κάθε χωρίου ὡς τὸν χρόνον καὶ τὴν διάρκειαν ξυλεύσεως καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν φορτίων ποῦ θὰ πεκόμιζε κάθε οἰκογένεια γιὰ τὰς ἀτομικὰς τῆς ἀνάγκας τοῦ ἔτους. Διὰ τὸν λεγγὸν τῶν ξυλευομένων ὠρίζετο σημειωτῆς, ὅπως καὶ ἐπὶ τῆς κλαδονομῆς (κουρί) ἀλλὰ εἰς πολλὰς περιπτώσεις δὲν ἐπετρέπετο ἢ ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ ξυλευομένου ἀπόληψις τῆς καυσίμου ὕλης, ὥστε νὰ μὴ ἐπέλθουν ζημίαι εἰς τὸ δάσος ἀπὸ κακῆς ὑλοτομίας. Πρὸς τοῦτο διωρίζοντο **κοφτῆδες**, ἥτοι ξυλοκόποι, οἱ ποῖοι ἐπὶ πληρωμῇ ἀπὸ κάθε κάτοικον παρέδιδον κομμένα τὰ ξύλα εἰς τὸ ἄκρον τοῦ δάσους παρὰ τὴν ὁδὸν μεταφορᾶς. Διὰ τὴν τοιαύτην ρύθμισιν τῆς ξυλεύσεως πολλάκις ἐξεδίδετο ρυθμιστικὴ διάταξις ἀπὸ τὴν δημογεροντίαν τὴν ὁποῖαν ὁ πτόγερὸς διαλαλοῦσε ἀνὰ τὸ χωρίον ἐγκαίρως.

Κόφτης (ὁ). Τὸ ἐργαλεῖον κοπῆς, τὸ ὁποῖον ἐντούτοις οὐδὲν κόπτει, ἀλλ' ἐμποδίζει τὸ γάλα ποῦ βράζει νὰ κόψῃ. Τὸ χρησιμοποιοῦν οἱ τσοπάνηδες. Λέγεται καὶ τριφτης καὶ ξύστρα στὰ Ἄγραφα. Εἶναι ἀπλοῦν πελεκημένον ξύλον.

Κόφτης ἐπίσης λέγεται μεγάλος κάδος χρησιμοποιούμενος εἰς τὴν μαδικὴν γαλακτοκομίαν, χωρητικότητος 20 ἢ 30 ὀκ. γάλακτος.

Κόφτρα (ἡ). Πρίων μεγάλου σχετικῶς μήκους συρόμενος ὑπὸ δύο ἀνδράδων ἐργαζομένων ἐκατέρωθεν τοῦ ὑλοτομουμένου δένδρου ἢ τοῦ τεμαχίζομενου κορμοῦ. Λέγεται καὶ **σάρα**. Χρησιμοποιεῖται κυρίως πρὸς ρῖψιν ἱσταμένων δένδρων. Πρμ. «Ἡ κόφτρα βοῆκε ῥόζο», ἡ προσπάθεια προσέκοψε εἰς ἀντίστασιν ἄρνησιν ἢ δουλειὰ βρίσκει δυσκολίες.

Κοψοῦρι (τό). Ἐκτασις δάσους ἢ συστάδος ὑλοτομουμένη ἢ προετοιμαζομένη πρὸς ὑλοτομίαν. Ἄλλως τὸ ὑλοτόμιον. Εἰς τὸ ὑλοτόμιον ἡ ὑλοτομία γίνεται 1) ἀράδα (βλ. λ.), ἥτοι ἀποφλωτικῶς, συνήθως μὲ παρακρατήματα (δρσοτεχνικὸς) ἢ ἄνευ παρακρατημάτων. 2) **κουκκιστά**, ἥτοι κατ' ἐπιλογὴν, ἀτομον ἢ κατὰ μικρὰς ἐπιφανείας. Γίνεται ἀκόμη «τοῦφες - τοῦφες» ἢ «φωφωλιές» ἥτοι κατ' ἐπιλογὴν λοχμῶν ἢ ἐπιφανειῶν (κακότεχνος ὑλοτομία). Ἡ ἀναγεννήσεως τοῦ ὑλοτομηθέντος δασοτεμαχίου ἀπαγορεύεται ἐπὶ 5 - 10 ἐτηρῶν βόσκῃ ζώων ἐντὸς αὐτοῦ. Φρ. «τὸ κοψοῦρι εἶναι ἀμφοδεδμένο ἀπὸ γίδια καὶ ἀπὸ πρόβατα». Ἡ «τὸ κ. εἶναι ἀμφοδεδμένο μόνο ἀπὸ γίδια. Ἀπὸ πρόβατα εἶναι ἀβέρο».

Κρανιά (ἡ). Τὸ ἡμιδασιχὸν καὶ ἡμικαρποφόρον δένδρον Κράνεια *C. mas* Διακρίνονται δύο εἶδη. Ἡ ἄρρη *C. mas* καὶ ἡ θηλυκρανεῖα ἢ αἱματώδης *C. guinea*.

Ἡ δευτέρα ὀνομάζεται κν. καὶ Βουζοκρανεῖα. Ὁ καρπὸς τῆς Κ. (πικρὸς) εἶναι δρύπη προμήκης μὲ ὥραϊον κόκκινον χρῶμα, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν πλῆρην ὀρίμανσιν τρέπεται πρὸς τὸ μαυροκόκκινον. Τὸ πλῆθος τῶν καρπῶν εἶναι μέτριο ἢ συγκομιδὴ ἀνεξάντλητος ὅσην κατανάλωσιν καὶ ἂν κάμουν ἄνθρωποι καὶ ζῷα τῶν βουνῶν καὶ τῶν δασῶν. Οἱ χωρικοὶ τὴν πρωταυγουστὶά συνηθίζουν νὰ

γουν νησιτικοὶ λίγα κρᾶνα, πιστεύοντες ὅτι τοῦτο τοὺς προφυλάσσει ἀπὸ διαφόρων νόσους καὶ ἰδία, παλαιότερα, ἀπὸ τὴν ἐλονοσίαν. Οἱ χωρικὲς κατασκευάζουν κρανοπελτέ, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ἀποτελεσματικὸν φάρμακον ἐναντίον τῆς εὐκοιλιότητος.

Τὸ ξύλον τῆς Κρανιαῆς εἶναι ἀσαπέστατον καὶ ἀνθεκτικώτατον εἰς κάμψιν καὶ ἐφελγισμόν. Ἀπὸ κρανόξυλον κατασκευάζονται τὰ γκλιτσόκλιτσα καὶ αἱ ράβδοι, ἰδία αἱ ποιμενικά. Ἀντιθέτως τὸ κέλκος τοῦ καρποῦ εἶναι εὐθραυστον διὰ τοῦτο τὰ παιδιὰ πετώντας τὸ σάπιο δόντι τῆς πρώτης ὀδοντοφυΐας εἰς τὴν στέγην τοῦ σπιτιοῦ τὸ παραβάλλουν μὲ κρανοκόκκαλο, λέγοντας τὴν ἐπωδὸν: «Πᾶρε τὰ κρανοκόκκαλο καὶ δός' μου σιδερένιον» ("Ἀγραφα. Σ. Τσιτσάς).

Αἶνιγμα. «Τινάζον τὴ ματσούκα μου κί κουκκινίζει οὐ τόπους» διότι, πράγματι, ὑπὸ τὴν πλουσίως καρποφοροῦσαν Κρανειάν, ὁ τόπος εἶναι γεμάτος κρᾶνα τὰ ὁποῖα εὐκόλως ἀποπίπτουν εἰς τὴν παραμικρὰν κίνησιν.

Καθαρογλώσσημα. «Λούρα κρανόλουρα κί' ἀπὸ κρανιά λούρα». ("Ἀγραφα. Τσιτσάς).

«Κρανοέλατα» ὀνομάζονται ἀπὸ τοὺς ὑλοτόμους τὰ ἔλατα ἐκεῖνα τῶν ὁποίων τὸ ξύλον εἶναι πολὺ σκληρὸν συνεπεία εἴτε ἐλλείψεως ὑγρασίας εἰς τὸ ἔδαφος, εἴτε ἐντόνου σκιάσεως καὶ κατὰ συνέπειαν μεγάλης πυκνότητος ἐτησίων δατυλίων. Κρανιαῆς, ἐπώνυμον χαρακτηρίζον τὸν σκληροῦ χαρακτῆρος ἄνθρωπον ὃχι ἴμῳ τὸν πείσιμονα συνεπεία στενῆς ἀντιλήψεως, ὁ ὁποῖος παραβάλλεται πρὸς πουργαρίσιο ξύλον. Ἐντεῦθεν δὲ ἐπώνυμον Πουργάρας.

Τοπων. Γκορτσοκρανιές. Θέσις ἐν Δικορύφῳ Ζαγορίου (Ζονδήλα) ὅπου εὑρίνται Κρανιές μὲ Γκορτσιές.

Ζαρκοκρανιές, ἦτοι γιμινὸς τόπος μὲ ἀραιῶς φυόμενες Κρανιές, ὁμοίως ἐν μικρορύφῳ.

Βλαχοκρανιά, ἡ κοινότης Κρανιαῆς ἐν τῇ Ἐπ. Καλαμπάκας.

Τουρκοκρανιά. Κοινότης ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ Γρεβενῶν.

Πολλαχού τιν. Κρανιά. Κρανιές. Κρανοῦλες. Στὶς Κρανιές.

Εἰς τὴν κουτσεβλαχικὴν διάλεκτον ἡ Κρανιά, λέγεται Κόρνο.

Κρεββάτι (τὸ) καὶ κρεββάτα (ἡ). Τὸ ξύλινον ἱκρίωμα κατασκευαζόμενον ἐν τῷ δάσει ἢ καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ, τὸ χρησιμοποιούμενον ὑπὸ τῶν προινάδων κυρίως πρὸς πρῶσιν τῶν κορμοτεμαχίων ἢ τῶν πλακῶν διὰ τὴν παραγωγὴν ἐπεξερασμένης ξυλείας (σανίδων κλπ.) τῇ βοηθείᾳ χειροπρίονος.

Κρεββάτι ἐπίσης λέγεται καὶ τὸ φορεῖον ἐπὶ τοῦ ὁποίου τοποθετοῦνται τὰ πρὸς πρῶσιν κορμοτεμάχια εἰς τὸ ὕδροπρίονον.

Ὡσαύτως κρεββάτι λέγεται καὶ ὁ κλαδόδρομος (βλ. λ.).

Ὡσαύτως καὶ τεμάχιον δέριματος (πετσὶ) τὸ ὁποῖον συνδέει τὰ δύο ἄκρα τῆς ξέβλας ἢ κουλούρας καὶ ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀναρτᾶται τὸ γαλαροδούκουνον εἰς τὸ ρέθι (βλ. λ.).

Κρέμαση (ἡ) ἡ ὑδατόπτωσις, ἡ τεχνητῶς δημιουργουμένη πρὸς παραγωγήν κινήτηριον δυνάμεως. Ἀπὸ δασικῆς ἀπόψεως ἡ χρησιμοποίησις τῆς κινήτηρου ταύτης δυνάμεως ἐνδιαφέρει εἰς τὰ ὕδροπρίονα ἢ νεροπρίονα (βλ. λ.). Τὸ γαῖον ἢ ποτάμιον ὕδωρ συλλαμβάνεται εἰς τὴν δέσιν καὶ διὰ καταλλήλως ρασσομένου αὐλακος, μὲ μικρὰν γλίσιν ὥστε νὰ ἐξασφαλίζεται συνεχὴς ροή, ἀλλὰ μὴ ὑποσκάπτεται ὁ αὐλαξ εἰς τὸν πυθμένα ἢ τὰ τοιχώματα αὐτοῦ, παροχετεύεται εἰς τὴν κἀναλην ἢ τὸ βαγένι τοῦ νεροπρίονος. Ἡ κρέμαση δημιουργεῖται ὁ τοῦ στομίου τῆς κἀναλης μέχρι τοῦ κάτω ἄκρου αὐτῆς καλουμένου σόπι, ἐκ ὁποίου ἐξερχόμενον τὸ ὕδωρ προσκρούει ἐπὶ τῶν πτερῶν στροφάλου, καλουμένου φερωτή. Τὸ σύστημα τῆς φερωτῆς ὑπάρχει καὶ εἰς τοὺς ὕδρομύλους ὅπου ἔχεται ἡ ἄλσις δημητριακῶν. Τὸ ὕδωρ τῆς κἀναλης διοχετεύεται εἰς τὴν φερωτὴν διὰ σειρᾶς κωνικῶν δοχείων (βαγενίων) ὕδατοστεγῶς συνδεδεμένων μεταξύ

των καὶ στενουμένων ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω. Ἡ δύναμις πτώσεως ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ποσότητος τοῦ ὕδατος καὶ τῆς κλίσεως τῆς κἀναλῆς. Ἡ κλίσις αὕτη δύναται νὰ εἶναι κατακόρυφος, ἐπιτυγχανομένη δι' ἰκριώματος, ἢ πλαγία ἐπιτυγχανομένη εἴτε δι' ὑποστηριγμάτων εἴτε δι' ἐπακουμβήσεως ἐπὶ τοῦ ἐπικλινούς ἐδάφους. Ἡ γωνία προσπτώσεως ἢ σχηματιζομένη μεταξὺ τοῦ ὀριζοντίου ἐπιπέδου καὶ τοῦ κεκλιμένου τῆς κἀναλῆς ἀποτελεῖ τὴν κ ρ έ μ α σ ι ν.

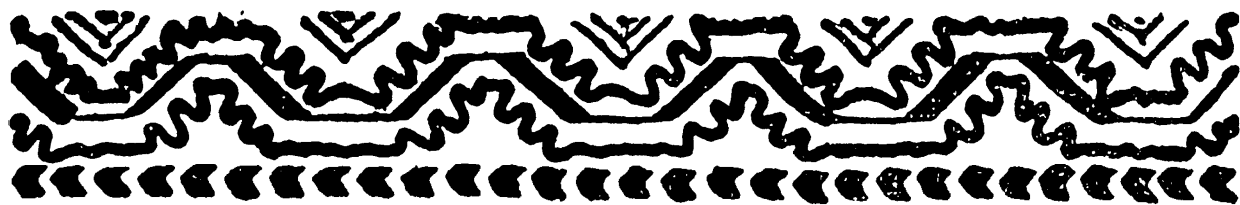
Κ ρ ι ν ῖ (τὸ) ἢ κυψέλη. Εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ ὄρεινὰ δασικὰ διαμερίσματα τῆς χώρας ἦτο διαδεδομένη ἡ κατασκευὴ κυψελῶν ἀπὸ «καπάκια» φλοιοῦ δένδρων. Τὰ καπάκια ἀπετέμοντο ἀπὸ τὰ κατώτερα σημεῖα τῶν μεγάλων δένδρων καὶ εἶχον διαστάσεις περίπου 40 ἐκ. ὕψους μὲ 30 πλάτους. Δυὸ τέτοια καπάκια ἀποτελοῦσαν ἓνα πλήρη κύλινδρον κυψέλης. Κατὰ προτίμησιν τὰ καπάκια ἐλαμβάνοντο ἀπὸ κορμοὺς Ἑλάτης, εἰς τὴν Κρήτην ἀπὸ κορμοὺς ὀριζοντιοκλάδου Κυπαρίσσου. Προσφορωτέρα ἐποχὴ διὰ τὸ ξεκόλλημα τῶν καπακιῶν ἀπὸ τὸ δένδρον ἦτο ἡ ἀνοιξὶς ὅποτε ἡ ἔντονος κυκλοφορία τῶν χυμῶν καθιστᾷ τὸ ξεκόλλημα εὐκολώτερον. Ἡ τοιαύτη ἀποφλοιώσις ἀπέβαινε καταστρεπτικὴ γιὰ τὸ δένδρον, ἰδίᾳ ὅταν ἀπὸ τὸ αὐτὸ δένδρον ἐλαμβάνοντο δύο καπάκια εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος ἀπὸ τοῦ ἐδάφους. Διότι ἔτσι ἡ κυκλοφορία τῶν χυμῶν διεκόπτετο. Ἀλλὰ καὶ ἂν δὲν ἐλαμβάνοντο δύο καπάκια πάλιν ἡ ζημία τοῦ δένδρου ἦτο σοβαρὰ διότι μὲ τὴν ἀποφλοιώσιν ἐξετίθετο τὸ δένδρον εἰς τὸν ἐκ κρυπτογαμικῶν ἀσθενειῶν κίνδυνον.

Καπάκια ἐπίσης ἐλαμβάνοντο ἐκ δένδρων Ἑλάτης κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀπὸ τὰ τσοπανόπουλα πρὸς ἀπομύξισιν τοῦ ὑπογλίνκου χυμοῦ τῶν ἀνερχομένων θρεπτικῶν ἀλάτων τοῦ δένδρου. Τὰ δένδρα τὰ ὁποῖα παρέμενον ἔτσι τραυματισμένα, ὠνομάζοντο «βουλωμένα».

Κ ρ ί π ν α (ἡ). Ὑπὸ τὸ δημῶδες ὄνομα αὐτὸ ἀπαντᾷ ἐν Ἠπείρῳ ἢ Μακεδονικῇ Δρυὶς *Quercus macedonica* DC. Τὸ εἶδος τοῦτο σχηματίζει δάση ἐπὶ τῶν χαμηλοτέρων ὑψομέτρων τῆς ὄροσειρᾶς τοῦ Σουλίου καὶ ἐπὶ τῶν δυτικωτέρων κλιτύων καθ' ὅλην τὴν Θεσπρωτίαν καὶ πέραν αὐτῆς πρὸς Β. ἐν μίξει μὲ Ἀσία δρῦν, Πρῖνον καὶ αἰθαλῇ πλατύφυλλα εὐρίσκει δὲ τὸ νοτιώτερον ὄριον (θερμαόριον) τῆς ἐξαπλώσεώς του εἰς τὸν Ν. Ἰωαννίνων καὶ τὴν Θεσσαλίαν βορείως τοῦ Πηνειοῦ. Εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὀνομάζεται Μ π ο υ λ γ ά ρ ι ἢ Μπουλγκάρι. Τὸ ξύλον του εὐρίσκει ἐφαρμογὴν ὡς καυσόξυλον καὶ εἰς τὴν ἀνθρακοποιάν.

Συνεχίζεται

ΒΑΣ. Β. ΠΑΥΛΙΔΗ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΣ *

(ΠΡΟΛΗΨΕΙΣ ΚΑΙ ΔΕΙΣΙΔΑΙΜΟΝΙΑΙ)

104) Τὸ σκουλαρίκι.

Ὅταν ἑνὸς δὲν τοῦ ζοῦνε τὰ παιδιά καὶ νομίζουν πὼς εἶναι ἀπὸ μάτι ἢ ῥηλοφτόνια ἢ κατάρα, τότε πηγαίνουν στὴν ἐκκλησίαν ἕνα σκουλαρίκι (ὄχι ζευγάρι) καὶ τὸ βάζουν τὴν ἡμέρα τοῦ Πάσχα κάτω ἀπὸ τὸ ἀντιμήνσιο νὰ λειτουργηθῇ 40 ἡμέρες. Μετὰ τὴν λειτουργία τῆς Ἀναλήψεως παίρνουν τὸ σκουλαρίκι, τρυποῦν τὸ ἱριστερὸ αὐτὶ τοῦ μικροῦ καὶ τοῦ τὸ φοροῦν. Ἔτσι ξορκίζεται τὸ κακὸ αὐτὶ καὶ ὁποιαδήποτε ἀνθρωπίνη ἐπενέργεια.

Αὐτὸ γίνεται σὲ ὅλη τὴν περιοχὴ, ἀλλὰ πρὸ πάντων στὴν Παραμυδιὰ (πρὸ ἀντων συνοικισμοὶ Σιαμέτια, Ἅγιος Νικόλαος, Καλύβια), Πόποβο, Σέλλιανη καὶ Σκενδεροχώρι.

105) Τὸ μανόγαλο.

Ὅταν ἡ λεχώνη, εἴτε γενικὰ ἢ γυναῖκα ποὺ θυzaίνει, ἔχει κόρη παντρεμένη καὶ γεννημένη, ποὺ θυzaίνει καὶ ἡ κόρη, τότε τὸ γάλα τῆς λέγεται μανόγαλο καὶ παίρνουν ἀπ' αὐτὴν λίγο νὰ κάνουν μάγια καὶ νὰ καταφέρουν κάποιοι κάποιαν νὰ ἐρωτευθῇ καὶ νὰ παντρευθῇ αὐτὴν ἢ αὐτόν, χάριν τῶν ὁποίων γίνονται τὰ μάγια.

106) Σταυρὸς ἀπὸ μολοκοκκιά.

Γιὰ νὰ μὴν παίρνουν τὰ μωρὰ ἢ καὶ τὰ μεγαλύτερα παιδιά ἀπὸ μάτι, τοὺς ἐμοῦν ἕνα σταυρὸ ἀπὸ ξύλο μολοκοκκιᾶς. Τὸ ξόρχι αὐτὸ συνηθίζεται στὰ χωριὰ ῥόδοφοι, Κυραπαναγιά, Ραχοῦλι, Σκάνδαλο, Καρβουνάρι, Σεβαστό, Παγκράτι, Δράγανη, Κάϊτσα, Γκρίκα, Ψάκκα, Νικολίτσι καὶ στοὺς μουσουλμάνους (ὅταν ν' εἶχαν ἀκόμη φύγει) τοῦ Βραχωνᾶ, Κουτσίου, Νεοχωρίου, Βρατίλιας, μὲ τὴν ἰφορὰ ὅτι τὸν φοροῦσαν κρυφὰ καὶ ἐντὸς φυλαχτοῦ οἱ ἀπόγονοι ἐξιλαμισθέντες ποὺ δὲν εἶχαν ἀπολέσει τίς παλιὲς προλήψεις, ὅπως π.χ. τὸ νὰ σταυρώνουν ἰλειψὸ μὲ τὰ δάχτυλα.

107) Πλύσιμο μὲ μαυροφάσουλα (γυφτοφάσουλα).

Ὅταν ἕνα παιδί εἶναι ἄρρωστο ἀπὸ μάτιασμα, τοῦ πλένουν τὰ σκουτιά (ν' ἱματισμό του) μὲ ζουμί ἀπὸ γυφτοφάσουλα, γιὰ νὰ πάη ἐκεῖ ἡ ἀρρώστεια. πὰ τοῦ φοροῦν φυλαχτό.

108) Τὰ φυλαχτά.

Αὐτὰ εἶναι πολλῶν εἰδῶν. Ἦτοι:

α) Παίρνεις χῶμα ἀπὸ ἐκκλησίαν (προτιμητέον ἀπὸ τὸν Ἅγιον Σπυρίδωνα Κερκύρας ἢ τὸν τάφο τοῦ Ἀγιώργη τῶν Ἰωαννίνων) κα- τὸ κάνεις φυλαχτὸ στὸ ἔξω μέρος του ράβεις ἕνα δόντι ἀγριογούρουνου. Τὸ δόντι τοῦ ἀγριογού- νου θεωρεῖται πολὺ ἰσχυρὸ φυλαχτὸ καὶ εἶναι περιζήτητον.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 169.

β) Κάνεις τὸ ἴδιο φυλαχτὸ μὲ χῶμα ἐκκλησιᾶς καὶ ἀπ' ἔξω ράβεις νύχι χαμόραγκα (χαμόραγκας ἐκ τοῦ χάμω καὶ ὀρύσσω = ὁ ἀσπάλαξ, ὁ τυφλοπόντικας).

γ) Τὸ ἴδιο, χωρὶς τίποτε ἀπ' ἔξω.

δ) Τὸ ἴδιο (μὲ χῶμα ἐκκλησιᾶς) καὶ ἀπέξω κεντημένες μικρὲς χρωματιστὲς χάντρες ἢ πούλιες.

ε) Μαγκούρα (μακρὸν κολλιῆ) ἀπὸ δυὸ σειρὲς τρύπιες δεκάρες, σταυρωτὲς σὰν φουσεκλίγια παληῶν κλεφτῶν.

στ) Φυλαχτὸ μὲ ὅ,τιδήποτε περιεχόμενο (κοκκαλάκι νυχτερίδας, τετράφυλλο τριφύλλι, τιμιόξυλο, ξηρὸ ἀφαλὸ ἀρσενικοῦ βρέφους κλπ.) μὲ κεντημένο πάνω του κάποιον γεωμετρικὸ σχέδιο καὶ ραμμένο φιδοκέρατο.

Τώρα τὸ ποῦ βρίσκουν τὸ φιδοκέρατο καὶ πῶς ἐγὼ ποῦ ἔχω σκοτώσει ἑκατοντάδες φιδιῶν μικρῶν καὶ μεγάλων, εἴτε μὲ ξύλα καὶ πέτρες, εἴτε μὲ περιστροφὴ καὶ ἔχω ἀντικρῶσει λαφίτη τριάμιση μέτρων ἀκριβῶς, δὲν εἶδα φίδια μὲ κέρατα, εἶναι ἄλλο ζήτημα. Πάντως κανεὶς δὲν ἀμφιβάλλει ὅτι αὐτὸ ποῦ εἶναι στὸ φυλαχτὸ του εἶναι φιδοκέρατο.

ζ) Φυλαχτὸ ἀπὸ χῶμα ἐκκλησιᾶς καὶ φιδοροῦτι (ποκάμισο φιδιοῦ). Παίρνουν πρῶτα ἓνα ὀλόκληρο φιδοροῦτι, ποῦ στὰ χωριὰ μας βρίσκεται εὐκόλα κάθε Μάη καὶ τὸ περνοῦν τρεῖς φορές, ὀλόκληρο, ἀπὸ τὸν λαιμὸ τοῦ παιδιοῦ. Μετὰ κόβουν ἓνα κομμάτι του καὶ τὸ βάζουν μέσα στὸ φυλαχτό.

η) Φοροῦν στὰ παιδιὰ ματόχανδρες ποῦ τὶς ἀγοράζουν ἀπὸ τοὺς χρυσοχόους, εἴτε καμωμένες ἀπὸ χρωματιστὲς πέτρες ἢ γυαλιά, εἴτε ἀπὸ σκαλιστὸ ἀσημι χρυσάφι ἢ ἄλλο τι.

θ) Ματόχαντρες ἀπὸ γκουράτσες (θαλασσινὰ κοχύλια). Τὰ κοχύλια τὰ μικρά, μὲ τὰ ὁποῖα σήμερα συνηθίζουν καὶ φτειάνουν κομπολόγια ἦταν τὰ προτιμώτερα. Ἀκολουθοῦν οἱ πορφύρες καὶ τελευταῖα τὰ κόκκαλα τῆς σουπιᾶς, τὰ ὁποῖα προτιμῶνται ὡς φάρμακον κατὰ τῆς ὀφθαλμίας.

ι) Τὸ καθαυτὸ φυλαχτὸ τοῦ βασκάματος, γενόμενον ὡς ἀκολούθως ἀπὸ τὴν εἰδικὴς μάγισσες:

Παίρνεις θυμίαμα ἀπὸ ἐξαιρέτω, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ θυμιατὸ μὲ τις πῆ ὁ παπᾶς «καὶ ἐξαιρέτως τῆς ὑπεραγίας ὑμῶν Θεοτόκου κτλ.», σκόρδ τρία σπειριὰ καφὲ ἄψητο ἢ ψημένο, ἓνα κομματάκι ἀπὸ φρεμένο σῶβρακο, τόσο δὲ μικρὸ κομμάτι ἀλλὰ νὰ εἶναι ἄπλυτο καὶ ξύλο ἀγριοκερασιᾶς ἀπὸ τὰ Τσερίτσανα.

Πρὶν φορέσῃ τὸ παιδί (εἴτε καὶ ἡ μάννα του ἢ καὶ μεγάλος ἀκόμη) φυλαχτό, πρέπει νὰ πλυθοῦν τὰ ροῦχα τοῦ παιδιοῦ εἴτε αὐτουνοῦ ποῦ θὰ τὸ φορέσῃ, γιὰ νὰ φύγῃ τὸ κακό.

109) Τὰ μαλλιά καὶ τὰ νύχια τοῦ ἀχρόνιγου.

Δὲν πρέπει νὰ κόψῃς τὰ μαλλιά καὶ τὰ νύχια ἀχρόνιγου παιδιοῦ γιατί νεται κλέφτης (Σέλλιανη καὶ τὰ πέριξ), γιὰτὶ εἶναι κακὸ (ἡ λοιπὴ περιοχὴ).

Ὅταν λένε κλέφτης δὲν ἐννοοῦν ἀντάρτης, ἢ ληστής, ἀλλὰ ὅτι ἀποκτᾶ συνήθεια τοῦ κλέπτειν.

110) Τὸ σκούπισμα.

Πρέπει νὰ προσέχῃς νὰ μὴν σκοπίσῃς παιδί, οὔτε κατὰ κάποιον τρόπο τὸ γκίξη ἢ σκοῦπα, διότι πιάνει σκουλήκια (Ραχούλι, Ξηρόλοφος, Κυραπανα-Σεβαστό), διότι γίνονται κοντὰ σὰν τὴν σκοῦπα (Πολύ-ρον, Γρανίτσα, Λάλεξα), διότι γίνονται κοντὰ (ὑπόλοιπὴ περιοχὴ).

Γιὰ νὰ ξορκίσῃς τὸ κακό, πρέπει νὰ πατήσῃ τὴν σκοῦπα αὐτὸς ποῦ σὺ πίστευες, ποῦ γκίχτηκε ἀπ' αὐτήν.

Μιά ἀπὸ τὶς ὠφέλιμες προλήψεις, διότι οἱ νοικοκυρὲς τῆς περασμένης ἐπο-
χῆ ἦσαν γὰρ παραπάνω ἀπὸ ἄθλιες.

111) Ὁ καθρέφτης.

Ἡ λεχὼνα δὲν κάνει νὰ δῇ καθρέφτη πρὶν κλείση 40 μέρες καὶ τὸ μικρὸ
ὦν χρονίσῃ γιὰτὶ εἶναι κακό.

112) Τὸ μύρισμα τοῦ λουλουδισῦ.

Τὰ βρέφη πρὶν κλείσουν χρόνον, δὲν πρέπει νὰ μυρίζουν λουλούδια, δὲν κά-
νουν εἶναι κακό.

113) Τὸ καθαλιζεντὸ πόδι.

Ὅταν τὸ βρέφος βάξει τὸ ἓνα του πόδι ψηλὰ στὸ ἄλλο, τότε αὐτὸ εἶναι
φθαλῆς ἀπόδειξις ὅτι ἡ μητέρα του σὲ σύντομο διάστημα θὰ ἐτοιμάσῃ ἄλλο.

114) Τὸ κούνημα τῆς κούνιας.

Ὅταν τὸ μωρὸ κουνάει τὴν δική του σαρμανίτσα (κούνια), τότε ἡ μάννα
θὰ κάμῃ ἄλλο γρήγορα.

115) Τὸ κούνημα τῆς κούνιας ἀπὸ ξένον.

Ὅταν κάποιος ---ἐκτός ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ μωρὸ--- κουνάει τὴν σαρμανίτσα
(κούνια) ἀδειανή, τότε τὸ μικρὸ θὰ πεθάνῃ.

116) Τὸ σβύσιμο στὰ κάρβουνα.

Ὅταν ἓνα παιδί, μικρὸ ἢ μεγάλο, παθαίνει ἀπὸ μάτι, ἔστω καὶ μεγάλος
φας ἢ γυναῖκα, ἀκόμη καὶ ζῶο (φοράδα, ἄλλογο, γελάδι, μελίτσι) σβύνομε κάρ-
βουνα μέσα σὲ ἓνα ποτήρι πού ἔχει ἀμίλητο νερὸ καὶ τρεῖς σταγόνες λάδι. Σὲ
θε κάρβουνο λέμε καὶ ἓνα ὄνομα. Ὑπεύθυνος τῆς ἀρρώστειας
επειὰ ματιάσματος εἶναι ἐκεῖνος πού τὸ κάρβουνο μὲ τὸ ὄνομά του θὰ πάῃ στὸν
ὁ τοῦ ποτηριοῦ. Λένε δὲ τὰ ἴδια λόγια πού ἀναφέραμε γιὰ τὸ ξεμάτιασμα ἐ-
κτὸς πού δὲν συλλαμβάνει ἢ δὲν τῆς ζοῦνε τὰ παιδιά ἐξ αἰτίας τῆς βασκανείας.

Βασικὸ στοιχεῖο πού δείχνει ὅτι κάποιος εἶναι ματιασμένος εἶναι διὰ τὰ μα-
τιὰ του εἶναι κλωσμένα.

Ἐὰν παρὰ τὸ ξεμάτιασμα ἡ βασκανεὶα ἐπιμένει, τότε παρακολουθοῦμε τὸν
ἴτιον καὶ παίρνομε χῶμα ἀπὸ τὴν πατησιὰ του, τὸ πᾶμε
ἐν μύγισσα ἢ ὅποια κάμνει τὴν διαδικασίαν τοῦ ξεματιάσματος, χωρὶς πλέον νὰ
ἡ κάρβουνα, διότι πλέον ὁ ὑπαίτιος εἶναι γνωστός. Ρίχνει ὅμως τὸ χῶμα αὐτὸ
ποτήρι μὲ τὸ ἀμίλητο νερὸ καὶ τὶς τρεῖς σταγόνες λάδι καὶ ξορκισμένο μὲ τὴν
«Ἁγιοὶ Ἀνάγκυροι, βόηθα κτλ.» καὶ ποτίζει τὸ ἄρρωστο παιδί, ἢ γενικὰ τὸν
μασμένον, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ζῶο.

Ἄν παρὰ ταῦτα ἐπιμένῃ ἡ βασκανεὶα, τότε παρακαλεῖς τὸν ὑπαίτιον νὰ
ἡ τὸ ματιασμένο καὶ ὡς ὑστατο μέσο τοῦ ζητεῖς λίγο σάλιο καὶ μ' αὐτὸ φτειά-
τὸ ποτήρι μὲ τὸ μαγικὸ νερό, ὅπως ἀναφέραμε προηγουμένως.

117) Δὲν κάνει τὸ μικρὸ ἀλλὰ οὔτε καὶ ὁ μεγάλος νὰ πλυθῇ καλὰ σὲ ὅλο
τὸ κορμί, διότι τοῦ φεύγει τὸ λάδι ἀπὸ τὴ βάφτισι καὶ γίνεται Τοῦρκος. Πρὲ-
πωσδήποτε ἓνα μέρος τοῦ σώματός σου νὰ μείνῃ ἄπλυτο.

118) Ἀπλυσιὰ μετὰ τὸ βάφτισμα.

Ὅταν βαφτίσῃς τὸ παιδί σου, πρέπει νὰ μὴν τὸ πλύνῃς ἐπὶ 12 μέρες μετὰ
βάφτισι. Μετὰ τὶς 12 μέρες θὰ τὸ κολυμπήσῃς (θὰ τὸ βουτήξῃς δηλαδὴ σὲ ἄ-
νερὸ) σὲ λεκάνη μὲ καθατὰ θάρα νερό, τὸ ὅποιο πρέπει νὰ τὸ χύ-
ῃ στὸ χωνευτήριον τῆς ἐκκλησίας, εἴτε σὲ καθαρὸ μέρος, ὅπου δὲν ὑπάρχει κίν-
νὰ σὺρῆσῃ ἢ νὰ ἀποπατήσῃ ἄλλος, εἴτε ὅπωςδήποτε νὰ μαγαριστῇ τὸ μέρος.

Στὸ ἴδιο νερὸ ποὺ θὰ πλυθῇ τὸ νεοφώτιστον (νεοβαπτισμένο), θὰ πλυθῇ καὶ οἱ πάντες τῆς βαπτίσεως (Σέλλιανη, Λαμπανίτσα, Πόποβο, Ἐλευθεροχώρι καὶ τὰ πέριξ).

119) Λεχωνικά ἢ μπακανίγια.

Λεχωνικά λέγονται στὴ Σέλλιανη, Πόποβο, Ἐλευθεροχώρι, Ἐλαταριά (Λαμπανίτσα), Τσουρίλλα, Βουσοπούλα, Πετροβίτσα, Πλακωτή, Πέντε Ἐκκλησιέ Βλαχῶρι καὶ τὰ χωριά τῆς Σκάλας Φιλιατῶν, μπακανίγια δὲ στὰ ἄλλα χωριά. Μὴ τὴν διαφορὰν ὅτι εἶναι γνωστὲς καὶ οἱ δύο ὀνομασίες, μόνον τίθεται ζήτημα ἐπικρατεστεράς.

Βασικὸν στὰ μπακανίγια εἶναι ἡ πίττα, κυρίως τὸ ρύζι καὶ κρέας. Ἡ μπακανίγια πηγαίνουν γιὰ νὰ τραφῇ τὸ παιδί καὶ ἡ μάνα, συμπίπτει δὲ πρόληψις καὶ πραγματικότης.

Ὑπάρχει ἡ πρόληψις ὅτι στὰ μπακανίγια, ἡ γυναίκα ποὺ τὰ πηγαίνει, ἔπρεπε νὰ ἔχη ἓνα μόνον πρᾶγμα, π.χ. μόνον πίττα ἀλλὰ καὶ κάτι τι ἄλλο, ἔστω ἰσὶν ἄσχημτο. Τοῦτο σημαίνει τὴν ἀφθονίαν ποὺ πρέπει νὰ μῇ στὸ σπιτικό.

Ὅταν γυρίσῃ ἡ γυναίκα ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς λεχῶνας, τότε ἡ λεχῶνα πρέπει νὰ τῆς ἐπιστρέψῃ ἓνα κομμάτι τῆς πίττας ποὺ ἔφερε, σχήματος ἰσοσκελοῦ τριγώνου ἀπαραιτήτως. Ἐκτὸς τούτου πρέπει νὰ προσθέσῃ καὶ ἓνα κομμάτι ἀπὸ δικό της ψωμί, σχήματος ἐπίσης τριγώνου. Τοῦτο δὲ γιὰ νὰ γίνῃ καὶ τὸ μικρὸ χειροδότικον καὶ ὅχι σφιχτοχέρι.

120) Αὐγοπίττα στὰ λεχωνικά.

Στὰ λεχωνικά, τὰ χωριά τῆς Ντουσκάρας καὶ σπανιότερα τὰ ἄλλα πηγαίνουν καὶ μιὰ μικρούλικη αὐγοπίττα γιὰ νὰ κρίνῃ (μιλήσῃ) γρήγορὰ τὸ παιδί.

121) Ξόρκισμα ἄφθας.

Ὅταν ἓνα παιδί ἔχει καύτρες (ἄφθες) τὸ ξόρκισμα τὸ κάνει ἡ πρωτόγονη θεὰ του (ἂν ὑπάρχῃ) ὡς ἑξῆς: Περνάει τὴν κοτσίδα τῆς τρεῖς φορές ἀπὸ τὸ πονεμένο στόμα λέγοντας: «Πάρε θεὶά τὴν κάφτρα».

122) Τὰ βαφτισιάρικα.

Τὰ βαφτισιάρικα ροῦχα, κοινῶς λεγόμενα φωτίκια, ὅταν εἶναι γιὰ γόρι πρέπει νὰ εἶναι φορεσιά καὶ λουρί ἐνῶ σὲ τσιούπρες στέλνουν φορεσιά καὶ λουρί (ταψί, τέτζερη, ζάνι). Ζάνι εἶναι τὸ χάλκινο πιάτο.

Στὴ Σέλλιανη μέχρι τὸ 1920 ἔστελναν καὶ ἓνα φέσι.

123) Τὸ χέρι τοῦ νουνου.

Ἐνα παιδί (ἄγόρι) καὶ μιὰ τσιούπρα (χορίτσι) δὲν κάνει νὰ παντρευθῇ ἄμα εἶναι ἀπὸ ἓνα χέρι βαφτισμένα, δηλαδή ἄμα ἔχουν τὸ ἴδιο πρόσωπον.

124) Τὸ νερὸ τῆς βάφτισης.

Ἀμα ἓνα παιδί καὶ μιὰ τσιούπρα βαφτιστοῦν στὸ ἴδιο νερὸ, δὲν κάνουν παρθοῦν (παντρευτοῦν). Διὰ τὸν λόγον αὐτόν, ὅταν πρόκειται νὰ βαφτιστοῦν ἓνα ἑτερόφυλον, χένουν τὸ πρῶτον νερὸ καὶ ἐτοιμάζουν ἄλλο, ἐνῶ ἂν πρόκειται νὰ βαφτιστοῦν δύο παῖδες, ἓνα κορίτσι καὶ ἓνα ἄγόρι, τότε ἐτοιμάζουν ἓνα νερὸ καὶ ἓνα ἄλλο. Ὅταν ἓνα κορίτσι καὶ ἓνα ἄγόρι βαφτιστοῦν στὸ ἴδιο νερὸ, δὲν κάνουν παρθοῦν. Μὲ τὸν τρόπο αὐτόν προλαμβάνουν τυχὸν μελλοντικὰ ἐμπόδια γάμου.

125) Τὸ γύρισμα τῶν ρούχων.

Ὅταν πλένουν τὰ ροῦχα ἀχρόνιγου παιδιοῦ, δὲν τὰ γυρίζουν στὸ πῦρ ἀπὸ τὴν μέσα μεριά, ὅπως συνηθίζουν στὸν τόπον.

Αὐτὸ γίνεται διότι πιστεύουν ὅταν ἂν γυρίσῃς ἄνάποτα (ἀνάποδον) τὰ ροῦχα, γίνεται καὶ τὸ παιδί ἄνάποτο, δηλαδή κακὸ τροπὸν, κακοαναθρεμμένο.

126) Νά μὴν νυχτώνουν τὰ ροῦχα.

Τὰ σκουτιά (ροῦχα) τοῦ ἀσαράντιγου μικροῦ (ποὺ δὲν εἶναι ἀκόμη 40 μερῶν), δὲν κάνει νὰ νυχτωθοῦν ἔξω ἀπὸ τὸ σπῖτι, γιατί ὁ γάξει σπυριά.

127) Τὸ δέσιμο τῶν ποδιῶν.

Τὰ πόδια τῶν βρεφῶν πρέπει νὰ τὰ δένουμε σφιχτά γιὰ νὰ μὴν γίνουν στραβά.

128) Σκέπασμα μὲ τὸ ἐπιτραχήλι.

Ὅταν ἓνα παιδί εἶναι κακότροπο, ὅλο κλαίει, λένε πὼς εἶναι σκυλιασμένο. Γιὰ νὰ ξεσκυλιαστῇ τὰ βάζουν κάτω ἀπὸ τὸ πατραχήλι (ἐπιτραχήλιον) τοῦ παπᾶ, εἴτε κάτω ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον, ὅταν τὸ διαβάξῃ στὴν Ὁραία Πύλη. Ζητοῦμε ἐπίσης λίγο θυμίαμα ἀπὸ Ἑξαιρέτω (ἀπὸ τὸ θυμιατὸ ὅταν ἐκφωνῇ τὸ ἑξαιρέτως κλπ.) καὶ μὲ αὐτὸ τὰ θυμιατίζομε ὅταν ἔχουν νευρικές κρίσεις καὶ ταράζοιν τὸ σύμπαν στὸ κλάψιμο.

129) Ἡ ἀδελφοποίησης.

Ἀδερφοποιτὸς καὶ ἀδερφοποιτὴ, εἴτε ἀδερφοποιτὴ μὲ ἀδερφοποιτὴν, ἢ βλάμης μὲ βλάμη δὲν κάνει νὰ μαλλώνουν, οὔτε νὰ κόβουν τὴν κρίση (τὴν κουβέντα) ὁ ἓνας τ' ἄλλονοῦ.

Ἐπίσης ἀδερφοποιτὸς καὶ σταυραδερφή δὲν κάνει νὰ στεφανωθοῦν, ἀλλὰ οὔτε καὶ τὰ παιδιά τους κάνει νὰ παρθοῦν.

Ὁ ἀδερφοποιτὸς λέγεται καὶ βλάμης ἐκ τοῦ ἀλβανικοῦ βλά - ἀδερφὸς ἐνῶ ἡ ἀδερφοποιτὴ στοὺς ἀλβανόφωνους λέγεται μότριμα κατὰ παραφθορὰν τοῦ ἐλληνικοῦ ὁμότιμη.

Ὁ πατέρας τοῦ βλάμη ἢ τῆς μότριμας ἢ τοῦ ἀδερφοποιτοῦ, ἀποκαλεῖται σταυροπατέρας καὶ ἡ μητέρα του σταυρομάνα. Συνηθέστερα χρησιμοποιεῖται τὸ σταυρομάνα στὰ χωριὰ τῆς Λάγκας Σοιλίου καὶ τῆς Νουσκάρας, ὅπου καὶ τὸ ὠραιότατον ἀλλὰ μὲ δύσκολο σκοπὸ τραγοῦδι:

Θέλω νὰ σοῦ πῶ μωρ' σταυρομάνα
καὶ πάλε ἀντρέπομαι

130) Ἡ σουφρα.

Ἡ σουφρα εἶναι ἀρρώστεια ποὺ προσβάλλει τὰ παιδιά. Γίνονται κίτρινα, μικρόσωμα, ξαρωμένα, μὲ πρόσωπο σὰν γέρου. Καὶ πιστεύουν ὅτι τὴν ἀρρώστεια αὐτὴ δὲν τὴν ξέρουν οἱ γιατροὶ καὶ οὔτε μποροῦν νὰ τὴν γιατρέψουν.

Τὴν γιατρεύουν οἱ μάγισσες καὶ οἱ ἐμπειρικές μὲ ἀλοιφή ἀπὸ σουφροχόρτι, ἓνα εἶδος λάχανο ποὺ λέγεται καὶ μοσκολάχανο μὲ ταξιανθίαν κατὰ σχῆμα διον, λευκοῦ χρώματος, ποὺ κλείνει πολλές φορές ὅταν τοῦ ρουφοῦν τὸ χυμὸ ἔντομα ἢ κάμπιες.

Τὸ σουφροχόρτι καίγεται καὶ τὴν σκόνη τὴν κάνουν ἀλοιφή μὲ μέλι καὶ λάδι καὶ μὲ αὐτὴν ἀλείφουν τὸ παιδί. Ἐπὶ πλέον ἐκεῖνες τὶς ἡμέρες τὸ ταγίζουν μὲ μέλι.

Διηλαθὴ πίσω ἀπὸ τὴν πρόληψιν ὑπάρχει καὶ λογική, ἀφοῦ καὶ τὸ μέλι ἔχει ὑδρίες ποὺ ἀσφαλῶς λείπουν ἀπὸ τὸ καχεκτικὸ παιδί καὶ τὸ ἀγνὸ λάδι τονώνει τὸ ἥπαρ.

131) Τὸ χῶμα στὸν κόρφο.

Ὅταν κόβεται τὸ γαῖμα (αἷμα) τοῦ παιδιοῦ, τοῦ ρίχνουν χῶμα στὸν κόρφο (κόλπος - μασχάλη), νὰ ξορκίσουν τὸ κακό. Τὸ παιδί λιποθυμᾷ εἴτε ἀπὸ φόβο, εἴτε ἀπὸ παιδικούς σπασμούς, πολὺ συνηθισμένους παλιότερα, μὲ τὴν κακὴ διατροφή τοῦ πληθυσμοῦ. Σήμερα δὲν παρατηρῶ παιδικούς σπασμούς, παρὰ σπανίως, αὐτὸ καὶ ἀχρηστεύονται οἱ σχετικές προλήψεις.

Γεωγραφική επέκτασις τῆς προλήψεως τὸ τετράγωνον: Ὁχθὴ Καλαμᾶ ἀπὸ Μενίνας μέχρι Πέντε Ἐκκλησιῶν, ἐξεῖθεν πρὸς Λαμπανίτσα (Ἐλαταριά) ἐξεῖθεν Σέλλιανη καὶ ἐξεῖθεν κλείνει πάλιν Νεοχώρι — Μενίνα (νῦν Νεράϊδα).

132) Τὸ ἀναμμένο δανυλί.

Νὰ μὴν κοινοῦν τὰ παιδιὰ ἀναμμένα δανυλῶ καὶ κοιτᾶν τὴν πύρινη γραμμὴ (ἔστιν καὶ νὰ μὴν τὴν κοιτᾶν τὸ ἴδιον γάνει) διότι κατουριοῦνται στὸν ὕπνῳ.

Αὐτὸ ἀσφαλῶς κάποιος τὸ ἐπέβαλε διὰ τὸν φόβον τῆς πυρκαγιᾶς, διότι πολλὰς φορὰς οἱ μικροὶ θρυλόλαγες γίναν αἰτία νὰ καοῦν καλύδια πρὸ πάντων, ἁλῶ καὶ σπῖτια.

133) Τὸ κατούρημα στὸν δρόμο.

Δὲν πρέπει νὰ κατουρᾷ στὸν δρόμο, γιατί δὲν γλυτώνεις ἀπὸ τὸν καπνόν. Ὅπου κι' ἂν καθήσῃς σὲ τζάκι ἢ σὲ γωνιά, ὁ καπνὸς θάρχεται πάνω σου.

Σοφὴ ἐφεύρεσις διὰ νὰ κάμῃ μικροὺς καὶ μεγάλους νὰ εἶναι κόσμιοι.

134) Τὸ κτύπημα τοῦ φεγγαριοῦ.

Νὰ μὴν κτυπάς τὸ γεμάτο φεγγάρι, γιατί παθαίνειεις λιόζρο (ἱκτερο - χρυσή).

135) Τὸ κατούρημα τοῦ φεγγαριοῦ.

Εἶναι πολὺ ἐπικίνδυνον νὰ κατουρᾷ πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ γεμάτου φεγγαριοῦ εἴτε κτυπᾷ τὸ φεγγάρι, εἴτε μὴ κτυπᾷ τὸν, διότι ὅπωςδήποτε θὰ πάθῃς λιόζρο.

Ἄν τὸ κτυπάς ἀπλῶς ἐπιτείνεις τὸν κίνδυνον τοῦ λιόζρου.

136) Τὸ κόψιμο τοῦ λιόζρου.

Ἄμα πάθῃς λιόζρο, πρέπει νὰ τὸν κόψῃς. Θεραπεύεται ὁμοῦ καὶ με ἄλλον τρόπον, με τὸ λιοζρονέρι.

Τὸ κόψιμο γίνεται ἀπὸ ἐμπειρικοὺς τεχνικοὺς εἴτε με βελόνι ποὺ τρυπάει ἓνα νεῦρον κάτω ἀπὸ τὸ πάνω χεῦλος, εἴτε με τὸ χαράκωμα ἐνὸς νεύρου στὸν κρόταφο.

Ὅλοι σχεδὸν οἱ εἰδικοὶ τεχνίτες σήμερα συνηθίζουν τὸ βελόνι καὶ μόνον κάποιος ἀπὸ τὸ Ζωτικὸ ἀποτοίμαει τὸ χαράκωμα.

Σημειῶνω ὅτι ἡ θεραπεία τοῦ λιόζρου θεωρεῖται ὡς λειτούργημα, ὡς ὑποχρέωσις διὰ τὸν μύστην ποὺ κατέχει τὴν τέχνη τοῦ κοψίματος καὶ ὁ ἴδιος θεωρεῖ τὸν ἑαυτὸν του ὡς ἐκτελοῦντα διατεταγμένην ὑπηρεσίαν καὶ πιστεύει εἰς τὴν ἀποστολὴν του. Σπανίως καπηλεύεται τὸ κόψιμο.

Τὸ λιοζρονέρι εἶναι εἰδικὴ πηγὴ, ὅχι καὶ καλοῦ ὕδατος. Ὀνομαστώτερη θεωρεῖται (ἢ μᾶλλον πρὸ ἀποτελεσματικῇ), ἢ εὐρισκομένη εἰς τὴν αὐλὴν τῆς οἰκίας Μάρμαρα στὴν Παραμυθιά, κάτωθεν τῆς πηγῆς Καρκαμίσι. Παίρνουν λοιπὸν νερὸ ἀπὸ λιοζρονέρι καὶ τὸ βάzzουν σὲ ποτήρι, προσθέτουν ἓνα χρυσὸ σὲ σχῆμα φλωριοῦ χωρὶς γραμματα καὶ τὸ ἐκθέτουν στὸ φεγγάρι με διαδικασίαν ποὺ δὲν τὴν μαρτυροῦν, διότι μετὰ γάνει τὴν ἰσχὺν του ὁ μάγος. Ὅταν τὸ λιοζρονέρι ἐτοιμασθῇ ποτίζουν τὸν ἄρρωστο καὶ γερεῖ.

Καὶ πράγματι γέρενε πάντοτε κατὰ τὸν παλαιότερον καιρὸ, διότι με τὴν ὑποβολὴ ἀνοίγε ἡ ὄρεξις, ἐτρώγε καὶ κοκκίνιζε τὸ μάγουλό του.

137) Τὸ τσάχαλο τῆς ἀσφάκας.

Συνηθισμένο πρᾶγμα ἦταν νὰ πηγαίνει στὸ μάτι χνουδι ἀσφάκας καὶ σπονώτερα πλατάνον. Τὸ μάτι πονοῦσε καὶ δάκρυζε. Τὸ ξόρκιζε ἓνας πρωτόρη πρωτογεννημένος δηλαδή, ποὺ γεννήθηκε πρῶτος χωρὶς νὰ ἔχη προσηγηθῇ αὐτὸ ὅχι μόνον ἐν ζωῇ, ἀλλὰ οὔτε θανὼν ἀδελφός ἢ ἀδελφή, οὔτε κὰν ἀποβολὴ ἐμβρύου.

Ἔπρεπε δὲ νὰ μὴν εἶναι καὶ γρουσουζής, δηλαδή νὰ ζοῦν οἱ γονεῖς του καὶ νὰ μὴν τοὺς ἔχει φάει».

Ἐλλείπει πρωτάρη, τὸ ξόρκισμα τὸ ἔκαμε κα- κάθε παρατυχόν, ἀλλὰ θεωροῦσαν ἀμφίβολη τὴν ἐπιτυχία, ἐγίνετο δὲ κατὰ τὸν παρακάτω τρόπον. Ἀρχίζει ὁ ἔξορκιστής:

— Τί σοῦ πάει στὸ μάτι;

— Τσάχαλ' ἀπ' ἀσφάκα.

— Φτοῦ, φτοῦ, φτοῦ.

Αὐτὸ ἐπανελαμβάνετο τρεῖς φορές καὶ ἡ θεραπεία ἐπήρχετο.

Στὰ ἀλβανόφωνα χωριά εἶναι ἄλλο τὸ ξόρκισμα, ἦτοι:

Ἀρχίζει ὁ ἔξορκιστής, πλησιάζοντας πολὺ τὸ πονεμένο μάτι.

— Ἀμ - ἄμ κάθιν (γάβ - γάβ ἀγκάθι).

σόντε πάτσια (σήμερα σὲ εἶδα)

νέστρο μὸς σὲ πάτσια (αὔριο νὰ μὴ σὲ δῶ).

Καὶ τὸ ἐπανελάμβανε τρίς. Ὁ παθὼν δὲν ἔλεγε τίποτε.

Ὁ ὑποφαινόμενος κατὰ τὰ παιδικὰ του χρόνια ἦτο περιζήτητος ἔξορκιστής με ἀπόλυτον ἐπιτυχίαν.

138) Θεραπεία κριθαρίτσας.

Κριθαρίτσα εἶναι σπειράκι στὸ βλέφαρο ἢ καὶ μέσα στὸ μάτι, συνήθως ἀνέπεια μολύνσεως. Παλαιότερα ἦταν συνηθέστατο φαινόμενο. Τὴν κριθαρίτσα ἀνιχνεύει (ύλακτοῦσε - γαύγιζε) πάντα ἓνας πρωτάρης (καὶ ποτὲ ἄλλος ἀπὸ πρωτάρη) λέγοντας τρεῖς φορές:

Ἀμ - ἄμ κριθαρίτσα

σήμερα νὰ σὲ ἰδῶ

αὔριο νὰ μὴν σὲ δῶ (τρὶς).

Τὰ ἀλβανόφωνα χωριά ξορκίζουν καὶ τὴν κριθαρίτσα με τὸ ἄμ - ἄμ κάθιν, ὄντε πάτσια κλπ.

Στὴν Πραδαλίτσα, Βαλανιδιά, Καταμάχη καὶ στὰ ριζὰ τῆς Ντουσκάρας, τὸ Σαλονίκης μέχρι Κάτω Ζαλόγγου, τὴν σπάζουν με ἓν σπειρὶ κριθάρι, ποὺ τὸ τοῦν ἀμέσως ἐν συνεχείᾳ πίσω ἀπὸ τὸ ἀριστερό τους ὦμο.

139) Τὸ τρύπιο λιθάρι.

Ὅταν τὰ παιδιά ἀρρωσταίνουν ἀπὸ θέρμες (μετὰ τὸ 1945 ἡ ἐλονοσία εἶναι ἀπλῶς κακὴ ἀνάμνησις τῶν παλαιότερων), εἴτε γενικὰ εἶναι ἀρρωστιάρικα, τὰ ρνοῦν κάτω ἀπὸ ὠρισμένα τρύπια λιθάρια. Ἐκεῖ τὰ ξεντύνουν, ἀφήνουν στὸν πο τὰ παλιά τους ροῦχα καὶ φοροῦν ἄλλα ποὺ ἔχουν φέρει μαζί τους καὶ φεύγουν.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν ξορκίζονται οἱ ἀρρώστειες καὶ πηγαίνουν στὰ ὄρη καὶ ἀ θουνά.

Ἀπὸ τὰ λιθάρια αὐτά, πρὸ ὀνομαστὰ εἶναι ἓνα μεταξὺ Παραμυθιάς καὶ Κρυωτίου, παρὰ τὴν πηγὴν Γκογκοῦ, στὴν θέσιν Σταυρός, ὅπως πηγαίνει ὁ δρόμος γιὰ τὰ σουλιωτοχώρια, τοῦ Ἀγιαρσένι, παρὰ τὸ σπήλαιον ὅπου ἐμόνασεν ὁ ἅγιος, στὴν ράχη ψηλὰ ἀπὸ τὸ Καρυῶτι καὶ ἄλλα.

140) Ἐξόρκισμός ἱλαρᾶς.

Γιὰ νὰ ἐξορκίσωμε τὴν ἱλαρὰ (κοκκινίτσα) δὲν δίνομε φωτιά ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι καὶ πλένομε τὰ ροῦχα ἐπὶ 40 μέρες μόνο με κρύο νερό.

141) Καρκαλέτσι (κοκκύτης).

Τὸ γεμάτο φεγγάρι, δυναμώνει τὸν καρκαλέτσι. Ὅταν χάνεται τὸ φεγγάρι, χάνει καὶ ὁ καρκαλέτσι τὴν δύναμί του. Ὁ καρκαλέτσι βαστάει ἐγνιὰ ἡγάρια.

Ὁ ἔξορζισμὸς γίνεται ὅταν δώσωμε στὸν ἄρρωστο νὰ πιῇ ἐπὶ τρεῖς Σάββατα γάλα γομύρας, μέσα στὸ ὁποῖο ἔχομε ρίξει ξύσμα ἀπὸ ἐλαφοκέρατο.

142) Ἐξορζισμὸς παρωτίτιδος.

Ἡ παρωτίτιδα (μαγουλίηθρες ἢ μαγουλίαιδες) ἐξορζίζεται μὲ τὴν κατασκευὴν ἑνὸς σταυροῦ ἀπὸ μέλι καὶ καιρόναι στὸ ἄρρωστο μέρος.

143) Τὸ πρῶτο δόντι.

Ὅποιος προποδῇ τὸ πρῶτο δόντι ἑνὸς βρέφους, τὸ πατᾶ μὲ τὸ δάχτυλο λέγοντας «Νὰ γίνῃ σιδερένιος» καὶ ὑποχρεώνεται νὰ τοῦ φτειάσῃ ἕνα φουστάνι, φόρεμα ὑποζάμισο (ζωντὸ) ἢ γὰτι παρόμοιο.

Ἡ πρόληψις ἐπεκτείνεται στὰ πέριξ τῆς Παραμυθιάς. Πέραν τοῦ Παιουσίου εἶναι ἄγνωστη καθὼς καὶ στοὺς ἁλθανόφωνους.

144) Τὸ δόντι ποὺ πέφτει.

Ὅταν ἕνα παιδί ἀλλάξῃ τὰ δόντια του, μαζεύει τὸ πεσμένον δόντι καὶ τὸ πτάζει ψηλὰ στὰ νεραμίδια, λέγοντας: «Νὰ γουρουννοκόκκαλο καὶ δό μου σιδερένιος». Μὲ τὸ ξόρκι αὐτὸ τὸ καινούργιο δόντι θαίνει γερὸ.

145) Τὸ βουβὸ παιδί.

Ὅταν ἕνα παιδί, ἂν καὶ μεγάλωσεν γάπως, παραμένει βουβό, δὲν κρένει τὸ βάξουν στὴν ποδιά τυλιγμένο στὰ μαῦρα, χωρὶς νὰ ποῖμε τί ἔχομε ἐκεῖ μέσα. Μετὰ τὸ φέρνουν γύρω στὴν ἀγορὰ τῆς Παραμυθιάς, ἢ ἔστω καὶ γύρω τὸ χωριὸν καὶ γυρνώντας στὸ σπίτι τοῦ δίνουν νὰ πιῇ νερὸ μέσα σὲ ἕναν κύπρο (καινούριον) λέγοντας: «Ὅπως λαίλει ὁ κύπρος νὰ λαλήσῃς καὶ σύ».

146) Ἐξορζισμὸς παιδικῶν σπασμῶν ἀβάπτιστου.

Γιὰ νὰ ἐξορζίσωμε τοὺς παιδικοὺς σπασμοὺς σὲ ἀβάπτιστο, παίρομε (παίνομε) τὸ παιδί καὶ τὸ περνοῖμε κρυφὰ ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς ἐκκλησίας, χωρὶς νὰ μὴ δῇ κανεὶς. Ἐπειτα τὸ φέρνομε στὴν Ὁραία Πύλη καὶ τὸ δρασκελῶμε τρεῖς φορές.

Σημειωτέον ὅτι ὁ παπᾶς ἀπαγορεύει τὴν εἴσοδον ἀβάπτιστου στὴν ἐκκλησία, ἔχει δὲ μαζί του καὶ τὴν κοινὴν γνώμη. Ἴσως γιὰ τὸν λόγον αὐτὸ νὰ μπάς κρυφὰ τὸ βρέφος.

147) Ἐξορζισμὸς παιδικῶν σπασμῶν βαπτισμένου.

Φέρνομε τὸ παιδί μὲ τὴν κούνια στὴν ἐκκλησία καὶ βάζομε τὸν παπᾶν τὸ δρασκελίσῃ, ἀκουμπώντας μπροστά του τὴν κούνια καὶ κατὰ τὴν μικρὰν αἰδίαν τὴν μεγάλην Εἴσοδον. Μετὰ τὸν βάζομε νὰ τοῦ διαβάσῃ εὐχὴ.

ΤΕΛΟΣ Α' ΤΕΤΧΟΥΣ

Σημείωσις: Ὅταν δὲν ἀναφέρεται ἡ γεωγραφικὴ ἐπέκτασις τῆς προλήψης ἢ τοῦ δεισιδαίμονος ἐθίμου, σημαίνει ὅτι ἐπεκτείνεται σὲ ὅλη τὴν παραγραφομένην περιοχὴν.

ΠΥΡΟΥ ΜΟΥΣΕΛΙΜΗ

ΤΟ ΠΟΠΟΒΟ *

Τὰ δωδεκάημερα.

Τὰ δωδεκάημερα δὲν γάν' νὰ βγαίν' κα'έννας ὅξω τὴ νύχτα γιατί τὸν παίρ'ν ἡ ξωτ'κά.

Μιά βολὰ ἡ τσούπρα τοῦ Γιάνν' Γιώτ' Σοζωλῇ εἶχε χάσ' τὰ γελάδια τὰ δωδεκάημερα κι' ὅλ' τὴ νύχτα χάλευε νὰ τὰ βρεῖ.

Ἐκεῖ ποῦ χάλευε πάτ'σε τὸ μεσάλ' πότρω'αν ψωμί τὰ ξωτ'κά. Τὴν παίρ'ν δάλαπισσοκάπ'λα καὶ τὴν παίν'ν στὴν Κακὴ Ράχ', Ἐκεῖ τὴν κατάβασαν. Ἄνα-αν μεγάλ' στὰ καὶ χόρευαν.

Ἐκεῖ ποῦ χόρευαν λαλ'σ' ὁ πέτος.

— Λαλεῖ ξελαλεῖ, ἄσπρος εἶναι κι' ἄς λαλεῖ, εἶπαν τὰ ξωτ'κά, γιατί ἀπὸ ν' ἄσπρο πέτο δὲ σκιάζ'νται.

Λάλ'σε πάλῃ.

— Ἄς λαλεῖ, εἶπαν, κόκ'νος εἶναι κι' ἄς λαλεῖ. Οὔτε κι' ἀπὸ τὸ κόκ'νο ιάζ'νται.

Λάλ'σε καὶ τρίτος.

— Τώρα, εἶπαν τὰ ξωτ'κά τῇ τσούπρας, λάλ'σε μαῦρος πέτος κι' ἐμεῖς φώ'ομε. Αὐριο νά'ρθ'ς πάλ' ἐδῶ. Κι' ἔφ'γαν.

Τὸ πουρνὸ χαλεύοντας ἤθραν οἱ δικοὶ τ'ς στὴν Κακὴ Ράχ' τὴν τσούπρα.

Ἡ μάνα μ' τὰ δωδεκάημερα, ἐκεῖ πῶγνεθε τὴ νύχτα μὲ τὴ ρόκα ἤκ'ξε τ'ς ἀπὸ δῶ ποῦ φώναζαν καὶ βάρειαν νταούλια καὶ καρνέτα.

Τὰ ξωτ'κά σοῦ παίρ'ν καὶ τὴν κρίσ'. Φωνάζ'ν τὴ νύχτα — ὦρ' Ρίνα, ὦρ' Πανάγιω... κι' ἂν τύχ' κι' ἀπολο'ηθεῖ κα'έννας τοῦ κλειέτ' ὁ λαιμός.

Ἡ Πανάγιω τοῦ Κούρτ' ἡ σχωρεμέν' τ'ς ἤκ'σε ποῦ τῇ φώναζαν.

— Ὦρ' Πανάγιω! θὰ κάμεις φέτο Πασχαλιά; Χά, χά, χά καὶ τῇ χτύπ'σαν πόρτα.

Ἀπὸ τὸ φόβο τ'ς ἡ Πανάγιω ἀρώστ'σε, τῇ κόπκε τὸ αἷμα, κι' ὅπου πάει ἀνα τ'ς καὶ ρώτ'σε, τ'ς εἶπαν νὰ μὴ ξεδιάζ'ται γιατί τὴ βάρεσ' ἀπόξω, ἔντεσε.

Τὰ δωδεκάημερα δὲν γάν' νὰ πίν'ς νερὸ ποῦ κά'εται ξήσκεπο τὴ νύχτα ὅξω ἡ τῶχ'ν μαγαρισμένο τὰ παγανά. Κι' ἂν πιεῖς, πρῶτα νὰ τὸ σταυρώ'εις τορεῖς με τὸ χέρ' καὶ νὰ εἰπῇς:

«Πίν' ὁ Χριστός,
πίν' ἡ Παναῖγια
πίν'ν χίλια πρόβατα
πίνω κι' ἐγὼ κοντά».

Πε νὰ πιεῖς. Ἄν πιεῖς ἀσταύρωτο θὰ σὲ πιάν' κολιανίτσα.

Κι' ὄντας τυχαίν' ἡ βουτσέλα μὲ τὸ νερὸ ὅξω νὰ τὴν περᾶς πρῶτα ἀπάν' ἀπὸ τὰ ἡ νὰ ρίν'ς ἓνα κάρβουνο ἀναμμένο μέσα, νὰ παίρ'ν τὰ κακά, κι' ἄπε νὰ πίν'ς.

Τὰ δωδεκάημερα δὲν κἀν' νὰ πλέν'ς σκουτιὰ οὔτε ν' ἀλλάγεις γιὰτὶ ἀρρωσταίν'ς. Κάποιος Ζῶης ἄλλαξε τὰ δωδεκάημερα καὶ στὸ χρόνον πέθαν'.

Ἄη - Βαρβάρα, ἅγια Σάβα κι' ἄη - Νικόλας.

Ἄη - Βαρβάρα βαρβαρώνει

ἅγια Σάβα σαβανώνει

κι' ἄη - Νικόλας τὰ πλακώνει.

Ὅντας λαλεῖ τὸ δέξιο αὐτὶ καλὸ χαμπέρο' ἀκοῦς, κι' ὄντας τὸ ζερόδ' κακόν.
Ἡ βάβω μ' ποῦεταν μὲ τὰ σφαχτὰ στὰ βουνὰ ὄντας σκότωσαν τὸν ἀδερφό μ' τὸ Κώστα, τὴν ἴδια ὥρα τοῦ λάλ'σε τὸ ζέρο' αὐτὶ «βίγκ» μέσ' ἐκεῖ πῶτρωε ψωμί.

Τὸ ρουγκούλημα.

Τὰ παιδάκια δὲν κἀν' νὰ ρουγκουλιοῦνται στὸ χῶμα ἢ στὸν πλίκουρα γιὰ πεθαινίσκ' ἢ μάν' τους ἢ ὁ πατέρας.

Ὅταν λαλήσει κότα.

Ὅντας λαλήσ' κότα ἄνθρωπος τοῦ σπιτιοῦ θὰ πεθάν'.

Ὅταν ἀργουλισθεῖ σκυλί.

Ὅντας ἀργουλιστεῖ σκυλὶ καταστροφή τοῦ σπιτιοῦ μελετᾶται.

Ὅταν στρίξει ἡ γραντά.

Ὅντας στρίξ' ἡ γραντὰ στὸ σπὶτ' κάποιος δικὸς θὰ πεθάν'.

Ὅταν σειθεῖ κότα.

Ὅντας σειθεῖ κότα φίλος θ' ἄρθ'.

Ὅταν λαλεῖ μποῦφος, γιῶργος, γκιώνης.

Ὅντας λαλεῖ μποῦφος, γιῶργος, γκιών'ς στ' ἀπόσκιο θὰ βρέξ' κι' ἂν σ' προσήλιο θ' αἶναι καλὸς καιρὸς.

Τὰ χελιδόνια.

Ὅπου φκιάν'ν φωλιά τὰ χελιδόνια εἶναι χρήματα θαμμένα.

Ὅταν σειέτ' ἡ γῆς.

Ὅντας οἱ ἀνθρώπ' κἀν'ν μεγάλα κακὰ ὁ Θεὸς γυρίζ' ἄγριο βλέμμα κατὰ τὴ γῆς, κι' αὐτὴ τότε σειέται καὶ τρέμ' ἀπὸ τὸ φόβο τ'ς.

Ὅταν βρέχει.

Ὅντας βρέχ' κακὰ καὶ πέφτ' χαλάζ' ρίν'ν τὸ σιδερόφκιο στὸ νηβορὸ νὰ σταματήσ'.

Τὰ ὄρνια.

Τὰ ὄρνια στὸ σίδερο δὲ ζυγών'ν. Γι' αὐτὸ κι οἱ πιστικοὶ στὰ ψοφίμια θ' ἀμαχαίρια νὰ μὴ τὰ φᾶν.

Ἡ στάχτη.

Τὴ στάχτη τὸ βράδ' δὲν κἀν' νὰ τὴ ρίνομε στὸ μπουχαρὶ οὔτε νὰ τὴ ζοι' ὄξω. Εἶναι χρουσουζουλιά.

Τὸ ψωμοσκάφιδο.

Ὅντας ἀποζυμώεις δὲν κἀν' νὰ πλέν'ς τὸ ψωμοσκάφ'δο μὲ νερό. Νὰ σφουγγίεις μὲ τὸ χέρο'. Ἄν τὸ πλύν'ς πλένεται καὶ τ' ἄλέβο' ἀπὸ τὸ σακί.

Τὸ λάλημα τοῦ πέτου.

Ὅντας λαλήσ' ὁ πέτος ἀπὸ βραδὶς θ' ἀλλάξ' ὁ καιρὸς.

Ὅταν λαλήσ' ἡ κουκουβάγια.

Ὅντας λαλήσ' ἡ κουκουβάγια καρτέρ' βροχή.

Τὸ λάλημα τοῦ κόρακα.

Ὅντας περάσ' κόρακας ἀπάν' ἀπὸ τὸ χωριὸ καὶ κἀν' «κρά κρά» κι' ὅθ' θὰ πεθάν'.

Τὰ παιδάκια ὄντας δοῦν κόρακα φωνάζ'ν:

— Κόρακα, τὸ τσεφάλι σου νὰ φᾶς, κόρακα τὸ τσεφάλι σου νὰ φᾶς. Ἔτσ' τὸν τσακίζ'ν καὶ δὲν πεθαινίσκ' κα'ένας.

Ὅταν κυλιέται τὸ σκυλί.

Ὅντας κυλιέται τὸ σκυλί θὰ βρέξ'.

Τὰ μελίσσια.

Ὅντας βγαίν'ν πολλὰ μελίσσια ἀπὸ τὸ κρηνὶ θὰ πιάκ' βροχή.

Τ' ἄτυχα παιδιά.

Τ' ἀγόρια ποὺ γεννιοῦνται τὸ Νέβρη εἰν' ἄτυχα, κάτω καὶ τὰ κορίτσια τὸν Μάρτ' καὶ τὸν Αὐγουστο.

Ἡ μέρα τ' ἀη - Θωδώρου.

Ἡ μέρα (γιορτὴ) τ' ἀη - Θωδώρ' εἶναι σημαδιακή. Ἄν τὴ μέρ' αὐτὴ στὸ παζάρ' τὰ γεννήματα εἶναι φτινά, φτίνια θάειν' ὅλο τὸ χρόνο, κι' ἂν ἀκριβά, σκυλιά ποῦ θὰ φᾶν τὸν κόσμο ἀπὸ τὴν ἀκριβεία.

Ἡ μέρα τ' ἀη - Βασιλίου.

Τὸ πουρνὸ τ' ἀη - Βασιλείου ὅποιος μπαίν' στὸ σπít' θάχ' κλάρα πουρνάρ' ἢ κέδρου. Θὰ τὴ βάλ' στὴ σιὰ καὶ κάτω ἐκεῖν' θὰ πριτσαλάει, αὐτὸς θὰ λέει —τόσ' ἀρνιά τόσα κατσίκια (ὅσες τσίκες τόσ' ἀρνοκάτσικα).

Ἡ καρκακίδα.

Ὅντας λαλήσ' ἡ καρκακίδα (βάτραχος τῶν δένδρων) θὰ βρέξ'.

Ἡ καρδιά τοῦ σφαχτοῦ.

Ὅντας σκίζετ' ἡ καρδιά τοῦ σφαχτοῦ καὶ πετάζεται μαῦρο αἷμα, μαῦρος κι' ἀμαρτωλὸς εἶναι καὶ κείνος ποὺ τόσφαξε, ἂ δὲ καὶ βγαίν' κόκ'νο αἷμα καλὸς κι' ἀγαθός.

Ὁ πλάτης τῶν ζώων.

Στὸν πλάτ' τοῦ ζώου ἢ τὸ στιθάμ' τῇ κότας εἶναι γραμμένο ὅ,τι μέλλ' νὰ γέν' στὸ νοικοκύρ' σὲ τρίγια χρόνια κι' ὅ,τ' γίν'κε μπροστὰ πὸ τρίγια χρόνια.

Στ' Ἀχούρια τοῦ Φιλιατιοῦ ἦταν μιὰ βάβω, ἡ κοκαλοῦ ποῦθρυσκε στὸ στηθάμ' τῇ κότας ὅ,τ' εἶχε γέν' στὸ νοικοκύρ'. Τὸ στηθάμ' θάηταν ἀνάλατο.

Πάησαν δυὸ νὸ τὴ ρωτήσ'ν καὶ στὸ δρόμο ἤθραν μιὰ χηλὼνα κι' εἶπαν μοναχοί τ'ς.

— Δὲν παίρομε καὶ τὴ χηλὼνα νὰ τὴν πᾶμε πεσκέσ' τῇ βάβω;

Ἡ βάβω τῷρε στὸ στηθάμ' καὶ τ'ς εἶπε:

— Γιατὶ δὲ φέραταν καὶ τὴ χηλὼνα παιδιά;

Τὸ μάτι.

Μερικοὶ ἀνθρώπ' ἔχ'ν μάτ. Ζηλεύ'ν κακὴ τ'ς μέρα, κι' ὅ,τ' κοιτᾶν μοτιάεται. Τὸ μάτ' σκάζ' πέτρα.

Ἡ βάβω Τούσιω εἶχε μάτ' καὶ κάτω εἶδε τὸ φουροκάζανο τῇ Λέν'ς, πῶλενε στὸ λάζο, φράπ' γίν'κε κομμάτια.

Γιὰ νὰ σ'κωθεῖ τ' ἄρρωστο παιδί ἀπὸ μάτ' ρίν'ν τὰ κάρβουνα. Παίρ'ν ἄφρινο νερὸ ἀπὸ τὴ βρύσ' ἢ τὸ πηγᾶδ' καὶ ρίν'ν μέσα ἀναμμένα κάρβουνα. Σὲ κάθε κάρβουνο ἀνθάν'ν τ' ὄνομα κεινοῦ πῶχ' μάτ'. Τὰ κάρβ'να στέκουνται στὴν κορφή. Ἄμα τίχ' καὶ βρεθεῖ κείνος ποῦ μάτιασε τὸ παιδί, τὸ κάρβ'νὸ τ' παίν' στὸν πάτο. Λούζ'ν τὸ παιδί μὲ τὸ κάρβουνονέρ', τοῦ δίν'ν καὶ πίν' κι' ἴσια σκώνεται.

Εἶναι καὶ κάποιο χορτάρ' ποὺ φυτρών' στὸ βουνὸ τῇ Λεύκας στὸ Σούλ' ποῦ

τὸ ξέρον ἢ βάβω Μπολοσίνα ἀπὸ τὴν Κορύστιαν. Τὸ καὶν καὶ τὴ στάχτι πίν'ν μὲ νερό κα- γερεύ'ν πὸ τὸ μάτ'.

Ἄλλ' πάλε ρωπῶν τ' ἄρρωστο ποιὸς τῶιδε στὸ δρόμο καὶ κοντσοκεφαλῆθ' κε. Παίν'ν κοντά τ' καὶ παίρ'ν σιάλ' ἀπὸ τὸ στόμα τ' στὸ φιτζάν'. Πίν' τὸ παιδὶ τὸ σιάλ' μὲ νερό καὶ γερεύ'.

Καὶ χῶμα νὰ πάρ'ς κρυφὰ ἀπὸ τὴν πάτ'σια τ' ἀφορεσμέν' καὶ πιεῖ μὲ νερό ὁ ματιασμένος γένηται καλά.

Στὴν Παραμυθιά ἦταν ἡ Τάση Λίμπαινα. Ἐρ'νε μέσα σὲ ποτήρ' μὲ νερό λάδ'. Ἄν τὸ λάδ' στέκουνταν στὴν κορυφή καλὰ ἃ δὲ καὶ πάαινε στὸν πάτο, ὁ ἄρρωστος ἦταν ἀπὸ μάτ'. Λούζ'νταν μ' αὐτό, ἔπ'νε κιόλας καὶ σ'κων'νταν.

Ἡ ψυχὴ τοῦ πεθαμένου.

Ἡ ψυχὴ τοῦ πεθαμέν' γένηται φουρνταλίδα καὶ γυρίζ' στὰ περιβόλια καὶ τὰ λειβάδια.

Ὁ κοῦκος.

Ὁ κοῦκος σὲ τόπο πῶχ' γίν' ἀφορεσμός δὲν πατάει τρίγυια χρόνια. Κι' ἂν πάει, δὲ λαλεῖ.

Ὅταν λούζετ' ἡ γάτα.

Ὅντας λούζετ' ἡ γάτα θὰ βρέξ'.

Ὅταν δεῖς μαρμάγκα.

Ὅντας δεῖς μαρμάγκα σπὶτ' φίλος θάρθ'.

Οἱ Τοῦρκοι ὅταν πεθαίνουν.

Οἱ Τοῦρκ' ὄντας πεθαίν'ν γέν'νται γουρούνια. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν τὰ τρών.

Κυνηγοὶ σκότωσαν ἓνα γουρούν' κι' ἤσαν δαχτυλίδ' στὸ ποδάρι. Ἦταν ἀπὸ Τοῦρκο ποῦ τῶχε ὄντας ἔζηε καὶ τὸ γρών'σε ὁ ἀδερφός τ'.

Οἱ Τοῦρκ' βράζ'ν κουρκούτ' καὶ τὸ βάν'ν ἀπόξω ἀπὸ τὴ θύρα τὸ βράδ' γιὰ νάρθ' τὴ νύχτα ὁ πεθαμένος γουρούν' νὰ φάει.

Τὸ φίδι τοῦ σπιτιοῦ.

Κάθε σπὶτ' ἔχ' κι' ἀπὸ ἓνα φίδ' ποῦ τὸ φυλάει. Αὐτὸ τὸ φίδ' δὲν τρώει ἂν δὲν τὸ πειράξ'ς. Ἄν τὸ σκοτώ'εις χάνεται τὸ σπὶτ'. Κάποιος ποῦ δὲν ἤξερε σκότωσε τὸ φίδ' τοῦ σπιτιοῦ καὶ πέθανε ὕστερα.

Ὁ ποῖος στηεὶ δέντρο.

Ὁ ποῖος στηεὶ δέντρο ἢ μπολιάζ' κλαριὰ πεθαινίσκ' ὄντας τὸ δέντρο ἢ τί μπόλ' χοντρήν' ἴσια μὲ τὴ μέσ' του. Κάποιος στὸ χωριό μ' πέθαν' ὄντας γίν'κα' οἱ καρνὲς π' ἔστ'σε χοντρὲς ἴσια μὲ τὴ μέσ' του.

Ὅταν γεννηθεῖ μπαστί.

Ὅντας γενν'θεῖ μπαστί καὶ τὸ χουμπώσ'ν ὁ Θεὸς κὰν' κιαμέτ' ὅσο πο τὸ βγάζ'ν οἱ κατηβασιές.

Οἱ μαντραβίτσες.

Δὲν κὰν' νὰ μετράς ἢ νὰ δείχν'ς μὲ τὸ δάχτυλο τ' ἄστρια, γιὰτὶ φυτρών' μαντραβίτσες (δροτσιλάκια) στὰ χέρια.

Οἱ μοῖρες.

Κάθ' ἄνθρωπος ἔχ' καὶ τὴ μοίρα τ'. Τοῦ πλούσιου ἢ μοίρα εἶναι φτωγὴ καὶ τοῦ φτωχοῦ πλούσια. Ἐνας τζομπάνος ἔμπλαξ' τὴ μοίρα τ' στὸ δρόμο ξυπόλ' γυναίκα. Δὲν τὴ γρών'σε. Τὴ λυπήθ'κε. Ἐβγαλε τὰ τσαρούχια τ' καὶ τσῆ τὰδωκ'. Μέσως ἢ μοίρα ἔγιν' ἀνάφαντη.

Ἀπὸ τὴν ὥρ' ἐκείνη τὸ βιὸ τοῦ τζομπάν' κίν'σε τὸν κατήφορο.

Ἡλιος καὶ βροχή.

Ἡλιος καὶ βροχή τοῦ Θεοῦ εἰκὴ,
ἥλιος κι' ἀντάρα τοῦ Θεοῦ κατάρρα.

Τὸ δανεικὸ τῆς πρωτομηνιάς.

Τὴν πρωτομηνιά δὲν κάν' νὰ δίν'ς ἀλεύρ' δαν'κὸ κι δ,τ' ἄλλο γιατί ὅλον
ν μῆνα θὰ δίν'ς.

Τὸ ζαχάρωμα.

Ὅντας μικρὸ παιδὶ πρωτοπάει σὲ συγγεν'κὸ σπὶτ' ἢ νοικοκ'ρὰ τοῦ ζα-
ρῶν' τὸ κεφάλ'. Ἄν δὲν τῇ λάχ' ζάχαρη τοῦ ρίν' ἀλεύρ'.

Τὰ μαρτίτσια.

Τὸ θράδ' τῇ πρωτομαρτιάς οἱ μάν'ς βάν'ν στὰ χέρια τῶν παιδιῶν λιάρια
οινιά, τὰ μαρτίτσια, γιὰ νὰ μὴ τὰ πιάκ' ὁ μάρτ'ς καὶ μαυρίσ'ν.

Ὅταν γένοντ' ἀράδα τσοῦπρες.

Ὅντας γέν'νται ἀράδα τσοῦπρες, γιὰ νὰ σταματήσ'ν, ἢ μαμὴ παίρ' τὴ
κσιώρω καὶ τὴν παίν' σὲ σταυροδρομί. Κρίβεται καὶ καρτερεῖ ποιὸς θὰ περάσ'.

Ὅποιος πρωτοπεράσ' τὸν σταματάει καὶ τοῦ λέει:

— Στάσ' νουνὲ νὰ σταματήσ'ν τὰ παιδιὰ τῇ μάν'ς. Ἐκεῖν'ς γιὰ τ' ἀ-
ρ' γεν'ται κουμπάρ'ς καὶ βαφτίζ'.

Ὅνομα στίς τέτιες τσοῦπρες δίνεται «Σταμάτω» γιὰ νὰ σταματήσ'ν, νὰ
γέν'ν ἄλλες.

Γιὰ νὰ μὴ μᾶς τσιμποῦν τὰ κουνούπια.

Τοὶ πρῶτες τρεῖς μέρ'ς τῇ μεγάλ'ς σαρακοστῆς, τοῦ καθαροβδόμαδ' δὲν
γὰ νιομέστε γιατί θὰ μᾶς τσιμπᾶν τὰ κουνούπια.

Τσίκι τσίκι πέρδικα.

Τὴν καθαρὴ δευτέρα τηριέται αὐστηρὴ νηστεία ἀπόλη τὴν οἰκογένεια, ἀ-
καὶ στὰ μικρὰ παιδιὰ οἱ μανάδες δὲν τοὺς δίνουν νὰ φᾶν. Γιὰ νὰ τὰ ξεγε-
ουν, νὰ μὴ γηρεύουν νὰ φᾶν, τὰ στέλνουν στὸ βουνὸ νὰ πιάσουν πέρδικες χτυ-
πας τὸ γόνα μ' ἓνα λιθάρι. Τὰ παιδάκια χτυπῶντας τὸ γόνα προσκαλοῦν τίς
δικες μὲ τὸ τραγουδάκι:

«Τσίκι τσίκι πέρδικα
ἐγὼ βαρῶ τὸ γόνα μου
καὶ σὺ νὰ πιεῖς τὸ αἷμα μου».

ΠΑΡΑΔΕΙΜΜΑΤΑ ΑΙΝΙΓΜΑΤΩΝ

Ἄγκαθος μαράγκαθος, ἀραγκαθένιο τὸ μαντρί καὶ κόκκινα τὰ γίδια. — Τὸ
ο.

Ἀνάμεσα ἀπὸ δυὸ βουνὰ ἀέρας μπουμπουνίζει. — Ἡ πορδὴ.

Γιατὶ κυρὸ κι' σ' ἀγόρασα
κι' ἔδωκα τὸν παρά μου;
νὰ σὲ γυρνῶ τ' ἀνάσκηλα
νὰ κάνω τὴ δουλιά μου.

Ἡ σκαρίδα ποὺ ζυμώνομε τὸ ψωμί, ἢ πλένομε.

Πέρασα ἀπ' τὰ πράδαλλα
ἄρχισαν τὰ ντράβαλα
ἔπεκα καὶ τ' ὄγαλα

ἔπαιψαν τὰ ντράβαλα
 πάλι μέσα τὰβαλα.

Τὸ κεφάλι στὸν κῶλο, ὁ κῶλος στὴν πλάκα, δέκα τραβᾶνε καὶ δυὸ κατο-
 ρᾶνε. — Ὁ τσομπάνος ποῦ, καθισμένος στὸ στρουγγολίθι μὲ τὸ κεφάλι ἀκονι-
 σμένο στὰ πσινα τῆς προβατίνας ἀρμέγει, πιέζοντας μὲ τὰ δάχτυλα τῶν χειρῶν
 τὰ μαστάρια καὶ θγαίνει τὸ γάλα.

Πορτοκάλια καὶ λεημόνια
 γύλια μύλια ναπομόνια
 καὶ στή μέση δυὸ μεγάλα
 ποῦ νικᾶνε ὅλα τ' ὅλα.

Τ' ἀστέρια, ὁ ἥλιος καὶ τὸ φεγγάρι.

Ο ΚΟΚΟΡΑΣ

Ὁ κ ό κ ο ρ α ς. (Παίζεται ἀπὸ δυὸ παιδιὰ ὡς ἐρωταπόκριση. Δηλ.
 ἓνα ἀποκρίνεται καὶ τὸ ἄλλο ἐρωτάει).

- Κιζιρίζου!
- Τί ἔχεις κόκορα;
- Μὲ σκότωσαν οἱ γυναῖκες.
- Ποῦ εἰν' οἱ γυναῖκες;
- Πῆγαν γιὰ ξύλα.
- Ποῦ εἶναι τὰ ξύλα;
- Τάκαψ' ἡ φωτιά.
- Ποῦ εἰν' ἡ φωτιά;
- Τὴν ἔσθης' ἡ βροχή.
- Ποῦ εἰν' ἡ βροχή;
- Τὴν ἔπιε τὸ βόϊ.
- Ποῦ εἰν' τὸ βόϊ;
- Πῆγε νὰ σπείρει ρίζι.
- Ποῦ εἰν' τὸ ρίζι;
- Τόφαε τὸ πουλί.
- Ποῦ εἰν' τὸ πουλί;
- Μέσ' στὰ βατιά.
- Ποῦ εἰν' τὰ βατιά;
- Τ' ἄφαε ἡ γίδα.
- Ποῦ εἰν' ἡ γίδα;
- Τὴν ἔφαε ὁ λύκος.
- Ποῦ εἰν' ὁ λύκος;
- Πιάσθηκε στὸ πάτωμα καὶ τσερλίσθηκε.

ΝΙΚΟΥ ΧΡ, ΤΣΑΚΑ

ΠΑΡΓΑ · ΣΤΕΡΙΑ*

(ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ)

Α' Βραβεῖον τῆς ἐν Ἀθήναις Γλωσσικῆς Ἑταιρείας

Υ

ὑπέκειο (τό), συνήθ. σὲ πληθ.
ὑπέκεια (τά) = παράλογες καὶ ἀδι-
αιολόγητες ἀπαιτήσεις· προβλ. «ἀφοῦ
ἴδκανα ὅλα τὰ ὑπέκεια, βρῖσε με κι' ὅ-
ξε».

ὑσχίνα (ή) = λειχήνα τῶν δέν-
τρων ποὺ οἱ τσομπάνηδες, μετὰ ἀπὸ
φάσιμο πολύωρο σὲ ἄλυσίδα, χρησι-
μοποιοῦν γιὰ ξίνασμα.

Φ

φάβα (ή) καὶ φαβέτο (τό) = Ἴτ.
fava - veta φαγητὸ φτιαγμένο ἀπὸ
εφλουδισμένα κουκιά καὶ βρασμένα πο-
τὴ ὥστε νὰ γίνουν μιὰ μάζα.

φα(γ)ουλάτο (τό) = ἐκλεκτὸ
φαγητὸ ἢ γλύκισμα. προβλ. «ἔχεις κανέ-
μ φαουλᾶτο γιὰ νᾶρθω ἀπ' αὐτοῦθε;».

φά(γ)ουσα (ή) = ἀρρώστεια
ὃν κατατρῶγει τὰ χεῖλη· προφανῶς ἢ
ἰφίλις. προβλ. «νὰ σὲ φάη ἢ φόουσα».

φά(γ)ωμα (τό) = διάθροσι ἐ-
μφικῶς τμήματος ἀπὸ χείμαρρο, ἄλ-
λως νεροράγωμα (τό).

φαερόπι (τό) = Ἀγγλ. λ. κατα-
ῤῃ, διωγμός· προβλ. «τοῦδῶκα τὸ φα-
ρόπι», «τὸ πῆρε κι' αὐτὸς τὸ φαερόπι
καὶ πῖε στὸν κόρακα».

φαιντέξ (ό) = τουρκ. λ. ὠφέ-
α, κέρδος.

φαίνω (ο) = ὑφαίνω. φαντὸς (ό).

φακιόλι (τό) = λεπτοῦφασμένο
ἱντῆλι τοῦ κεφαλιοῦ.

φαλιμέντο (τό) = Ἴτ. λ. fal-

limento χρεωκοπία. προβλ. «τοῦ τῶδῶκα
τὸ φαλιμέντο ἢ γυναῖκα μὲ τὶς ἀσωτεῖ-
ες της», «ἐβάρεσε φαλιμέντο (ἐκήρυξε
...)». Ἀλλ. λ. φαλίρω (ο), φαλίρημα
(τό), φαλιρημένος (ό).

φάλτσα (ή) = τμήμα τοῦ σφα-
χτοῦ μετὰ τὴ νεφραμιά. Διακρίνεται σὲ
δεξιά ἢ «δέξια φάλτσα» καὶ «ξερδιά
φάλτσα» ἢ «σκίντα (ή)».

φαλτσογωνία (ή) = σταθερὴ
γωνία τοῦ ξυλουργοῦ (τὸ ἓνα σκέλος
ἀπὸ ἀλουμίνιο ἢ χαλκὸ γιὰ χεροῦλι καὶ
τὸ ἄλλο ἀπὸ λεπτὴ λάμα γιὰ νὰ προσ-
αρμόζεται εὐκόλα), ἀνοίγματος 45°.

φαλτσαδούρα (ή) = Ἴτ. λ.
παραφωνία. Ἀλλ. λ. φάλτσος, φάλτσά-
ρω, φάλτσο, φάλτσάρισμα (falso—Isa-
re).

φάλτσο (τό) = Ἴτ. λ. συμπλή-
ρωμα λεπτὸ πετοῖ ἢ χαρτόνι κάτω ἀπὸ
τὴ σόλα τοῦ παπουτσιοῦ./παραφωνία.

φαμελιά (ή) = ἡ σύζυγος. προβλ.
«τί κάνει ἡ φαμελιά σου».

φামীλια (ή) = ἡ οἰκογένεια. Ἴτ.
famiglia.

φάμπρικα (ή) = Ἴτ. λ. fabbri-
ca ἐργοστάσιο, βιοτεχνία./ραδιουργία,
μηχανορραφία. προβλ. «μᾶς στήσανε
φάμπρικα».

φάμπρος (ό) = Ἴτ. λ. fabbro,
σιδηρᾶς, σιδηροουργός.

φάμφα (ή) = φαγητὸ τζάμπα,
ἀμάξα. προβλ. «μπῆκε σῶγαμπρος γιὰτὶ
βοῆκε γερὴ φάμφα».

φανάρι (τό) = κιβώτιο μὲ τοίγ-
γινο σκελετό. γλεισμένα μὲ τσίπα γιὰ

νά συντηροῦνται τὰ φαγητά.

*φανεστρα καὶ φενέστρα (ή) = Ἰτ. λ. *finestra* παράθυρο. *Ἀλλ. λ. φενεστρόνι, φενεστράκι, φανεστράκι, φενεστρίνο (τὸ) κλπ. κλπ.

φάπ — φάπ = ἐπιρρ. μὲ σημασία ἀλλεπαλλήλων καὶ γρήγορων ἐνεργειῶν. προβλ. «τοῦ μπῆκε φάπ-φάπ-φάπ στίς γλήγορες». Τὸ ἴδιο καὶ φάτ-φάτ, τάκα-τάκα, πάτα-πάτα, κάπ-κάπ, τὰπ-τὰπ, γκάπ-γκάπ κλπ. κλπ.

φαρασάνι (τὸ) = τσίγκινο φινιάρι μὲ τὸ ὁποῖο μαζεύονται τὰ σκουπίδια. Τὸ ἴδιο καὶ φαράσι (τό).

φαρίνα (ή) = Ἰτ. λ. *farina* σταρίσιο ἀλεῦρι καὶ εἰδικώτερα τὸ ψιλαλεσμένο, τὸ κατάλληλο γιὰ φύλλα καὶ γλυκίσματα.

φαρμακοῦλι (τὸ) = βοτάνι κατάλληλο γιὰ τὴ θεραπεία πολλῶν ἀσθενειῶν καὶ εἰδικώτερα τῆς ἐλονοσίας.

φαρφαλιάρης (ὁ) = Ἰτ. λ. *farfalone* κοντοὺς καὶ φαντασμένους.

φαρφαρᾶς (ὁ) = περήφανος ἐγωϊστής. προβλ. «κουρουμπέτσι φαρφαρά, φάε ἀγγούρια καὶ σκατά».

φασίνα (ή) = Ἰτ. λ. *fascina* κομμάτι καννάβινο ἢ ἄλλο ὕφασμα χρησιμοποιούμενο γιὰ σφουγγάρισμα κλπ. ἄλλ. πατσα(β)ούρα (ή).

φασκιά (ή) καὶ φάσκια (ή) = Ἰτ. λ. *fascia* πλατεῖα πάνινη λουρίδα μὲ τὴν ὁποία περιτυλίγουν τὰ βρέφη. Ρ. φασκιώνω, φασκιωμένος, ξεφασκιωτος (ὁ).

φάσσα καὶ φάσσα (ή) = εἶδος ἄγριων περιστεριῶν.

φαστάρω καὶ φαστέρνω (ρ) = καταφέρω, χτυπῶ. προβλ. «τοῦ φαστάρω μιὰ στὰ μοῦτρα», «δὲν χάνω κι' ἐγὼ καιὸ καὶ τοῦ φασταίρνω μιὰ γεροκωλιά». *Ἀλλ. φαστάρισμα (τό).

*φατιχὰς (ὁ) = τουρκ. λ. εὐχή, ἐπιμνημόσυνη δέηση.

φατούρα (ή) = Ἰτ. λ. *fattura* ἐργασία, τιμολόγιο.

φαφούτης (ὁ) = χωρὶς δόντια.

φέγγος (τὸ) = τὸ φῶς, τῶν ἀ-

στεριῶν, ἀστροφεγγιά. προβλ.

σιτὸ φέγγος τῇ χτενίζει
στ' ἄστρι καὶ στὸν Αὐγερινὸ
τῆς πλένει τὰ μαλλιά της».

φέ(γ)ω(ρ) = φεύγω. φέω, -εις, -ει, -ουμε, -είτε, φέουνε. παρ. ε. ἔφε(γ)α μέλλ. θὰ (φύ(γ)ω, ἄδρ. ἔφυ(γ)α.

φειδοκρόμμυδο (τὸ) = ἄγριο εἶδος σκόροδου ἢ πράσσου.

φελέ(γ)κι (τὸ) = κομμάτι ξύλου. Φράσι «μοῦ γίνηκε φελέ(γ)κι» = κόλλησε κοντά μου, μοῦ ἔγινε ἐνοχλητικός.

φελί (τὸ) = ἓνα κομμάτι πῆτας μπατσαριᾶς, μπομπότας κλπ. Ἰτ. λ. *affela*.

φέλπα (ή) = Ἰτ. λ. *felpa* βελῶδο.

*φενέστρα (ή) βλ. φανέστρα.

φενεστρόνι (τὸ) = βλ. φανστρα.

*φερμένος (ὁ) = ἐπίθετο μὲ ὁποῖο οἱ παργινοὶ ἀποκαλοῦσαν περφορητικὰ τοὺς ἐπὶ ἡλυδες. Δὲν εἶχαν καίωμα νὰ συζητᾶνε γιὰ τοπικὰ ζῆματα κοινοῦ ἐνδιαφέροντος (δὲν το «ἔπεφτε λόγος»), ἦταν σὲ μειονεκτικὴ θέσι πάντοτε καὶ κατελάμβαναν τὸ ἀσπερὸ μέρος στίς ἐκκλησίες.

φέρμος (ὁ) (ἐπίθ.) = Ἰτ. *fermo* σταθερός, σίγουρος, πὺν μπορ νὰ βασίξῃσαι σ' αὐτὸν προβλ. «γιὰ Γιάννη δὲ λέω τίποτα ἀλλὰ ὁ Κώσ εἶναι φέρμος ἄνθρωπος». Ρ. φερμά = ἀκίνητῳ, σταθεροποιῶ.

φέστα (ή) = Ἰτ. λ. *festa* γιορτασηγύρι. Ρ. φεστετζάρω.

*φεστόνι (τὸ) = (Ἀπὸ τὴν *festone*) ροῖχο τῆς παλαιᾶς παργι: στολῆς.

*φετφὰς (ὁ) = τουρκ. λ. ἀπόσι τούοκου ἱεροδικαστῇ / ψεύτικα γτιά, πλαστογραφίες.

φιάν-κο (τὸ) = Ἰτ. λ. *fianco* παράπλευρος πρὸς τὴν ραχιαία ροῖ τοῦ σκακκακιῶ.

φιάσκο (τὸ) = Ἰτ. λ. *fiasco* στρογγυλὴ γιάλινη μπανκάλια περ:

βλημένη με ειδικό χόρτο για να στηρί-
ζεται και προστατεύεται / πειναγώδης
ἀποτυχία.

φιλέτα (ή) = χτένισμα με ἀνα-
δίπλωσι τῶν μαλλιῶν πάνω ἀπὸ τὸ μέ-
τωπο. πρβλ. «μοίμεινες νὰ φτιάνης τὴ
φιλέτα, σοῦ μύρισε ἄνοιξι (αἰσθάνεσαι
δυσχασμό)».

φιλήνω (ρ) = φιλῶ. παρ. εἰς. ἐφί-
ληνα. μέλλ. ἀόρ. ὁμαλοί.

φιλίζι (τό) = ὅ,τι σερμεντζέλα
καὶ χρυσόξυλο (βλ. λ.).

φιλ(τ)ιστόκα (ή) = ἀποβο-
λή ἀπὸ κάπου, ἐκδίωξι. «Παίρνω» ἢ
«μὸν δίνουνε» τὴ φιλιστόκα.

φίντα (ή) = τὸ περίσσευσμα τοῦ
πεντονιοῦ πὺν γυρίζουν οἱ γυναῖκες κα-
τὰ τὸ στρώσιμο τῶν κρεβατιῶν πάνω
ἐπὶ τις κουβέρτες. Συνήθως στολίζε-
ται με διάφορα κεντήδια / τὸ ἔφασμα
τὸ ὁποῖο κουμπώνονται τὰ μπροστινὰ
κουμπιά τοῦ παντελονιοῦ. / κομμάτι, ὑ-
πόλοιπο ἀπὸ ἔφασμα ἢ ἀντικείμενο οὐ-
ρήποτε. Ἰτ. λ. finta.

φιόρο (τό) = Ἰτ. λ. fiore lou-
budi / μικρὸ μπουκετάκι ἀπὸ λουλού-
α πὺν φτιάχνεται ἀπὸ τὴν κλησάρινα
ἢ τὸ νεωκόρο καὶ προσφέρεται κατὰ
ς γιορτὲς σὲ ὅσους γιορτάζουν. Τὸ
μόρο πληρώνεται στὸ νεωκόρο ἀνάλο-
α με τὴ διάθεσι καθενὸς καὶ τοποθε-
ῖται στὸ εἰκονοστάσι τοῦ σπιτιοῦ ἀν-
καθιστώντας τὸ παλαιὸ τῆς προηγou-
νης χρονιάς.

φιρί (ἐπίρ.), ἐπαναλαμβανόμενο
ρι - φιρί = με ἐπιμονή, προσπαθών-
ς νὰ ἐπιτύχω κάτι, πρβλ. «πάει φιρί
ἢ νὰ τοῦ πάρῃ τὸ σπίτι», ἀφοῦ πῆ-
νε φιρί - φιρί δὲν τοῦφταιξε κανέ-
ν.

φίσκα (ἐπίρρ.) = πολὺ γεμάτο.
βλ. «γιόμισε τὸ καντοῦνι κόσμο φί-
α, «γιόμισέ μου τὸ ποτήρι φίσκα».
φισκάρω, φισκαρισμένος καὶ φισκά-
| (δ), φισκάρισμα (τό).

φιφίτα (ή) = πνευστὴ φουσαρμό-
α. ἄλλ. σονέτο (τό).

φκνάρι (τό) = πτύο. Ρ. φκνα-

ρίζω. σκατόφκναρο (τό) = παληάν-
θρωπος. φκνάρισμα (τό), φκναρισμέ-
νος (δ).

φλαούνα (ή) βλ. λαγάνα.

φλέμονας (δ) = φλέγων.

φλέντζα (ή) = φλούδα, κομμά-
τι αὐτοτελὲς τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν ἐσπε-
ριδοειδῶν πρβλ. «βγάλε τὴ φλέντζα
τῇ πορτοκαλλιᾷς γύρω - γύρω νὰ τὴν
ξεράνης», «νόμου καὶ μένανε μιὰ φλέν-
τζα ἀπ' τὸ μανταρίνι».

φλοῖτσο (τό) = ξερό καὶ συνε-
στραμμένο ἐληόφυλλο. Λόγω τῆς με-
γάλης ποσότητος λαδιοῦ πὺν περιέχει
καίγεται με δυνατὴ φλόγα. Ἀποτελεῖ
τὴν κυρία ὕλη γιὰ τὸ ἀναμμα τῶν λαμ-
πατήνων τὸ θράδυ τῆς παραμοιῆς τοῦ
Ἀϊ - Γιαννιοῦ τοῦ Ριγανᾶ.

φλοκωτή (ή) = ἡ μεγάλη μάλ-
λινη κουβέρτα ἀπὸ τὴ μιὰ ὕψι τῆς ὁ-
ποίας εἶναι ραμμένα μικρὰ κομμάτια
μάλλινων σπάγγων, τὰ φλόκια (ἀπὸ τὰ
ὅποια καὶ τὸ ὄνομα). Ἀλλ. φλοκιστή
(ή) (βελέντζα).

φλόμος (δ) = δηλητηριῶδες φυ-
τὸ με κίτρινο λουλοῦδι πὺν χρησιμοποι-
οῦν γιὰ νὰ σκοτώνουν ψάρια στὰ πο-
τάμια.

φλομώνω (ρ) μετβ. καὶ ἀμετβ.)
= ζαλίζω, ναρκώνω, δημιουργῶ ἀτμό-
σφαιρα ἀποπνικτικῆ. Πρβλ. «σβύς' τὴ
φωτιά καὶ μᾶς φλόμωσες», «φλομώσα-
με στὸν καπνὸ».

φό(γ)κος (δ) = Ἰτ. λ. fuoco,
φωτιά, σὲ περίπτωσι πὺν θέλει κανέννας
νὰ χρωματίσῃ ἔντονα μιὰ περιγραφή
ἢ νὰ χαρακτηρίσῃ μιὰ μεγάλη πυρ-
καϊά. Πρβλ. «τοῦβαλε φόγκο πὺν μπου-
μπούνισε ὁ τόπος», «πῆρε φόκο ὅλη ἡ
«Βάλτσα» καὶ ποιὸς ξαίρει ποῦ θὰ φτά-
κῃ».

φόλα (ή) μπάλωμα ρούχου καὶ κυ-
ρίως παντελονιοῦ στὸ πίσω μέρος.
Πρβλ. «κι' ὁ κῶλος του γιομαῖτος φό-
λες» (εἰρων.) / μπάλωμα παπουτσιοῦ.
Πρβλ. «ρίξ' τους δυὸ φόλες νὰ βγάλω
τὸ χειμῶνα» / δηλητηριασμένο κομμά-
τι σπλάχνου γιὰ τὴ δηλητηρίασι σκυλι-
ῶν ἢ ἀγριμιῶν.

φόντες (χρον. ἐπίρρ.) (ἀφ' ὁ-

του) = όταν, τη στιγμή που... , μόλις... προβλ. «φρόντες είδηξα τὸ Λευτέρη χωρὶς μουστάκι εἶπα: θὰ χαλάση ἢ πλάσι».

φ ό ρ α (ή) = ἡ λ. φορὰ ἀνατονισμένη, μετὰ τὴν ἴδια σημασία / φόρα (στά) = ἐπίρρ. δημοσίως, εἰς ἐπήκοον. Προβλ. «τοῦθ' ἔγαλε ὅλα τὰ μπουντζία στὰ φόρα». Ἀπὸ τὴν Ἴτ. fuori.

φ ο ρ α ῖ ν ο μ α ι (ρ) = ντύνομαι.

φ ο ρ ά ρ ω (ρ) = Ἴτ. λ. fuori ἀναζοινῶ, θγάζω στὰ φόρα (βλ. λ.). Προβλ. «τότες φοράρησέ το καὶ ὅποια-νου κοιτάει ἄς σοῦ κρίνῃ», «τὴνε φοράρησε τὴν παντρεῖά τοῦ κοπέλλας του».

φ ο ρ τ έ τ σ α (ή) = Ἴτ. λ. fortaleza τὸ γέμισμα τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς καμάρας τοῦ παπουτσιοῦ μετὰ χαρτόνια ἢ πετσίδια γιὰ νὰ ἰσχυροποιηθῇ. = φρούριο. ὀχυρὴ τοποθεσία.

φ ό ρ τ ι (τὸ) = Ἴτ. λ. forte τὸ μέρος τοῦ παπουτσιοῦ ποὺ περιβάλλει τὴ φτέρνα, ἐνισχυμένο ἐσωτερικὰ μετὰ σκληρὸ πετσί ἢ τσίγγο κλπ.

φ ό ρ τ σ α (ή) (καὶ ἐπίρρ.) = Ἴτ. λ. forza μεγάλη δύναμι, δραστηριότης. Προβλ. «πῆρε μιὰ φόρτσα καὶ τὸν ἔβγαλε τὸν ἀνήφορο μονορουφί», «ἔλα α α φόρτσα ὅλοι μαζί», «στὰ φόρτσα νὰ νεταίρνουμε». Ἀλλ. λ. φορτσάρω (ρ), φορτσάτος καὶ φορτσάδος (δ), φορτσάρισμα (τὸ) κ.λ.π.

φ ό σ σ α (ή) = Ἴτ. λ. fossa μεγάλη υπόγεια δεξαμενὴ τῶν λιουτρουθῶν ποὺ ὑποδέχεται τὶς μουργες, ὅ,τι καὶ μπάμπω (βλ. λ.).

φ ο υ λ τ ά κ α (ή) καὶ φούλτακας (δ) = φλύκταινα. Προβλ. «μοῦπεσε ζεματιστὸ νερὸ καὶ μοῦ σήκωσε φουλτάκες». Ρ. φουλτακιάζω, φουλτάκιασμα (τό), φουλτακισμένος, φουλτακιάριζος (δ).

φ ο υ μ ά δ α (ή) = Ἴτ. λ. fumata ἀναφοκοκκίνισμα τοῦ προσώπου ἀπὸ ζέστη, θυμὸ κ.λ.π. Συναφῆς λ. κάπνισμα (τό).

φ ο ὦ μ ο (τὸ) = Ἴτ. λ. fumo καπνὸς / μαύρη μπογιά. Προβλ. «τὰ βρεγμένα τὰ ἔκανα μετὰ φῶμο».

φ ο υ ν τ ά κ ι (τὸ) = Ἴτ. λ. fon-

dace τὸ κατακάθι καὶ ἰδίως τὸ κατακάθι τοῦ καφέ.

φ ο υ ν τ α ν έ λ α (ή) = Ἴτ. λ. fontana παλαιὸ γιαιοσόφι γιὰ τὸ ὅποιο ἐπίστευαν ὅτι καθάριζε τὸ αἷμα. Συνίστατο σὲ δυνατό δέσιμο πάνω στὸ χρέας, στὸ ἐξωτερικὸ μέρος τῆς γάμπας ἐνὸς ρεθυθίου. Μετὰ ἀπὸ λίγες μέρες τρυποῦσε τὸ χρέας ἀνοίγοντας πληγὴ ἀπὸ τὴν ὁποία ἔτρεχε ὑγρὸ καὶ πῦρ. Ἀλλάζαν τὸ ρεθυθὶ καὶ ἡ ῥοή χροατοῦ σὲ ἀρκετὸν καιρὸ. Ἐθεωρεῖτο ἀποτελεσματικὸ γιὰ ρευματικά καὶ ἄλλες ἀρρώστειες τῶν ποδιῶν. Τὸ ἐφήρμοζα κάθε ἀνοιξί, ποὺ ἦταν ἡ πιὸ κατὰ ληλὴ ἐποχὴ γιὰτὶ τότε «ἀλλάζει» (ἀνεώνεται ὁ ὁργανισμὸς) ἐπειδὴ ἐπίστ' ἀλλάζουν καὶ ζουμὰ τὰ δόντια».

φ ο ὦ ν τ ι (τὸ) = Ἴτ. λ. fondo καπάκι τοῦ ξύλινου βαρελιοῦ (καὶ πάτος του). Ἀλλ. λ. φουντί(ά)ζω (ρ) φούντισμα (τὸ) / ὅ,τι καὶ ψίδι (βλ. λ).

φ ο υ ρ ζ ω τ ή ρ α (ή) καὶ φουρζήρας (δ) = μαζρὸν καὶ ἴσιο ξύλο διχάλα στὴν ἄκρη δεμένο πάντοτε ἓνα σκονὶ στὸ σαμάρι, μετὰ τὸ ὅπ' ὁ ἀγωγιάτης ὑποβαστάζει τὰ φορτὰ στὸ φόρτωμα καὶ ξεφόρτωμα, ἰδίως εἶναι χωρὶς βοηθό. Ἴτ. forca.

φ ο υ ρ λ α ῖ δ α (ή) = ἐπιδόλη γυναῖκα, ἐτοιμὴ γιὰ κάθε ἀπερισκεψία.

φ ο υ ρ ν έ λ λ ο (τὸ) = σιδερέσιον σκάρα ποὺ δέχεται τὴ φωτιά στὸ γειριὸ / διάτρημα γιὰ ἐκβραχισμό. Ἴτ. fornello.

φ ο υ ρ ο ύ ζ ι (τὸ) = ξύλινο ἢ τινένιο ἢ σιδερένιο ὑποστήριγμα ἐπὶ στη, μπαλκονιοῦ κ.λ.π.

φ ο ὦ σ κ α (ή) = ἡ οὐροδόχη σφαγίων, ποὺ παλαιότερα χρησιμοποιῶσαν τὰ παιδιά γιὰ μπαλόνια στὰ γνίδια τους.

φ ο υ σ κ α λ ή θ ρ α (ή) = δ.τι φουλτάκα (βλ. λ.).

φ ο υ σ κ ώ ν ω (ρ) = γεμίζω μετὰ (καὶ ἀμετβ.) / γεμίζω μετὰ ἀέρα τὸ στόμα ἢ φουσοῦνι τὸν μεταξὺ μαριοῦ καὶ χρέατος χώρο τῶν σφύων γιὰ νὰ διευκολυνθῇ στὸ γδάριον.

φ ο υ φ ο ὦ (ή) = σιδερένια σκάρα ποὺ ὑποδέχεται τὴ φωτιά στὸ μ...

μὸ (βλ. καὶ φουρνέλλο).

φραγκαλιὰ (ή) = δυνατό χα-
τοῦκι στὸ σθέροκο.

Φράγκος (ό) = Εὐρωπαῖος, ἀν-
τὶ Γάλλος πού ἀκριβῶς σημαίνει.

φρακατσάνι (τὸ) = εἶδος πρά-
νιου σύκου.

φραντζάτο (τὸ) Ἴτ. λ. fran-
zia σζίαστρο μέσα σὲ αὐλὴ κατασκευα-
μένο μὲ ψιάδες ἢ κλαδιὰ ἀναρριχητι-
νοῦ φυτοῦ.

φρέσκο (ό) = Ἴτ. λ. fresco
ροσερός, νωπός, πρόσφατος.

φροξυλάνθη (ή) = θάμνος μὲ
νύφιο κορμὸ καὶ κλαδιὰ γι' αὐτὸ καὶ
νφοξυλιά (ή).

φρυγαδέλι (τὸ) (ἀπὸ τὸ φρύ-
) = μικρὸ κομμάτι ἐντοσθίου ψημέ-
στα κάρβουνα καὶ κυρίως τὸ φτια-
μένο ἀπὸ γλυκάδι ἀρνιοῦ.

φρύμα (ή) = ἀναπνοή, προσωρι-
νὸ ξεκούρασμα. Πρβλ. «στάσου νὰ πά-
νουμε μιὰ φρύμα». Ἀπὸ τὴν Ἀλβ. λ.
λίμ.

φτάνω (ρ) (φθάνω) καὶ σὲ κα-
ρες πρβλ. λ. «πὺ νὰ μὴ φτάκης»,
ἢ μὴν ἔφτανες νὰ γενόσουν». Πα-
τατικὸς ἔφτανε κ.λ.π. φτάσιμο (τό),
ρσμένος (ό).

φτελιά - μαχαλάς (ό) = συν-
ία κοντὰ στὸ κάστρο, πάνω ἀπὸ τὸ
ἀμίνι, ἀπὸ μεγάλον φτελιά (δέν-
) πού ὑπῆρχε παλαιότερα.

φτενός (ό) (ἐπίθ.) λεπτός, λια-

πτέρνα (ή) = πτέρνα.

φτιασίδι (τὸ) = κάθε καλλυν-
τοῦ προσώπου. / Ἡ διάδοσι ἐνὸς
πικρον συνοικεσίου πού δῆθεν ἐτοι-
εταὶ νὰ γίνη καὶ χωρὶς οἱ ἐνδια-
όμενοι νὰ γνωρίζουν τίποτε. Ὁ
πὸς τῶν φτιασιδιῶν εἶναι διπλός:
ός: Σκοπεῖ στὸ νὰ κινηθῇ τὸ ἐν-
έρον τῶν μερῶν πού ἴσως δὲν εἴ-
σκεφθῇ τὸ συνοικέσιο αὐτό, ὁπότε
ρχεὶ πιθανότης νὰ καταλήξῃ σὲ γά-
Πουλος: νὰ δημιουργηθῇ συζή-
νὰ προκληθοῦν ἀντιδράσεις, νὰ
γορηθοῦν τεχνηέντως τὸ ἓνα ἢ τὰ
μέρη καὶ νὰ ἀποτύχη ὁ γάμος αὐ-

φτύσιμο τῆς μύγας (τὸ)
= ἡ ἐναπόθεσι τῶν αὐγῶν ἀπὸ τὴ μαύ-
ρη μύγα τῶν κρεάτων, ἐπιζίνδυνη γιὰ
τὴν ὑγεία. Ρ. φτύνω. Πρβλ. «σκέ-
πας' τὸ κρέας μπὰς καὶ τὸ φτύσουνε
οἱ μῦγες» (μπὰς = μήπως).

φυρέτο (τὸ) = ἐργαλεῖο τοῦ
τσαγγάρη πού χρησιμοποιεῖται στὸ ξε-
φουμάρισμα (βλ. λ.). Μ' αὐτὸ κατα-
σκευάζεται τὸ αὐλάκι γύρω ἀπὸ τὸ
βάρδουλο τοῦ τακουνιοῦ.

φύσι (ή) = τὸ πέος τοῦ ἀνδρός.
Πρβλ. «ἔβγαλα ἓνα σπειρὶ στὴ φύσι
καὶ μοῦ πρήστηκε».

φυσοῦνι (τὸ) = ὄργανο τῶν σι-
δεράδων γιὰ νὰ ἀνάβουν τὴ φωτιά,
τῶν χασάπηδων γιὰ νὰ φουσκώνουν τὰ
μεγάλα σφάγια πού δὲν φουσκώνονται
μὲ τὸ στόμα / εἶδος χοροῦ ἄλλ. σέρ-
βικος (ό) ἢ χασαποσέρβικος (ό),

φύτρα (ή) = σπορά, καταγωγή.
Πρβλ. «ἔβαλα φύτρα γιὰ ντρομάτα»,
«εἶναι τος κι' αὐτὸς φύτρα τοῦ διαό-
λου».

φῶλι καὶ προσφῶλι (τὸ) =
παλαιὸ αὐγὸ ἢ πέτρινο ὁμοίωμά του πού
τοποθετεῖται στὸ κοττέτσι γιὰ νὰ μὴ
ξενογεννᾶνε οἱ κόττες / κοντὸς ἄνθρω-
πος.

φωτίκια (τά) = τὸ σύνολο τῶν
δώρων πού στέλνει ὁ νουνὸς στὸν ἀ-
ναδεχτό του (μέσα σὲ ἓνα δίσκο πού
τὸν πρωτοπάει ἓνα παιδί) γιὰ τὸ βά-
φτισμα (φώτισμα).

Χ

χαβαλές (ό) = τουρκ. λ. ἐνό-
χλησι, φορτικότης, ἐπιβάρυνσι. Πρβλ.
«μοῦ γίνηκε χαβαλές», «μοῦβαλε τὸ χα-
βαλέ».

χαβάνι (τὸ) = τουρκ. λ. σύστη-
μα ἀπὸ μεγάλη κοφτερὴ λεπίδα γιὰ τὸ
κόψιμο τοῦ καπνοῦ / γουδί.

χαβάς (ό) = ὁ σκοπός, ὁ ἦχος
ἐνὸς τραγουδιοῦ. Πρβλ. «στάκα νὰ
πάρουνε τὰ βιολιά τὸ χαβᾶ κι' ἄπε τρα-
γουδάμε».

χαβούζα (ή) = τουρκ. λ. ὑπό-
γεια δεξαμενὴ, χτιστὴ τρύπα, θόλος.

χάβρος (ό) = σιδεράς, παρα-

φθορά τῆς λ. φάμπρος (Ἰτ. fabbro).

χαγιάτι (τὸ) = τουρκ. λ. ὑπό-
στεγο σὲ αὐλή ἢ παράπλευρος διάδρο-
μος σπιτιοῦ.

*χαζινές (ὁ) = τουρκ. λ. θη-
σαυροφυλάκειο.

χαζίρης (ὁ) = τουρκ. λ. προετοι-
μασμένος, ἔτοιμος. Πρβλ. «δὲν γίν-
γα ἀκόμα χαζίρης». Ἄλλ. λ. χαζίρι
(τὸ) καὶ ἐπίρρ. χαζιρικός (ὁ) κλπ.

χαϊβάνι (τὸ) = τουρκ. λ. γαϊ-
δαρος.

χαϊμαλί (τὸ) = τουρκ. λ. φυλα-
χτό.

χαϊρέτι (τὸ) = τουρκ. λ. ἡ κό-
λασι. Πρβλ.

«ἐδίψασα παρα πολὺ

ἀπὸ τὸ χαϊρέτι,

μοῦ κόπιασαν ἵνα μαστραπὰ

γιομᾶτον μὲ σερμπέτι».

χαίρι καὶ χαίρι (τὸ) = τουρκ.
λ. καλό, καλωσύνη, ὠφέλεια. Πρβλ.
«φέρτε ν' ἀπογράψω, γιὰ χαίρι νάει-
ναι», «ποτές του δὲ θὰ ἰδῇ χαίρι καὶ
προκοπή».

χαϊρλίτικα = εὐχή (τουρκ. λ.)
πὺν δίνεται σὲ συναλλαγές, ἀρραβῶνες
κ.λπ. μὲ τὴ σημασία νὰ εἶναι γιὰ κα-
λό, ὠφέλεια, προκοπή. Πρβλ. «χαϊρ-
λήτικα καὶ στὰ στεφανώματα νᾶχουμε
γειά».

*χαϊρντουατζής (ὁ) = τουρκ.
λ. ὁ προσευχόμενος γιὰ κάποιον, εὐχέ-
της, ὑπήκοος, αὐτὸς πὺν κάνει ντου-
(ὁ)ὰ γιὰ χαίρι (βλ. λ.).

χάκι (τὸ) = τουρκ. λ. ἄχι, καη-
μός, ἐκδίκησι. Πρβλ. «νὰ τὸν πετά-
ξουνε νὰ πάρω κι' ἐγὼ τὸ χάκι μου»,
«τὸν σκοτώσανε καὶ πήραν τὸ χάκι
τους» / τὸ δίκιο. Πρβλ. «δὲν μοῦ δί-
νει τὸ χάκι μου».

χαλάλι = ἐπίρρ. εὐχή νὰ χαρῇ
κάποιος κάτι πὺν παίρνει ἢ ἔχει, δι-
όδι (ὁ εὐχόμενος ἀναγνωρίζει πῶς) τοῦ
ἀξίζει ἢ διότι (πάλι ὁ εὐχόμενος θεω-
ρεῖ ὅτι) ἔμεινε ἱκανοποιημένος γιὰ κά-
ποια εὐεργεσία. Πρβλ. «χαλάλι τὰ λε-
φτὰ πὺν μοῦ πῆρε γιὰτὶ μῶκανε δου-
λειὰ σάϊκ», «χαλάλι του ἢ γυναῖκα πὺν
πῆρε», «τοῦ «τάκανα ὅλα χαλάλι», «δὲν

τοῦ τὸ κάνω χαλάλι γιὰτὶ μὲ κορο-
δεψε». Γιὰ τοὺς Τούρκους ἦταν σπα-
δαῖο στοιχεῖο μιᾶς συναλλαγῆς νὰ τὴ
κάνῃ ὁ πωλητὴς χαλάλι τὸ προῖμα πὺν
ἀγόραζε. Ἔφτανε μέχρι ἀκύρωσι τῆς
συμφωνίας ἂν δὲν τοῦ τὸ ἐχαλάλιζον
συμβαλλόμενος, γιὰτὶ θεωροῦσε ὅτι
θὰ τοῦβγαίνει σὲ καλό. Γι' αὐτὸ καὶ
λεγόμενο: «τὸ χαράμι χαλάλι δὲ γί-
ται». Ἄλλ. λ. χαλαλίζω (ρ), χαλα-
κος, χαλαλισμένος (ὁ).

χαλές (ὁ) = τουρκ. λ. ἀποχω-
τήριο / χαλές τοῦ χαμπάσι (ὁ) =
ρίφημος χαλές (τῆς συνοικίας Μι-
κουβάλα) γιὰ τίς διαστάσεις καὶ πρὸς
ἐχόμενό του. Χύνεται στὸν κεκαλυμ-
νο τώρα χεῖμαρρο Ἀγίου Νικολάου·
ερχόμενος κάτω ἀπὸ τὸ σπῖτι τοῦ
βδοῦλ Χήλιου. Ἔτσι ἐχαλαστήρησαν
παλαιότερα ἔλεεινούς ἀνθρώπους.

χαλεύω (ρ) = ἀναζητῶ, γυρῶ.
Πρβλ. «καὶ νὰ μοῦ χαλέψῃ δένον
δίνω», «μὲ τὸ τρίο καρρὸ καὶ νὰ
χαλεύῃ». χάλεμα (τὸ).

χάλι (τὸ) = τουρκ. λ. πάθος,
συμφορά. Πρβλ. «ἔχει τὰ χάλια καὶ
τὰ χάλια του δὲ μολογιοῦνται» καὶ
θὰ γένῃ μὲ τὸ χάλι μας;»

χαλίζικος (ὁ) = τουρκ. λ. ἡ-
σιος, καθαρὸς, καθαρόαιμος. Πρβλ.
«γύφτος χαλίζικος».

*χαλντούπης (ὁ) = Χαλίας.
Μὲ τὴν ὀνομασία αὐτὴ ὅλοι οἱ γέ-
δες πὺν ἐρχόταν γιὰ νὰ πουλήσῃ ἄ-
ρώματα, λιβάνια καὶ διάφορα μύ-
μπιδια πὺν ἔφεραν ἀπὸ τὴν ἀνατολή.

χαμάλα (ἡ) = χαμηλὸ τετρα-
πύλο κάρρο σερόνόμενο ἀπὸ ἄλλο γο-
λούς χαμάληδες γιὰ κοντινὴ μεταφο-
ἐμπορευμάτων.

χαμασκαζίδι (τὸ) = χα-
θάμνος πὺν τὰ φύλλα του εἶναι τρι-
ληλα γιὰ φτιάξιμο ροφήματος κα-
χινοῦ.

χαμουρκιάρης (ὁ) = ὁ
τῆς εἰδικὸς στὰ χαμούρια (ζυμα-
ρικά).

*χαντζατάρης (ὁ) = τῆς
ταμίας.

χαντούμης (ὁ) = τουρκ.
νοῦχος, εὐνοηχισμένος.

χάπα (ἡ) = μεγάλο δῆμα.

«με πέντε χάπες τὸν ἑφτακα».

χαράη (ή) = χαραυγή / χαορή (ή) καὶ χάραμα (τό) (ἀπὸ τὸ χαρά-ζω) τὸ χτύπημα τῆς μυλόπετρας μὲ κοπίδι γιὰ νὰ ἀλέθῃ καλλίτερα ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτο ἄλεσμα, μετὰ τὴν ἐργασία αὐτὴ στὶς μυλόπετρες, πὺν ἔχει ὡς συνέπεια νὰ μένουν στὸ ἀλεῦρι μικρὲς πετρίτσες καὶ νὰ γκριτσανᾷ τὸ ψωμί στὸ στόμα. Πρὸβλ. «ἄσε νὰ ἀλέσῃ ἄλλος μπρίτερα γιὰτὶ εἶναι ὁ μύλος ἀπὸ χάραμα», «τὸ ἀλεῦρι εἶναι ἀπὸ χαράη».

χαράμι (τό) = τουρκ. λ. ἀντίθετο ἀπὸ τὸ χαλάλι (βλ. λ.) ἄδικα. *Ἀλλ. λ. χαραμίζω (ρ) = καταστρέφω, πᾶνω κάτι χαμένο, χαραμισμένος (ὁ), χαραμοφάης (ὁ) = αὐτὸς πὺν τρώει ἔτοιμα, χαράμικος (ὁ), χαραμῆς (ὁ) = ὁ ληστής καὶ αὐτὸς πὺν ἐπιζητεῖ ἀδικίες.

χαρβάλι (τό) = μπακιρένιο δοχεῖο, μπραγιάτοι (βλ. λ.) / ἀντικείμενο ἐξαορθωμένο, διαλυμένο (τουρκ. λ.).

χαρβαλόστομος (ὁ) = αὐτὸς πὺν λέει βρωμερὲς κουβέντες, βρισιές, πὺν ἔχει χάρβαλο (χαλασμένο) τὸ στόμα.

χαρίσματα (τά) = τὰ δῶρα πὺν ἀνταλλάσσουν οἱ μελλόνυμφοι.

*χαρμπι (τό) = τουρκ. λ. μακρὺ μαχαίρι μὲ στενὸ καὶ πολὺ κοφτερὸ λεπίδι πὺν ἐκρυβαν μέσα στὸ σελάχι ἢ τὸ εἶχαν βιδωμένο μέσα στὸ σκόπι / ράβδος, θέργα γιὰ στίβαγμα τῶν ἐμπροσθογεμῶν ὄπλων.

*χάρτζι (τό) = τουρκ. λ. δαπάνη, ἔξοδο.

χαρτζιλῆκι (τό) = τουρκ. λ. κλοδῶρημα.

χαρχάλα (ή) = πρόστυχη, καεστραμμένη.

χάσια (ἐπίρρ.) = ἐνδεικτικὸ διααρτυρίας, ἐκπλήξεως. Πρὸβλ. «χάσια τὸ Θεὸς νὰ ἄπε τῶξερα κυρ Ἀλιστεῖρη».

χασιά (ή) = μάλλινη μεγάλη κουρετα μὲ κοντὸ τρίχωμα.

χάσι (ι)κος (ὁ) = ἐπίθ. μόνο γιὰ

τὸ ἄσπρο, ψιλαλεσμένο σταρίσιο ἀλεῦρι καὶ τὸ ψωμί πὺν γίνεται ἀπ' αὐτό.

*χάσιλι (τό) = τουρκ. λ. προστασία.

χασμιλίκι (τό) = τουρκ. λ. ἔχθρα μεταξὺ ἀτόμων ἢ οἰκογενειῶν ἀπὸ ἔγκλημα ἢ ἄλλο σοβαρὸ ζήτημα ἢ θιγκῆς. *Ἀλλ. λ. χάσμη (ὁ). Πρὸβλ. «ἔχουνε χασμιλίκι», «εἶναι χάσμηδες» (δεντέτα).

*χασνᾶς (ὁ) = τουρκ. λ. χρήματα.

χασολογιέμαι (ρ) = ἀφαιροῦμαι, χαζεύω, χάνω τὸ μυαλό μου. *Ἀλλ. λ. χασολόγημα (τό), χασολογισμένος (ὁ).

*χατάς (ὁ) = τουρκ. λ. λάθος, παράπτωμα, ἁμαρτία. Πρὸβλ. «ἔπεσες σὲ μεγάλο χατὰ πὺν ὁ Θεὸς νὰ σὲ σχωρέσῃ».

*χάτμα (τό) = τουρκ. λ. νεκρῶσιμη ὥδῃ τῶν μουσουλμάνων.

χάψι (τό) = τουρκ. λ. φυλακή.

χειμωνικὸ (τό) = τὸ καρπούζι.

χέρι καὶ μαχαίρι (ἔχει) = φράσι πὺν λέγεται γιὰ κάποιον πὺν ἔχει τὰ μέσα (δεσμεῖν καὶ λύειν).

χεροκωλιά (ή) = δυνατό χτύπημα μὲ τὸ χέρι στὸ πισινό.

χερομάντηλο (τό) = μαντήλι γιὰ τὴ μύτη καὶ τὰ χέρια.

χεσοπατοῦνα (ή) = ἐπίθ. ἀκάθαρτη καὶ ἀνοικοκύρευτη γυναῖκα. (χέζω + πατούνα = πέλημα).

χέστρα (ή) = ἀποχωρητήριο.

*χισένι (τό) = τουρκ. λ. μερίδιο.

χίσνι (τό) (πρόφ. χίσνι) = ἄδεια, συγκατάθεσι. Πρὸβλ. «ἔχω τὸ χίσνι του», «πῆρα χίσνι ἀπὸ τὸ νοικοκύρη».

χιώτικα (τά) = ἀμύγδαλα μὲ λεπτὸ περίβλημα, πὺν σπάει μὲ τὸ χέρι / μεγαλόσωμα πρόβατα / φρ. «τὴν ἔπαθε χιώτικα» κλπ.

χόβολη (ή) = στάχτη μὲ μισοκαμμένα καρβουνάκια, ξεθυμιασμένη φωτιά.

*χουκιμέτι (τό) = τουρκ. λ. δικαστήριο.

χουλιασᾶς (ὁ) (πρόφ. χουλια-

chās) = τουρκ. λ. περίληψι, συμπέρασμα, εκκαθάρισι. Πρβλ. «μάς' τὸ χούλιασά καὶ μὴ παντεγαίνεις πὼς θὰ περάσῃ τὸ δικό σου».

*χουμαϊ (τὸ) = εἶδος ἄσπρου κοίλαρισμένου ὑφάσματος. Ἄλλ. γασές (ὁ) καὶ καμπρὶ (τό).

χουνέρι (τὸ) = τουρκ. λ. πράξι πού δὲν τιμᾷ ἐκείνον πού τὴν ἔκανε. Πρβλ. «τί χουνέρι ἦταν καὶ τοῦτο;» «μᾶς τόκανε κι' αὐτὸ τὸ χουνέρι».

χούνη (ἡ) = χαράδρα, λακκιά.

*χούντι (τὸ) = τουρκ. λ. ἐξαιρετικῆς ποιότητος λιθάνι, προερχόμενο ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα.

χουσμεκιάρης (ὁ) = τουρκ. λ. ὑπηρέτης, ὑπάλληλος.

*χουσμέτι (τὸ) = τουρκ. λ. ὑπηρεσία, ἐξυπηρέτησι, ἐκδούλευσι.

χουτζέτι (τὸ) = τουρκ. λ. τίτλος ιδιοκτησίας.

*χουτζιοῦμι (τὸ) = τουρκ. λ. ἐπίθεσι.

*χουτζιοῦτι (τὸ) = τουρκ. λ. ὄρεξι, διάθεσι.

χούγλος (ὁ) = κογλασμός. Πρβλ. «ἄμα πάρη δυὸ - τρεῖς χούγλους κατέβασε τὴν κατσαρόλα». Ἄλλ. λ. χονγλάζω (ῥ), χονγλαστός (ὁ) = πολὺ βρασμένος, καυτός.

χουσόξυλο (τὸ) = βλ. φιλίζι.

Ψ

ψαρι (τὸ) = χρώμα ἀλόγου διασπαρτο ἀπὸ ἄσπρα στίγματα.

ψαρής (ὁ) = τὸ ἄλογο χρώμα-τος ψαρί.

ψαρονέφρι (τὸ) = τὸ ἐκατέρωθεν καὶ ἐσωτερικῶς τῆς σπονδυλικῆς στήλης κρέας τῶν σφαγίων, τὸ τρυφερώτερο διότι δὲν κινεῖται γιὰ νὰ σκληραίνει.

ψές (χρον. ἐπίρρ.) = χθές (τὸ βράδυ), με σύνθεσι πρὸς διάφορες προθέσεις παραγ. λ. προψές, ἀντίπροψες, ἀπόψε. Πρβλ.

«ποῦεισουν ἐψές, ποῦεισουν προψές καὶ ποῦ θὰ πᾶς ἀπόψε;

—ἐψές ἤμουν στὴ μάνα μου, προψές στὴν ἀδερφή μου, κι' ἀπόψε ἦρθα σὲ σένανε νὰ φῶμε καὶ νὰ πιοῦμε».

ψιά καὶ ψίχα = ποσοτ. ἐπίρρ. λίγο, ἐλάχιστα. Πρβλ. «νόμου ψιά ψωμί», «σῶφερα ψίχα κανέλλα», «ρίξε ψιά σκόρδο παραπάνον νὰ νοστιμίση».

ψίδι καὶ φοῦντι (τὸ) (ἀπὸ τῆ λ. ἄψις) = τὸ μέρος τοῦ παπουτσιοῦ πού σκεπάζει τὸ μετατόρσιο τοῦ ποδι-οῦ (φοῦντι ἀπὸ τὴν Ἱτ. fondo).

ψυχμοῖρι (τὸ) = μέρος περιουσίας πού κληροδοτοῦσε κανένας σὲ φτωχὰ άτομα ἢ κοινωφελές ἴδρυμα γιὰ τὴν ψυχὴ του («σῶμα τῆς ψυχῆς του»).

ψωμάς (ὁ) = στάσι τοῦ ζωτι-οῦ στὸ ὁμώνυμο παιγνίδι. Με τὴ λέξ ψωμάς (φούρναρης) πολλὰ σύνθετα π.χ. ψωμοσάκκουλο (τὸ) = στομάχι ψωμοδότης, ψωμοζήτητης, ψωμαπάτη (ὁ) = ἀχάριστος σὲ κείνον πού τοῦ ἔδωκε ψωμί κι' ἔφαγε κλπ.

ψωρίλι (τὸ) = φαγόσιμο ἄγρι χορτο. Ἄλλ. χεροβότανο (τό).

ΣΩΚΡΑΤΗ Δ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΑ

Δημῶλου

ΣΠΛΑΝΤΖΑ - SPIAGGIA - ΑΜΜΟΥΔΙΑ*

ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΛΩΝ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Οἱ οἰκογένειες παλαιότερον ἀπετελοῦντο ἀπὸ «πολλὰς ψυχὰς» (πολλὰ ἄπομα) καὶ δὲν ἦσαν μητριαρχικαί. Ψυχὴ καὶ ἀπόλυτος ἄρχων τῆς οἰκογενείας ἦτο ὁ ἀρχηγὸς τῆς. Τὰ λοιπὰ μέλη ὑπήκουον εἰς αὐτὸν τυφλῶς. Ἄνευ τῆς συγκαταθέσεώς του οὐδὲν ἐτελεῖτο. Πρὸς σωφρονισμόν τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας του, μετεχειρίζετο κάθε μέσον, τὸ ὁποῖον ἔκρινεν πρὸς τοῦτο κατάλληλον, μὴ ἐξαιρουμένου καὶ τοῦ ξυλοδαρμοῦ. Ἡ σύζυγος δὲν ἐπιτρέπετο νὰ συνομιλῇ μετὰ τοῦ συζύγου τῆς παρουσίᾳ ἡλικιωμένων ἀτόμων, διότι τὸ τοιοῦτον ἐθεωρεῖτο ἄπρεπον καὶ προσήγγιζεν τὰ ὅρια τῆς ἀνηθικότητος. Οἱ γυναῖκες ὑπήκουον, ὡς κόραι καὶ ὡς τὰ ἀνήλικα ἄρρενα μέλη τῆς οἰκογενείας των, ὡς ὑπανδρὸι δὲ εἰς τὸν ἀρχηγόν τῆς νέας τῶν οἰκογενείας, τὴν πενθεράν των, τὸν σύζυγον καὶ τὴν μεγάλην συντροφιάδα (σύζυγον τοῦ μεγαλύτερου τῶν ἀδελφῶν τοῦ συζύγου τῆς). Δὲν εἶχον ὁ δικαίωμα νὰ τραγουδοῦν, νὰ χορεύουν καὶ νὰ συνδιασκεδάζουν μετὰ τῶν ἀρρένων. Τὴν παρὰ νόμῳ ἐγκυμονοῦσαν ἐξηφάνιζον οἱ οἰκεῖοι αὐτῆς. Ἐὰν ὅμως πέφεν γεν τὸν ἀφανισμόν, πρῶτον σπάνιον, τὴν ἀπεκάλουν «ἀτιμασμένην» καὶ δὲν ἐπιτρέπετο εἰς αὐτὴν πλέον νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῆς οἰκίας τῆς. Ὁ ἐραστὴς τῆς ἔγεν συνήθως τὴν ἰδίαν μοῖραν. Τὸ βάρος ὅμως τῆς ἀνηθικότητος ἐδίδετο εἰς τὴν γυναῖκα. Καὶ σήμερον τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν καὶ τὴν κοινωνικὴν εὐθύνην κομίζεται ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας. Ὁ καλὸς ἢ κακὸς χαρακτηρισμὸς μιᾶς οἰκογενείας, ἔχει ἄμεσον συνέπειαν ἐφ' ὅλοκλήρου τῆς συγγενείας τῆς «τὸ σὸν». Ἄ ἄρρενα μέλη τῆς οἰκογενείας ἀσχέτως ἡλικίας δὲν χροτοπαίζουν παρουσίᾳ τοῦ ἀρχηγοῦ των.

ΑΡΡΑΒΩΝΕΣ

«Ἀλλαξαν δαχτυλίδια» θεωρεῖται εὐτυχὲς διὰ τοὺς μελλονύμφους γεγο-
ς, ὡς ἡ καλλιτέρα ἐποχὴ τῆς ζωῆς των. Συνήθως συνοδεύονται ὑπὸ συμποσίου,
τὸ ὁποῖον παλαιότερον, καθ' ὅτι ἐγένετο εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης, δὲν ἐλάμ-
πεν μέρος ὁ γαμβρός. Εἰς τὸ τέλος τοῦ συμποσίου, τὴν ὥραν ποὺ ἡ νύμφη προσ-
γει καφέ, οἱ συνδαιτυμόνες «δωρίζουν τὴν νύμφην» (θέτουν εἰς τὸν δίσκον χρη-
ματικὰ ποσὰ κατ' εὐχαρίστησιν). Ἡ ἐκλογή συζύγου, παλαιότερον ἐξ ὅλοκλήρου
εἰ σήμερον συνήθως, εἶναι θέμα τῆς ἀρμοδιότητος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογενείας.
κατὰ τὴν ἀπόφασιν, ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ πάλιν, ἀπεστέλλοντο «οἱ προξενήτριες γὰρ νὰ
χροτοπήσουν τὴ δουλειὰ» ἢ ἀπερασίζετο, πρῶτον σπάνιον, ἡ ἀκουσία ἀπα-
γῇ τῆς νέας. Ἀπήγοντο κόρες ἔστω καὶ ἂν ἦσαν αὐταὶ μεμνηστευμέναι. Διὰ
σταυρώσεως πληροφοριῶν εἵκαζον περὶ τῆς ἀγνότητος τῆς νύμφης, τὸ σπου-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 72.

δαιότερον προσόν τῆς ὁποίας ἦτο νὰ κατάγεται «ἀπὸ σοῖ», ἐνῶ σήμερον νὰ ἔγῃ προῖκα. Ὁ ἄρραβὼν εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις μόνον, ἐκρατεῖτο μυστικός. Ὁ γαμβρὸς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπισκέπτεται τοὺς οἰκείους τῆς μνηστῆς τοῦ «τὰ πεθερικά» πλὴν ὅμως, οὐδεμίαν ἔχει μετ' αὐτῆς ἐπαφήν. Ἡ ἐγκαταλελειμμένη ἐθεωρεῖτο καὶ «ἀτιμασμένη». Σπανίως ἡ μνηστὴ ἐγκατέλειπε τὸν μνηστῆρα τῆς. Στοὺς μεμνηστευμένους εὐχονται «καλὰ στέφανα». Κατὰ τὴν μνηστείαν τηρεῖται σειρά. Πρῶτα τὰ θήλεα καὶ μετέπειτα τὰ ἄρρενα κατὰ σειράν γεννήσεώς των. Οἱ δίδυμοι ἔχουν τὴν ἰδίαν προτεραιότητα.

ΓΑΜΟΣ

Ὁ γάμος πλὴν τῶν ἐκτάκτων περιπτώσεων τελεῖται Κυριακὴν. Πρὶν ἐπὶ ἡμέρας «κόβουν τὴν ἐβδομάδα» (ὀρίζουν τὴν ἡμέραν τελέσεως τοῦ μυστηρίου). Τότε ὁ γαμβρὸς ἐτοιμάζει «τὰ γαμπριάτικα» καὶ ἡ νύφη τὰ «νυφικά» τῆς. Τῇ Τετάρτῃ μοιράζονται οἱ προσκλήσεις («τὰ καλέσματα»), οἱ ὁποῖες σήμερον εἶνα γραπτὲς παλαιότερον δὲ ἐστέλλετο τὸ «κουλὺρι». Ὁ νουνὸς προσκαλεῖται ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ δι' αὐτοπροσώπου προσκλήσεως. Τὴν Πέμπτην, δεῖγμα ὅτι ὁ γάμος ἤρχισεν, ὁ «βλάμης» τοῦ γαμβροῦ «ρίχνει τὴν τουφεκιά» καὶ οἱ συγκεντρωθέντε τραγουδοῦν:

Ρίξε βλάμη τὸ τουφέκι.
αὐριο ἢ μεθαύριο
θὰ σοῦ τὸ ρίξω δάνειο (δανεικό).

Τὰ «γλέντια» (συμπόσια) διαδέχονται τὸ ἐν τῷ ἄλλῳ. Μετὰ τὴν «τουφεκιά» ἐτοιμάζεται ἡ πομπὴ τῶν ξύλων. Ἐπιζεφαλῆς τῆς πομπῆς αὐτῆς τίθεται γόρι, τὸ ὁποῖον ἂν πρόκειται περὶ τῶν «φίλων» τοῦ γαμβροῦ κρατεῖ σημαίαν. Ἀκολουθοῦν κόρες, οἱ ὁποῖες τραγουδοῦν καὶ ἡ πομπὴ διευθύνεται πρὸς τὸ δάσος τὸ βουνό. Ἐκεῖ ἐτοιμάζουν δέματα ἐκ κανσοξύλων καὶ τὰ μεταφέρουν εἰς τὴν οἰκίαν τῶν μελλονύμφων. Τὴν μεσημβρίαν τοῦ Σαββάτου οἱ καλεσμένοι τῆς νύφης πηγαίνουν «τὰ δῶρα», τὰ ὁποῖα ἐν τῷ συνόλῳ των ὑπερβαίνουν τὴν ἀξίαν μικρᾶς περιουσίας. Τὴν ἰδίαν στιγμὴν οἱ συγγενεῖς τῆς νύφης ἐπιδεικνύουν τοὺς συγκεντρωθέντας τὴν προῖκα «μέχρι βελόνι». Μετὰ τὴν ἐπίδειξιν ἐτοιμάζονται τὰ σφαγὰ καὶ τὸ γλέντι ἀρχίζει μὲ τὴν συνοδείαν λαϊκῆς ὀρχήστρας. Τὴν Κυριακὴν πρῶτ' οἱ κόρες στολίζουν τὴν νύφη, ἡ ὁποία φορεῖ τὸν ἱματισμόν τῆς παρὸν τῶν γυναικῶν, οἱ ὁποῖες τραγουδοῦν:

Βάλε τὰ ροῦχα τὰ καλὰ σου
ποτὲ δὲν γίνεσαι κόρη πιά.

Στὸ σπίτι τοῦ γαμβροῦ τὸ γενικὸ πρόσταγμα ἔχει ὁ βλάμης. Ὅταν φθάσῃ ὁ νουνὸς καὶ ὁ «παρακούμπαρος» (συνοδός του) ξυρίζουν τὸν γαμβρὸ ἐνῶ τραγουδοῦν:

«Ξυράφια 'πὸ τὰ Γιάννενα...»

καὶ

«Ὁλ' ἡ βδομάδα τοῦ γαμπροῦ
μὰ ἡ Κυριακὴ τῆς νύφης.

Τὸ δειλινὸ συνήθως, σχηματίζεται ἡ γαμήλιος πομπή, τῆς ὁποίας προπορεύεται ἡ σημαία καὶ ἀκολουθοῦν «οἱ συμπεθέροι». Ὅταν πλησιάζουν τὴν οἰκίαν τῆς νύφης τρέχουν οἱ «σχαριτσιαραῖοι» (ἀγγελιαφόροι), οἱ ὁποῖοι ὀρίζονται ἐκ τῶν τέρων καὶ ἀγγέλουν ὅτι οἱ συμπεθέροι φθάνουν. Οἱ ἀγγελιαφόροι λαμβάνουν δὲ ἕνα μανδήλιον καὶ τρέχουν πάλιν εἰς τοὺς συμπεθέρους. Ὁ γαμβρὸς πορεύεται μέσῳ τῶν γυναικῶν. Ὅταν φθάσουν οἱ συμπεθέροι πίνουν σταυροειδῶς μετὰ

συγγενῶν τῆς νύμφης καὶ ἀκολουθεῖ ἡ ὑποδοχὴ τοῦ γαμβροῦ. Ὁ πενθερὸς ἢ ἄλλος ἀντιπρόσωπός του, ὑποδέχεται αὐτὸν ἐπὶ τῆς θύρας καὶ ἀφοῦ ρίψη ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ ἓν προσόψιον τὸν εἰσαγάγει ἐντὸς τῆς οἰκίας του. Ἐπίσης πρὸ τῆς εἰσόδου του ἐντὸς τῆς οἰκίας, ραίνουν αὐτὸν δι' ὀρύζης. Τότε ἀκούονται ἔξω αἱ εὐχαὶ «καλά τοὺς στέφανα», «καὶ στὰ δικὰ σου», «καὶ στὰ σπίτια σας». Ὁ βλάμης ἐν τῷ μεταξὺ εἰσῆλθεν ἐντὸς τῆς οἰκίας καὶ φόρεσε τὰ ὑποδήματα στὰ πόδια τῆς νύμφης, δῶρον τοῦτο τοῦ γαμβροῦ. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην οἱ φρουροὶ τῆς νύμφης, μόνον γυναῖκες, ρίπτουν ἐπὶ τῆς ράχεώς του μερικὰ ἀθῶα, ἀλλὰ γερὰ γρονθοκοπήματα. Παρουσιάζουν τὴν νύμφην καὶ μετὰ τὴν τέλει τοῦ μυστηρίου ἀκοῦμε τὴν εὐχὴν, «νά σοῦ ζήσουν νουνὲ καὶ μὲ λάδι». Μετὰ τὴν στέψιν ἐτοιμάζεται ἡ πομπὴ τῆς ἐπιστροφῆς. Ἡ νύμφη «προσκυνᾷ» (ὑποκλίνεται ρυθμικὰ μὲ χάρι) σταυρωτὰ ἀνά τρεῖς, πρὶν ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς πατρικῆς τῆς οἰκίας. Τὴν νύμφην συνοδεύουν οἱ «φυλαχτιάρηδες», ἐνῶ ὁ γαμβρὸς φεύγει μὲ τοὺς συμπεθέρους. Περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, δι' ἄλλης ὁδοῦ, ἡ πομπὴ φθάνει εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ. Τότε ἡ συνοδεία τῆς νύμφης «οἱ μότερες» τραγουδοῦν:

Ἔδγα πεθερά στὴ σκάλα
μὲ τὸ μέλι μὲ τὸ γάλα.

Ἡ νύμφη ρίπτει φροῦτα καὶ «καραμέλλες» σταυροειδῶς ἐνῶ οἱ συμπεθέροι αἰνοῦν αὐτὴν δι' ὀρίξεως «γιά νὰ ριζώσῃ». Τελικῶς προβάλλει ἡ πενθερά, προσφέρει μέλι καὶ γάλα εἰς τὴν νύμφην, ἡ ὁποία σχηματίζει δι' αὐτοῦ σταυρὸν ἐπὶ τῆς θύρας τῆς νέας τῆς κατοικίας. Ἡ νύμφη ἐν συνεχείᾳ διέρχεται ἄνωθεν ζώνης, δέϊμα τοῦτο ὅτι θὰ μείνῃ ὅλη τῆς τὴν ζωὴν ἀρρήκτως ἐνωμένη μετὰ τῶν μελῶν τῆς ἑαυτῆς οἰκογενείας. Παρατίθεται ὁλονύκτιον συμπόσιον περὶ τὸ τέλος τοῦ ὁποίου, ἀνέμεται τὸ «κανίσκι» (ψητὸ χορέας καὶ οἶνος). Οἱ συνδαιτημόνες ρίπτουν εἰς τὸν ἰσχὸν τοῦ νουνοῦ χρηματικὰ ποσὰ κατὰ προαίρεσιν. Τὸ ποσὸν τοῦτο ἀνήκει εἰς τὸν νυνόν, ὁ ὁποῖος συνήθως «δωρίζει» αὐτὸ εἰς τοὺς νεονύμφους μὲ τὴν εὐχὴν «καὶ ἄρ-ωντες». Ὁ νουνὸς τρώγει τὴν κεφαλὴν τοῦ ψητοῦ. Ἡ οἰκογένεια τοῦ γαμβροῦ δίδει εἰς τὸν νουνὸν δῶρον τὸ «πεςκέσι». Τὴν Δευτέραν τὸ γλέντι συνεχίζεται μετὰ τῶν ἐκτῶν συγγενῶν εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης. Τὴν Τρίτην ἡ νύμφη «μοιράζει δῶρα» εἰς τοὺς συγγενεῖς τοῦ γαμβροῦ καὶ «στὶς προξενῆτρες», δίδει «τροβάδες», κάλτσες, ποσόφια, ὑποκάμισα καὶ ἄλλα παρόμοια. Τὴν πεθερὰν καὶ οἱ δύο σύζυγοι ἀποκα-λύπτουν «μῖνα». Ὁ παρὰ νύμφος προσκαλεῖ μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὸ ζεῦγος εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ καὶ παραθέτει εἰς αὐτοὺς δεῖπνον. Εἰς τὰ συμπόσια σήμερον λαμβάνουν μέρος καὶ οἱ γυναῖκες. Ἡ μητέρα τῆς νύμφης εἰς τὴν οἰκίαν τῆς κόρης τῆς θεωρεῖται «μου-φίρης».

ΠΡΟΙΚΑ

Εἰς πολὺ παλαιὰν ἐποχὴν ἡ νύμφη δὲν ἐλάμβανε διόλου προῖκα. Ἀργότερον ἐλάμβανε προῖκα, τὴν ὁποίαν ὅμως ἐχρηματοδοτεῖ ὁ γαμβρὸς. Σήμερον δέ, λαμβάνει προῖκα, ἀγρὸν (10) στρέμματα, κατοικίδια ζῶα, πλούσιον ρουχισμὸν καὶ εἰς μετρητὰ μετὰς χιλιάδας, ἀναλόγως τῆς κοινωνικῆς θέσεως τοῦ γαμβροῦ.

ΔΙΑΖΥΓΙΟΝ

Σπανίως σύζυγοι διεξευγνύοντο δι' ἄλλην αἰτίαν, ἐκτός, πρῶτον ἂν ἡ σύζυγος ἄπιστος καὶ «ντρούπιαζε τὸν ἄντρα της» καὶ δεύτερον ἂν ἡ σύζυγος ἦτο «στεῖρα». Τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἠκολονθεῖτο ἡ ἀκόλουθος διαδικασία: Μετὰ τὸ τρίτον ἔτος ἡμῶν βίου, ἐὰν δὲν ἀπέκτα, εἶχε τὸ δικαίωμα ὁ σύζυγος νὰ τὴν «διώξῃ». Εἶχεν ἐ-

πίσης τὸ δικαίωμα νὰ συζήσῃ μετ' αὐτῆς ἐπὶ πλέον τρία ἢ ἕξ ἔτη. Μετὰ παρέλευσιν ὁμῶς, ἀτέκνου δωδεκαετοῦς συμβιώσεως, τὸ διαζύγιον καὶ διὰ κοινωνικοὺς λόγους καθίστατο ἀναπόφευκτον.

ΚΩΛΥΜΑΤΑ

Πλὴν τῆς συγγενείας, τὴν σύναψιν γάμου ἐμποδίζουν ἡ ἡλικία, ἡ ὁποία ἔχει ἐλάχιστον ὄριον τὰ (12) ἔτη, ἂν οἱ μελλόνυμφοι εἶναι ὁμογάλακτοι καὶ ἂν ἔχουν τὸν ἴδιον νουνὸν ἢ ἂν ἐβαπτίσθησαν εἰς τὸ «ἴδιο λάδι».

— Ἡ ἀρκετὰ ἡλικιωμένη κόρη πέραν τῶν (30) ἐτῶν θεωρεῖται γεροντοκόρη «ἔμεινε στὸ ράφι». Οἱ ἄρρενες δὲν ἔχουν ὄριον ἡλικίας.

— Οἱ χῆροι καὶ οἱ χῆρες καὶ ἂν ἀκόμη ἔχουν ἡλικιωμένα τέκνα, δὲν θεωρεῖται προσβλητικὸν νὰ ἔλθουν εἰς δεύτερον ἢ καὶ τρίτον γάμον, εἴτε μεταξὺ των εἴτε μὲ ἄτομα διὰ πρώτην φορὰν ἐρχόμενα εἰς γάμον.

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

- 1.— Ντύσου στολίσου λυγερὴ καὶ φόρα τὰ καλὰ σου
σὲ περιμένει ὁ γαμπρὸς καὶ τὰ συμπεθεριά σου.
'Ο κόσμος εἶπανε πολλὰ ἄς ποῦνε κι' ἄλλα τόσα,
φίδι νὰ φάῃ τὰ χεῖλη τους καὶ ἡ ὀχιά τὴ γλῶσσα.
Ἔχω δύο γαρύφαλλα τὰ δυὸ σ' ἓνα κλωνάρι,
ἔχω ἐλπίδα στὸ Θεὸ νὰ γένουμε ζευγάρι.
- 2.— Ἔχεις μαλλιά τετράξανθα στὶς πλάτες σου ριγμένα,
σοῦ τὰ χτενίζουν ἄγγελοι μὲ τὰ χρυσὰ τους χτένια.
'Η μάνα σου σὲ γέννησε καὶ σ' ἔκανε μεγάλη,
μὰ τώρα ἦρθε ὁ καιρὸς νὰ σὲ χαροῦνε ἄλλοι.
- 3.— Χαρὰ σὲ τοῦτο νιόγαμπρο μὲ τίς πολλὰς κουνιάδες!
'Η μιὰ κρατᾷ τὸ ἄλογο, ἄλλη τὸ χαλινάρι
κι' ἡ τρίτη ἡ μικρότερη αὐτὴ τὸν κατεβάζει.
Τοῦ κἀνὸν ψάγια στὸ νταβᾷ, αὐγὰ τηγανισμένα
τοῦ ψήνουν καὶ κοτόπουλο μεζὲ γιὰ τὸ κρασί του.
- 4.— Σήμερα ἐξημέρωσε μιὰ θλιβερὴ ἡμέρα,
σήμερα ξεχωρίζεται μάνα καὶ θυγατέρα.
Σήμερα στεφανώνεται ἀετὸς καὶ περιστέρα.
'Αετὸς ἦταν περήφανος κι' ἡ πέροδικα γραμμένη.
— Ποῦ ἦσουν μωρὴ πέροδικα τόσον καιρὸ χαμένη;
— Ἦμουν ψηλὰ στὴν πιπεριά καὶ μάζενα πιπέρι
νὰ πιπερώσω τὸ φαί νὰ φῶν οἱ συμπεθέροι.

ΕΓΚΥΜΟΣΥΝΗ — ΛΟΧΕΙΑ — ΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΕΚΝΟΥ — ΑΝΑΤΡΟΦΗ

Ἡ ἔγκυος σεβαστὸν μέλος τῆς οἰκογενείας της, δέχεται τὰς περιποιήσεις οἰκείων της ἐνῶ ἡ ἴδια εἰς οἰδένα προσφέρει ὑπηρεσία. Διὰ νὰ μαντεύσῃν τὸ φῶς τοῦ ἐμβρύου, τοποθετοῦν νεφρὸν ζώου εἰς ἀναμμένα κάρβουνα, ἀφοῦ προηγουμένως τὸ σχίσουν στὰ δύο. Ἄν κλείσῃ θὰ γεννηθῇ ἀγόρι, ἂν τὸ ἀντίθετον θὰ γεννηθῇ ῥίτσι. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν «οἱ μαμὲς ποὺ εἶδαν πολλὰ τὰ μάτια τους» καὶ

ροῦν τὴν θέσιν καὶ τὸ σχῆμα τῆς κοιλιᾶς τῆς ἐγκύου. Καλὸν θὰ εἶναι «νὰ δώσῃ ὁ Θεὸς ἀγόρι».

Τὴν ἐπώδυνον ὥραν τοῦ τοκετοῦ καὶ ἀργότερον τὴν λεχῶ, παραστέκουν «οἱ μαμές» καὶ ἡ μητέρα της, ἂν εἶναι νέα καὶ μπορεῖ νὰ προσφέρῃ ὑπηρεσίαν εἰς αὐτήν. Ἀφοῦ ἐτοιμάσουν τὸ μωρό, ἀρχίζουν ἀμέσως οἱ ἐπισκέψεις. Γυναῖκες πάσης ἡλικίας, ἀδιακρίτως συγγενικοῦ δεσμοῦ, μὲ δῶρα διὰ τὴν λεχῶ φαγώσιμα «πίττες μὲ τσιόλια καὶ τηγανήθρες», ὡς καὶ «ἀσήμε» διὰ τὸ νεογέννητον, καταφθάνουν καὶ ἀφοῦ παρατηρήσουν τὸ μωρό, λένε εὐχές: «νὰ σῶς ζήσῃ ὁ μουσαφίρης» καὶ ἀποχωροῦν συνήθως κατὰ μικρὰς ομάδας. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν γίνεται συζήτησις μὲ θέμα: «τίνας μοιάζει τὸ μικρό». Ἡ οἰκογένεια τῆς λεχοῦς τεσσαράκοντα ἡμέρες δὲν δίδει δανεικά. Εἰς τὸν κοιτῶνα τῆς λεχοῦς ἀπαγορεύεται ἡ εἰσοδος μετὰ ἢ κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου. Μετὰ παρέλευσιν τεσσαράκοντα ἡμερῶν, ἡ λεχῶ κρατοῦσα τὸ τέκνον της καὶ συνοδευομένη ὑπὸ συνοδοῦ, μεταβαίνει κατὰ τὸν ἐσπερινὸν εἰς τὸν Ναὸν καὶ «παίρνει εὐχές». Τὰ νόθα «οἱ μπάστοι» εἶχον σκληρὰν τύχην, ἐστραγγαλίζοντο καὶ ἐρρίπτοντο ἐντὸς τοῦ «βάλλτου». Τὸ τέκνον ἡ μητέρα μεγαλώνει μόνη της ἢ μὲ τὴν βοήθειαν τῆς πενθερᾶς της. Τὰ θήλεα εἶναι ἀγαπητὰ εἰς τὸν κύκλον τῆς οἰκογενείας των. Τὰ ἐκ γεννητῆς ἀνάπηρα τέκνα ἀγαποῦν οἱ γονεῖς των καὶ μεταχειρίζονται αὐτὰ ὡς καὶ τὰ ἀρτιμελῆ. Παραδέχονται τὴν βασκανίαν καὶ φοβοῦνται τὰ μάγια.

Οἱ γονεῖς φροντίζουν τὰ θήλεα ἕως τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου των, τὰ ἄρρενα πάντοτε, ἐφ' ὅσον δύνανται νὰ βοηθοῦν αὐτά. Τὰ «ἄτακτα» τέκνα των καὶ τὰ ἀπείθαρχα, οὐδέποτε ἔκαμνον «ἀπόπαιδα».

Ὅταν οἱ μητέρες λικνίζουν τὰ μωρά των, τραγουδοῦν:

1. Νάνι, νάνι, νάνι του
ὥσπου νᾶρθ' ἡ μάνα του
ἀπ' τὸ Δῶνο' ποταμὸ
κι ἀπὸ τὴν κρυόβρυση
νὰ τοῦ φέρῃ λουλουδάκια
μόσχο τριανταφυλλάκια.
2. Νάνι, νάνι, κουτσουνάνι
τὸ παιδάκι μου νὰ κάνῃ.
3. Νάνι, νάνι, νάνι το²
τὸ παιδὶ θέλει χορό,
μὰ βιολιὰ δὲν εἶν' ἐδῶ.
Ὅποιος πάῃ νὰ τὰ φέρῃ
ἕνα τάληρο στὸ χέρι.
4. Οἱ δουλειὲς νὰ πνίγωνται
τὰ παιδιὰ νὰ γένωνται³.
5. Νάνι, νάνι τὸ παιδὶ
σαρμανίτσ' ἀπὸ φλουρὶ
καὶ τριχιὰ μεταξωτή.

Παρ' ὅλον ὅτι καὶ ὁ πατὴρ ἐξ ἴσου ἠγάπα, ὡς καὶ ἡ μήτηρ, τὰ τέκνα του

Δῶνος · Ἀἰδωνεύς Ἀχέρων.

Ἀυτό.

Μεγαλώνουν.

καὶ ἐφρόντιζε περὶ αὐτῶν, ἐν τούτοις ὅμως παλαιότερον ἐθεωρεῖτο «ἐντροπή» νὰ φέρῃ εἰς τὴν ἀγκάλην τοῦ τέκνου. Τοῦτο ἐξελαμβάνετο, ὡς ἀδυναμία τούτου καὶ ἐνομιζέτο, ὅτι ἡ γυνὴ διηρύθυνε τὰ τοῦ οἴκου των. Τὰ θήλεα ἐκ τῆς σχολικῆς αὐτῶν ἡλικίας ἀπηγορεύετο νὰ συναναστρέφονται μετὰ τῶν ἀρρένων.

ΒΑΠΤΙΣΙΣ

Ἐπεκράτει ἀνέκαθεν ὁ νηπιοβαπτισμός. Τὴν θέσιν τοῦ ἀναδόχου δι' ὅλα τὰ τέκνα ἐνὸς ζεύγους ἐλάμβανεν ὁ νουνός τοῦ πατρὸς των, διότι «ἂν καταραστῇ ὁ νουνός τὰ παιδιά, δὲν ζοῦν καὶ προκοπὴ δὲν γίνεται». Ἡ μητέρα δὲν παρευρίσκειται εἰς τὴν βάπτισιν τῶν τέκνων τῆς. Ἡ βάπτισις γίνεται εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ βρέφους, ἂν τὸ ζητήσουν οἱ γονεῖς του. Ἡ μητέρα «δωρίζει», ὅποιον θὰ τῆς ἀναγγεῖλῃ τὸ ὄνομα τοῦ τέκνου τῆς. Τὸ πρῶτο ἄρρεν λαμβάνει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου. Τὰ λοιπὰ δὲ τέκνα ὀνόματα τῆς οἰκογενείας τοῦ πατρὸς των, εἴτε ἐν ζωῇ εὐρισκομένων, εἴτε ἀποθανόντων. Μετὰ τὸ μυστήριον παρατίθεται γεῦμα εἰς τὸ ὅποιον πολλάκις καλεῖται καὶ λαϊκὴ ὀρχήστρα. Ἐὰν τὰ τέκνα ἐνὸς ζεύγους «δὲν ζοῦν», τότε τοποθετοῦν αὐτὰ ἀμέσως μετὰ τὴν γένησίν των εἰς σταυροδρόμιον καὶ ὅποιος διέλθῃ ἀπὸ τὸ σημεῖον ἐκεῖνο καὶ τὰ ἀνεύρη γίνεται νουνός των ἀμέσως καὶ ὀνομάζει τὰ ἄρρενα «Σταῦρος», τὰ θήλεα «Σταυρούλα». Εἶναι προσβλητικὸν νὰ κληθῇ κάποιος «νὰ βαπτίσῃ καὶ νὰ ἀρνηθῇ τοῦτο».

ΑΕΡΟΒΑΠΤΙΣΜΟΣ

Εἶναι γνωστός καὶ τελεῖται κατὰ τὰ ἐκκλησιαστικῶς παραδεδεγμένα.

ΘΑΝΑΤΟΣ

Κατὰ τὸ ψυχορράγημα λέγουν: «tani - del spirtî» (τότε θγαίνει ἡ ψυχὴ). Τὸν ψυχορραγοῦντα, ὁ ὁποῖος καὶ μεταλαμβάνει, παραστέκουν συγγενεῖς καὶ φίλοι τοῦ πρόσωπα. Μετὰ τὴν ἐκπνοὴν εἰδοποιοῦνται οἱ μὲν συγχωριανοὶ του διὰ τῆς πενθίμου κωδωνοχρυσίας τοῦ κώδωνος τῆς ἐκκλησίας (ἂν εἶναι πρόσωπον ἄγε μεγάλην ἡλικίαν καὶ κοινῆς ἐκτιμήσεως, τότε κρούεται ἐπὶ ὥρας ὁλοκλήρους, ἂν ὁ μόνον ὀλίγας φορὰς), διὰ παντὸς δὲ μέσου φίλοι καὶ συγγενεῖς του κατοικοῦντες ἐν ἄλλῃ χωρίῳ. Ὁ νεκρὸς παραμένει εἰς τὴν οἰκίαν του εἰκοσιτέσσαρας ὥρας καὶ φέρεται ἀγρόπνως «μὴν τὸν πατήσῃ γάτα καὶ βουκολακιάσῃ», τότε θὰ περιφέρεται εἰς τὴν γῆν ἐπὶ ἓν ἔτος. «Ἄν εἶναι «ἀδικοχαμένος» προξενεῖ κακὰ ἰδίως εἰς τοὺς οἰκείους του ἂν δὲν ἐκδικηθοῦν τὸν θάνατόν του. Πρὶν τῆς ἐκφορᾶς λαμβάνει χώρα «τὸ στόλισμα τοῦ νεκροῦ» καὶ ὑπὸ τοὺς ἤχους πενθίμου κωδωνοχρυσίας σχηματίζεται ἡ νεκρικὴ πομπή, τὴν ὁποίαν ἀκολουθοῦν καὶ οἱ ἐχθροὶ τοῦ νεκροῦ ἢ τῆς οἰκογενείας του.

Κατὰ τὸ «σῆκωμα» σπάζουν πῆλινον ἀγγεῖον «γὰ νὰ ἀπομακρυνθῇ ὁ ὄλεθρος ἀπὸ τὸ σπιτικό». Ὁ νεκρὸς μεταφέρεται ἐντὸς νεκροφόρου ὑποβασταζόμενος ὑπὸ τεσσάρων ἀνδρῶν. Οἱ αὐτόχειρες δὲν τιμῶνται νεκροί, τὸ ἴδιον γίνεται πρὸς τὸν νεκρὸν περὶ νηπίων ἀβαπτίστων. Τὴν στιγμὴν ποὺ ὁ νεκρὸς ἐναποτίθεται ἐντὸς τῆς τάφου τοῦ οἴκου εἰς αὐτὸν ἄνθη καὶ καρπούς. Ἐντὸς τοῦ ναοῦ κατὰ τὴν ἀκοῇ θίαν ἀνάπτεται τὸ «ψυχοκέρρι», τὸ ὅποιον εἶναι ἀρχαῖα μακρὸν καὶ ἔχει κατασκευασθῇ ἐκ κηροῦ μελίσης. Τοῦτο κρατεῖται διαδοχικῶς ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἐκκλήρου καὶ τελικῶς τίθεται ἐπὶ τῶν κολλύβων. Μετὰ τὸν ἐνταφιασμόν συλλυποῦντοὺς οἰκείους τοῦ ἀποθανόντος, μοιράζονται τὰ κόλλυβα καὶ ψάλλεται τρισάκις ἐπὶ τοῦ τάφου τῶν νεκρῶν. Ἐν συνεχείᾳ οἱ ἀκολουθήσαντες τὴν ἐκφορὰν ἐπιστρέφονται καὶ πάλιν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἐνταφιασθέντος, πλύνουν τὰ δάκτυλα τῶν χειρῶν των καὶ ρίπτουν σταγόνας ὕδατος ὀπισθέν των, διὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ κακοῦ.

ἐκ τῆς οἰκίας. Ὁ νεκρὸς ἐνεταφιάσθη εἰς τὸν οἰκογενειακὸν του τάφον. Τὰ ὁστὰ τῶν πρὸ αὐτοῦ ἀποθανόντων συνθάπτονται μετ' αὐτοῦ.

Τὴν κηδεμονίαν τῆς οἰκογενείας τοῦ ἀποβιώσαντος ἀναλαμβάνει ὁ πλησιέστερος συγγενὴς του. Τὰ ἐνδύματά του διανέμονται εἰς πτωχοὺς «γιά συχώριον». Οἱ συγγενεῖς τοῦ μακαρίτου φανερῶνουν τὸ πένθος των φορῶντες μαῦρα ἐνδύματα. Ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας παραμένουν ἀξύριστοι καὶ δὲν φροντίζουν τὸν ἑαυτὸν τους. Δὲν βάφουν κόκκινα αὐγά, ἀποφεύγουν τίς χαρούμενες συντροφιὰς καὶ δὲν ἀνταλλάσσουν ἐπισκέψεις κατὰ τὰς ἐορτὰς ἐπὶ τρία ἔτη.

ΜΝΗΜΟΣΥΝΑ

Γίνονται μετὰ τρεῖς, ἐννέα καὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας. Μετὰ τρεῖς, ἕξ καὶ ἑννέα μῆνας. Μετὰ ἓν ἔτος, τρία καὶ ἐννέα ἔτη. Ἐπίσης γίνεται «40)λείτουργο» ἢ νὰ συγχωρηθοῦν αἱ ἁμαρτίαι τοῦ ἀποβιώσαντος. Κατὰ τὰ μνημόσυνα οἱ γυναῖκες τῆς συγγενείας του, ἐπὶ τοῦ τάφου μοιρολογοῦσαι, ἱμνοῦν τὰς ἀρετὰς τοῦ ἀποβιώσαντος. Κατὰ τὰ μνημόσυνα γίνονται «τὰ ζιαφέτια» (συμπόσια λύπης) καὶ ἀκούονται εὐχαὶ ὡς: «Θεὸς μακαρίζει τὴν ψυχὴν του», «καὶ σὲ χαρές». Εἰς τὴν γῆραν τοῦ νεκροῦ εὐχονται «καλὴ ὑπομονή».

ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Μετὰ τὸν θάνατον ἑνὸς ἀτόμου, τὸ ὅποιον κατεῖχεν περιουσίαν, αὐτὴ περιχεται εἰς ὅλους τοὺς οἰκείους του ἢ κατὰ τὸν ὀρισμὸν τῆς διαθήκης του εἰς ἅτον τῆς ἀρεσκείας τοῦ μακαρίτου. Μετὰ τὸν θάνατον τῶν γονέων «χωρίζουν» οἱ ἀδελφοί. Ὁ νεώτερος παραμένει εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν, ἐνῶ οἱ μεγαλύτεροι κτίζουν νέας οἰκίας. Ἡ περιουσία τῶν γονέων διανέμεται μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν εἰς ἴσα μέρη.

Π Ρ Ο Λ Η Ψ Ε Ι Σ

«ΠΑΓΑΝΙΕΣ» (ΔΑΙΜΟΝΕΣ)

«Κακὰ πνεύματα, διαβόλοι, φαντάσματα». Πολλὰς διηγήσεις φανταστικὰς οἶμε παρὰ τῶν ἐνγλίκων. Κατ' αὐτὰς «Οἱ παγανιές» παρουσιάζοντο ὑπὸ διαφόρων μορφῶν: ἄλλοτε ὡς γυναῖκες μαυροφόρες, ἀδύνατες, ἐντελῶς μαῦρες, εὐκίνηται, μὲ σουβλεροὺς ὄνυχας καὶ ὀδόντας ἔξω τῶν χειλέων, μυτεροὺς, ἀραιούς. Μάλιστα, αὐτὰ πεσμένα πρὸς τὰ κάτω, μαλλιά μακριὰ καὶ ἀχτένιστα, γνέθουν καὶ αἱ ἔτοιμες τὴν κάθε στιγμή νὰ προξενήσουν κακὸ σὲ κάθε ζῶσαν ὑπαρξιν. Ἄλλοτε ὡς «βιολιντζήδες», κουριλῆδες, κουτσοὶ ἀλλὰ εὐκίνητοι, μαῦροι καὶ δόλιοι, ὅποιοι φέρουν οὐράς καὶ ἄλλοτε ὡς «ρασοφόρους» ἢ ἀλλόμορφα τέρατα. Δὲν κινῶνται ὅμως παντοῦ, ἀλλὰ ἀκολουθοῦν «τίς διάβες» (ὁδοὶ δαιμόνων). Ὡς τόποι οἰκίας των θεωροῦνται: ὁ «βάλτος», τὰ ἐρημόσπιτα, τὸ ποτάμι, τὰ σπήλαια τῆς γῆς καὶ κυρίως «τὰ Στίγκια». Πρὸς ἐκδίωξίν των ἢ ἔρριπτον εἰς τὴν φωνήν ἄλλας, πυρίτιδα καὶ θυμίαμα ἢ ἔλεγον:

Κάηκε τὸ βουνό,
κάηκε ἡ σπηλιά,
πᾶνε τὰ παιδιὰ σου
μωρ' κυρὰ παγανιά.

ἌΛΛΑΙ ΠΡΟΛΗΨΕΙΣ

— Ὅποιος τρώγει μυαλὸ ζώου χάνει τὴν ἐξυπνάδα του.

— "Όταν τοποθετοῦν τὰ αὐγὰ νὰ τὰ «κλωσσήσῃ ἢ κλωσσαριά» λένε:

Δέκα κότες νὰ γεννοῦν
μαζὶ κι' ἓνα κοκόρι,
γιὰ νὰ τὸ φάῃ ὁ τάτας (= πατέρας)

— "Αν σφυρίξῃ ἡ φωτιά τοῦ φούρνου θέλῃ πίττα.

— "Αν παίξῃ στὴ φωτιά ἡ στάχτη ἢ λαλοῦν ἀποβραδὺς κοκόροι ἢ μποῦν
βρέχει τὴν ἄλλῃ μέρα.

— "Αν καθίσῃ πάνω σου ἀράχνη ἐπιστολὴ περίμενε.

— "Αν μπῇ ἀγκάθι στὸ σπίτι περίμενε κακὸν ἐπισκέπτην.

— "Αν καίγωνται οἱ κάρνες στὴν πυρροσιὰ κάποιος μᾶς «τρώγεται».

— "Αν ἡ φωτιά σφυράῃ στὸ τῆξι κάποιος «μᾶς λογοπιάνει».

— "Αν «τρώῃ» τὸ δεξιὸ χέρι «λεφτὰ θὰ πύρης», ἂν τὸ ἀριστερὸ «λεφτὰ θὰ δώσῃς».

— "Αν καθίσῃ στὸ «μοῦτρο» (πρόσωπο) ἀλογόμνιγα, θὰ σὲ φιλήσῃ ὁ
σωποῦν τοῦ ἀντιθέτου σου φύλου.

— "Αν δῇς κουνκουβάγια κατὰματα, χάνεις τὸ φῶς σου, τὸ ἴδιο θὰ σὺ
ἂν καθρεπτίζεσαι βράδυ μὲ τὴ λάμπα.

— "Οποῖος πατεῖ ὀρνιθοσκαλίσματα «ἀρρωσταίει».

— "Οποῖος μετράει τ' ἄστρα «τοῦ βγαίνουν στὰ χέρια».

— "Ἀλλοίμονό σου ἂν ἀκούσῃς τὸν κοῦκκο πρώτη φορὰ καὶ εἶσαι νηστικὸς.

— "Αν οἱ κόρακες τρώγωνται «κάποιος χωριανὸς θὰ χαθῇ».

— Τὸ σπιτικὸ τριγυρίζει ὁ χάρος ἂν κανεῖς πλυθῇ «ἡλιόγευμα» ἢ λαλοῦν
ἡ κουνκουβάγια στὴν σκέπη τῆς οἰκίας του ἢ ἀφήσῃ γυναῖκα ξέπλεκα μαλλιά
τὴν πλεξιούδα της.

— "Αν φάῃ κανεῖς μάτι ζῶου θὰ πεθάνῃ ὁ ἀδελφός του.

— "Αν ὁ νεκροθάπτης τὴν στιγμὴν ποὺ ἀνοίγεται ὁ τάφος «πιᾶσῃ τὸ
πὶ» θὰ ἀκολουθήσῃ ἐνταφιασμὸς ἄρρενος, ἂν τὸ πτύον γυναικὸς.

Σ Τ Ο Λ Α Ι

(Ἐφοροῦντο κατὰ τὸ παρελθόν)

Α' APPENON

Ἐπίσημος: «Φέσι» (σκουφάκι) κόκκινο, τὸ ὁποῖον ἔφερον μαύρην ἐπὶ
ταν. Οἱ γέροι ἐφόρουσαν λευκὸ φέσι ἄνευ φούντας καὶ πέριξ αὐτοῦ ἐτύλιγον
ρον μανδήλιον. Ἀντὶ περιλαιμίου ἐφόρουσαν κόκκινον παραλληλόγραμμον μανδύον
Ἐφόρουσαν φουστανέλλαν λευκὴν καὶ μαλλίνην «ζώνην» τὴν «ζώστραν». Τὰ «τί»
(λευκά, ὑφαντά, μάλλινα σωληνοειδῆ, τὰ ὁποῖα ἐκάλυπτον τοὺς πόδας ἀπὸ
μέχρις ἀστραγάλου). Ἐπ' αὐτῶν δὲ προσεδέοντο μαῦρες μάλλινες, πλεχτὲς
στρες, οἱ ὁποῖες ἔφερον ἐπίσης μαύρην φούνταν. «Τσαρούγια» (κόκκινα ὑπο-
τα μὲ μαύρην σφαιροειδῆ φούνταν ἐπὶ τοῦ προσοπίου των ἄκρου. Πάνω ἀπὸ
«ζώστρα» τῆς φουστανέλλας ἐδένετο τὸ «σιλιάφι» (πλατεῖα ἐκ δέρματος ζῶ-
πολλάς θήκας). Ἐξ αὐτῆς ἐκρέμοντο: τὸ «χαρμπὶ» (ράβδος 0.30 μ. ἐκ πολυ-
μετάλλου), τὸ πιστόλιον καὶ ἡ μάχαιρα ἐντὸς ἀργυρᾶς θήκης. Ἐφόρουσαν ἐπίσης
«φανέλλαν» (ὑφαντὴ, μαλλίνη, λευκὴ), ἐπ' αὐτῆς τὸν «κοντὲ» (ὑποκάμισον μί-
τείας λευκᾶς μανίκας), συνήθως μετάξινο. Ἐπ' αὐτοῦ τὸ «γιοξάριον» (κε-
γίλεχον) καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὸ «μπεσίλι».

Ἐργασία: «γιοξάριον», ἄνευ κεντησμάτων, «μπουραζάνα» εἰδος
σιώτικης βράχας μαλλίνη, λευκὴ, ἡ ὁποία ἔφθανεν ὀλίγον κάτωθεν τοῦ γόνυ.
Τὰ «τίρια» καὶ τὶς «πίγκες» (ὑποδήματα ἐκ δέρματος χοίρου, χειροποίητα καὶ
λαϊσθητά).

Κόμμωσις: Οἱ νέοι ἔκοπτον τὰ μαλλιά των, ὡς καὶ σήμερον, ἔφερον δὲ ἀπαραιτήτως μύστακα. Οἱ γέροι δὲν ἔκοπτον τὰ μαλλιά των καὶ τὰ ἐχτένιζον πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ ἔλεγον τὸ κτένισμα αὐτὸ «τσεπρέ», ἐπίσης δὲν ἐξυρίζοντο, ἐξ οὗ καὶ τὸ τραγούδι:

Θ' ἀφήσω γένεια καὶ μαλλιά γιὰ νὰ μὲ λένε γέρο,
τὸν πόνο ποῦχω στὴν καρδιά, μονάχος μου τὸν ξέρω.

Β' ΘΗΛΕΩΝ

Ἐπίσημος: «Φουστάνι» (πλατύ, μονόχρωμον, ζωηρᾶς ἀποχρώσεως). «Τσαρούχια λουστρίνια», ὡς καὶ τῶν ἀρρένων, ἔφερον ὅμως «πούλιες» (μετάλλινα στολίδια). «Τλέστα» (μάλλινες λευκῆς ἢ κεντητῆς κάλτσες). Ἐφόρουν τὸ «ζωνάρι» (μάλλινον κεντητὸν) καὶ τὴν «ποδιά», ἡ ὁποία ἦτο ἐπίσης μαλλίνη, ὑφαντή, κεντητὴ καὶ ἔφθανεν κάτω τοῦ γόνατος. Τὴν «σίτα» (συγκοῦνι, ἐπανωφόριον ἄνευ μανικίων κεντητὸν καὶ ἀναλόγου πρὸς τὴν ἡλικίαν ἀποχρώσεως καὶ κατασκευῆς. Τὴν κεφαλὴν ἐκάλυπτεν, πλην τοῦ προσώπου «ἡ μανδήλα».

Τῆς νύμφης: Τὰ ὡς ἄνω μὲ ὠραιότερον διάκοσμον καὶ ὠραιότερας ἀποχρώσεις. Ἐπὶ πλέον δὲ τὰ «σοῦμπολα» (ἀσημοκοῦμπια). Ἀντὶ μαλλίνης ζώνης ἐφόρει τὴν «πρέζα» (ἀσημένια ζώνη). Ἀντὶ τῆς «σίτας» τὴν «γκοντζιόμα» (σίτα ἐνοικτὴ ἐμπρός). Ἀντὶ μαλλίνης ποδιᾶς τὴν «ρεπινὴ» (ποδιά μὲ κρόσια ἐξ ὑφάσματος ἀνωτέρας ποιότητος καὶ πλούσιον διάκοσμον). Ἀντὶ τῆς «μανδήλας» ἐφόρει τὸν «μπροχραμάν» («ὀμπόλια», μεταξίνη, διαφανῆς), ἡ ὁποία ἐκάλυπτεν τὸ πρόσωπον τῆς νύμφης, μέχρι τὴν στιγμὴν τῆς στέψεως μόνον καὶ ἦτο χρώματος ἀνοιχτοῦ καφέ.

Ἐργασίας: Φουστάνι ἄνευ κεντησμάτων, τλέστα, πίκες, καὶ μαῦρον μανδήλιον.

Κόμμωσις: Τὰ μαλλιά ἐπλέκοντο δύο πλεξοῦδες. Οἱ κόρες ἔρριπτον ἓν μίαν «κότσαν» ἐμπρός. Ἡ νύμφη μόνον ἐφόρει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς τὴν «κόπισσα» (ἀσημένια καὶ ἔφερεν πετράδια). Ἐφόρουν δὲ ἐνώτια (τὰ «σκουλαρίκια») σνήθως χρυσαῖ.

Γ' ΠΑΙΔΩΝ (μέχρι 12 ἐτῶν ἦτο κοινή).

«Πίκες», «φουστάνι» (μονόχρωμο, ἐξ ὑφάσματος ἀντοχῆς). Τὰ θήλεα ἐφόρουν ἐπὶ πλέον ζώνην στενὴν.

Κόμμωσις: Τῶν ἀρρένων τὰ μαλλιά ἐκόπτοντο. Τὰ θήλεα ἐπλέκον τὰ μαλλιά των «κοτσίδες» καὶ εἶχον τὴν κεφαλὴν των ἀκάλυπτον.

ΟΝΟΜΑΤΑ ΑΜΜΟΥΔΙΩΤΩΝ ΟΙ ΟΠΟΙΟΙ ΠΑΡΕΣΧΟΝ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΔΙΑ ΤΗΝ ΣΥΝΤΑΞΙΝ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Ἀναστασίου Κωνσταντῖνος	ἐτῶν 70
Γκόγκας Ἰωάννης	» 58
Πανούσης Ἰωάννης	» 62
Παπᾶ Παρασκευῆ	» 68
Πασχάλης ἡ Ἀθανασίου Σπυρίδων	» 68
Πλιάκας Εὐάγγελος	» 52
Τάσσης Γεώργιος ἱερεὺς	» 63
Τούλιας Ἀναστάσιος	» 40
Χρήστου ἡ Παπαγεωργίου Δήμητρα	» 101
Χρήστου Ἐλευθέριος	» 42

ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΙΣ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΙΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΠΑΤΣΕΛΗ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Τῷ 1934, πρωτοβουλία τοῦ ρέκτου Μητροπολίτου τότε Ἰωαννίνων καὶ μετέπειτα Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος, ἀειμνήστου Σπυρίδωνος Βλάχου καὶ τῇ συνδρομῇ καὶ συνεργασίᾳ ἐπιλέκτων μελῶν τῆς ἐν Ἰθάκῃ Ἡπειρωτικῆς παροικίας, ἰδρύετο Σωματεῖον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡπειρωτικὴ Ἑταιρεία». Κατὰ τὸ ἄρθρον 2ον τοῦ Καταστατικοῦ τῆς ἐν λόγω Ἑταιρείας, σκοπὸς τῆς ἰδρύσεώς της ἦτο «ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας καὶ λαογραφίας τῆς Ἡπείρου, ἡ ἔρευνα τῶν διαφόρων ζητημάτων καὶ ἡ θεραπεία τῶν ἀναγκῶν αὐτῆς, γενικῶς δὲ ἡ πνευματικὴ ἐνίσχυσις καὶ παντοία προαγωγή τῶν ἀπανταχοῦ Ἡπειρωτῶν.»¹ Αἱ διατάξεις αὗται τοῦ ἄρθρου 2 τοῦ Καταστατικοῦ, λαμβάνουν περισσότερον συγκεκριμένην μορφήν εἰς τὸ II κεφάλαιον τοῦ αὐτοῦ Καταστατικοῦ, ὅπου ἀναλυτικώτερον κατονομάζονται οἱ σκοποὶ οὗτοι, καλύπτοντες κάθε πεδῖον πνευματικῆς, λαογραφικῆς, ἱστορικῆς ρεύνης.

.. ..

Ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ἐπιτεύξεως τοῦ σκοποῦ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἑταιρ. περιλαμβάνεται καὶ «ἡ μελέτη τῶν πλουτοπαραγωγικῶν δυνάμεων τῆς Ἡπείρου, ἡ φροντίς διὰ τὴν παύξησιν αὐτῶν καὶ ἡ ἰδρύσις εἰδικῶν φροντιστηρίων ἐν οἷς νὰ ἀναπτύσσωνται τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν τῆς Ἑταιρείας.»²

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συνέστησεν ἡ Ἑταιρεία ὀλιγομελῆ Ἐπιτροπὴν, τῆς ὁποίας μέλος ἀπετέλει καὶ ὁ γράφων τὴν παρούσαν, ὑπὸ τὴν ἐδρίαν τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ καὶ ὑπουργοῦ Γεωργ. Χαριτάκη πρὸς καταρτισμὸν βιβλιογραφίας σχετικῆς μὲ τὸν οἰκονομικὸν καὶ πλουτοπαραγωγικὸν τομέα τῆς Ἡπείρου καὶ τὴν ὁποίαν βιβλιογραφίαν θὰ ἐξέδιδε καὶ ἐκυκλοφοροῦν ἡ ἐν λόγω Ἑταιρεία.

Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐκείνη καθὼς καὶ αἱ παρὰ τῆς ἰδίας Ἑταιρείας κατεστρεφθεῖσαι διάφοροι ἄλλαι διὰ τὸν καταρτισμὸν ἀναλόγων βιβλιογραφιῶν ἱστορικῶν, φιλολογικῶν, λαογραφικῶν δὲν ἐπέπρωτο νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἔργον τῆς. Ὅπως συμβαίνει δυστυχῶς παρ' ἡμῖν εἰς πολλὰς περιπτώσεις παρόμοιαι Ἐπιτροπαὶ καταρτίζονται καὶ κατόπιν μεταβιβάζουν εἰς

1. Τὸ πρῶτον Δ.Σ. τῆς Ἡπ. Ἑτ. συνεκροτήθη ἐκ τῶν ἰδρυτῶν ὡς ἀκολούθως: † Ὁμ. Ἰωαννίνων Σπυρίδων Ἐπίτιμος Πρόεδρος, Γεώργιος Δούγας Πρόεδρος, Β. Μελάς Ἀντ. Πάλλης Ἀντιπρόεδροι, Ἀριστ. Βρίκοσις Γεν. Γραμματεὺς, Νικόλ. Γεωργ. Ταμίας καὶ Σύμβουλοι οἱ κ.κ. Δ. Μπαλάνος, Γ. Ἀναγνωστόπουλος, Κίμων Παντῆς, Ἡρ. Ἀποστολίδης, Β. Δημάρατος, Κ. Κατσάρης, Κ. Σταυρόπουλος, Ἀλέξ. Τσαλῆς, Γεωργ. Τσανάκας καὶ Ἰωάννης Χαδέλης.
2. Καταστ. σελ. 20.

τους τὰς εὐθύνας καὶ σχεδὸν οὐδέποτε φέρουν εἰς πέρας τὴν ἀναλαμβανομένην προσπάθειαν. Παρομοία τύχη ἐπεφυλάσσετο καὶ εἰς τὴν ὡς ἄνω Ἐπιτροπὴν. Μετὰ τινὰς συσκέψεις κατὰ τὰς ὁποίας συνεζητήθη ἡ μέθοδος τῆς ἐργασίας, καὶ τὸν ἐπελθόντα κατὰ τὸ 1943 θάνατον τοῦ προέδρου τῆς αὐτῆς πελύθη.

Παρὰ τὸ ἄδοξον ὅμως τέλος τῆς Ἐπιτροπῆς ἐκείνης ὁ γράφων τὴν παύσαν λαμβάνων ὑπ' ὅψιν τὴν σπουδαιότητα τοῦ καταρτισμοῦ παρομοίας βιβλιογραφίας, ἐθεώρησεν ἐπιβεβλημένον νὰ συνεχίσῃ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ σπαραγμοῦ τῆς καὶ τὴν δημοσίευσιν διὰ τῶν φιλοξένων σελίδων τῆς Ἑπειροῦς.

.. ..

Ἡ λέξις «βιβλιογραφία» ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον εἰς τὸν Διοσκορίδην καὶ Διογένη τὸν Λαέρτιον καὶ κατ' ἀρχὰς ἐσήμεναι τὴν γραφὴν καὶ τὴν ντυγραφὴν τῶν βιβλίων ὡς ἐπίσης καὶ κάθε ἔρευναν περὶ τῶν βιβλίων καὶ τῶν βιβλιοθηκῶν καθὼς καὶ τὴν τεχνικὴν καταρτισμοῦ καταλόγων βιβλίων, καὶ τὴν γραφολογίαν, τὴν παλαιογραφίαν τὴν ὁποίαν ὁ ἀείμνηστος Λάμπρος ὠνόμασε «γραφογνώσιαν». Σήμερον ὅμως ὁ ὅρος «βιβλιογραφία» περιέσθη εἰς τὴν σημασίαν τῶν καταλόγων, οἱ ὅποιοι περιλαμβάνουν τὴν συστηματικὴν ἀναγραφὴν βιβλίων, διατριβῶν, ἄρθρων καὶ παντὸς ἐν γένει ἐντύπου λητήριος ἐπὶ ὠρισμένου θέματος. Τὴν μέθοδον τῆς βιβλιογραφίας ἐδίδαξε πρῶτος ὁ χαρακτηρηθεὶς ὡς βιβλιοφάγος τῆς ἀρχαιότητος Ἀριστοτέλης, τὸν ὁποῖον ὁ Πλάτων ἀπεκάλει ὡς τὸν κατ' ἐξοχὴν μελετηρὸν «ἀναψωστήν».

Πρῶτος μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἑθνους βιβλιογράφος εἶναι ὁ κ. Βρεττός (1800 - 1876), δημοσιεύσας τὸ 1854 - 7 εἰς δύο τόμους καταλογὸν τῶν ἐκτυπωθέντων ἐν Ἑλλάδι βιβλίων ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Κ)λεως κρι τῆς ἐγκαθιδρύσεως ἐν Ἑλλάδι βασιλείας. Τὸν Βρεττὸν συνεπλήρωσεν Ἰωλὺς Λεγκράν (1842 - 1903) μετὰ τὴν πολύτομον Ἑλληνικὴν Βιβλιογραφίαν τὴν ὁποίαν περιέλαβεν οὗτος καὶ τὰ εἰς ξένην γῆν γεγραμμένα ὑπὸ Ἑλλήνων τῆς ξένης βιβλία. Ἀμφότεραι αὗται αἱ βιβλιογραφίαι εἶναι γενικωτέρας μορφῆς.

Σπουδαίαν συνδρομὴν εἰς τὴν γενικὴν ἡπειρωτικὴν βιβλιογραφίαν προσέφερεν παρ' ἡμῖν τὰ Ἑπειρ. Χρονικά, ὅπου ἐδημοσιεύθησαν βιβλιογραφίαι τοῦ Ἑπείρου παρὰ τῶν ἀειμνήστων Βέη, Βιζουκίδου, Βιλαμόβιτς, Κουρίλα, Καλοπούλου κ.λπ.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρων βιβλιογραφιῶν ὁ πολὺς Λεγκράν ἐδημοσίευσεν ἰδίῳ ὀγκῶδες ἔργον περιλαμβάνον περὶ τοὺς τέσσαρας χιλιάδας τίτλους ἐντύπων Ἰονικῆς βιβλιογραφίας (Bibliographie Ionienne) ἡ ὁποία ἀναρτηθεῖσα ἀρχικῶς ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ τοῦ Λεγκράν καὶ διαδόχου του εἰς τὴν ἑλὴν Ἀνατολ. Γλωσσῶν Περνώ, καὶ αὕτη ὑπὸ τοῦ κερκυραίου Νάκη Πιέρ-ἐξεδόθη τὸ 1967, ἀποτελοῦσα σήμερον πνευματικὸν θησαυρὸν, διὰ τοὺς ἐλπομένους μετὰ θέματα τῶν ἐπτὰ Νήσων³.

Ἡ βιβλιογραφία ἀποτελεῖ σήμερον τὴν βάσιν κάθε ἐπιστήμης. Ἡ βιβλιογραφία, ὅπως πολὺ ὀρθῶς ἐλέχθη, ἀποτελεῖ τὸ ἱμνίον ἐκάστου θέματος, ὅθεν ἀναλάβη κανεὶς νὰ ἀναπτύξῃ, ἐφ' ὅσον βεβαίως αὕτη γίνεται μετὰ τὴν πληρότητα, ἥτοι τὴν πιστὴν ἀναγραφὴν, ὅσον τὸν δυνατὸν περισσοτέρων σχετικῶν ἐντύπων καὶ τὴν ἐπιδίωξιν διαφυγῆς ὅσον τὸ δυνατόν ὅλων μελετημάτων, διότι ἡ πείρα ἀπέδειξεν ὅτι εἰς παρόμοια ζητήματα, ὅτε κάτι διαφεύγει.

³ Δημαρᾶς εἰς ἐφημ. «Τὸ Βῆμα» 26 Μαΐου 1967.

Καίτοι όμως ως εκ τῶν ἀνωτέρω λόγων, ἀτελὴς ἡ ἐργασία μας αὕτη, ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι διαρκῶς συμπληρουμένη αὕτη, ἴσως χρησιμεύσῃ μίαν ἡμέραν ὡς πυρὴν διὰ τὴν συγγραφὴν τῆς οἰκονομικῆς ἱστορίας τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν πλουτοπαραγωγικῶν τῆς πόρων καὶ περιοχῶν.

Δημ. Ἀθανοσοπούλου: Ἡ πολιτικὴ περιφερειακῆς ἀναπτύξεως ἐν Ἑλλάδι. Ἡπειρ. Ἔστια, Τόμ. 12ος, 1963.

Ἀθανασάκου Στρ.: Τὰ πετρέλαια τῆς Ἡπείρου. Εἰς ἐφημ. «Ἡπειρωτικὸν Μέλ. λον» Ἀθηνῶν 9.8.1962.

Ἀλεξιάδῃ Γεωργ.: Γεωοικονομία καὶ γεωπολιτικὴ τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν. Οἱ ἐθν. κῆς μας διεκδικήσεις. Ἀθῆναι 1945.

Ἀλεξίου Νικ.: Λαϊκὴ Τέχνη στὰ Γιάννινα (Τὰ μνημεῖα πρὸ ἐξαφανίζονται). Ἐφημ. «Τὸ Βῆμα». 4 Μαΐου 1958.

Ἀλεξούδῃ Ἀνθίμου: Σύντομος ἱστορικὴ περιγραφὴ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Βι. λιγράδων καὶ τῆς ὑπὸ τὴν πνευματικὴν αὐτῆς δικαιοδοσίας ὑπαγ. μένης χώρας. Κέρκυρα 1868. Ἰδίως σελ. 154 - 157, ἐλάχιστα περ. ἐμπορίου καὶ βιομηχανίας τῆς ἐπαρχίας.

Ἀλιβιζάτου Μπ.: Τὸ πρόβλημα τῆς ἀγροτικῆς πίστεως ἀπὸ βαλκανικῆς ἀπόψεως. Εἰς Ἀρχ. Οἶκον. καὶ Κοινον. Ἐπιστημῶν 1934 τεύχος Β. σελ. 16 - 222 καὶ Γ. σελ. 223 - 331. Βλ. καὶ περιοδ. «Ἐργασία» πέντε ἀ. θρα. 1933 ἰδίου.

La raforme agraire en Grece au point de vue écono-
mique et Social Παρίσιοι 1932.

Ἀλτιπαρμάκη Ἀργ.: Στοιχεῖα ἐπὶ τοῦ ὁρίου τοῦ βιωσίμου ἀγροτικοῦ κλήρου. Ἡπειρ. Εἰς Ἡπ. Ἔστ. τεύχη 125 - 6 σελ. 748 - 757.

Ἡ βαμβακοκαλλιέργεια εἰς τὸν νομὸν Ἀρτης. Εἰς Ἡπειρ. Ἐ. τεύχος 142 σελ. 333 - 340.

Ἀλτιπαρμάκη Ἀργ.: Μελέτη ἐπὶ τῆς συστηματικῆς ἀξιοποιήσεως τῶν βρωσίμ. ἐλαιῶν περιοχῆς Λάκκας Θεσπρωτίας Νομοῦ Πρεβέζης, Ἡπ. Ἔστια, τόμ. 11ος, 1962.

Ἀμάντου Κ.: Ἡ ἀναγνώρισις ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν θρησκευτικῶν καὶ πολιτ. δικαιωμάτων τῶν Χριστιανῶν καὶ ὁ ὁρισμὸς τοῦ Σινὰν πασᾶ. Ἡπειρ. Χρον. 1930 σελ. 197 - 210.

Ἀναγνωστοπούλου Π.: Ποία δέον νὰ εἶναι ἡ γεωργικὴ πολιτικὴ τοῦ κράτους. περιοδ. Ἀγροτικὴ Ζωὴ 1928 τεύχος 11, Ἀθῆναι.

Ἀναστασίου Ι. Ε.: Ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις στὰ Γιάννινα μετὰ τὸν πόλεμον 1897. Εἰς Ἡπειρ. Ἔστ. τ. 26 σελ. 586 - 7. Πρόκειται περὶ ἀ. φορᾶς τοῦ τότε ἁγγλου προξενικοῦ πράκτορος εἰς Ἰωάννινα Herberto δημοσιευθεῖσης εἰς τὸ ἐτήσιον δελτίον τοῦ Ἱπ. τῶν Ἐ. τῆς Ἀγγλίας ὑπὸ τὸν τίτλον «Διπλωματικαὶ καὶ Προξενικαὶ ἀνω. ραὶ» Λονδίνον 1898, κατατεθείσης εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτή. τὸ 1898 ὑπ' ἀρ. 2111.

Ἀντωνοπούλου Σταμ.: Ὁ Δομπόλης καὶ τὸ κληροδότημα αὐτοῦ. Εἰς Δελτίον πουργείου Ἐξωτερικῶν.

Ἀποστολοπούλου Θ. - Μπατιστάτου Ν.: Ἐκθεσις περὶ Γεωργίας, Ἐμπορίας, Βι. μηχανίας καὶ Ναυτιλίας ἐν Ἀλβανίᾳ κατὰ τὸ ἔτος 1910. Εἰς Δ. Ἱπ. Ἐξωτ. Ἑλλάδος τεύχος 5ον.

Ἀραβαντινοῦ Π.: Ἱστορία Ἀλῆ πασᾶ τοῦ Τεπελενλή. Ἀθῆναι 1895. Ἰδίως 347 - 366 «Οἰκονομικοὶ πόροι τοῦ Ἀλῆ» καὶ 601 - 604 «Τὰ φλίκια τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ».

Χρονογράφια τῆς Ἠπείρου. Τόμοι δύο. Ἐκ τοῦ Α τόμου σημ. σελ. 239 περὶ σπαγγίδων καὶ κεφαλ. ΙΣΤ τοῦ Β' τόμου «Περὶ τῶν κατὰ καιροὺς φόρων οὓς ἡ πόλις καὶ ἐπαρχία τῶν Ἰωαννίνων παρεῖχε», σελ. 285 - 290.

Κορυμιάδου Ι.: Λόγος εἰς τὸ μνημόσυνον τῶν Ριζαρχῶν. Περιοδ. «Πανδώρα», 1859 σελ. 218 - 226.

Κορυμιάδου Ἀντ.: Τὸ δάσος, ἡ γεωργία καὶ ἡ κτηνοτροφία. Παράρτημα τοῦ Ζ γεωργ. δελτίου Ἰουλ. - Σεπτ. 1931' Ἀθῆναι 8ον σελ. 20.

Κορυμιάδης Ἀνδρ.: Περὶ τῆς οἰκονομικῆς διοικήσεως τῆς Ἑπτανήσου ἐπὶ Βενετοκρατίας. Ἀθῆναι 1914. Τόμοι δύο. Ἰδίως τὸ Δ κεφ. τοῦ Β. τόμου «Ἡ φορολογία ἐν Πάργῃ» (σελ. 85 - 96) καὶ «Αἱ πρὸς βορρᾶν τῆς Πάργας ἡπειρωτικαὶ κτήσεις» (σελ. 97 - 107) καὶ σελ. 227 - 232 περὶ Προβέξης καὶ Βονίτσης. Βλ. καὶ «Παναθήναια» 1909, σελ. 208 - 210.

Ali pachia de tepelin. economiste et financier: En la Revue des etudes grecques τόμ. XXV τοῦ 1912 σελ. 427 - 426 καὶ εἰς ἐφημ. Ἀθηνῶν Ἑστία τῇ 12|12|1913, διάλεξιν ἐπὶ ἰδίου θέματος Ὁ πληθυσμὸς τῆς Πάργας ἐπὶ Βενετοκρατίας. Περ. «Ἑλληνισμός», Ὀκτ. 1911 σελ. 631 - 634 καὶ Οἰκονομικὴ Ἑλλάς 15.10.1911.

L'administration financière de la Grèce sous la domination turque (εἰς τὴν Revue des Etudes Grecques Μάρτιος — Ἰούνιος 1912).

Κορυμιάδης Γ.: Ἡ Ἠπειρος ἄλλοτε καὶ τώρα ἀπὸ πλουτοπαραγωγικῆς ἀπόψεως. Ἀθῆναι 1929. (Διάλεξις δοθεῖσα τὴν 19.4.29 εἰς τὴν αἰθούσαν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας).

Τὸ ἐμπόριον μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀλβανίας καὶ ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ μας. Περιοδ. Β. Ἠπειρος τεύχος 9 - 10 τοῦ 1936.

Κορυμιάδης Δημ.: Οἱ θησαυροὶ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ (Ἡμερ. Κ. Σκόκου 1924 - σελ. 364 - 368).

Κορυμιάδης Ἡλ.: Ὁ ἐλαιὼν τῆς Προβέξης. Ἡπ. Ἑστία τεύχος 26 σελ. 606 - 620.

Κορυμιάδης Κίμων: Τὸ πρόγραμμα ἀναπτύξεως τῆς Ἠπείρου καὶ ἡ κοινοτικὴ ἀνάπτυξις. Ἡπ. Ἑστία τεύχος 103 - 104 σελ. 952 - 959.

Κορυμιάδης Ἀχ.: Χαμμένοι Θησαυροί. Οἱ ἀδελφοὶ Πασχάλη. Ἠπειρ. Ἑστία τεύχος 36 σελ. 342 - 344.

Κορυμιάδης (UNESCO): Ἐκθέσεις περὶ Ἠπείρου. Ἠπειρ. Ἑστία, τόμ. 9ος, 1960.

Κορυμιάδης Γ.: Ἡ ἀγροτικὴ οἰκονομία καὶ ἡ ἀγροτικὴ πίστις ἐν Ἠπείρῳ καὶ γενικώτερον. Εἰς Τραπεζιτικὴν. Μάρτιος 1937.

Ἡ οἰκονομία ἐν Ἠπείρῳ. Εἰς Ἡπ. Ἑστίαν τεύχος 6, σελ. 605 - 609.

Ὁ δασικὸς πλοῦτος τῆς Ἠπείρου. Ἰδιον περ. τεύχος 7 σελ. 740 - 3.

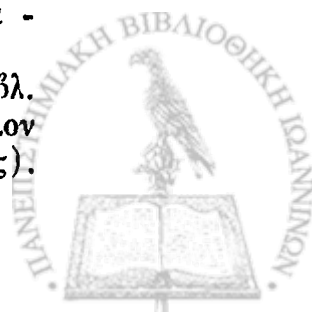
Ὁ ὀρυκτὸς πλοῦτος τῆς Ἠπείρου. Τεύχος 17 σελ. 970 - 975.

Ἀναδιοργάνωσις τῆς δασοπονικῆς πολιτικῆς τοῦ κράτους - Εἰδικαὶ συνθηκαὶ τῶν δασοκτημόνων κοινοτήτων τῆς Ἠπειρωτικῆς Πίνδου. Εἰς Ἠπειρ. Μέλλον 9 Αὐγούστου 1962.

Κορυμιάδης Κ.: Γεωγραφικὴ ἀπογραφὴ τοῦ ἔτους 1911 Α τεύχος (Θεσσαλία - Ἄρτα).

Κορυμιάδης Θεοδ.: Τὰ Ἰωάννινα. Ἡμερ. Μ. Ἑλλάδος 1923 σελ. 231 - 251. Προβλ. καὶ Ἡμερ. «Δωδώνη» Χ. Κατσαλίδης 1931 σελ. 96 - 112 (μᾶλλον ἀπὸ φιλολογ. καὶ ἱστορικῆς ἀπόψεως καὶ ἐλάχιστα ἀπὸ οἰκονομικῆς).

Κορυμιάδης Κ.: Ὁ πειραματικὸς ἀγρὸς. Ἰωάννινα 1921.

- Δὲ Βιάζη Σπ.: Ἡ χρυσοχοϊκὴ τέχνη ἐν Ζαζόνθῳ (ὅπου εἶχον καταφύγει οἱ Καλ-
λαρυτιῶται μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν). Ἱστορ. Πινακοθήκη 1904.
- Βίζουζίδη Περ.: Οἱ ἐξάδελφοι Ζάππαι. Θεσσαλονίκη 1947.
- Bodoz Jean: Αἱ δυνατότητες ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανίας τοῦ ξύλου ἐν Ἠπει-
ρῳ. Εἰς Ἠπ. Ἐστίαν τεύχος 102 σελ. 832 - 846.
- Βόρειου Σ.: Γὰ μὴ Νεοελληνικὴ Οἰκονομικὴ Ἱστορία. Ἑγγραφα καὶ στοιχεῖα ἀπὸ
Γαλλικὰς πηγὰς. (Εἰς Ν. Ἐστίαν τεύχος 372 σελ. 1246 - 1251).
- Boué Ami: La turquie d' Europe. Παρίσι 1840 σελ. 1 - 14. (Ὁ Γ. τόμος περ
γεωργίας, βιομηχανίας, ἐμπορίου κ.τ.κ.).
- Βορούλα - Ι. Ζούζη: Γενικὰ χαρακτηριστικὰ πρωτογενοῦς παραγωγῆς τοῦ χώρου
Ἠπείρου, Κερκυρας, Λευκάδος. (Εἰς Ἠπ. Ἐστίαν τεύχος 142 σελ.
176 - 180).
- Βούρη Ι.: Ἐξηγηματικοὶ λογαριασμοὶ τῶν ἐν Ἀθήναις εἰσοδημάτων τῆς ἐν Ἠπει-
ρῳ κοινότητος Δελφιναζίου, ἀπὸ τῶν κληροδοτημάτων τῶν Δελφινω-
ζωτῶν κ.λ.κ. Ἀθῆναι 1881.
- Βρέζωση Α.: Ἡ συνθήκη τῆς 21 Μαρτ. 1800. Ἠπ. Χρον. 1928 σελ. 272 - 294
σχετικὰ μὲ τὰ φορολογικὰ προνόμια καὶ σ.σ. 293 - 294 διὰ πᾶσι
σὺν Πρεβέξῃ.
- Βρέλη Π.: Ἡ ἀνάπτυξις τῆς οἰκοτεχνίας ἐν Ἠπειρῳ. Ἠπ. Ἐστ. τ. 62 σελ. 343 - 400.
- Βρεττοῦ Ι.: Ζωσιμάδαι (Λεξ. Ἱστ. καὶ Γεωγραφίας Στ. Βουτυρά τόμ. Β. 187
σελ. 1217 - 1222).
- Γαβαλά Γ. Ν.: Ἡ ἀγροτικὴ οἰκονομία τῆς Ἠπείρου (Δεδομένα γεωργικοῦ ἔτος
1953 - 4) Ἀθῆναι 1956.
- Γαζή Ἀλεξ. Γ.: Ἡ σπορὰ ὡς μία ἐκ τῶν σπουδαιότερων γεωργικῶν ἐργασιῶν
(Ταχυδρόμος Κωνσταντινουπόλεως 1903).
- Γενναδίου Π.: Μέτρα διὰ τὴν σιτάρειαν τῆς χώρας. Ἀθῆναι 1917.
Ἡ ἀπαλλοτριώσεις τῶν τσιφλικιῶν καὶ ἡ διανομὴ αὐτῶν εἰς τοὺς
ἀκτήμονας καλλιεργητάς. Ἀθῆναι 1917.
Ἡ βιομηχανία καὶ ἡ γεωργία ὡς μία οἰκονομικὴ κοινότης. Ἀθῆ-
ναι 1917.
- Γαρουφαλῆ Π.: Τὸ μέλλον τῆς Ἠπείρου. Περ. «Νέαι Χῶραι» ἀρ. 3.
- Γεωργαλῆ Γ.: Αἱ ἐν Ἠπειρῳ ἐμφανίσαις ὑδρογονανθράκων καὶ αἱ ἐπ' αὐτῶν
ρευνητικαὶ ἐργασίαι. Δημοσιεύματα τοῦ γεωλογικοῦ γραφείου
Ἑλ. Ἐθν. Οἴκον. ἀρ. 6. Ἀθῆναι 1922. Περ. «Τὸ Μέλλον» Ἀθῆ-
νῶν, ἔτος Γ ἀρ. 28 Ἀπριλ. 1921.
- Gauvain Auguste: Ἡ συνθήκη Ἰταλίας καὶ Ἀλβανίας. Ἑφημ. «Ἐλεύθερον Ἰ-
μα», 16 Δεκεμβρ. 1927.
- Γεωργιάδης Ἀθαν.: Χρυσεῖα, Ἀργυρεῖα κ.λ.κ. Μεταλλεῖα ἐν Μακεδονίᾳ - Ἠ-
πειρῳ καὶ ταῖς νήσοις τῶν ἀρχαίων ἐκμεταλλευθέντα. Ἀρχαιολογ.
95 σελ. 220 - 228.
- Γκατσοπούλου Στ.: Ἡ ἐμποροπανήγυρις «Πωγωνιανή» καὶ ἡ πάλαι ποτὲ ἀν-
θισσάσα πόλις «Διπαλίτσα». Ἠπειρ. Ἐστία τεύχος 94 σελ. 142 - 48
Μάρτιος 1958.
- Γεωργούση Εὐστ.: Τὸ διεθνὲς πρόγραμμα καὶ ἡ ἑλληνικὴ μελέτη διὰ τὴν με-
τὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἠπείρου. Τρία ἀρθρα εἰς ἑφημ. «Τὸ Βῆμα»
Ἑφημερίς 1915 περ. ΙΙΙ σελ. 692 ἐπ.
- Γούδα Ἀν.: Βίοι παράλληλοι τῶν ἀνδρῶν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἰδίως τὸν Γ. πρῶτον
ἐνθα περιλαμβάνονται οἱ Ἠπειρώται μεγάλοι εὐεργεταὶ Ζωσιμάδης,
Ριζάραι, Ζάππαι καὶ Δ. τόμον διὰ Γ. Σπαν. Γ. Χ' Κώσταν καὶ
Τσίτζαν.

Γρίσπου Π.: Για τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν δασῶν. Ἐφημ. «Ἡπειρ. Μέλλον», 14 Μαΐου 1958.

Daltni Constibution à l'étude des terrais tertiaires de la Thessalie et de l'Epire. Bull de la Sle géologique de Franse 4me Serie том. XXIII Παρίσιοι 1923.

Δανὺδ Ε. Μ.: Αἱ ὑδραυλικαὶ δυνάμεις τῆς ἡπειρ. Ἑλλάδος, Οἰκονομ. Ταχυδρόμος, 26 Ἀπριλ. 1937.

Δεκάζος Παν.: Αἱ γεωργικαὶ σχέσεις τῆς Μακεδονίας, Ἀθῆναι 1914.

Δεματάκη Γ.: Τὰ ποτάμια. Ἀνεκμετάλλευτη δύναμη. Ἡπειρ. Ζωὴ τεύχος 3.

Δεληγιάννη Ἀντ.: Τὰ πετρέλαια τῆς Ἀλβανίας (Δημοκρατικὴ Ἐπιθεώρησις, Ἀθῆναι 1945, τεύχος Α).

Δημ—ς Θ.: Στὸ δάσος τῆς Πίνδου εἰς ἀναζήτησιν κρυμμένων θησαυρῶν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ἐφημ. «Ἀκρόπολις», 2 Νοεμβρ. 1936.

Δραγούμης Στ.: Ἰωάννης Μπάγκας Κοριτσαῖος. Μακεδ. Ἡμερολόγιον 1908 σελ. 287 - 292.

Ducret Pierre: Ἡ βελτίωσις τῆς τυροκομίας εἰς τὴν ζώνην πειραματισμοῦ καὶ ἐπιδείξεως Ἡπείρου. Ἡπ. Ἑστία τεύχος 117 σελ. 55 - 64, 118 σελ. 148 - 60 καὶ 119 σελ. 246.

Duual: Exposé Faits qui onte precété et Suivi la cession de parga, Παρίσιοι 1820.

Ἑλλην στρατιώτης: Ὁ θησαυρὸς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ (εἰς τιμαλφῇ καὶ μετρητά). Περ. «Ἑστία» 1887 τόμ. Γ. σελ. 348.

Φενθεριάδου Ν.: Τὰ δίκαια τῆς πολιτείας ἐπὶ τῶν Μακεδονία καὶ Ἡπείρῳ γαιῶν. Περιόδ. «Μέλλον» (ἀπὸ νομικῆς ἀπόψεως) Ἀθῆναι 1913.

. Σ.: Σέργιος Διοκλητιανὸς ἀλχημιστὴς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Περιόδ. «Χρυσάλλις», 1861 τόμ. Γ. σελ. 341 - 344.

Ξαρχόπουλος Γ.: Τὰ δάση τοῦ Ζαγορίου. Ἡπειρ. Ἑστία τόμ Α. σελ. 41 - 42. Αἱ δασικαὶ ὁδοὶ Ζαγορίου (Ἱστορία καὶ σημασία αὐτῶν), Ἡπειρ. Ἑστία 1953 σελ. 100 - 103.

Ξάρχου Ι.: Κατατοπιστικὴ ἐπισκόπησις ἐπὶ τῆς πορείας τῶν ἐργασιῶν τοῦ προγράμματος ἀναπτύξεως Ἡπείρου. Ἡπειρ. Ἑστία Νο 101 1960, σελ. 734 - 741.

Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῆς βοοτροφίας ἐν Ἡπείρῳ. Εἰς Ἡπειρ. Ἑστ. τεύχος 151 κ.έ. μετὰ στατιστικῶν στοιχείων καὶ πλουσίας βιβλιογραφίας.

Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τοῦ ἡπειρωτικοῦ προβάτου. Εἰς αὐτὸ περιοδικὸν τεύχος 154 κ.έξ. ὁμοίως μετὰ στατιστικῶν στοιχείων.

Πεπραγμένα τοῦ προγράμματος Ἡπείρου κατὰ τὸ ἔτος 1961. Ἡπ. Ἑστία τεύχος 119 σελ. 247 - 254.

Δεκαετὲς πρόγραμμα ἀναπτύξεως κτηνοτροφίας Ἡπείρου (1960 - 1969), Ἡπειρ. Ἑστία τεύχος 121 - 2 σελ. 435.

Ἀναδιοργάνωσις κτηνιατρικῶν ὑπηρεσιῶν περιοχῆς Ε' κτηνιατρικῆς Ἐπιθεωρήσεως. Ἡπειρ. Ἑστία τεύχος 143 - 4 σελ. 284 - 292.

Μελέτη τουριστικῆς ἀναπτύξεως Β. Ἑλλάδος. Ἡπειρ. Ἑστία τεύχος 145 σελ. 356 - 370.

Σταθμὸς Γεωργικῆς Ἐρεῦνης Ἰωαννίνων. Ἡπ. Ἑστία τεύχος 148 - 9 σελ. 639 - 657.

Ἡπειρωτικὴ Ἀγελαδοτροφία. Ἡπ. Ἑστία, τόμ. 10ος, 1961.

- Οίκονομ. Προγραμματισμός εις τὸν Ἡπειρωτικὸν χῶρον, Ἡπειρ. Ἑστία, τόμ. 12ος, 1963.
- Ἡ ἐκπαίδευσις στὸν χῶρον τῆς Ὑπὴρ. Περ. Ἀναπτύξεως Ἡπείρου. Ἡπειρ. Ἑστία, τόμ. 13ος, 1964.
- Ἐξάρχου Ι. - Michel - Le Ruilly - Εὐστ. Γελέκη: Πρόγραμμα ἀναπτύξεως Ἡπείρου. Μέθοδος προσδιορισμοῦ τοῦ ζῶντος θάρους τῶν ἐν Ἡπείρῳ ἐκτρεφομένων ἀγελάδων φυλῆς «Φαῖα τῶν Ἀλπεων» διὰ σωματομετρήσεως. Ἡπ. Ἑστία τεύχος 115 σελ. 1011 - 1018.
- Εὐελπίδι Χρ.: Ἀγροτικὸν πρόγραμμα. Ἀθῆναι 1923 (μετὰ διβλιογραφίας).
- Ζερλέντη Περ.: Συνθήκη Ἑπτανησίων καὶ Ἀλῆ πασᾶ ἔτει 1803. Ἀθῆναι 1921. Διὰ τῆς συνθήκης τὴν ὁποίαν ἐκ μέρους τοῦ Ἀλῆ πασᾶ διεπραγματεύετο ὁ Μητροπ. Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης Ἰγνάτιος ἐτεροατίζοντο αἱ ἀντεγκλήσεις μετὰξὺ Ἀλῆ καὶ Ἑπτανησίων, ὁ Ἀλῆς ἐξεχώρει εὐκολίας εἰς τοὺς ναυτιλομένους καὶ ἐμπορευομένους Ἑπτανησίους.
- Ζαβιτσιάνου Κ.: Ἀρχεῖα Ἐθνικῶν Εὐεργειῶν. Ἀθῆναι 1929.
- Ζυγούρη Ν.: Ἡ συμβολὴ τοῦ Τσοιτσείου εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς κτηνοτροφίας. Ἡπ. Ἑστία, τεύχος 54 - 55, σελ. 910 - 913.
- Τὰ ἐν Ἡπείρῳ Γεωργικὰ ἰδρύματα 1913 - 1953. Ἰωάννινα 1949: (Ἐκτίθενται τὰ πραγματικὰ γεγονότα τῆς ἰδρύσεως, ἐξελίξεως δράσεως καὶ ἀποτελεσμάτων τῶν γεωργικῶν ἰδρυμάτων ἐν Ἡπείρῳ) Παραγωγὴ καὶ ἐκμετάλλευσις τοῦ γάλακτος ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον. Ἡπ. Ἑστία Νο 93 σελ. 46 - 51, Νο 94 σελ. 148 - 150 καὶ 95 σελ. 237 - 240.
- Ζώτου Δημ.: Τὰ ἡπειρωτικὰ κληροδοτήματα. Περ. «Ἐργασία» 27.5.1935. Ἡ ξενητεία τῶν Ἡπειρωτῶν. Ἀθῆναι 1935.
- Ζωσιμᾶ Ν.: Διαθήκη τοῦ αἰοιδίμου Ν. Π. Ζωσιμᾶ εὐγενοῦς γραικοῦ καὶ ἱππότη τοῦ τάγματος τοῦ Σωτῆρος. (Ἑλληνορωσιστί, Μόσχα 1844). Εἰς τὰς σελ. 4 - 27 παρέχονται πληροφορίες διὰ τὴν Ζωσιμαίαν Ἀδελφότητα.
- Θεσπρωτοῦ Π. (Π. Ἀραβαντινός): Εἰς Πανδώραν τόμ. ΙΣΤ 1866 σελ. 89 - 91. Σχόλια διὰ τὴν μονογραφίαν τοῦ Σάθα περὶ σπαχῆδων ἐν Ἡπείρῳ.
- Ἰορδάνογλου Ἀλεξ.: Τὰ παραγωγικὰ ἔργα Ἀράχθου - Λούρου καὶ τὸ μέλλον τοῦ κάμπου τῆς Ἄρτας. Περιόδ. Ἡπειρ. Ζωὴ τεύχος 6 σελ. 2 - 4.
- Ἰωαννίδου Φρόσω: Τὸ Σαμαροσκοῦτι. Ἡπειρωτ. Ζωή, τεύχος 3, σελ. 5 - 6.
- Ὑφαντουργικαὶ Σχολαί. Ἡπειρ. Ἑστία, τεύχος 33, σελ. 57 - 59.
- Ἡπειρωτικὴ Οἰκοτεχνία. Ἡπειρ. Ἑστία 1953 σελ. 603 - 607. Περιεχεται διὰ τὴν οἰκοτεχνίαν τοῦ ἡπειρωτικοῦ ὑφάσματος «σαμαροσκοῦτι».
- Καβάγια Σπ.: Ἡ βαμβακοκαλλιέργεια ἐν Ἡπείρῳ. Εἰς Οἰκονομολόγον Ἀθην 23.3.1935.
- Καλλιγᾶ Π.: Μελέται Βυζαντινῆς Ἱστορίας. Ἀθῆναι 1894 (σελ. 362 ἀνάμνησις χρυσοβούλου Ἀνδρονίκου).
- Καλλιμάχου Δ. Ὁ πληθυσμὸς τῆς Μοσχοπόλεως. Παναθήναια τόμ. Κ. 1913, σελ. 5 - 12.
- Καραβίδα Κ.: Τὰ ἔργα ἐγγείου βελτιώσεως εἰς Ἡπειρον καὶ Αἰτωλοακαρνανίαν.

Εἰς Πανελλήνιον Παρατηρητὴν 1.4.1936.

Καραπάνου: Ἡ δημοκοπία ἀγωνιζομένη νὰ δημιουργήσῃ ἀγροτικὸν ζήτημα ἐν Ἡ-
πειρῷ καὶ Θεσσαλίᾳ. Ἀθῆναι 1822. Ἀπάντησις εἰς τὸ ἔργον τοῦ
Παχύ: «Τὸ ἐν Ἡπείρῳ ἀγροτικὸν ζήτημα».

Καρμίτη Χ.: Περὶ ἀποξηράνσεως τῆς ἐν τῇ πεδιάδι Κορυτσᾶς λίμνης Σόβιανης.
Ἐφημ. «Νεολόγος» Κ)λεως 1885, ἀρ. 4731 καὶ 4817.

Κατηφόρη Π.: Καλαρούτες ἡ Μέκκα τῆς ἀσημοχρυσοχοΐας. Ἐφημ. Ἀθηνῶν «Ἑ-
θνος», 27 Ἰαν. 1937.

Οἱ θησαυροὶ τῆς δυναστείας τοῦ Ἀλῆ. Ἀνθ' ἄνωτ. 22.12.1936.

Λαϊκὲς γιαννιώτικες τέχνες. Ἐνθ' ἄνωτ. 29.1.1936.

Ἡ κτηνοτροφία στὴν Ἡπειρο. Ἐνθ' ἄνωτ. 20.11.1936.

Κατελοῦζου Γ.: Περὶ τοῦ ἐθνικοῦ κληροδοτήματος τοῦ Εὐαγγελῆ Ζάππα: Βου-
κουρέστι 1868 σελ. 12.

Κεραμέως Α. Π.: Περὶ τοῦ συνοικισμού τῶν Ἰωαννίνων μετὰ τὴν φραγκικὴν κα-
τάληψιν τῆς Κ)λεως. Δελτ. Ἰστ. Ἑθν. Ἑτ. τόμ. 3 σ. 451.

Κοκκίνου Δ.: Τὰ προγράμματα Οἴκον. Ἀναπτύξεως στὴν Εὐρώπῃ καὶ ἐδῶ. Ἡπ.
Ἑστ. Νο 120 σελ. 333 - 347.

Κοντοῦ Π.: Δάση καὶ πολιτισμός. Ἀθῆναι 1906 σελ. 365.

Κουσερή Χ.: Ἡ ἀνθρωπίνη καὶ κοινωνικὴ ἀποψις τῶν περιφερειακῶν καὶ τοπικῶν
προγραμμάτων οἴκον. ἀναπτύξεως. Ἡπ. Ἑστ. τεύχη 139 - 140 σελ.
854 - 859.

Κουδέλη Π.: Πλουτοπαραγωγικὰ προβλήματα τῆς Ἡπείρου. Εἰς Ἡπειρωτικὴν
Ζωὴν 1946 τεύχος 2.

Κουκλέλη Ἀλ.: Μέτρα πρὸς ἐπαύξησιν τῆς ἐγχωρίου σιτοπαραγωγῆς καὶ ἐκθέσεις
εἰδικῶν. Ἀθῆναι τόμοι δύο, 1934. Ἐκδοσις ἄνωτ. οἰκονομ. συμβου-
λίου τοῦ Κράτους.

Κυριακοῦ Γ.Δ.: Ἡ γεωργικὴ πολιτικὴ τοῦ κράτους. Ἀθῆναι 1934, σελ. 144.

Ὁ μεταξοσκώληξ: Ἀθῆναι 1903. Ἐκδ. Συλλ. πρὸς διάδοσιν ὠφε-
λίων βιβλίων 47.

Kleeme: Αἱ γεωργικαὶ καὶ κτηνοτροφικαὶ πηγαὶ πλούτου τῆς Ἑπαρχίας
Πωγωνίου (Ἐκθέσεις ἀμερικανικῆς ἀποστολῆς). Εἰς Ἡπειρ. Ἑστ.
τεύχος 27 σελ. 706 - 710.

Ἄνωτα Ἡλία: Ἡ οἰκονομικὴ καὶ πνευματικὴ ἀνασυγκρότησις τῆς Ἡπείρου. Εἰς
Ἡπειρ. Ἑστία τεύχος Α. σελ. 29 - 32.

Πασιπούλου Μάνθου: Ἡ ποιμενικὴ ζωὴ τῆς Ἡπείρου. Εἰς Ἡπειρωτικὰ Μιλτ.
Οἰκονομίδου τόμ. Α. σελ. 83 - 92.

Παπαροῦ Γ.: Ἡ περιφέρεια Φαναρίου. Ἀθῆναι 1937.

Συνεχίζεται

ΠΑΙΔΕΙΑ

ΦΑΝΗ Ι. ΚΑΚΡΙΑΗ

Καθηγήτῃ τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων

ΑΠΟ ΤΟ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΑΥΡΟΜΑΤΗ

Ἔχω στὰ χέρια μου ἕναν χειρόγραφο κώδικα τοῦ 18. αἰώνα, πού μοῦ τὸν παραχώρησε νὰ τὸν δημοσιέψω - καὶ τὸν εὐχαριστῶ θερμὰ γι αὐτὸ - ὁ σεβαστός μου συνάδελφος καὶ φίλος Δημήτριος Λουκάτος. Ὁ κώδικας βρέθηκε στὰ κατάλοιπα τοῦ πατέρα του, τοῦ Σωτηρίου Λουκάτου († 1944), πὺν ἦταν πρωτοψάλτης στὴν Κεφαλλονιά· κάποιος θὰ τοῦ τὸν χάρισε γιὰ τὰ ἐκκλησιαστικά πὺν περιέχει.

Στὶς τετρακόσιες ἑννιά σελίδες του βρίσκει κανεὶς γραμμένα μὲ τὴ χαρακτηριστικὴ μικρογράμματη πυκνὴ γραφὴ τοῦ 18. αἰώνα ἕνα πλῆθος κείμενα ἀρχαῖα ἑλληνικά καὶ βυζαντινά, ἐκκλησιαστικά καὶ ὄχι, ποιητικά καὶ πεζά. Τὸ ἐνδιαφέρον ὅμως τοῦ κώδικα δὲν ἐντοπίζεται στὰ κείμενα, πὺν τὰ περισσότερά του εἶναι πασίγνωστα καὶ ὁ γραφέας θὰ τὰ ἀντίγραψε ἀπὸ ἄλλους σύγχρονους του ἢ παλαιότερους κώδικες ἢ - γιὰ τὰ πὺν σημαντικά - καὶ ἀπὸ κάποιο τυπωμένο βιβλίον τῆς ἐποχῆς¹. Πολυτιμότερη εἶναι μία ὅπωςδήποτε πρωτότυπη μετάφραση ὅλων τῶν κειμένων πὺν βρίσκουμε γραμμένη πλάι τους σὲ πλατὺ περιθώριον μὲ γράμματα μικρότερα. Ἡ πρόθεση τοῦ γραφέα νὰ μεταφράσῃ τὰ κείμενα πὺν ἀντίγραφε πρέπει νὰ ὑπῆρχε ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή πὺν ἄρχισε νὰ γράφῃ· ἡ συνήθεια τῶν παλαιῶν δασκάλων νὰ ἀπαρτίζουν ἕνα μαθηματάριον, νὰ συγκεντρώνουν δηλαδὴ σὲ ἕναν κώδικα τὰ κείμενα πὺν δίδασκαν προβλέποντας νὰ ὑπάρχῃ σὺν περιθώριον ἢ ἀνάμεσα στοὺς στίχους χώρος ἀρκετὸς γιὰ μιὰ μετάφραση ἢ καὶ σχόλια, μᾶς εἶναι γνωστὴ κιόλας ἀπὸ τοὺς πρώτους μεταχριστιανικοὺς χρόνους².

Ἡ μετάφραση τοῦ Μαυρομάτη μᾶς ἐνδιαφέρει ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις. Μὲ ἐνδιαφέρει γλωσσικά, γιὰτὶ παρόλη τὴν ἀδιαμφισβήτητη λογιότητά του ὁ γραφέας μεταφράζει σὲ γλῶσσα δημοτικὴ τῆς ἐποχῆς του· τὰ λίγα λόγια στοιχεῖα πὺν χρησιμοποιεῖ περισσότερο πλουτίζουν τὴ ζωντανὴ γλῶσσα παρὰ πὺν τὴ νοθεύουν. Μὲ

1. Ἔτσι π.χ. τὸ κείμενον τῆς ὁμηρικῆς Βατραχομομαχίας συμφωνεῖ μὲ τὸν κώδικα I τῆς ὁμάδος j (Vulg. — Allen) καὶ θὰ προέρχεται ἢ ἀπὸ χειρόγραφο ἢ ἀπὸ μιὰ ἀπὸ τὶς πολλὰς ἐκδόσεις χειρογράφων τῆς ὁμάδας αὐτῆς (δὲς γιὰ τὶς ἐκδόσεις αὐτῆς: F bgricius BGr 1, 414-421 καὶ κυρίως 338-340)· πβλ. καὶ τὴ σημείωση γιὰ τὸ κείμενον τοῦ Λουκιανοῦ, σελ. 351.

2. Δὲς π.χ. P. Boudreaux, le texte d'Aristophane et ses commentateurs, Paris 1919, σελ. 92 κ. καὶ 165. Αὐτὴ ἡ συνήθεια, πὺν ἀναπτύχθηκε ὅσο οἱ ἐρμηνευτικὲς σχολίαι τῶν ἀρχαίων κειμένων μεγάλωναν, ἀποτέλεσε παράγοντα σημαντικὸν στὴν μετὰ τροπὴν τῶν ἀλεξανδρινῶν ὑπομνημάτων (πὺν ἀποτελοῦσαν χωριστὰ ἀπὸ τὰ κείμενα βιβλία) σὲ συλλογὰς σχολίων ἐνσωματωμένων σὺν χειρογράφοις τῶν ἀρχαίων κειμένων. Ὅτι στὶς συλλογὰς αὐτῆς τὰ λόγια ἐπιστημονικὰ ἀλεξανδρινὰ σχόλια πλουτήσαν σὲ γραμματικὰς καὶ ἐρμηνευτικὰς παρατηρήσεις σὲ καθαρὰ μαθητικὸν ἐπίπεδον μαρτυρεῖ τὸν ἐκπαιδευτικὸν τους προορισμόν.

ένδιαφέρει ακόμα ιστορικά, γιατί ἐλέγχοντας τὴν ποιότητα τῆς μετάφρασης καὶ τῆς ὀρθογραφίας καθὼς καὶ τὴν στάση τοῦ μεταφραστῆ ἀπέναντι σὲ χωρία καταστραμμένα ἀπὸ τὴν παράδοση τοῦ κειμένου μπορούμε νὰ διαπιστώσουμε, τί γνώσεις φιλολογικῆς πρέπει νὰ ὑποθέσουμε πὼς ἔχει τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὴν τουρκοκρατούμενη Ἑλλάδα³ ἕνας πού ἀσχολεῖται μὲ τὰ ἀρχαῖα γράμματα καὶ πού, ὅπως θὰ δοῦμε, χαρακτηρίζεται διδάσκαλος καὶ ἀναγνώστης. Ἰδιαίτερο τέλος ἐνδιαφέρον παρουνιάζουν οἱ μεταφράσεις κειμένων ἐκκλησιαστικῶν, κι αὐτὸ ὄχι μόνο γιατί τέτοιες μεταφράσεις σπανίζουν, ὅσο ἔξω⁴, ἀλλὰ καὶ γιατί ἡ ἰσότιμη παράθεση χριστιανικῶν καὶ κλασσικῶν κειμένων καὶ ὁ ὁμοιόμορφος χειρισμὸς τους, φανερώνουν θρησκευτικὸ φιλελευθερισμὸ καὶ πνεῦμα διαφωτισμοῦ ἀξιοπρόσεκτα ἀκριβῶς στὰ χρόνια μέσα τὰ σκοτεινά, ὅταν ἡ ἐκκλησία ἔδινε σχεδὸν μόνη τῆς τὸν ἀγῶνα καὶ γιὰ τὴ δική της μὰ καὶ γιὰ τοῦ ἐλληνισμοῦ τὴν ἐπιβίωση⁵.

Τὸν κώδικα, ξέρομε ἀπὸ τίς «σφραγίδες» πού ὑπάρχουν στὸ τέλος κάθε κειμένου σχεδόν, πὼς τὸν ἔγραψε ὁ Δημήτριος Μαυρομάτης ἀπὸ τὴν Κατὺνα τῆς Ἀχαρνίας. Μεταφέρω ἐδῶ τὴν πιὸ ἀναλυτικὴ: **τέλος τῆς γαλαιωμνομα-
ας χειρὶ γραφείσης ἐμεῦ τοῦ δημητρίου ἑγγονοῦ τοῦ μακαρίτου γέροντος
παναγιώτου, παιδὸς μαυρομάτου τε τοῦ ἐκ κατούνης** (σ. 428). Ἐνας ἀπὸ τοὺς πρῶτους κτήτερες τοῦ κώδικα μετὰ τὸ θάνατο τοῦ γραφέα, ὁ ἀναγνώστης Μπαρλᾶς⁶ σημειῶσει στὴ σελ. 28: **1799 αὐγούστου-10 ἐγὼ ὁ ἀναγνώστης
απαρλᾶς γράφω διὰ ἐνθύμισεῖ ὅστις ἐτοῦτω τῷ παρὸν βιβλίῳ εἶναι τοῦ
ἡμιτρίου διδασκάλου υἱοῦ τοῦ σίμου**⁷. Μιὰ ἄλλη σημείωση στὴ σ. 128—**1765
σεπτεμβρίου-10 ἐπλήρωσε τὸ κοινὸν χρέος ὁ δοῦλος τοῦ θεοῦ ἀναγνώστης
μαυρομάτου**⁸. δὲν εἶναι ὑποχρεωτικό, εἶναι ὅμως πιθανότατο νὰ ἀναφέρεται

3. Γιὰ τὸ σύγχρονο καὶ φιλολογικὰ πολὺ πιὸ ἀξιόλογο μεταφραστικὸ ἔργο τῶν λογίων στὰ Ἑπτάνησα, δὲς Φ. Μπομπουλίδου, Λί ὑπὸ τῶν ἐπτανησίων νεοελληνικὰ μεταφράσεις κλασσικῶν συγγραφέων, Ἀθῆναι 1964.

4. Λίς τὰ πολλὰ διαφωτιστικὰ στὸ θέμα αὐτὸ πού παραθέτει ἡ Ε. Δ. Κακουλίδη στὴν ὑποδειγματικὴ μελέτη της: Γιὰ τὴν μετάφραση τῆς Καινῆς Διαθήκης, Θεσσαλονίκη 1970.

5. Τὸ 18. αἰ. καὶ στὸ χωρὸ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδας, ἦπου ζεῖ ὁ Μαυρομάτης, ἔχει κιόλας προστεθῇ στὸ μακρινὸ ἀπόηχο τῆς διδασκαλίας τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν τὸ ἀναξωγο-νητικὸ πνεῦμα τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Διαφωτισμοῦ. Τὴν ἴδια ἐποχὴ (1714 - 1779), ὡς ἕνα σημεῖο καὶ στὸν ἴδιο χωρὸ, ζεῖ καὶ διδάσκει ὁ Ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός.

6. Ἡ οἰκογένεια τῶν Μπαρλαίων ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει καὶ σήμερα στὸ γειτονικὸ χωριὸ τῆς Κατούνας, τὸ Στάνο-βάλτο (πληροφορία Ν. Π. Μαυρομάτη).

7. Πβλ. ἀπὸ κάποιο ἄλλο χέρι στὴ σελ. 278: **ἐτοῦτο τὸ παρὸν βιβλίων εἶναι τοῦ κύρ
μίτζιου μαυρομάτη**. Προσέχουμε, πὼς οἱ σημειώσεις αὐτές, ὅπως καὶ σὲ ὅσες θὰ παραθέσουμε πάρα γύρω τὸ ὄνομα τοῦ γραφέα μας ὀρθογραφεῖται μὲ δύο μί, ὅπως προτιμοῦν νὰ τὸ γράφουν καὶ σήμερα οἱ ἀπόγονοι τῆς οἰκογένειας Μαυρομάτη. Ἐμεῖς προτιμήσαμε νὰ σεβαστοῦμε τὴν ὀρθογραφία τοῦ ἴδιου τοῦ γραφέα.

8. Ὅπως παρατήρησε ὁ φιλόλογος κ. Ν. Χιονίδης, πού τὸν παρακάλεσα νὰ συγκρίνῃ τοὺς γραμμοὺς χαρακτῆρες τῶν διαφόρων σημειώσεων, ἡ σημείωση αὐτὴ εἶναι ἀπὸ τὸ ἴδιο χέρι μὲ μιὰ ταυτόσημη στὴ σελίδα 288: **1765 σεπτεμβρίου-10, ἐπλήρωσεν τὸ κοινὸν
χρέος ὁ δοῦλος τοῦ θεοῦ ἀναγνώστης μαυρομάτου, θεοσυχωρέστον, καὶ μὲ τὴν
ἐνυπόγραφη σημείωση πού τὴν ἀκολουθεῖ: 1765 σεπτεμβρίου-25 ἐτεκνοποίησεν ἡ
νύφη τοῦ μαυρομάτη κατοχιανῆ** (= ἀπὸ τὸ χωριὸ Κιτοχή, στὸν Ἀχελῷο) καὶ **ἔστω εἰς ἐνθύμειν. τὴ χρονιά αὐτὴ ἔκαμαν εἰς τὸν κύρ πάντο σεργούνη** (= δια-

στό γραφέα μας, πού ἡ δράση του πρέπει ἔτσι κι ἄλλιῶς νά τοποθετηθῇ γύρω στό μέσα τοῦ 18. αἰ., ὅπως μᾶς δείχνει ἡ χρονολόγησις στή σελ. 126: *ἔτελειώθη ἐν ἔτει χίλια ἑπτακόσια πενήντα ἐν μηνί δὲ Νοεμβρίῳ αη*.

Δὲ θὰ ἀσχοληθοῦμε ἐδῶ ἀναλυτικὰ μὲ τὸ πρόσωπο καὶ τὴν οἰκογένεια τοῦ γραφέα. Στὴν Κατούνα, ὅπου μὲ ὁδήγησε πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια ἡ θλιβερὴ ἐπικαιρότητα τῶν σεισμῶν, εἶχα τὴ χαρὰ νά γνωρίσω δύο ἑγκριτοὺς ἀπογόνους του, τὸν κ. Ν. Π. Μαυρομμάτη καὶ τὸν κ. Γ. Ε. Μαυρομμάτη. Οἱ πολλὰ καὶ σημαντικὰ πληροφορίες, πού μοῦ ἔδωσαν μὲ ὑποχρεώνουν νά ἐρευνήσω πρῶτα ἀρχειακὰ καὶ βιβλιογραφικὰ στοιχεῖα καὶ νά ἀσχοληθῶ μὲ τὸ θέμα αὐτὸ σὲ ἄλλη εὐκαιρία. Στὸ σημερινὸ ἄρθρο περιοριζόμαστε στὴν περιγραφὴ τοῦ κώδικα καὶ τὴν ἔκδοσιν τῆς μετάφρασιν τοῦ Ἐνυπνίου τοῦ Λουκιανοῦ.

Ο ΚΩΔΙΚΑΣ

Κώδικας ἀπὸ χαρτὶ (χωρὶς ὑδατόσημο), διαστάσεων 0,15×0,20. Τὸ δεξιό μᾶτιν δέσιμο εἶναι μισοκαταστραμμένο, ὁ κώδικας ὅμως διατηρεῖται σὲ καλὴ κατάσταση, ἂν ἐξαιρέσῃ κανεῖς μερικὰ φύλλα, πού κάποτε ἀποσπάστηκαν καὶ χάθηκαν. Περιέχει:

- σ. 001 — 009¹⁰ Μῦθοι τοῦ Αἰσώπου ἰσάκεφαλο 1
 017 — 023 Ἐκ τῶν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου Γνωμικὰ Διόστιχα.
 024 — 027 Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν μέγαν Βασίλειον Ἐπικήδεια, εἴτε Ἐπιστάφια.
 029 — 041 Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως λόγος περὶ προσευχῆς.
 045 — 054 Λουκιανοῦ Σαμοσατέως περὶ τοῦ ἐνυπνίου, ἥτοι βίος Λουκιανοῦ.
 057 — 126 Ἐπιστολαὶ ἀμοιβαῖαι Βασιλείου τοῦ μεγάλου καὶ Διοσκου τοῦ σοφιστοῦ (καὶ διάφορες ἄλλες ἐπιστολές τοῦ Βασιλείου).
 129 — 168 Πλουτάρχου, περὶ παιδων ἀγωγῆς (ἰσάκεφαλο καὶ μὲ ἓνα ἐν μέσο χάσμα).
 169 — 191 Ἐκθέσεις κεφαλαίων παραινειτικῶν, σχεδιασθεῖσα παρὰ Ἀγαπητοῦ διακόνου τῆς ἀγιωτάτης τοῦ θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, ὧν ἡ ἀκροστιχὴς ὡδέ πως ἔχει· Τῷ θειοτάτῳ καὶ σεβαστάτῳ βασιλεῖ ἡμῶν Ἰουστινιανῷ, Ἀγαπητὸς ὁ ἐλπίστος διάκονος.
 191 — 192 Τέλος ἐκθέσεως παραινειτικῆς Ἀγαπητοῦ διακόνου.

πόμπη) ἀπὸ τὴν κατὸνα κάποιοι ἀλλόφιλοι καὶ τινὲς χριστιανοί· ἀναστὰς τοῦ ζαφίρη.

9. Ἄν καὶ ὁ κώδικας περιέχει ἄλλα κείμενα σπανιότερα, προτιμήσαμε νά ἐκδώσουμε τὸ συνηθισμένο στὰ μαθηματικά κείμενα, διευκολύνοντας μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὸ μετὰ τὸ ἐρευνῆται στὸ συγκριτικὸ τοῦ ἔργου.
10. Ἡ παλαιότερη ἀρίθμηση τῶν σελίδων ἔχει λάθη πολλὰ. Ἀκολουθῶ τὴν ἀρίθμηση τοῦ κ. Λουκάτου. Σελίδες, πού δὲν ἀναφέρονται στὸν κατάλογο τῶν περιεχομένων, ἔχουν διάφορες σημειώσεις, λογαριασμοὺς, πρόχειρα ἱχνογραφήματα, δοκιμὲς τῆς γραφῆς κ.λπ.

Ἰουστινιανὸν / Ἱπποκράτους ὄρκος.

- 193 — 246 Λουκιανοῦ διάλογοι (ἀκέφαλο, μὲ ἓνα ἐνδιάμεσο χάσμα, καὶ κολοβό).
- 247 — 248 Κανόνες τῶν Χριστουγέννων, τῶν Φώτων, τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, τῶν Βαΐων, τοῦ Μεγαλοβδόμαδου καὶ τοῦ Πάσχα.
- 345 — 35? *Μεγαλυνάρια ψαλλόμενα κατὰ τάξιν εἰς τὰς δεσποτικὰς ἑορτάς.*
- 353 — 402 Κανόνες τῆς Κυριακῆς τοῦ Θωμᾶ, τῆς Ἀναλήψεως, τῆς Πεντηκοστῆς καὶ τῆς Κοιμήσεως.
- 403 — 410 Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου Γνωμολογία τετραστίχος. (ἀκέφαλο καὶ κολοβό).
- 411 — 428 *Ὑπόθεσις τῆς γαλεομυνομαχίας. Γαλεομυνομαχία.*
- 429 — 438 *Ὁμήρου βατραχομυνομαχία.*

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΟΥ ΛΟΥΚΙΑΝΟΥ

Παραβάλλοντας τὸ κείμενο τοῦ Ἐνυπνίου τοῦ Λουκιανοῦ ὅπως τὸ παραθέτει καλογραμμένο καὶ ὀρθογραφικὰ σχεδὸν ἄψογο ὁ Μαυρομάτης μὲ τὸ ἴδιο κείμενο στὴν ἔκδοσιν τοῦ Jakobitz¹² εὐκολὰ διαπιστώσαμε πῶς, ὅπου οἱ γραφεῖς ἀποκλίνουν, ὁ Μαυρομάτης ἀκολουθεῖ πάντα σχεδὸν¹³ τὶς παραλλαγές ν τοῦ κριτικοῦ ὑπομνήματος. Δυστυχῶς ὁ Jakobitz, ἂν καὶ κατ' ἀρχὴν χρησιμοποιεῖ τὸ σύμβολο αὐτὸ γιὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν Hemsterhuys - Reitz¹⁴, σημειώνει (σελ. xxxviii) πῶς τὸ ἴδιο σύμβολο ἀντιπροσωπεύει καὶ ὅλα τὰ χειρόγραφα, πρὶν λαβαίνει ὑπόψη τῆς ἔκδοσιν αὐτὴ καὶ πρὶν δὲν τὰ μελέτησε ὁ ἴδιος. Ἔτσι ἀναγκάστηκε νὰ παρακαλέσω τὸ λατινιστὴ φίλο Dr. H. Chelius στὸ Mainz νὰ παραβάλλῃ καὶ τὴν ἔκδοσιν Hemsterhuys - Reitz καὶ τὸν εὐχαριστῶ πολὺ πρὶν τὸ ἔκανε. Ὅλες οἱ γραφεῖς ν τοῦ Jakobitz βρίσκονται στὸ κείμενο Hemsterhuys - Reitz. Στὸ ὑπόμνημα σχολιάζονται τρεῖς μόνο, πρὶν οἱ δύο τους ἀναφέρονται ὡς παραλλαγές χειρογράφων· μόνο ἡ τρίτη ἀναφέρεται ὡς διόρθωσις τοῦ Gronovius¹⁵. Νὰ ὑπῆρξε ἓνα χειρόγραφο πρὶν ἢ ταυτίζεται μὲ τὴν ἔκδοσιν Hemsterhuys - Reitz καὶ νὰ περιέχῃ ὡς κανονικὴ γραφὴ τὴ διόρθωσις τοῦ Gronovius εἶναι τελείως ἀπίθανο. Διαπιστώνουμε ἔτσι μὲ σχετικὴ βεβαιότητα πῶς ὁ Μαυρομάτης ἀντίγραψε τὸ κείμενο ἀπὸ τὴν Ὁλλανδικὴν ὑπὸ τὴν ἔκδοσιν καὶ μὲ τὴν διαπίστωσιν αὐτὴ χρονολογοῦμε τὴ μετάφρασιν στὸ διάστημα πρὶν τὸ 1743 (TPQ) ὡς τὸ 1750, τὸ χρόνο πρὶν ἀπὸ τὴ σχετικὴ σημείωσις (δὲς παρὰπάνω σελ. 350) ξέρουμε πῶς ὁ Μαυρομάτης βρίσκεται στὸ τέλος τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Μ. Βασιλείου.

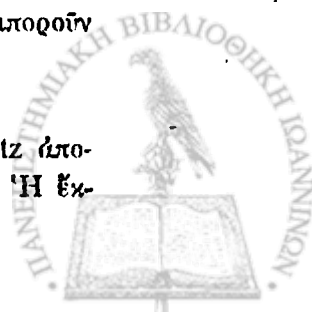
Τὴν ταύτισιν τὴ χρῶσθαι στὴν ἐμπειρία τοῦ συναδέλφου κ. Μ. Παναγιωτάκη.

Leipzig 1886 = Hildesheim 1966.

Οἱ ἐλάχιστες διαφορές — π.χ. *ἄδεται* ἀντὶ *ἄδεται* — εἶναι ἀσήμαντες καὶ μποροῦν εὐκολὰ νὰ ἐξηγηθοῦν ὅλες ὡς ὀρθογραφικὰς ἀβλεψίας τοῦ Μαυρομάτη.

Amsterdam 1743· δὲς Fabricius BGr V 350.

§ 15 *ἐσπέραν* Gronovius > H. - R. > Μαυρομάτης, *ἐσπερίας* codd. Ὁ Jakobitz ἀποδίδει στὸν Gronovius καὶ μιὰ δευτέραν(;) διορθωτικὴν προσπάθειαν: *τὰ ἐσπερία*. Ἡ ἔκδοσις τοῦ Gronovius εἶναι τοῦ 1687· δὲς Fabricius BGr V 349.

Η ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ἀναλυτικὸς γλωσσικὸς σχολιασμὸς τῆς μετάφρασης ποὺ ἀκολουθεῖ θὰ ἦταν ἔργο εἰδικοῦ. Ὡς φιλόλογος περιορίζομαι σὲ λίγες μόνο παρατηρήσεις λεξιλογικῆς καὶ ἀκόμα λιγότερες φωνητικῆς. Πολὺ περισσότερο προσπαθήσαμε μὲ παρατηρήσεις ἢ καὶ μὲ ἀπλὴ παράθεση τοῦ ἀρχαίου κειμένου¹⁶, ὅπου μᾶς φαινόταν σκόπιμονὰ διαφωτίσουμε τὴ μεταφραστικὴ ἱκανότητα καὶ τὴν ἐρμηνευτικὴ μέθοδο τοῦ Μανρομάτη.

Λουκιανοῦ σαμοσατέως περὶ τοῦ ἐνυπνίου, ἦτοι βίος λουκιανοῦ

1. Ὡς ἀκροατὴ, τώρα πρὸ ὀλίγον ἔπαυσα ὅπου νὰ πηγαίνω εἰς τὰ σπουδαστήρια, ὄντας τότε κατὰ τὴν ἡλικίαν πολλὰ νέος (*πρόσηβος*), καὶ ὁ πατέρας μου ἐστοχάζονταν ἀντάμα μὲ τοὺς φίλους του τί λογῆς τέχνην ἤθελεν μάθῃ. τὸ λοιπὸν εἰς τοὺς περισσότερους φίλους ἐφάνη ἡ μάθησις νὰ χρειάζεται καὶ πολὺν κόπον καὶ πολὺν καιρὸν, καὶ πολλὰ ἔξοδα, καὶ καλὴν τύχην (δηλαδὴ καλὸν διδάσκαλον)¹⁷ καὶ τὰ ἐδικάμας ἦτον καὶ ὀλίγα καὶ νὰ ἐγρευσαν κάποιαν ὀγλύγορον βοήθειαν. καὶ ἀνίσως ἤθελα μάθῃ καμίαν τέχνην ἀπὸ ἐτούταις ταῖς χονδρότεχναις (*τῶν βαναύσων*) ἐν πρώτοις καὶ ἀρχῆς παρευθὺς ἤθελα ἔχει ἐγὼ τὰ ἀρκετὰ διὰ τὴν τέχνην, καὶ νὰ μὴν εἶμαι πλεόσπιθορριμένος (*οἰκόσιτος*), ὄντας τέτοιος μέγας καὶ εἰς ὀλίγον καιρὸν χαροποιῶν καὶ τὸν πατέρα μου, ἔστρωντας καὶ νὰ φέρνω πάντοτε ἐκεῖνο ὅπου γίνεται (δηλαδὴ τὴν ρόγανμον). 2. τὸ λοιπὸν ἐβάλθη ἀρχὴ δευτέρου στοχασμοῦ, ποία ἀπὸ ταῖς τέχναις εἶναι ἐξαίρετος, καὶ εὐκόλῃ νὰ τὴν μάθῃ τις καὶ ὅπου νὰ πρέπη εἰς ἄνθρωπον ἐλεύθερον, καὶ ὅπου νὰ ἔχῃ τὸ δόσιον εὐκόλῃ, καὶ νὰ ἦναι ἀρκετὴ κατὰ τὴν πληρωμὴν (*≠ πρόχειρον ἔχουσα νύχθηγιαν καὶ διαρκῆ τὸν πόρον*). τὸ λοιπὸν ἄλλος ἄνθρωπος ἔστρωντας καὶ νὰ ἐπαινοῦσαι ἄλλην καὶ ἄλλην τέχνην καθὼς εἶχεν κάθε ἕνας κατὰ τὴν γυμνῇ του, ἢ κατὰ τὴν δοκιμῇν (*ἐμπειρίαν*). ὁπατέρας μου κοιτάζωντας τὸν θεῖον μου (διότι ἦτον παρὼν ὁ θεὸς ἀπὸ τὴν μητέρα μου ἔστρωντας καὶ νὰ ἐφαίνετον νὰ ἦναι ἐξαίρετος λιθαροπελεκιτῆς καὶ εἰδωλοκατασκευαστὴς ἀνάμεσα εἰς τοὺς κατὰ πολλὰ προκομένους) εἶπεν δὲν εἶναι πρέπον νὰ ἐξοισίῃ ἄλλην τέχνην ἔστρωντας καὶ νὰ ἦσαι ἐσὺ παρὼν. ἀμὴ ἔπαρε¹⁸ αἶναι (δείκνωντας ἐμένα) καὶ πέρνωντάς τον δίδασκέτον νὰ ἦναι καλὸς δουλεὺς τῶν λιθαρίων καὶ συφηλιαστής²⁰ (*συναρμοστήν*) καὶ εἰδωλοκατασκευαστής

16. Χρησιμοποιήσαμε τὸ σύμβολο τῆς ἀνισότητος ὅταν ἡ μετάφραση ἦταν σφαλερή.

17. Αὐτὴ ἡ ἐρμηνεία τοῦ καὶ τύχης . . . λαμπρᾶς μπορεῖ νὰ μὴ συμφωνῇ μὲ τὴν ἐξήγηση τοῦ Λουκιανοῦ συμφωνεῖ ὅμως τόσο μὲ τὴν πραγματικότητα, ὥστε εὐχαρίστηται νὰ δεχόμεστε.

18. Νὰ ἔνα ἀκόμα τυποποιημένο ἀντισυμμετρικὸ ταυτολογικὸ ζευγάρι σὰν αὐτὰ ποὺ παραγράφονται στὴ μελέτη μου «Ἀντισυμμετρία», ἕνας ρυθμικὸς νόμος στὰ ἑλληνιστικὰ ρατακτικὰ ζεύγη (ΕΛΛΗΝΙΚΑ, 19, 1966, 244 - 253). Στὸ ἀρχαῖο κείμενο ὑπάρχει ἡ φράση *τὸ μὲν πρῶτον* πρὸβλ. τὸ ἴδιο καὶ § 10. Ὁ συνάδελφος κ. Α. Θαβώρης παρατήρησε πὺς ἔχουμε παραφθορὰ τοῦ λογίου ἀπὸ πρώτης ἀρχῆς ἢ συμφωνομὸ τοῦ ἐν πρώτῃ ἐξ ἀρχῆς Πρὸβλ. Ἀρχ. Ποντ. 23 (1954) 13.

19. Ὁ τύπος διατηρεῖ τὸ τονισμένο ε τῆς προστακτικῆς τοῦ ἐπαίρω ἀπ' ὅπου προέρχεται τὸ ρῆμα. Πρὸβλ. τὰ σημερινὰ ἔμπα (ἐμβαίνω), ἔβγα (ἐκβαίνω).

20. Συ-φιλιάζω εἶναι ὁ σωστὸς τύπος τοῦ σημερινοῦ σοφιιάζω πρὶν νὰ ἐπιδιορθωθῇ.

ής. διότι ἴσχυρε νὰ κάμῃ καὶ αὐτὸ καθὼς ἡξέυρεις ἔστωντας καὶ νὰ ἔκῃ
 πηδεῖαν φύσιν. καὶ ὑπολάμβανε (*ἐτεκμαίρειτο*) τὰ παιγνήδια ὅπου ἔκα-
 ν ἀπὸ τὸ κηρί. διότι ὁπότεν ἠθελα ἀπολυθῇ ἀπὸ τοὺς διδασκάλους, μαλά-
 ντας ($\neq$ ἀποξέων)²¹ τὸ κηρί ἔπλαθα, ἢ βόδια, ἢ ἄλογα, ἢ καὶ μὰ τὴν
 ἡθειαν (*νῆ Δία*)²² ἀνθρώπους, πρεπόντως (*εἰκότως*), καθὼς ἐφαίνον-
 τ εἰς τὸν πατέρα μου. διὰ τὰ ὅποια ἀπὸ τοὺς διδασκάλους ἐδέρνομουν. ἀλλὰ
 εἴ ἦτον καὶ αὐτὰ ἔπαινος εἰς τὴν ἐπιτηδειότητά μου. καὶ εἶχον καλαῖς ταῖς
 ἴντοχαῖς εἰς τοῦ λόγου μου ἀπὸ ἐκείνην τὴν πλαστικὴν. ὅτι θέλω μάθῃ τὴν
 νην πολλὰ ὀγλύγορα. 3. τὸ λοιπὸν καὶ ἀντάμα (*ἅμα τε οὖν*) ἐφαίνονταν
 ἡδεῖος ἡμέρα νὰ ἀρχίσω τὴν τέχνην. καὶ ἐγὼ ἐπαρადόθηκα εἰς τὸν θεῖον
 , μὰ τὴν ἀλήθειαν μὴν [[παιδεῖαν τινα]]²³ λυπούμενος καταπολλὰ εἰς τὴν
 θεοῖν. ἀμὴ ἐφαίνονταν εἰς τοῦ λόγου μου νὰ ἔχω κάποιον παιγνήδιον
 οὔμενον (*οὐκ ἀτερεπῆ*)²⁴, καὶ καύχησιν εἰς τοὺς συνομιληκοὺς μου, καὶ
 πως ἐφαίνονταν ὅπου νὰ σκαλίζω καὶ θεοὺς, καὶ ὅπου νὰ κατασκευάζω
 οἰα μικρὰ εἰδωλάκια, καὶ διὰ λόγου μου, καὶ διὰ ἐκείνους, τοὺς ὁποῖους
 ποῦσα, καὶ ἐγίνονταν ἐκεῖνο τὸ πρῶτον καὶ συνιθισμένον εἰς ἐκείνους
 ἢ ἀρχίζουν τὴν τέχνην. διότι ὁ θεῖός μου ἔστωντας καὶ νὰ ἔδωκε εἰς τοῦ
 οὔμου μὲ ἐπρόσταξε νὰ κατεβάξω ἐπάνω εἰς τὴν πλάκαν τὸ κοπῆδι ἡσυχᾶ,
 ἢ εὐρίσκονταν²⁵ εἰς τὴν μέσην, ἔστωντας καὶ νὰ ἦπε ἐτοῦτον τὸν κοινὸν
 ν, νὰ ἦναι εἰς τοῦ λόγου σου ἡ ἀρχὴ τὸ ἡμισυ τοῦ παντός καὶ ἐγὼ ἔ-
 ντας καὶ νὰ ἐκατεύασα τὸ σφηρὶ δυνατώτερα ἀπὸ τὴν ἀμάθειάν μου, ἐτζα-
 ν²⁶ ἢ πλάκα. καὶ ὁ θεῖός μου ἔστωντας καὶ νὰ ἀδημιόνησε (*ἀγανακτήςας*)
 ὡντας κάποιαν τζομά[[γ]]καν²⁷ (*σκυτάλην*) ὅπου εὐρίσκετον [[ἐδεκεῖ]]
 ἄρχισε ἐναντίον μου νὰ μὲ δέρνη ὅχι ἡμέρα μήδε νουθετικὰ (*προτρε-
 ως*) εἰς ἴσσον ὅπου αἱ ἀρχαὶ τῆς τέχνης ἦτον δάκρυα εἰς τοῦ λόγου μου.

ἀπάνω τὸν παρρησιολογικὰ τὰ *ἴσο* - ἢ *ἔσω* - ἰδὲς Ν. Ἀνδριώτη, Ἑτυμολογικὸ λε-
 ξικὸ τῆς νέας ἐλληνικῆς (Θεσσαλονίκη 1967), ὅπου καὶ παραπομπὴ στὸν Γ. Χατζι-
 δάκη, Ἀθηνᾶ 20, 554.

Ὁ Μαυρομάτης δὲ φαίνεται νὰ ἤξερε πὼς στὸν ἀρχαῖο κόσμον τὰ σχολικὰ πινάκια
 παν στρωμένα μὲ κερί· ἔτσι ἀντικατάστησε τὸ ἀποξέων μὲ τὸ μαλάζωντας ποὺ τοῦ
 φάνηκε λογικὰ τὸ φυσικότερο.

Ἐκφράσεις τῆς καθημερινῆς κοινῆς τοῦ ἢ ἐννοιά τους δὲ θὰ ἦταν στὴν ἐποχὴ
 οὗ φανερὴ παρὰ μόνον στοὺς διαβασμένους ὁ Μαυρομάτης τίς ἀντικαθιστᾶ συστημα-
 τικὰ μὲ τίς ἀντίστοιχες νεώτερες.

Παραθέτομε σὲ ἀγκύλες μερικὲς ἀπὸ τίς διαγραφὰς τοῦ Μαυρομάτη, τίς πρὸ χαρα-
 κτηριστικὰς, ποὺ φανερώνουν πὼς ἡ μετάφραση εἶναι πρωτότυπη καὶ ὄχι ἀντιγραμμέ-
 η τὸ ἴδιο ἄλλωστε ἀποδεικνύει καὶ ἡ ἀπόλυτη ἀντιστοιχία τοῦ κειμένου μὲ τὴν μετάφραση.

Ὅχι σπάνια ὁ μεταφραστὴς καταργεῖ τὴν λιτότητα τοῦ κειμένου, π.χ.: *μὴ ἀπιστήσῃτε*
καὶ πιστεύετε το (14), *οὐκ ἀγενῆ* = *καὶ ἐπιτηδείαν* (18).

Ἄρτι ἐνὶ πρόσωπο (πρὸβλ. *ἐδιηγοῦντα*, § 17)· λίγο πρὶν κάτω χρησιμοποιεῖ τὸ
 ῥητότερον *εὐρίσκετον* (πρὸβλ. *ἐφαίνετον*, ἦτον κ. ἄ.).

Ὁ Μαυρομάτης γράφει (καὶ προφέρει;) πάντα τζ, ὅπου ἡ κοινὴ νεοελληνικὴ θὰ εἶχε τσ:
καλίζω, *τζαμπούνισμα*, *τζιμπλιασμένος*.

Ἡ λέξη *τσο(ν)μάκα* χρησιμοποιεῖται καὶ σήμερον στὴ Δυτικὴ Ἑλλάδα καὶ σημαί-
 νει δοσχοράβδι. Στὰ «Λευκαδίτικα» (Γιάννινα 1970) ὁ Χ. Λάζαρης μαρτυρεῖ τὸν τύπον
ρομανίκα. Ὁ τύπος αὐτὸς στὴ φωνητικὴ του ἐξέλιξη μπορεῖ θαυμάσια νὰ δικαιολο-
 γη τὸ γ ποὺ ἔγραψε ἀρχικὰ - καὶ μετὰ ἀποφάσισε νὰ διαγράψῃ - ὁ Μαυρομάτης.

4. τὸ λοιπὸν φεύγωντας ἐκεῖθεν ἐπῆγα εἰς τὸ δοπῆιμου κλαυθυρίζον συχνά, ὄντας γεμμάτος ἀπὸ δάκρυα κατὰ τὰ ὀμμάτια, καὶ ἐδιηγῆθην τζομάκαν καὶ ἔδειχνα ταῖς πληγαῖς, καὶ ἐκατηγοροῦσα κάποιαν πολλὴν σιρότητα, αὐγατίζοντας (προσθεῖς) ὅτι ἔκαμε αὐτὰ ὑπὸ τὸν φθόνοντου. μεῖ ἤθελα ἐξαπεράσῃ αὐτὸν εἰς τὴν τέχνην. καὶ ἡ μητέρα μου ἔστρωντας καὶ ἀδηνόνησε, καὶ ἔστρωντας καὶ νὰ ἠῤῥησε²⁸ (λοιδορησαμένης) καταπὶ τὸν ἀδελφὸν της, ἐπειδὴ καὶ ἔφθασε νύκτα ἐκοιμήθηκα ἀκόμι ὄντας δαομένος, καὶ συλλογιζόμενος ὅλην τὴν νύκτα. 5. τὸ λοιπὸν ἔως ἐδῶ ἐκ ὅπου ὑπώθηκαν ἦτον ἄξια γέλωτος, καὶ παιδιάρικα (μειρακιώδη) καὶ τ στερινὰ ὡ ἄνθρωποι, θέλετε τὰ ἀκούσῃ ὅπου νὰ ἦναι ὄχι εὐκολοκαταφρμένα (εὐκαταφρόνητα), ἀλλὰ καὶ ὅπου χρειάζονται ἀκροατὰς καταφρ φιλακροάμονας, διότι διὰ νὰ ἤθελα εἰπῇ ὅμοια μετὸν ποιητὴν²⁹ ὅμιλον θεν εἰς τὸν ὕπνον μου τὸ θεῖκόν ὄνειρον τὴν θαυμαστικὴν (ἀμβροσίην) κείνην νύκτα, ἔτοιας λογῆς φανερόν, εἰς τόσον ὅπου μήτε τίποτες λείπε τὴν ἀλήθειαν (μηδὲν ἀπολείπεσθαι τῆς ἀληθείας). τὸ λοιπὸν ἀκόμι π στερα ἀπὸ τόσον καιρὸν καὶ τὰ σχήματα ἐκείνων ὅπου ἐφάνικαν εἰς λόγουμου, στέκουν (παραμένει) εἰς τὰ ὀμμάτιάμου, καὶ ἡ φωνὴ ἐκ ὅπου ἀκούσθηκαν εἶναι μέσα εἰς τὰ αὐτιάμου (ἐναυλος), τέτοιας λογ τον ὅλα φανερά. 6. Δύο γυναῖκες ἔστρωντας καὶ νὰ³⁰ με ἐκρατοῦσαν δι δύο χέρια ἐτραβοῦσαν ἐμένα εἰς τοῦ λόγουτης, ἡ μία καὶ ἡ ἄλλη (ἐκασ κατὰ πολλὰ θιαστικά (βιαλως) καὶ ἀνδρειωμένα. τὸ λοιπὸν ὀλίγον ἐ νὰ με ξεσχίσουν ἔστρωντας καὶ νὰ ἐφιλ<ον>ικοῦσαν (φιλοτιμυόμεναι) μεσὸν τους. ἐπειδὴ καὶ τώρα ἐκυρίευσεν ἐμένα ἡ μία καὶ με ἐκρατοῦσ μένα ὀλόκληρον καὶ τώρα πάλιν ἐκυριεύωμιον ἀπὸ τὴν ἄλλην, καὶ ἐφίλ ἀναμεταξύτους ἡ μία καὶ ἡ ἄλλη, ἡ μία ἤθελεν νὰ ἀποκτήσῃ ἐμένα ὅπου εἶμουν ἐδικὸς της. καὶ ἡ ἄλλη ὅτι οἰκειοποιούνταν ματαίως ὑπὸ τί πράγματα. καὶ ἡ μία ἦτον ἐργάτησα καὶ ἀνδρειωμένη (ἀνδρική) κα

28. Ἄσχετα μετὴν ὀρθογραφίας, ἡ τονισμένη χρονικὴ αὔξηση εἶναι σωστή: ἔδ

29. Τὸ ζείμενον τοῦ Λουκιανοῦ γράφει μόνο «Ὀμηρον». Συστηματικὰ δὲ μεταφρασ συμπληρώνει στὰ κῶρια ὀνόματα πρὸς ὑποπτεύεται νὰ μὴν εἶναι γνωστὰ στοὺς του τὴ χαρακτηριστικὴν τὸν ιδιότητα: τὸν θεὸν τὸν Δία . . . τὴν θεάν τὴν Ἥ δὲ Φίλιππος δὲ βασιλεύς, τὸν εῤῥητορα Δημοσθένη (12)· μὰ φορὰ λατρε φιλόσοφον Δίσχινην (12).

30. Τὸ ἔστρωντας (ἔστω) ἢ, καλότερα ἴσως, ἔστοντας καὶ νὰ . . . εἶναι τὴν ἐπ σινηθισμένον ἐκφραστικὸν τρόπον: περιορίζοντας τὴ μετοχικὴ διάσταση στὸ ἀπελευθερώνει τὸ κύριο ρῆμα, ἔτσι πρὸς ἡ χρῆσις τὰς νὰ ἀποτελῇ στάδιον ἐνδιάρ μεσα στὶς πόμπολλες μετοχικὰς συντάξεις τῆς ἀρχαίας γλώσσας καὶ τίς δευτεροπράξεις πρὸς τίς ἔχουν ἀντιμαρτυρήσει ἐπὶ νεοελληνικῇ. Ὁ Μαυρομάτης τὸ μοποιεῖ στερεοτικὰ καὶ σχεδὸν φορὰ πρὸς τὸ ζείμενον τοῦ Λουκιανοῦ ἀπαντᾷ. Στὸ θέμα τῶν τροπικῶν μετοχῶν — πρὸς μόνες αὐτὲς διατηρήθησαν καὶ ἐπὶ τὴν σ — ὁ μηχανικὸς αὐτὸς μεταφραστικὸς τρόπος συναγωνίζεται τὴν ὀρθὴν ἀν νεοελληνικὴ μετοχή: δείξας ἐμέ = δείχνωντας ἐμένα (2), ἀλλὰ δείξασα τὴν ἔστρωντας καὶ νὰ ἔδειξε . . . (11). Γιά τὴ χρῆσιν τοῦ ἔστοντας τὴν ἰδίαν ἐποχὴ Χρονικὸν τοῦ Γαλαξειδίου (1703) καὶ ὅσα σχετικὰ σημειώνει ὁ Γ. Βαλέ ἐκδοσὴ του (ΙΚΑΡΟΣ, Ἀθήνα 1944, σελ. 210κ.).

νιοκτησμένη³¹ (*αὐχμηρά*) κατὰ τὰ μαλῖα, οὐσα γεμάτη ἀπὸ ρόζους κατὰ τὰ δύο χέρια, καὶ ἐπαναζοσμένη ἐπάνω κατὰ τὸ φόρεμα (*διεζωσμένη τὴν ἐσθῆτα*), οὐσα γεμάτη ἀπὸ ἀσβέστην ὅτι λογιῆς ἦτον ὁ θεῖός μου ὁπόταν ἐξοῦσε τὰ λιθάρια. καὶ ἡ ἄλλη, ἦτον καταπολλὰ εὐμορφωπρόσωπος (*εὐπρόσωπος*), καὶ κατὰ τὸ σχῆμα εὐτρεπισμένη (*εὐπρεπής*), καὶ τακτικὴ κατὰ τὰ φορέματα. καὶ τὸ λοιπὸν εἰς ὅλον τὸ ὕστερον (*τέλος δ' οὖν*) μὲ ἄφησαν νὰ κρίνω μὲ ποίαν ἀπὸ αὐταῖς θέλω νὰ συγκατοικίσω (*συνεῖναι*), καὶ [[πρῶτον]] ἡ προτέρα ἐκείνη τραχεῖα εἶπεν καὶ ἀνδρική (*ἀνδρώδης*). 7. ἐγὼ ὡ ἡγαπημένονιου παιδίον εἶμαι ἡ τέχνη ἡ εἰδωλοκατασκευαστική, τὴν ὁποίαν ἄρχησες νὰ τὴν μάθης χθές, καὶ εἶμαι ἐδική σου καὶ συγγένεισάσου ἀπὸ τὸ δοπῆτισου, διότι καὶ ὁ πάππός σου (ἔστωντας καὶ νὰ εἶπε τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς ἀπὸ τὴν μητέρα μου ἦτον λιθαροπελεκιτής) καὶ οἱ δύο σου θεῖοι, καὶ καταπολλὰ ἐπρόκοπτον ἀπὸ λόγουμας. καὶ ἀνίσως θέλεις νὰ ἀπέχης ἀπὸ τὰ τζαμπουνίσματα καὶ ἀπὸ ταῖς φλυαρίαις (*λήρων τε καὶ φληνάφων*) ὁποῦ λέγονται ἀπὸ αὐτὴν (ἔστωντας καὶ νὰ ἔδειξε τὴν ἄλλην γυναῖκα) καὶ νὰ ἀκολουθήσης καὶ νὰ συγκατοικήσης ἀντάμα μὲ λόγουμιου πρῶτον θέλεις θραφῇ ἀνδρειωμένα (*γεννικῶς*) καὶ θέλεις κάρη ταῖς πλάταις σου δυναταῖς, καὶ θέλεις γεννῇ ξένος ἀπὸ κάθε φθόνον, καὶ μήτε καμίαν φορὰν θέλεις ὑπάγει εἰς τὴν ξενοτεῖαν, ἀφίνωντας τὴν πατρίδα σου καὶ τοὺς ἐδικούς σου. μήτε ὅλοι οἱ ἄνθρωποι θέλουν ἐπαινέση ἐσένα εἰς τὰ λόγια (ἀλλὰ εἰς τὰ ἔργα)³². 8. ἀλλὰ μὴν ἤθελες μισήσῃ τὸ ταπεινὸν μου κορμίον, μήτε τὸ λερωμένον μου φόρεμα, διότι ἀπὸ τὰ τέτοια ἔργα ἔστωντας καὶ νὰ ὥρμησε (*≠ ὁρμώμενος*) καὶ ἐκεῖνος ὁ φειδίας ἐφανέρωσε τὸν θεὸν τὸν δία, καὶ ὁ πολὺκλειτος ἔκαμε τὴν θεὰν γῆν ἥραν, καὶ ὁ μύρων ἐδοξάσθη, καὶ ὁ πραξιτέλης ἐγκωμιάσθη. τὸ λοιπὸν αὐτοὶ προσκυνοῦνται ἀντάμα μὲ τοὺς θεούς. λοιπὸν ἀνίσως ἤθελες γένῃ ἕνας ἀπὸ αὐτούς, πῶς δὲν ἤθελες γένῃ ἐσὺ σιμὰ εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἐσὺ ἑνδοξος; καὶ θέλεις δεῖξει καὶ τὸν πατέρα σου ζηλευμένον (*ζηλωτὸν*) καὶ ἔλεις φανερώσῃ καὶ τὴν πατρίδα σου ὀνομασίην. αὐτὰ καὶ ἀκόμη ἀπὸ ἐτοῦτα περισσότερο λέγουσα (*≠ διαπαιτούσα*) καὶ βαρβαρίζουσα, εἶπεν ἡ τέχνη πολῶτα (*πάμπολλα*), λοιπὸν μὲ περισσότερεν ἐπιμέλειαν συναρμόζουσα καὶ ἰστωντας καὶ νὰ ἐδοκίμασεν ἐμένα νὰ μὲ καταπίσῃ ἀλλὰ πλέον δὲν ἐνθυνοῦμαι. διότι τὰ περισσότερα ἔφυγαν ἀπὸ τὴν ἐνθύμησίνιου ἀπὸ προτῆτερα (*ἤδη*). καὶ λοιπὸν ἐπειδὴ (*≠ ἐπεὶ*) ἔπαυσεν, ἄρχησεν ἡ ἄλλη τέτοιας λογιῆς. 9. καὶ ἐγὼ ὡ παιδί μου εἶμαι ἡ μάθησις (*παιδεία*) συνηθισμένη εἰς τοῦ λόγου σου ἀπὸ προτῆτερα καὶ γνῶριμη, ἂν καλὰ καὶ δὲ μὲ ἐδοκίμασες ἕως εἰς τὸ τέλος. τὸ λοιπὸν ποταπὰ³³ (*ἡλίκα*) ἤθελες ἀποκτίσῃ τὰ καλὰ ἔστων-

Τὸ ρῆμα *κονιορκτίζω* ἀναφέρεται στὸ Λουκάγγιο ὡς *κονιορκτίζειν* (πρβλ. *κονριακτός > κοντριακτός* ἀπὸ τὸ παλαιότερο *κονιορκτός > κονιορτός* ποὺ πρόσεξε ὁ συνάδελφος κ. Ἀ. Θαυόρης πῶς ἀπαντᾷ στὸ ἀπόκρυφο πρωτοχριστιανικὸ ἔργο ὁ Ποιμὴν (Hermas pastor), ὅρασις Δ'. Τὰ νεώτερα λεξικά δὲν τὸ ἀναφέρουν· τὴν ἐποχὴ ὅμως τοῦ Μαυρομάτη πρέπει νὰ υποθέσουμε πῶς ζεῖ ἀκόμα καὶ πάλιστα μὲ τὸ φωνητικὰ παλαιότερο τύπο - *ορκτίζω* (ὄχι - *ορκτίζω*).

Ἀπόλυτα εὐστοχὴ συμπλήρωση τοῦ μεταφραστῆ: ὁ Bourdaloι σημειώνει χάσμα στὰ χειρόγραφα, ὅπου οἱ φιλόλογοι υποθέτουν νὰ ἔχη ἐκπέσει τὸ < ἀλ' ἐπ' ἔργοις >.

*Ἦδη στὰ χρόνια τῆς Κοινῆς τὸ *ποταπός* ἔχει πύρει τὴ σημασίαν «τί λογιῆς» (τὴν ἴδια σημασίαν παρουσιάζει ἄλλωστε ἤδη στὰ κλασσικὰ χρόνια μερικὲς φορὲς ἡ λέξις

τας καὶ νὰ γένῃς πετροπελεκάνος³⁴. αὐτὴ εἶπεν προτῆτερα· διότι τίποτες ἄλλο θέλεις γένει πάρεξ δουλευτής, κοπιᾶζοντας κατὰ τὸ κορμί, ἂν καλὰ καὶ βάνωντας εἰς αὐτὸ τὸ κορμί ὅλην τὴν ἅπαντοχὴν τῆς ζωῆς σου. ὦντας ἐσὺ ἀφανέρωτος (ἀφανής), ἔστρωντας καὶ νὰ πέρνης ὀλίγα καὶ ἀχρεῖα (ἀγεννή), μικρὸς κατὰ τὴν γνώμην, καὶ ὀλίγος κατὰ τὸ συνέμπασμα (≠ πρόοδον), μῆτε κριτῆς εἰς τοὺς φίλους σου (ἐπιδικάσιμος), μῆτε τρομακτικὸς εἰς τοὺς ἐχθρούς σου, μῆτε εἰς τοὺς καστρινούς (πολίταις) ζηλευμένος, ἀμὴ ἐτοῦτε μονάχα δουλευτής, καὶ ἕνας ὑπὸ τὸ πολὺ πλῆθος (δήμου), ἔστρωντας καὶ νὰ φοβᾶσαι πάντοτε τὸν προεστὸν (προύχοντα), καὶ ἔστρωντας καὶ νὰ ὑπηρετῇς ἐκεῖνον ὅπου ἡμπορῇ νὰ λέγῃ, ζῶντας ζωὴν λαγωῦ, ἔστρωντας καὶ νὰ εἶσαι ἀνεπάντοχον διάφορον (ἐρμαιον) τοῦ καλητέρου. ἀμὴ ἀνίσως ἤθελες γένει ὡσὰν ὁ φειδίας, ἢ ὡσὰν ὁ πολύκλειτος, καὶ ἤθελες κάμῃ πολλὰ τεχνητὰ ἄξια θαυμασμοῦ, τὴν τέχνην ὅλοι θέλουν τὴν ἐπαινέσῃ καὶ δὲν εἶνα κανένας ἄνθρωπος ἀπὸ ἐκείνους ὅπου νὰ τὴν ἰδοῦν, ὁ ὁποῖος ἀνίσως ἤθελε ἔχει γνῶσιν, ἤθελε παρακαλέσῃ νὰ γένῃ ὅμοιος μὲ λόγουσου. διότι ὅτι λεγῇς ἤθελες εἶσαι, θέλεις λογιασθῇ χοντρότεχνος (βάνανσος) καὶ χειρωνακτικὸς (χειρῶναξ), καὶ ὅπου νὰ ζῇς μὲ τὰ χερί σου (ἀποχειροβίωτος). 10. καὶ ἀνίσως ἤθελες καταπεισθῇ εἰς τοῦ λόγουμου, ἐν πρώτοις καὶ ἀρχὴ θέλω φανέρωσιν εἰς τοῦ λόγουσου, πολλὰ καμώματα παλαιῶν ἀνθρώπων, καὶ ἔργα ἄξια θαυμασμοῦ, καὶ ἔστρωντας καὶ νὰ σοῦ μηνύω (ἀπαγγελῶ) διηγήσεις αὐτῶν. καὶ καθολικὰ νὰ εἰπῶ ἔστρωντας καὶ νὰ σὲ φανερῶσιν μαθηματικῶν ὅλων. καὶ θέλω στολήσῃ τὴν ψυχὴν σου (τὸ ὁποῖον εἶναι εἰς τοῦ λόγουσου· καθολικώτερον μέρος) μὲ πολλὰ καὶ καλὰ στολίσματα (λέγω) μὲ τὴν σωφροσύνην, μὲ τὴν δικαιοσύνην, μὲ τὴν εὐσέβειαν, μὲ τὴν πραότητα, μὲ τὴν ἡμρότητα (ἐπιεικεία), μὲ τὴν σωφροσύνην, καὶ μὲ τὴν ἀνδρείαν (≠ καρτερίαν) μὲ τὴν ἀγάπην τῶν καλῶν πραγμάτων, μὲ τὴν κίνησιν εἰς τὰ πολλὰ τῶν πράγματα (τῇ πρὸς τὰ σεμνότατα δρμῇ). διότι αὐτὰ εἶναι κατὰ ἀλήθειαν ὁ ἄφθαρτος στολισμὸς τῆς ψυχῆς. καὶ δὲν θέλει σὲ λαθεύσῃ (λήσει) μὴ κανένα, μῆτε παλαιόν, οὔτε ἐκεῖνο ὅπου εἶναι πρέπον νὰ γένῃ τώρα, ἀλλ' θέλεις ἐγνωρίσῃ ἀντάμια μὲ λόγουμου καὶ ἐκεῖνα ὅπου εἶναι πρέπον (≠ τὰ μιλοντα). καὶ καθολικὰ νὰ εἰπῶ ὅλα ὅποια εἶναι καὶ τὰ θεῖα, καὶ τὰ ἀνθρώπινα, εἰς ὀλίγον καιρὸν θέλω σὲ διδάξῃ. 11. καὶ ἐσὺ ὅπου εἶσαι τώρα πτωχὸς ὁ υἱὸς τοῦ ὀδεῖνος³⁵, ὅπου ἐσυμβουλευθῇς (≠ βουλευσάμενος) κάτι τί διὰ τέτοιο λογῆς ἀχρεῖαν τέχνην, καὶ εἰς ὀλίγον ὕστερα θέλεις γένῃ ζηλευμένος,

ποδαπός, ἀπὸ ὅπου καὶ προέρχεται: δὲς τὴ μεγάλη συζήτηση στὸ Θησαυρὸ τοῦ φάνου στὴ λέξη ποταπός)· τὴν ἴδια σημασίαν τῆς δίνει καὶ ὁ Μαυρομάτης μεταφράζοντας στὴν § 16 τὸ οἶα. Ἐδῶ ὅμως, ὅπως καὶ στὴν § 12, τὸ ποταπός μεταφράζεται τὸ ἡλίκος καὶ πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ «ὡς ὁ μέγας». Γιὰ τὴ σημασιολογικὴ αὐτὴ ἀλλαγὴ δὲς K. Dietrich: Akzent und Bedeutungsverschiebung im Mittel- und Neugriechischen (Ind. Forschungen 16, 1901, 13), ποὺ παραθέτει ἀρκετὰ χεῖρες ἀνάμεσά τους τὸ χαρακτηριστικόν: χαρὰν γὰρ εἶχε ποταπὴν, χαρὰν πολλὴν μεν. (Βελισσάριος 430 Wagner).

34. Ἡ λέξη χρησιμοποιεῖται ἀκόμα στὴν Ἡπειρὸν καὶ δὲν εἶναι ὅπως δὴ τότε ὑποτιμητὴ.

35. Τὸ τοῦ ὀδεῖνος πρέπει, νομίζουμε, νὰ θεωρηθῇ λάθος γραφῆς ἀπὸ ἐπίδρασιν τοῦ ὀδοντοῦ ἀρχαίου χειμένου: ὁ τοῦ δεῖνος.

ἐπιθυμητὸς (*ἐπίφθονος*) εἰς ὅλους, ἔστωντας καὶ νὰ τιμᾷσαι, καὶ ἔστωντας καὶ νὰ ἐγκωμιάζῃσαι, καὶ ἔστωντας *[[καὶ]]* νὰ ἦσαι προκομμένος ἀνάμεσα εἰς τοὺς καταπολλὰ προκομένους (*ἐν τοῖς ἀρίστοις εὐδοκιμῶν*), καὶ ἔστωντας καὶ νὰ ἀποβλέπεσαι (*ἀποβλεπόμενος*) ἀπὸ ἐκείνους ὅπου ὑπερέχουν κατὰ τὴν γεννεάν, καὶ κατὰ τὸν πλοῦτον, ἔστωντας καὶ νὰ ἐνδυθῇς τέτοιον φόρεμα (ἔστωντας καὶ νὰ ἔδειξε τὸ ἐδικόντης, διότι ἐφοροῦσεν καταπολλὰ λαμπρὸν φόρεμα) καὶ ἔστωντας καὶ νὰ κρίνεσαι ἄξιος ἐξουσίας καὶ πρωτοκαθεδρίας (*προεδρίας*) ἀνίσως ἤθελες μισεύση πουθενά. μήτε εἰς τὴν ξενιτείαν, θέλεις εἶσαι ἀγνώριστος (*ἀγνῶς*), μήτε ἀφανέσσιος (*ἀφανής*), τέτοια σιμάδια θέλω βάλλει ὁλόγουρα εἰς τοῦ λόγου σου, εἰς τόσον ὅπου κάθε ἕνας ἀπὸ ἐκείνους ὅπου σὲ βλέπουν, ταράζωντας ἐκείνον ὅπου εἶναι σιμάτων θέλει δείξει ἐσένα μὲ τὸ δάκτυλόν του, λέγωντας ἐτοῦτος εἶναι ἐκεῖνος. καὶ ἀνίσως ἤθελεν εἶσται³⁰ κανένα ἄξιον πρᾶγμα ἐπιμελείας, ἤθελε περιέχη (*καταλαβάνη*) τοὺς φίλους σου, ἢ καὶ ὅλον τὸ κάστρον (*πόλιν*), εἰς ἐσένα θέλουν κοιτάξῃ, ἀνίσως ἤθελες τύχη πουθενά, ἔστωντας καὶ νὰ λέγῃς τίποτες, οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι θέλουν σὲ ἀκούσει χάσκοντες, ἔστωντας καὶ νὰ σὲ θαυμάζουν, καὶ ἔστωντας καὶ νὰ σὲ καλοτυχίζουν διὰ τὴν δύναμιν τῶν διηγημάτων (*λόγων*) σου, καὶ τὸν πατέρα διὰ τὸν καλόν του θάνατον (*≠ εὐποιήτης*). καὶ ἐκεῖνο ὅπου λέγουσιν, ὅτι ἰάχα κάποιοι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους γίνονται ἀθάνατοι, ἐτοῦτο θέλω σοῦ τὸ ἀποκτήσῃ (*σοὶ περιποιήσω*). ἐπειδὴ καὶ ἀνίσως ἤθελες μισεύση ἀπὸ ἐτούτην τὴν ζωὴν (δηλ. νὰ ἀποθάνῃς) δὲν θέλεις παύσῃ ὅπου νὰ ἦσαι ἀντάμα μὲ τοὺς μαθηματικοὺς (*πεπαιδευμένοις*), καὶ ὅπου νὰ εὐρίσκεσαι ἀντάμα μὲ τοὺς καταπολλὰ ἐξαιρέτους. βλέπεις ἐκεῖνον τὸν ρήτωρα δημοσθένην, τίνος υἱὸς ἔστωντας καὶ νὰ ἦτον, ἐγὼ ποταπὸν *ἡλίκον*) ἔκαμα. βλέβεις (sic) τὸν φιλόσοφον αἰσχύνην, ὁ ὁποῖος ἦτον υἱὸς ὀργανιστρίας (*τυμπανιστρίας*), ἀμὴ μὲ ὅλον τοῦτο ὁ φίλιππος ὁ βασιλεὺς πῆμσεν αὐτὸν διὰ λόγου μου; καὶ αὐτὸς ὁ σωκράτης ἔστωντας καὶ νὰ ἀναράφῃ ὑποκάτω εἰς αὐτὴν τὴν εἰδωλοκατασκευαστικὴν τέχνην, ἐπειδὴ ἐγνώσσε πολλὰ ὀγλήγορα τὸ καλῆτερον, καὶ φεύγωντας ἀπὸ αὐτὴν ἦλθεν μὲ τὸ ἑλμμά του (*ἡύτομόλησε*) εἰς ἐμένα, ἀκούεις πῶς εὐφημίζεται σιμὰ (*ἔδευι παρὰ...*) εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους; 13. καὶ ἔστωντας καὶ νὰ ἀφήσῃς τοὺς τόσους μεγάλους, καὶ τέτοιους θαυμαστοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἔργα καλά, καὶ λόγια τακτικά, καὶ σχῆμα εὐπρεπές, καὶ τιμὴν, καὶ δόξαν, καὶ ἔπαινον, καὶ πρωτοκαθεδρίαν, καὶ δύναμιν καὶ ἐξουσίας, καὶ τὸ νὰ προκόπτῃς εἰς τὰ ὄντια, καὶ τὸ νὰ καλοτυχίζῃσαι διὰ τὴ συνέσίνσου, θέλεις ἐνδυθῇ λερομένον ὄρεμα, καὶ θέλεις πάρῃ σχηματισμὸν δουλικόν, καὶ θέλεις ἀποκτήσῃ εἰς τὰ χέρια, καὶ σφιράκια, καὶ σμιλαράκια, καὶ κοπήδια, καὶ σκαληστήρια, ὦν-σκυμένος κάτω εἰς τὸ ἐργόχειρον καὶ καταφρονεμένος, καὶ εὐτελής, καὶ κάθε λογῆς τρόπον ταπεινός, καὶ μήτε καμίαν φορὰν σηκώνωντας τὸ κεφάλου, μὴν στοχαζόμενος μήτε τίποτες, μήτε κανένα ἀνδρικόν, μήτε εὐγενιν, ἀμὴ ἔστωντας καὶ νὰ προστοχάζῃσαι (*προνοῆς*) εἰς τοῦ λόγου σου τὰ ἔργα πῶς θέλουν γέννη τακτικά καὶ καλοσχημάτισια (*εὐρυθμα καὶ εὐσχή-να*), καὶ πῶς θέλεις γένει ἐσὺ εὐπρεπὴς καὶ τακτικὸς παντελῶς *< =* κα-λου, (*ἡκιστα*) ἔστωντας καὶ νὰ φροντίζῃς. ἀλλὰ ἔστωντας καὶ νὰ κάμῃς

³⁰ Συνηθισμένο «λάθος» ἀπὸ ἐπέκταση τοῦ τύπου τοῦ β' πληθυντικοῦ (εἰσθε) καὶ στὰ ἄλλα πρόσωπα.

τοῦ λόγου σου χειρότερον ἀπὸ τὰ λιθάρια. 14. αὐτὰ ἀκόμι ἔστωντας καὶ νὰ ἔλεγε αὐτῇ· ἐγὼ μὴν καρτερῶντας τὸ τέλος τῶν λόγων της, σικονόμενος ἀποφάσισα (νὰ πηγαίνω μὲ τὴν μάθησιν)³⁷ καὶ ἔστωντας καὶ νὰ ἄφησα ἐκείνην τὴν ἄσχυμον καὶ ἐργάτησα, ἐπῆγα εἰς τὴν μάθησιν καταπολλὰ χαρούμενος καὶ τὸ περισσότερον ἐπειδὴ ἦλθεν εἰς τὸν νοῦν μου (δηλαδὴ ἐνθυμήθηκα) τὴν τζομάκα, καὶ ὅτι ἔδωσε εἰς τοῦ λόγου μου παρευθὺς ἔχθες ὅπου ἄρχησα τὴν τέχνην πολλαῖς ραβδιαῖς (*πληγὰς*). καὶ ἐκείνη (δηλαδὴ ἡ τέχνη) ἔστωντας καὶ νὰ ὑπέμεινε μοναχῇ, εἰς τὴν ἀρχὴν ἀδημονοῦσε καὶ ἐκτυποῦσαι τὰ δύοτης χέρια, καὶ ἔτριζε τὰ ὀδόντιά³⁸ της, καὶ εἰς ὅλον τὸ ὕστερον ἔπιξε (*ἐπεπῆγει*) καὶ ἐμεταβάλλη³⁹ εἰς λιθάρη, καθὼς ἀκούομεν νὰ ἔπαθεν ἡ νιόβη, ἀμὴ ἀνίσως ἔπαθε παράδοξα πιστεύσετέτο. διότι τὰ ὀνείρατα εἶναι θαυματοποιά. 15. καὶ ἡ ἄλλη ἔστωντας καὶ νὰ εἶδε εἰς ἑμένα. τὸ λοιπὸν εἶπε θέλω ἀνταμείψῃ εἰς ἐσένα διὰ αὐτὴν τὴν δικαιοσύνην. διατὶ ἔκρινες τὴν κρίσιν καλὰ καὶ τώρα ἔλα ἀνέβα ἐπάνω εἰς ἐτοῦτο τὸ ἀμάξι, ἔστωντας καὶ νὰ ἔδειξεν κάποιον ἀμάξι κάποιων ἀλόγων ὅπου εἶχαν πτερὰ, ἔστωντας καὶ νὰ ἐφαίνονταν νὰ ἦναι παρόμοια μὲ τὸν πῆγασον ἵππον, διὰ νὰ ἤθελες [[γεν]] ἰδῇ τί λογῆς καλὰ καὶ ποταπὰ (*ἡλίκα*) ἔμελλες νὰ μὴν ἡξεύρης ἔστωντας καὶ νὰ μὴν ἀκολουθοῦσες ἑμένα. καὶ ἐπειδὴ (*≠ ἐπεὶ*) ἀνέβηκα ἐπάνω [[εἰς ἐτοῦτο τὸ ἀμάξι]] αὐτὴ ἔδιωχνε καὶ ἐκυβερνοῦσε (*ἤλαυνε καὶ ὑφηνιόχει* τὸ ἀμάξι. καὶ ἐγὼ ἔστωντας καὶ νὰ ἐσκόθηκα εἰς ὑψηλά, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν ἕως εἰς τὴν δύσιν ἡῦλεπα κάστρη (*πόλεις*), καὶ ἔθνη. καὶ πληθὺ (*δήμους*), ρίπτωντας κάτω εἰς τὴν γῆν κάτι τί ὥσαν ἐκεῖνος ὁ τριπτόλεμος ὅμως πλέον δὲν ἐνθυμοῦμαι, ὅτι οἱ ἄνθρωποι βλέπωντας ὑποκάτω μὲ ἐπαινοῦσαν, καὶ μὲ ἐσυμπροβοδοῦσαν ἀντάμα μὲ ἐγκώμια εἰς ἐκείνους ὅπου ἤθελα πηγαίνει μὲ τὸ ἀπέταμα, 16. καὶ ἔστωντας καὶ νὰ ἔδειξε εἰς τοῦ λόγου μου τὰ τόσα, καὶ ἑμένα εἰς ἐκείνους ὅπου μὲ ἐπαινοῦσαν πάλιν ἐγύρῃσα ὅπισ (*≠ ἐπανήγαγεν*). μὴν ὄντας ἀκόμι πλέον ἐνδυμένος ἐκεῖνο τὸ φόρεμα, τὸ ὁποῖον εἶχα ὁπότεν ἀπετοῦσα. ἀμὴ ἐφαίνονταν εἰς τοῦ λόγου μου νὰ ἐγίρῃσα ὀπίσω κάποιος λαμπροφορεμένος⁴⁰ (*εὐπάρυφός τις*), τὸ λοιπὸν ἔστωντας καὶ νὰ ἔφθασα τὸν πατέρα μου, καὶ ὅπου ἐκαρτεροῦσεν ἔδειχνα εἰς αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ φόρεμα, καὶ ἑμένα τί λογῆς ἐγύρῃσα. καὶ ἐξαναθύμῃσεν κάτι ποταπὰ ὀλίγον προτῆτερα ἐσυμβουλευθήκαν διὰ λόγου μου. αὐτὰ ἐνθυμοῦμαι

37. Τὸ ἀρχαῖο κείμενο ἔχει μόνο *ἀπεφηνάμην*· πολλὲς φορές ὁ Μαυρομάτης ξαναθαρίζει σὲ παρένθεση — προτάσσοντας συχνὰ τὸ *δηλαδὴ* — τὸ νόημα, ὅταν τὸ κείμενόν ἢ ἡ μετάφρασή του τοῦ φαίνονται δισσήμαντα.

38. Τὰ ἄτονα φωνήεντα στὴν ἀρχὴ τῆς λέξης δὲν ἐμμετρύνουν ἀκόμα, στὸ γραπτὸ τὸλάχιστο λόγο τὴν τάση νὰ ἀποσιωπηθοῦν: *δοπίτι, δοπῶ, δομάτια*. Ἀγαπητὰ εἰς τὴν ἐποχὴ αὐτὴ καὶ τὰ προθετικά φωνήεντα ποὺ δὲν ἀνήκουν ἀρχικὰ στὸ θέμα μὰ ποτέθηκαν ἀπὸ συνεκφορά ἢ ἀναλογία: *ἐδικός, ὀγλήγορος, ἐτοῦτος, ἐγνωρίζω, ἀτάμα, ἐξαπεργῶ, ἡξεύρω* (ἀπὸ ἐπίδραση τοῦ παρατατικού). Φυσικὰ διατηρεῖται ἀκόμα καὶ ἡ ἄτονη συλλαβικὴ αὐξηση.

39. Νόθος τύπος μὲ στοιχεῖα λόγια καὶ λαϊκὰ ἀνακατωμένα· πρβλ. *ἐβάλθη* (1), *ἀκούσαν* (5), *ἐνδυμένος* (16), *κάστρη* (16).

40. Ἀξιοσημεῖωτο εἶναι πόσο συχνὰ ἡ μετοχικὴ κατάληξη *-μένος* χρησιμεύει στὸ Ν^ο Μαυρομάτη γιὰ τὴ μετατροπὴ ἀρχαίων σὲ νεώτερα ἐπίθετα: *εὐκαταφρόνητα* = *εὐκόλατα* (5), *εὐκαταφρόνητα* = *εὐτρεπισμένη* (6), *ζηλωτόν* = *ζηλευμένον* (8, 9).

ωντας καὶ νὰ τὰ ἦδᾳ, ὥντας ἀκόμη μικρὸν παιδίον, φαίνεται εἰς τοῦ λό-
 γου ἔστωντας καὶ νὰ ἐσυγχίσθηκα ἀπὸ τὸν φόβον τῶν ραβδιῶν. 17. καὶ
 ἡμεῖς ὁποῦ ἔλεγα, κάποιος εἶπεν, ὡ τοῦ θαύματος (*Ἡράκλῆς*), ὅτι τὸ
 ἔργον εἶναι καταπολλὰ μέγαν καὶ δικαιοδικόν. καὶ ὕστερα ἄλλος ἐναντίον
 ἐν (*ὑπέκρουσε*) χειμονιότικον εἶναι τὸ ὄνειρον, ὅτι αἱ νύκταις εἶναι κα-
 ῥὰ μεγάλας ἢ ἂν τύχη πούθεν καὶ αὐτὸς εἶναι τρίνυκτος (*τριέσπε-*
ται) ὡσὺν ὁ Ἡράκλῆς, καὶ τὸ λοιπὸν τί ἦλθεν εἰς αὐτὸν νὸ φλυαρήσῃ (*λη-*
τα) αὐτὰ εἰς ἡμᾶς καὶ νὰ ἐνθυμηθῇ παιδιακήσιαν νύκτα, καὶ παλαιὰ [[ὀ-
 ρατα]] ὀνειράτα, καὶ ὁποῦ ἐγήρασαν ἀπὸ προτήτερα. διότι ἡ πολυλογία
(ψυχρολογία) εἶναι μιάταια ($\neq$ *ἔωλος*) μήπως ἐλογίασεν ἡμᾶς κάποι-
 ὁ ὑποκριτὰς κάποιων ὀνειράτων. ὅχι ὡ καλέ. (εἶπον) διότι μήτε ὁ ξενοφῶν
 ὥντας καὶ νὰ ἐδιηγοῦσαι¹¹ μίαν φορὰν τὸ ὄνειρον καθὼς ἐφαίνονταν εἰς
 ὧν¹² καὶ εἰς τὸ πατρικὸν ὁσπῆτι, καὶ τὰ ἄλλα τῆς διηγήσεως. διότι ἡξεύ-
 ρει τὸ ὄνειρον νὰ μὴν εἶναι τίποτες ἀνάπλασμα (*ὑπόκρισιν*). μήτε ἔστων-
 ται καὶ νὰ ἡξεύρῃς ὅτι νὰ φλυαρῇ ἐδιηγοῦνταν αὐτά. καὶ μάλιστα εἰς τὸν
 ὄν τοῦ πολέμου, καὶ εἰς ἀπελπισμὸν (*ἀπογνώσει*) πραγμάτων, ὁποῦ
 ὁ λόγηρα ἐκθροί, ἀμὴ ἡ διήγησις εἶχεν καὶ κάποιον ὠφέλιμον. 18. τὸ λοι-
 πόν καὶ ἐγὼ ἐδιηγήθηκα ἐτοῦτο τὸ ὄνειρον εἰς τοῦ λόγουσας διὰ ἐκεῖνον, διὰ
 ἵνα ἦθελαν γυρίσῃ (*τρέλωνται*) τὰ παιδία εἰς τὰ καλῆτερα, καὶ νὰ
 ὦνται ἀπὸ τὴν μάθησιν. καὶ τὸ περισσότερον ἀνίσως τινὰς ἀπὸ αὐτοὺς
 ταὶ θεληματικὰ κακός, καὶ γέρνει εἰς τὰ κατώτερα ἀπὸ τὴν πτωχίαν ἔ-
 πας καὶ νὰ φθείρῃ ἐπιτηδείαν φύσιν. ἡξεύρω καλὰ ὅτι ἐκεῖνος ὁποῦ νὰ
 σῇ τὸν λόγον θέλει δυναμωθῇ, ἔστωντας καὶ νὰ βάλλῃ εἰς τοῦ λόγουτου
 τὸν παράδειγμα ἐμένα. συλλογιζόμενος τί λογῆς ἔστωντας καὶ νὰ εἴρουν
 ῖσα εἰς τὰ καλῶτα καὶ ἐπεθύμησα τὴν μάθησιν ἔστωντας καὶ νὰ μὴν
 ῖσα παντελῶς εἰς τὴν πτωχίαν ὁποῦ εἶχα ἐκεῖνον τὸν καιρὸν καὶ τί λο-
 γύρησα ἂν καλὰ καὶ μήτε τίποτες ἄλλο. τὸ λοιπὸν μήτε κανέναν ἄνθρω-
 πον εἶναι ἀτιμότερος ἀπὸ τοὺς λιθαροπελεκιτὰς¹³ τέλος

Ὁ ἐκπαιδευτικὸς —καμιὰ φορὰ καὶ τυποποιημένος— χαρακτηρᾶς τῆς μετά-
 ς εἶναι φανερός, ὅπως καὶ ἡ κάποια ἐκφραστικὴ —φωνητικὴ καὶ μορφολογικὴ
 —λογιότης τοῦ μεταφραστοῦ. Τὸ ἴδιο ὅμως φανερὸν εἶναι καὶ ἡ ἔλλειψη κάθε
 ἰστορικῆς ἢ λογιωτατικῆς δουλοπρέπειας ἀπέναντι στοῦ κείμενου: ὁ Μαυρομάτης
 εἶναι ἐλεύθερος νὰ τοποθετῇ στὴ σωστὴ νεοελληνικὴ σειρὰ τὶς λέξεις καὶ τὰ
 ς, νὰ καταργῇ τὰ παλαιὰ ἢ νὰ δημιουργῇ δικὰ του σχήματα, νὰ ἀντικαθιστᾷ
 ς καὶ ἐκφράσεις παλιᾶς μὲ νεώτερες, νὰ ἐρμηνεύῃ ἢ καὶ νὰ συμπληρῶνῃ ὅ,τι
 ἴμενο τοῦ φαινόταν σκοτεινόν. Ἐλεύθερος αἰσθάνεται καὶ νέες λέξεις νὰ πλά-
 ῃ ἀρχαῖες νὰ ἀναστήσῃ μεταφέροντάς τις στὸ τυπικὸ τῆς γλώσσας πού μιλᾷ.

πως ἐνεργητικὸ ἀπὸ ἐπίδραση τῆς ἀντικανονικῆς πάλι μὰ συνηθισμένης (;) μετοχῆς
 γόντας;

μετάφραση εἶναι τυπικὰ σωστή, ἔτσι πού στὰ χειρόγραφα σώζεται καὶ ἐν τῇ πα-
 ρῇ οἰκίᾳ ἀντὶ γιὰ τὸ σωστὸ <κεραυνὸς ἐμπεσών> καλεῖν τὴν πατρῶαν οἰ-
 (πρβλ. Ξενοφ. Ἀνοβ. 3, 1, 11). Τὸ χάσμα τοῦ κείμενου δυσκόλεψε τὸ Μαυρομάτη
 καταλάβῃ σωστὰ καὶ τὴ συνέχεια.

τελευταία πρόταση ἔχει παρεξηγηθῇ τελείως.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΔΡ. Β. ΚΟΥΧΕΝΜΥΛΛΕΡ

Δ Ω Δ Ω Ν Η

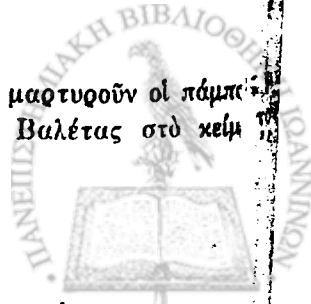
Τὸ Ἐπύλλιο, πού δημοσιεύουμε παρακάτω δὲν μᾶς ἦλθε ἀπὸ τὰ παλαιὰ γάλα χρόνια, δὲν γράφτηκε λοιπὸν ἀπὸ κανένα ἀπὸ τοὺς ἄντρες ἐκείνους, πού σ' ἔβλεπε τὴν τὴν μικρὴ γωνιά τοῦ κόσμου ἐκαλλιέργησαν κατὰ τρόπο μοναδικὸ τὴν τέχνην καὶ τὴν θεωρητικὴ ἐπιστήμη καὶ ἔστησαν μὲ τοὺς ἀγῶνες τοὺς φαινή τὴν ἐκδοτικὴν πίδα τῆς ἐλευθερίας. Τὸ ἔγραψε ἓνας σύγχρονος γερμανὸς φιλόλογος, ἓνας δὲ καθηγητὴς γυμνασίου, τοῦ γυμνασίου τῆς Στουτγάρτης. Εἶναι ἡλικιωμένος, ἀλλὰ μάλιστα συνταξιούχος. Εἶναι λαμπρὸς λατινιστὴς. Αὐτό, φυσικά, δὲν τὸ ξαίρει. Εἶναι ὅμως καὶ λαμπρὸς ἐλληνιστὴς· αὐτὸ καὶ ἂν δὲν τὸ ξαίραμε ἀπὸ τοὺς γάλα χροίους του, πού ἔχουν κατὰ καιροὺς δημοσιευθῇ στὸν «Πλάτωνα», τὴν περιοδικὴν ἔκδοσιν τῶν ἐλλήνων φιλολόγων, θὰ μᾶς τὸ μάθαινε τώρα τὸ ὠραῖο τοῦ ἐπύλλου.

Ὁ κ. Κουχενμύλλερ ἔχει μαγευθῇ ἀπὸ τὴν ἀρχαία παράδοση, τὸν ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον λόγον καὶ τὸ ἐλληνικὸ τοπίο. Γι' αὐτὸ εἶναι φίλος αὐτῆς τῆς γῆς καὶ τῶν ἀνθρώπων της. Ἦλθε πολλὰς φορὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ μόνος, καὶ συνοδευόμενος ἀπὸ τὴν τάξιν μαθητῶν του, γιὰ νὰ τοὺς χάριση μιὰ ζωντανὴ ἐποπτεία τοῦ τόπου μᾶς καὶ γιὰ τὰ θαυμαστά του ἐπιτεύγματα ποιὸς ξέρει μὲ ποιά συγκίνησιν θὰ τοῖς ἐλάλει τοῦτο τὸ πνεῦμα τῆς πατρίδος. Τὸ Ἐπύλλιο δείχνει μὲ πόσο ἀνοιχτὴ καρδίαν ἔχει τὰ ψημένα ἀπὸ τὸν ἥλιον χρώματά μᾶς καὶ τὴν γυμνὴν μᾶς πέτραν, καὶ ποιά ἐκείνη τὴν ἐκκίνησιν γεννάει μέσα στὴν ψυχὴ ἑνὸς εὐαίσθητου ἀνθρώπου ἡ θέαση ἑνὸς ἀρχαίου τοπίου, ὅταν ἡ παιδεία του μὲ ἐνάργεια τοῦ θυμίζει, ὅτι μέσα σ' αὐτὸ ἔκρηξε ἡ ἀνθρωπότητα καὶ ὁ τραχὺς ἀγῶνας γιὰ μιὰ πενιχρὴ ζωὴ δὲν ἐμπόδισαν τὸν λαὸν νὰ κατοικεῖ νὰ δημιουργήσῃ πνευματικὰς ἀξίας μὲ παγκόσμιον τοπικὰ καὶ χρονικὰ ἄριστον.

Ὁ κ. Κ. εἶναι, καθὼς τὸ ἐπύλλιον τοῦ παρουσιάζει, ὄχι μόνον λαμπρὸς κλασικὸς φιλόλογος, μὰ καὶ μιὰ ἀγνή ψυχὴ, γεμάτη εὐαισθησία καὶ εἶναι τιμὴ γιὰ τὸν ἐλληνικὸν πολιτισμὸν τὸ ὅτι, σὰν φίλτρο μαγικόν, διαποτίζει τὸν ἀνθρώπινον μονάδες τόσο δραστικά, ὥστε νὰ μένουν σὲ ὅλην τὴν ζωὴν κυνηγῶντες ἀπὸ κάποιες πλούσιες σὲ ἐμβέλεια ἰδέες, ἀπὸ κάποιες ἀλήθειες, κατὰ τὴν ἀποστολὴν τῆς ἐκπαίδευσης, δυσπρόσιτες, πού μόνον σ' αὐτὰς μπορεῖ ὁ πολίτης τῆς γῆς νὰ στηριχθῇ, γιὰ νὰ στήσῃ ἕναν πολιτισμὸν πανανθρώπινον, ἀσχετὰ ἂν ἡ δύσκολη ποχὴ μᾶς καμώνεται συχνὰ πὼς δὲν τις βλέπει, παραδομένη σὲ στενόκαρδον.

Ἡ ἀδέσμευτη ἐλληνικὴ γλωσσικὴ του συνείδησις τοῦ δίνει τὴν δυνατότητα σὲ τὴν γλωσσικὴν κατάπτωσιν νὰ γράψῃ μιὰ γλῶσσαν καθαρὴν ἀπὸ τούρκικας, σλάβικας, φράγκικας προσμίξεις· μιὰ γλῶσσαν τόσο καθαρή, πού νὰ καθιστᾷ περιττὴν τὴν 18. αἰώναν¹⁾ τὴν καθαρεύουσαν.

44. Τὸ πὼς ὁ Μανρομάτης δὲν εἶναι ἀπομονωμένο φαινόμενο τὸ μαρτυροῦν οἱ πάμπαν τὴν ἀντικειμενικὴν ἀντικειμενικὴν παρατηρήσεις πού ἔκανε ὁ Γ. Βαλέτας στὸ κείμενον τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Γαλαξειδίου (8. π. σελ. 180 κκ.).

πολογισμούς και σκοπεύοντας πρὸς ταπεινούς στόχους.

Μέσα στήν ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου, λίγοι στάθηκαν πραγματικοὶ ἐργάτες τοῦ πολιτισμοῦ, οἱ δυναμικοὶ καὶ γνήσιοι, αὐτοὶ ποὺ εἶχαν τὴν δύναμη νὰ κοιτάξουν μὲ καθαρὸ μάτι πέρα ἀπὸ τὰ σύνορα μιᾶς ἀνθρώπινης ζωῆς: τῆς δικῆς τους. Ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς ἀρκετοὶ γεννήθηκαν στὰ ἑλληνικὰ χῶματα, καὶ καμιά καταδρομή, καμιά πνευματικὴ ἀφηνίαση δὲν θὰ μπορέσει νὰ σβήσει τὰ ὀνόματά τους ἀπὸ τὶς σελίδες τῆς πραγματικῆς ἱστορίας. Καὶ αὐτὸ εἶναι περισσότερο εὐχάριστο νὰ τὸ ἀκοῦμε ἀπὸ τοὺς ἄλλους παρὰ ἀπὸ μᾶς τοὺς ἰδίους, ποὺ ἔχομε κάποια ἔμφυτη ροπὴ καὶ πρὸς τὴν βροντερὴ μεγαληγορία καὶ πρὸς τὴν πνευματικὴ ἔπαρση. Ὁ κ. Κ. μέσα σ' αὐτοὺς τοὺς ἄλλους εἶναι ἀπὸ τοὺς πιὸ συμπαθητικοὺς, γιατί δὲν ἀρκεῖται στὸ νὰ διαπιστώνῃ καὶ νὰ καταγράφῃ, σὰν καλὸς λογιστὴς, μὰ μᾶς δείχνει συγχρόνως, σὰν ἄνθρωπος, πόσο αποφασιστικὴ ἐπίδραση εἶχαν ἐπάνω στὴν ψυχικὴ του συγκρότηση οἱ γεμᾶτες ἀνεξάντλητο δυναμισμό ἰδέες ποὺ δημιούργησε ὁ ἀρχαῖος ἑλληνισμός. Στάθηκε ἀπέναντί τους, ὁ γερμανὸς καθηγητὴς, σὰν χάρις εὐεργὸς εἰς ἀπογραφὴν, καὶ τυπώθηκαν αὐτὲς βαθειὰ στὴν καρδιά του, ὥστε ὥστε ἔγινεν ὄχι μόνον ἐπιστημονικὸς τους κήρυκας μὰ, καὶ τὸ σπουδαιότερο, ἓνας ἐξαιρετὸς ἄνθρωπος. Αὐτό, ὁ λόγος του τὸ φανερῶνει, ὁ λόγος, ποὺ δὲν εἶναι «ἔργου σκιᾶ» πάντα, μὰ συχνὰ ὁ εὐλικρινὴς καὶ ἀσφαλὴς καθρέφτης τῆς ψυχικῆς δομῆς μιᾶς προσωπικότητος. Καὶ ἐκεῖνο ποὺ κάνει ἰδιαίτερη ἐντύπωση σχετικὰ μὲ τὸν ξένο λόγιον εἶναι, ὅτι ἐνῶ ἔζησε, μέσα στὴν ἴδια του τὴν ἐστία τὸν δεύτερο παγκόσμιον πόλεμον, τὸ δραματικώτερον γεγονός τῆς σύγχρονης ἱστορίας, οὔτε οἱ σκοτωμοί, οὔτε τὰ σκοτεινὰ κηρύγματα, οὔτε ἡ ἀπάνθρωπη σκληρότητα, ποὺ πέρασε στὰ μάτια του μπροστά, εἶχαν τὴν δύναμη νὰ κόψουν τὴν ἐπαρὴ του μὲ τὸν ἀρχαῖον κόσμον, σὰν πρότυπον ζωῆς. Ἔτσι, παρὰ τὴν μεγάλῃ του ἡλικία, ποὺ συχνὰ δοκιμάζει τὴν ψυχικὴ ἀντοχή, διατήρησε μέσα του ζωντανὸ καὶ ἀνέπαφο τὸ συγκρότημα ἰδεῶν καὶ ἠθικῶν κανόνων, ποὺ στάθηκαν πάνω ἀπὸ τὸ λίκνον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Τὸ κείμενον τοῦ Ἑτυλλίου μοῦ ἔστειλε ὁ παλαιὸς φίλος κ. Π. Γεωργοῦντζος, μὲ μιὰν πιστὴν μετάφραση. Προτίμησα νὰ τὸ δώσω, μὲ τὴν δική του συγκατάθεση, σὲ μιὰν ἐλεύθερη ἀπόδοση μὲ τὸν σκοπὸ νὰ διατηρήσω κάπως τὸ ποιητικὸν τοῦ ἄρθρου, ποὺ γεννιέται ἀπὸ μιὰν ἀθέλητη ἐξέταση κατ' ἀντιπαράστασιν τοῦ κόσμου μας καὶ τῆς ζωῆς μας καὶ τῆς ζωῆς τῶν παλαιῶν ἐκείνων προγόνων, ποὺ ἂν καὶ ἡ μοῖρα τοὺς γέννησε στὶς ἴδιες τὶς ρίζες τῆς ἱστορίας, τὸ ἔργο τους ἐξακολουθεῖ ἀκόμη νὰ τιμᾷ καὶ νὰ γενιμεποιῇ τὸ ἔργο τοῦ ἀνθρώπου.

Α. ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

Δ Ω Δ Ω Ν Η

Θέσφατον ἐρρήθη μάντει ἀπὸ φηγοῦ

«Τήνδε πάρος πλήθειν μῆνην, ὑποδέξει Ἀχαιοῦς».

Ταῦθ' ὁ θεός. δεινῶς δὲ καταδοκεῖ Ἀμφιάραος,

ὃς ρ' ἤδη τριτάτῃ γενεᾷ Δωδῶνι Πελασγῶν

- 5 χρησμοδῶν ὑποφητεύει, συνήσι γὰρ οἶος
τῆς ἱερᾶς πηγῆς ὀμφήν, οἶος δρυὸς ὄσσαν.
ποῖον καὶ πόσον εἰς' ἔθνος; πῶς δεῖ σφε δέχεσθαι;
ἄρ' ἀνακοινήτ' ἐοτ' αἰσυμνησῆρι τὰ κρυπτά;
ἐννῆμαρ πολύφροντις ἔχει φυλακὴν, ἐνάτῳ δὲ

- 10 ἐξ ὀρθρου μένει ἐσθικῶς ἄποτος καὶ ἄσιτος
φυλλάδ' ὑπὸ σκιερᾷ· νῦν εἰς σκοπιὰν ἀναβαίνων
(πάρμπαν τῶν θαλπῶν ὀλιγωρεῖ καὶ τοῦ ἀνάντους)

- ἐγγὺς δὴ καθορᾷ στόλον ἀνθρώπων προσίοντα
καὶ προβάτων τε βοῶν τ' ἀγέλας καὶ ὀχήματα πολλά,
- 15 οἷον ὑπερμεγέθης δὲ δράκων εἰλίσσεται αἰνῶς
Δωδώνης δι' ἀγροὺς πληθος· παρὰ δ' εἰσὶν Ἀχαιοί.
ἐνθ' ὁ κατὰ σκοπιᾶς βαίνει βραδέως θεόμαντις
πρῶτόν θ' ἀγνεύων κρήνης ἄπο νίζεται ὕμνα
καὶ χεῖλη — κεράτων κλαγγὴν ἀφόβητος ἀκούει —
- 20 εἴτ' ἐνέδου νιφόεντα χίτων', ὦ ρ' οὐπω ἐκρήτο
εἰ μὴ θεσπίζων, καὶ στέμμι' ἐπεθήκατο κρατί.
Ἔκτοσθ' ὥς δὲ κέρας καναχοῦν ἔστησεν ὄμιλον,
οἱ μάλα θαυμάζουσ' ἄλλος λαοὶ τε καὶ ἄρχοί,
ἄζονται δὲ μάλιστα γέρονθ' ἐσιῶθ' ὑπὸ φηγῶ
- 25 στεπτόν, γυμνωθέντα πόδας καὶ λευκοχίτωνα.
Ἄλλ' ἐτέρωθεν ἄναξ ὤκνει πῶλόν τ' ἐχαλίνου
Πύρρος εἷς τε τοσόνδ' ἔτλη δίψαν κάματόν τε,
ἔσθ' ἵππου καταπηδήσας ἤυσε δι' ὀργῆς·
«Ποῦ ἔστιν, ὅς ἄρχει τῶνδε τόπων; ποῦ κοίρανος ὑμῶν;»
- 30 Τὸν δ' ὁ γέρων πρόσφῃσι, θεὸς δ' οἱ θάρσος ἔδωκεν,
«Χαῖρέ μοι, ὦ βασιλεῦ, βασιλεῖ γὰρ ἐς ὅματ' ἔοικας,
χαίρετε πάντες, ὅσοι γ' ἄλλος τόδ' ἐπλήθεται ἄθικτον
εὐσεβὲς ἦθος ἔχοντες». . . «Ἄλῃς κεκηκόσιν εἵπας·
νῦν γ' ἐθέλω πίνειν οἷς πίδακος», — «Οὐ θέμις ἐστὶν
- 35 τῆς πηγῆς σε πιεῖν ἱερᾶς· πολυπίδακες ὑμῖν
αἱ περὶ Δωδώνην βῆσσαι.» — «Μὴ δὴ μ' ἐρέθιζε
τειρόμενον δίψῃ, λαοὶ διψῶσι καὶ οἶδε,
εἰμὶ γὰρ οὐκ ἰκέτης μετανάστης ὢν περ ἔπηλυς
οὐδὲ πτωχεύειν εἴωθ' ἐγὼ ἀλλὰ κελεῦσαι.
- 40 ἥματα πεντήκοντ' ἤδη νύκτας τ' ἐμογοῦμιεν,
μακρὸς ἀφ' οὗ στόλος ὠρμήθη πανδημεὶ ἅπαντες,
γῆς ἐκ Παιονίας διεκόψαμεν οὐπὲρ ἀνάγκῃ.
— «Καίτοι γ' ἡγήτωρ μείζων σέθεν ἡγεμόνευεν
καὶ διὰ τραχυτάτων ἀναφάνδ', ὦ κοίραν' Ἀχαιῶν·
- 45 οὐ γὰρ ἀκήρυκτοί μοι ἀφίχθε». — «Τίς ἂν προτερεύσαι
τοῦδ' ἵππου σθεναροῦ;» — «Δωδωναῖος θεὸς αὐτὸς·
μήνην τήνδε πάρος πλήθειν ἤξειν ἔφη ὑμᾶς.»
— «Οἶμ' ὥς ἠπείλησα κενῶς ὀργῇ τε ταραχθεῖς
καὶ λήθῃ θνήσκων, εὖ γ' ἴσθ', ἠνίξαθ' ὁ μάντις·
- 50 «Ἔσται Δωδωνίς πολύγλωσσος τέρμα πορείας».·
τοῦτ' ἀνελὼν ἔθανεν Κάλχας· καὶ ἐθάψαμεν αὐτὸν
Λάκμῳ ἐπ' ἀκροτάτῳ, Ζηνὸς πῆθανδόν θεράποντα.
— «Ἀλλά που ἦδε θεοῦ τε πολύγλωσσον στόμα φηγὸς
Δωδωνίς τ' ἐτύμως. Τοίγαρ ξένε, χαῖρε μάλ' αὖθις·
- 55 εὐθαρσῆς δὲ γένοι', οὐκ ἄξενοί εἰσι Πελασγοί».·
ἧ καὶ χεῖρας ἀνασχόμενος δρυὸς εἰς κνέφας ἀγνὸν
εὐχεται· «ὦ θεός, εἰλικρινὲς δὸς σῆμα, μέγιστε,
εἰ δεξώμεθ' ἐς εὐτυχίαν τὸν λαὸν Ἀχαιῶν
κλήρους ληψόμενόν τ' ἴσους ἡμῶν τε μέτοικον».
- 60 Ὡδ' αἰτεῖ, πάντες δὲ χέρας σιγῶσ' ἀνέχοντες.

ἄφνω δ' οἷα καταρράκτης πηγῆς προχέονται
 ὕδατα δρυς δ' ἱεραῖς γλώσσαις φωνοῦσ' ἀναροιζεῖ,
 ὕψιστος δὲ κατ' ἀνεφέλου βροντᾷ Τομάρου Ζεύς.
 ἔνθ' ὁ γέρων ἐνέπλησε δέπας παρὰ ἰ' ἔσχεν ἀνακτι.

Δ Ω Δ Ω Ν Η

- 1 - 6 Μουρμούρισε ἡ ὀξὺνὰ στὸν μάντη τοῦτον τὸν χρησμό: «Στὴν φάση αὕτῃ τοῦ φεγγαριοῦ, πρὶν νὰ γεμίση ὁ κύκλος του, θὰ ὑποδεχτῆς τοὺς Ἀχαιοὺς».
- Εἶπε ὁ Θεός· καὶ ὁ Ἀμφιάραος, πού τώρᾳ στὴν Λωδῶνῃ, στὴν τρί-
 τη πιά τῶν Πελασγῶν γενεὰ τὸ νόημα ἐρμηνεύει τῶν θεῶν χρη-
 σμῶν, γιατί μονάχα ἐκεῖνος ξαίρει τῆς ἱερῆς βρύσης τῇ φωνῇ καὶ
 τοῦ ἰδρυοῦ τὴν γλῶσσα, ἀγωνία γεμᾶτος καρτερεῖ.
- 7 - 8 Σάν τί ἔθνος τάχα νὰ εἶναι αὐτό; πὼς μεγάλο; πὼς πρέπει ἐδῶ
 νὰ τοὺς δεχτῶ; πρέπει νὰ φανερώσω στὸν ταγὸ τους τὴν μυστικὴ
 βουλή τοῦ Θεοῦ;
- 9 - 16 Γεμᾶτος ἔγνοιες καρτερεῖ μέρες ἐννιά. Καὶ τὴν ἡμέρα τὴ στερνὴ,
 ἀπ' τὸ χάραμα, ἄσιτος καὶ ἄπιτος, κάτου ἀπ' τὸν ἴσκιό δέντρον με-
 γάλου στέκει. Ὅστερα γιὰ ψηλὴ βίγλα κινάει, καὶ οὔτε τὸ κάμια
 τοῦ ἥλιου τὸν κρατεῖ οὔτε ἡ ἀνηφόρα. Καὶ νά! βλέπει νὰ φτάνῃ ἐ-
 κεῖ κοντὰ μιὰ συνοδεία μεγάλη ἀνθρώπων, —μὲ κοπάδια προβάτων
 καὶ βοδιῶν καὶ ἀμάξια πολλὰ καὶ βαρυφορτωμένα—, πού φιδოსέ-
 νεται, πελώριος δράκοντας πού γεννάει τὸν τρόμο, μέσα στῆς Λω-
 δῶνῃς τὸ κάμπο. Ἐρτασαν οἱ Ἀχαιοί.
- 17 - 21 Τότε ὁ θεῖος μάντης ἀργὰ κατεβαίνει ἀπ' τὴν σκοπιά. Καὶ εὐθύς
 γιὰ ν' ἀγνιστῇ, μάτια καὶ χεῖλη νίβει μὲ τῆς πηγῆς τὸ κρύο νερό,
 καὶ ἀφόρητος ἀκούει τὰ κέρατα πού ἀχοῦν. Ὅστερα ροῦχο κατὰ-
 λευκο φορεῖ, χρησιμοδοσίας χιτῶνα, καὶ ἀποθώνει στὴν κεφαλὴ στε-
 φάνι.
- 22 - 25 Καὶ καθὼς πιὸ κάτου ἐσήμανε στάση τὸ στόμα τοῦ βούκινου, μὲ
 σεβασμὸ ταγοὶ καὶ λαὸς κοιτοῦν τῆς Λωδῶνῃς τὸ σύδεντρο, καὶ τὸν
 γέρο πού στέκει κάτου ἀπ' τὴν ὀξὺνὰ, λευκόντυτος καὶ γυμνοπόδης
 καὶ στεφανωμένος.
- 26 - 29 Μά, κεφαλὴ τῆς φάλαγγας, ὁ βασιλιάς ὁ Πύρρος, κράτησε τὸ ἄλογο,
 γιατί δὲν ἤξαιρε τὸ τί ν' ἀποφασίσῃ. Μὰ ὅταν ὁ κόπος πιά τὸν νί-
 κησε καὶ ἡ δίψα, πέζεψε καὶ μὲ δργὴ φώναξε μεγάλη: «Ἔ! ποῖός
 στὸν τόπο τοῦτο ὀρίζει; Ποῖός σ' ἄς κυβερνάει;»
- 30 - 42 Καὶ μὲ τὸ θάρρος πού τοῦ χάρισε ὁ Θεός, ὁ γέρος τοῦ ἀποκριθῇ:
 «Χαίρε ὦ βασιλιά, γιατί σάν βασιλιάς ἀλήθεια στέκεις στὰ μάτια
 μου μπροστά. Χαίρετε καὶ ὅλοι ἐσεῖς, πού σ' αὐτὸ ἐφτάσατε τὸ ἄλ-
 σος τὸ ἱερό, μὲ τὴν εὐλάβεια στὴν καρδιά σας». «Πολλὰ σὲ ἀπο-
 σταμένο κόσμῳ λές. Τώρα θέλω ἀπ' τὴ βρύση σου νὰ πιῶ». «Δὲν
 τὸ θέλει ὁ Θεός ἀπὸ ἱερὴ νὰ πιῆς πηγὴ. Μὰ στὴν Λωδῶνῃ γύρω οἱ
 λαγγαδιές εἶναι γεμᾶτες βρύσες». «Τόσο μὴ κεντρίξῃς τὴν δργὴ μου.
 Μὲ ψένει ἡ δίψα, καὶ ὅλον αὐτὸ τὸν κόσμῳ πού στέκει ἐδῶ μπροστά
 σου. Ἀλήθεια ξένος εἶμαι, φερμένος ἀπὸ πέρα, μὰ ὄχι ζητιάνος. Ἔ-
 μαθα νὰ ἀπαιτῶ καὶ ὄχι νὰ γυρεύω. Ἀπὸ τὴν ὥρα πού ἀπ' τὴν χώρα
 τῆς Παιονίας ὁ λαός μας ξεκίνησε μὲ ὅλο του τὸ ἔχει, πενήντα μέρες

καὶ πενήντα νύχτες περπατᾶμε με λιγοστοὺς σταθμούς, πὺν διώρισε ἡ ἀνάγκη.

Στ. 43 - 52 «Μὰ φανερό εἶναι, ὦ κεφαλὴ τῶν Ἀχαιῶν, πὺς κάποιος ἀπὸ σένο πὺο τρανὸς γὰς κυβερνοῦσε, γιατί, ἐμπόδια νικῶντας πὺο τραχιά ἦθε καὶ μοῦ πρωτόμαθε τὸν ἐρχομό σας». «Καὶ ποιὸς πὺο γρήγορα νὰ τρέξει θὰ μπορούσε ἀπ' τὸ ἄτι αὐτό, πὺν τ' ὀμοιο του δὲν ἔχει;» «Ὁ Δωδωναῖος Θεὸς ὁ ἴδιος μᾶς ἔμαθε, πὺς θὰ εἰστε ἐδῶ πρὶν νὰ γέμῃ τὸ φεγγάρι». «Ἀλίμονο! πόσες κόφρες ξεστόμισα φοβέρες, ἀπὸ τὴν ὀργὴ συνεπαρμένος. Πὺς μούφυγε ἀπ' τὸν νοῦ τοῦ μάντη προφητεία στήν κλίνη τοῦ θανάτου: «Τῆς Δωδώνης ἡ γῆ ἡ πολλὰ γλῶσση τὸ τέρμα τῆς πορείας σας θὰ σταθῇ». Καὶ μεῖς στὸν Λάω τὸν θεώρατο τοῦ ἀνοίξαμε τὸν τάφο, ἐκείνου τοῦ πιστοῦ τοῦ Θεοῦ ὑπηρέτη».

Στ. 53 - 59 «Τῆς Δωδώνης τῇ γῇ πατεῖτε τώρα ἀληθινά. Καὶ νὰ ἡ ὀξυά, πὺ λὺγλωσσο τοῦ Δία στόμα. ὦ ξένε, καλῶς ὤρισες στὸ λέω με τὴ καρδιά μου. Σὲ μᾶς μπιστέψου. Τοῦ ξένου φίλοι εἶναι οἱ Πελαγοί». Αὐτὰ εἶπε. Καί, σηκώνοντας πρὸς τὰ ψηλὰ τὰ χέρια, δεήθη τοῦ ἰδρουῦ τὴν ἱερὴ σιὰ: «ὦ Θεὲ τρισμέγιστε, με δικό σου δῆλω σημάδι τώρα, ἂν γιὰ καλό μας θὰ δεχτοῦμε ἐδῶ τοὺς ξένους, καὶ ἡ πρέπει αὐτοὶ πὺν κίνησαν γιὰ δῶ, κομμάτια γῆς σὰν τὰ δικὰ μὲ νὰ ποχτήσουν».

Αὐτὰ εἶπε· καὶ ὅλοι ἀμίλητοι, ὕψωσαν στὸν οὐρανὸ τὰ χέρια. Καὶ ἡ ξάφνου πλούσια νερὰ ἀπ' τὴν πηγὴ ἀναβλύζουν· καὶ τὰ κλαδιά τοῦ ἰδρουῦ ψηλὰ στηλώνονται, σὰν ἱερὲς γλῶσσες πὺν μιλοῦν. Καὶ Δίας βροντάει στὸν Τόμαρο, τὸν καθαρό ἀπὸ γνέφια. Καὶ ὁ γέμης ποτήρι ἐγέμισε νερὸ καὶ τῶδωσε τοῦ βασιλιᾶ νὰ πιῇ.

ΤΙ ΣΕΡΝΕΙΣ

Τί σέρνεις μέσα σου! Τί σέρνεις!
Όράματα από κόσμους άγνωστους
πού, ως τόσο, κάποτε τούς είδες.
Μορφές που βούλιαξαν σέ τέλματα
πανάρχαιων όριζόντων,
φωνές που σκίζουν τούς όρίζοντες
καί τις άκοῦς από βαθειά
σάν από χείλη άβύσσων.
Κι' άβυσσοι με άπροσμέτρητους βυθούς.

Όλα τὰ ξεχωρίζεις κάποια ξημερώματα,
σέ πόρτες άμυδρών έσπερινών,
πρίν τὰ καλύψει ή νύχτα.

Θέλεις τὸ φῶς, άλλα θα ζήσεις χωρίς φῶς.

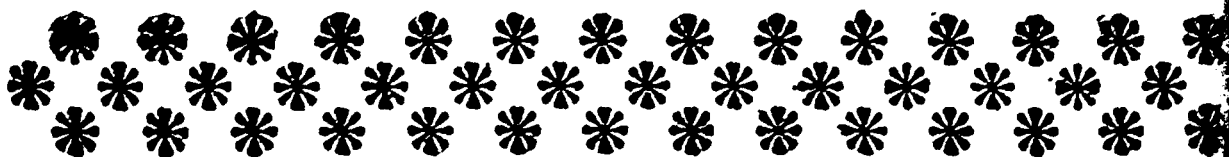
Βγάλε από μέσα σου, αν μπορείς,
τὸ βάρος τῆς κληρονομιάς σου,
κι' έλα νὰ ίδοῦμε τί σοῦ άπόμεινε.

Βγάλε από μέσα σου, αν μπορείς,
τὸ κάθε έρώτημά σου,
κι' έλα γυμνός σάν ό πρωτόπλαστος.

Θα ίδοῦμε τότε πῶς θα μείνεις,
πῶς θα φαίνεσαι,
καί πῶς θα ζεῖς.
Όταν δὲ σέρνεις.

ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ

ΓΙΩΡΓΟΥ ΜΑΘΘ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΠΑΠΑΡΟΥΝΕΣ

Μέρα πρώτη. Μεσημέρι.

Ὁ πρῶτος τράβηξε μιὰ χαρακιά στὰ σημάδια τῆς ἄμμου. Πέταξε τὸ ξίλο μακριά.

— Οἱ λογαριασμοὶ εἶναι σωστοί, εἶπε μὲ φανερὴ ἐξανοποίηση. Οἱ παπαροῦνες εἶναι πίσω ἀπ' τοὺς λόφους. Ἀκριβῶς στὰ μεγάλᾶ λιβάδια.

— Ποιὰ ἡ ἀπόσταση; ρώτησε ὁ δεύτερος.

— Πέντε μέρες. Ἄν, ὅμως, διαστοῦμε, ὑπάρχει πιθανότητα νὰ κατεβῇ στὶς τέσσερις. Ὅπωςδήποτε, πρέπει νὰ ξεκινήσουμε ἀμέσως.

Ὁ τρίτος εἶχε ἀντιρρήσεις.

— Οἱ λογαριασμοὶ εἶναι λαθεμένοι, τόνισε κυττάζοντας προσεχτικὰ τὰ σημάδια. Ἡ τέταρτη γραμμὴ, ἡ πιὸ σπουδαία πέφτει πάνω στὸν κύκλο. Ὁ κύκλος δὲν ἔχει ἀρχὴ καὶ τέλος. Ἔχουμε πάρεي ἀκριβῶς τὸν ἀντίθετο δρόμο.

— Λεπτομέρειες χωρὶς ἰδιαίτερη σημασία, ἔκανε πειραγμένος ὁ πρῶτος. Ὑπάρχουν ἀποδείξεις χειροπιαστές. Οἱ λόφοι εἶναι πράσινοι.

Ὁ τρίτος τὸν κύτταξε στὰ μάτια.

— Παραίτηση! εἶπε σοβαρά. Βλέπεις ἐκεῖνο ποὺ θέλεις νὰ δεῖς. Δὲν ὁράει καμιὰ ἀμφιβολία. Λαθέψαμε. Τὸ ποτάμι εἶναι πίσω μας.

— Καὶ τί σχέση ἔχει τὸ ποτάμι;

— Ἔχει. Μόνο ἐκεῖ ἴσως ὑπάρχουν ἀκόμη λίγες παπαροῦνες. Ἀκούγεται σχετικὰ, μεταξὺ τῶν ἄλλων, ἡ τελευταία ἐφημερίδα.

Καὶ χωρὶς νὰ χάσει στιγμή, ξεδίπλωσε κεῖνη τὴν ἐφημερίδα ποὺ κρατοῦσε ἀπὸ καιρὸ, στὰ χέρια του. Διάβασε μὲ προσοχή, τονίζοντας ἰδιαίτερα τὶς λέξεις: «Τὰ καυσάεiria, τὰ παραγόμενα ἐκ τῆς ἀλογίστου χρήσεως τοῦ πετρελαίου καὶ ἕτερα ἐπιβλαβῆ χημικὰ προϊόντα, χρησιμοποιούμενα κατὰ κόρον παρὰ διαφόρων βιομηχανιῶν, τείνουν νὰ δηλητηριάσουν ὀλοκληρωτικῶς τὴν γῆνιν ἡμετέραν. Κρούεται ὁ κώδων. Ἡ ζωὴ τελεῖ ἐν κινδύνῳ. Ἦδη ἐνεφανίσθησαν τὰ σημάδια τοῦ ἐπὶ θύραις θανάτου. Ἡ μήκων ἡ ἐρηθρά, κοινῶς κόκκινη παπαροῦνη, φυτόν ἐξ ὅχως εὐαίσθητον, ἐξηφανίσθη τελείως ἐκ τῶν πεδιάδων καὶ τῶν ὀρεινῶν, περιορισθεῖσα εἰς ἐνίαν περιοχάς, κειμένης ἐκατέρωθεν τῶν ποταμῶν. Ἡ ἐπὶ τῶν ὀρεινῶν συμβούλια λαμβάνουν χώραν, πρὸς λήψιν μέτρων».

Ὁ πρῶτος σοβαρεύτηκε.

— Ὑπερβολὴς τοῦ συντάκτη, παρατήρησε. Στὰ δάση τῶν δυτικῶν ὄρων, βορεθῆσαν χιλιάδες παπαροῦνες. Βγῆκε, μάλιστα, καὶ ἀνακοίνωση τοῦ ἐργασίου μὲ λεπτομέρειες.

— Τὴν ξέρω τὴν περίπτωση αὐτή, εἶπε ἀτάραχα ὁ τρίτος. Ἀσφαλῶς δὼ λαθεύεις. Οἱ παπαροῦνες αὐτὲς δὲν εἶχαν καθόλου φύλλα, καὶ τὰ λουλούδια εἶχαν ἓνα χροῖμα ἀρρωστιάτικο. Κάτι μεταξὺ κίτρινου καὶ ἄσπρου. Τὸ ἴσον σὲ νεώτερη ἀνακοίνωσή του, τόνισε πῶς οἱ παπαροῦνες αὐτῶν τῶν βουνῶν ἐκφυλισμένες σὲ μεγάλο βαθμὸ, ἀπ' τὰ χημικὰ κατὰλοιπα τῶν γύρω βιομηχανιῶν.

Ὁ πρῶτος γὰρ πῆγε νὰ πεῖ, μὰ δὲν πρόλαβε. Μπῆκε στὴ μέση ὁ

ὁ δεύτερος. Πού ὡς τότε καθόταν ἀμίλητος στήν ἄκρη, κι' ἄκουγε προσεχτικά.

— Χαμένος κόπος! πέταξε μέ βιάση. Δέν μπορούμε νά γυρίσουμε πίσω. Οἱ καπνιές τῶν ἐργοστασίων ἔχουν κλείσει τὸ δρόμο. Μόνη μας ἐλπίδα τὰ μεγάλα λιβάδια.

Κυττάξανε κ' οἱ τρεῖς τοὺς λόφους. Ὁ ἥλιος ἔπεφτε πάνω τους κατακόρυφα. Ἡ γραμμὴ τοῦ ὀρίζοντα ἔτρεμε, σὲ κίνηση ἀκανόνιστη. Κίνηση σπασμωδική, μεθυμένου χορευτῆ. Στὸ τέλος, ἔβαζες τὰ κλάματα. Οἱ λόφοι ἦταν καὶ δέν ἦταν.

Μέρα δεύτερη. Μεσημέρι.

— Μ' ἀρέσουν, ξέρετε, οἱ παπαροῦνες, εἶπε σὲ μιὰ στιγμή ὁ δεύτερος. Ἐρχονται ξαφνικά, μιὰν αὐγὴ τῆς ἀνοιξης. Χορεύουν. Χαμογελοῦν. Καὶ φεύγουν πάλι ξαφνικά. Χορεύοντας. Χαμογέλωντας πάντα. Κι' ἄς μὴν ὑπάρχουν ἐραστές. Κι' ἄς εἶναι τ' ἀχρογιάλι ἀπὸ πίκρα μόνο καὶ λυγμό. Κι' ἄς πεθαίνουν τὰ παιδιά, πάνω του, πρὶν ἀπὸ τοὺς γέρους. Κι' ἄς τὰ σκοτώνουν μέ χειροβομβίδες στὶς πλαγιές.

— Τί μοναξιά! μουρμούρισε ὁ πρῶτος. Τί μοναξιά!

— Ὅχι! τὸν ἔκοψε ἀπτόμα ὁ δεύτερος. Δέν εἶναι μοναξιά. Εἶναι δύναμη, καὶ δύναμη ἀλλιώτικη. Ἄρνηση στήν ἄρνηση. Πήδημα ὀρμητικό. Ὑψος ἀτέλειωτο. Καὶ νοιώθεις ἔντονα τὸν πόθο νὰ τρέξεις στὸ παράθυρό της. Νὰ σταθεῖς σ' ἓνα χαμόγελο δίχως ἀνάμνηση, πολὺ ἀπλό, πολὺ σίγουρο, ὁλότελα δικό σου. Μόνο λίγο, ὅσο κρατᾷ ἡ ἀστραπή. Ἔτσι, νὰ ξαποστάσεις. Καὶ δέν μπορείς νὰ τρέξεις. Τὸ παράθυρο εἶναι ψηλά. Τρέμουν τὰ γόνατά σου. Λυγίζεις, μένεις γονατιστὸς στὰ μισὰ τῆς σκάλας. Ἀσήμαντο σκουπίδι.

Σώπασε. Ἡ λάμψη ἔπαιζε, τρεμόσβηνε στὰ μάτια. Σὰν κάποιος ἀγέρας νὰ περνοῦσε κλεφτὰ τὶς χαραμάδες, καὶ πάσχιζε νὰ σβήσει τὸ κερί.

— Εἶναι τρέλλα, πρόσθεσε σὲ λίγο. Πεθαίνεις μέ τὰ μάτια ἀνοιχτά.

Γύρισε στὸν τρίτο ἀργά, τὸν κύτταξε. Ἀπόμεινε ἀκίνητος πάνω του. Ζητώντας ἴσως μιὰν ἀπάντηση, μιὰ λέξη, ἓνα χέρι γιὰ νὰ πιαστεῖ.

— Ὅπωςδήποτε, τὸ λάθος εἶναι δικό μας, εἶπε ἡσυχος ὁ τρίτος. Ἡ φωνή μας ἔγινε κραυγὴ. Κι' ὅμως, δὲ λέμε νὰ σωπάσουμε.

— Νὰ σωπάσουμε! ταράχτηκε ὁ δεύτερος. Ἀνώφελο κι' αὐτό. Ἀλλοίμονο, ὅτι κι' ἂν κάνουμε, πάντα κάτι μένει στήν ἄκρη, κάτι πού δέν μπορούμε νὰ κάνουμε. Κι' αὐτὸ εἶναι τὸ φοβερό. Γιατὶ αὐτὸ πού μένει στήν ἄκρη εἶναι ἡ ἀλήθεια. Πού πάντα μᾶς ξεφεύγει. Καὶ πού πάντα τὴν κυνηγοῦμε.

Ὁ πρῶτος ἔκανε δυὸ - τρία βήματα, στάθηκε στὴ μέση τῶν ἄλλων.

— Δέν καταλαβαίνω τίποτα, παραπονέθηκε. Γιὰ μένα τὸ πράγμα, νομίζω, πῶς εἶναι ἀπλό. Θὰ χαρίσω παπαροῦνες σ' αὐτοὺς πού ἔρχονται.

— Κολοκύθια! χαμογέλασε πικρὰ ὁ τρίτος. Δέν πρόκειται νὰ σὲ βροῦνε ποτέ. Ὁ ἀγέρας τὸ βράδι εἶναι δυνατός. Ὅταν φτάσουνε στὰ μεγάλα λιβάδια, ἡ σκόνι θαῖει σκεπάσει τὸ βήματά σου.

— Θὰ φροντίσω νάναί βαθιὰ τὰ σημάδια.

— Αὐτὸ θάνατ' ἢ τελικὴ καταδίκη σου. Θὰ μένεις γιὰ πάντα στὸ δρόμο, καίθοντας μέ τὰ νύχια. Ἀνοίγοντας τρύπες.

— Καλύτερα. Θὰ μὲ συναντήσουν πιὸ εἰχόλα ἔτσι.

— Ἀνώφελη συνάντηση. Δέν πρόκειται νὰ σὲ προσέξουν. Τὰ χέρια σου εἶναι ἄδεια.

Ὁ πρῶτος ἔσφιξε μέ δύναμη τὶς γροθιές του.

— Τότε, δέν ἔχεις παρὰ νὰ αὐτοκτονήσεις! φώναξε.

— Δέν μπορῶ, εἶπε ἥρεμα ὁ τρίτος. Ἡ αὐτοκτονία εἶναι πῶς δύσκολη ἀπ' τῇ ζωῇ.

Δὲ μίλησε ἄλλο. Ἐσυνεχε, πῆρε μιὰ πέτρα. Τὴν ἔριξε μὲ δύναμη στὰ βράχια. Ὁ ἥχος πήδησε πάνω, χτύπησε δεξιά. Ξέφυγε μπροστά, χάθηκε στὸ βάθος τρέμοντας. Ξεληθήσανε πάλι. Οἱ λόφοι ἦταν σ' ἀπόσταση μιᾶς μέρας.

Μέρα τρίτη. Πρωί.

Προχωροῦσαν γρήγορα. Κ' ἡ ἀγωνία τους ὅλο καὶ μεγάλωνε, σὲ παράλληλο θηματισμὸ πῆγαινε. Κ' ἦταν αὐτὸ ἀναπόφευκτο. Σὲ λίγο θὰ ἔφταναν στοὺς λόφους. Κ' ἐκεῖ, ἢ θὰ τέλειωνε τὸ ταξίδι τους, ἢ θὰ συνεχιζόταν μὲ πιότερη ἔνταση. Ὁ πρῶτος, γιὰ νὰ ξεχαστεῖ, ἄρχισε νὰ σιγοτραγουδάει ἕνα παλιὸ τραγούδι. Κι' ὁ δεύτερος, ἀκολούθωντας τὸ παράδειγμα του, σὰν ἀπὸ κάποια μυστικὴ συνεννόηση, ἄρχισε νὰ παίζει τὴν ἴδια στιγμή, χτυπώντας τὶς πέτρες τοῦ δρόμου μὲ τὴν ἀσβύλα του. Μόνο ὁ τρίτος δὲν ἔκανε τίποτα γιὰ νὰ πέσει στάχτη στὰ μάτια του. Προχωροῦσε ἀμίλητος, θαρραλέος δυνατὰ πάνω σὲ σκέψη σοζοτεινῇ. Λὲς κ' ἤξερε, μὲ σιγουριά, πὼς τοῦτῃ περιπλάνηση ἦταν ἀνώφελη. Κ' ἔφαχνε νὰ βρεῖ τὴν αἰτία. Ἐτσι, πέρασε κι' ἄλλη ὥρα. Ὁ ἥλιος, σιγὰ - σιγὰ, ἀνέβηκε, σκόλωσε στὸ καταμεσήμερο. Καὶ πρὶν πάρεי τὸ δρόμο γιὰ τ' ἀπόγεμα, πατοῦσαν κ' οἱ τρεῖς στὸ λόφο. Καὶ τότε, ἄρχισαν νὰ φοβοῦνται πολὺ. Τὸ χορτάρι, ἀντὶ νὰ ζωηρεύει, ἀδυνατίζε, καὶ πρὸς στὴ μέση τοῦ λόφου χανόταν σχεδὸν τελείως. Ἐδῶ κ' ἐκεῖ μόνο λίγα φύλλα γίτρινά, ἀνάμεσα σὲ ξερά ξύλα. Τρέμοντας σκαρφαλώσανε στὴν κορυφή. Ἰσως ἀπὸ κεῖ καὶ πέραν νάταν ἀλλιώτικα. Μὰ φτάνοντας ἐκεῖ ἀπομείνανε κ' οἱ τρεῖς ἀκίνητοι. Πέτρες ἀπὸ ἄμμι καὶ γύψο. Τὸ χροῖμα ποὺ ἀπλώθηκε μπροστά τους ἦταν ἀπροσδόκητο. Παράξενο. Μαῦρο κι' ἄσπρο. Ἀσπρο καὶ μαῦρο. Γκριζο. Σὲ μιὰν ἐνότητα ἀπροσδιόριστη. Σὲ μιὰν ἀκίνησία ἀμετάκλητη. Ὅλα χαμένα σὰν ἀπὸ κάποιο παντοδύναμο ὀξύ. ἔρημα πιά. Ὅρθια σχήματα στὸ ἀνειλέητο μᾶζος μιᾶς ἄγρονης ἀπόστασης, δίχως τέλος. Ὡστόσο, ὁ πρῶτος συνῆρθε γρήγορα. Ἐκανε μερικὰ βήματα ἀδέξια, στάθηκε, κύτταξε τοὺς ἄλλους. Χαμογέλασε. Σοβαρεύτηκε. Ἐκανε πάλι μερικὰ βήματα, πὸ σίγουρα τώρα, ξαναστάθηκε.

— Περίεργο, εἶπε σιγὰ. Μυρρίζει, δυνατὰ, χαμένο πετρέλαιο καὶ χυμένο βιτριόλι.

— Εἶναι φανερό, πρόσθεσε ἀμέσως ὁ τρίτος. Μᾶς προλάβανε οἱ ἄλλοι. Κι' ὅλα τὰ κάψανε πάνω στὴν τρέλλα τους. Ἐτσι, ποὺ τὰ μάτια σου νὰ μὴ σκαλῶνουν πονθενά. Ἐτσι, ποὺ νὰ μιζοαίνεις ἀπεριόριστα. Νὰ γίνεσαι ποντίκι. Μίγα Σουλῆζι. Νὰ τουπώνεις βαδιά. Νὰ μὴν ἀκοῦς. Νὰ μὴ βλέπεις. Νὰ γυρνᾷς στὶ μητέρες ποὺ σὲ ξέχασε δίχως νὰ σὲ ρωτήσῃ. Στὴν σκόνῃ.

— Φοβᾶμαι πὼς πᾶς πολὺ μαζοιά ἀδιζαιολόγητα, μουρμούρισε ὁ πρῶτος. Ὁχι, δὲν συμφωνῶ. Τοῦτος ὁ τόπος δὲν εἶναι τὸ τέλος μας. Ὁ προσορισμός, ποὺ λένε. Εἶναι ἕνα γεφύρι μόνο. Θὰ προχωρήσουμε γιὰ τὰ μεγάλα λιβάδια. Εἶσαι σ' ἄγνοια πὼς οἱ λογαριασμοὶ εἶναι σωστοί. Ὅπωςδήποτε, θὰ βροῦμε τὶς παταροῖνες. Τὰ λόγια του εἶχαν μιὰ γεύση ξένη. Ὁ χώρος τᾶδιωχνε. Ἐρχονταν σὶ χεῖλῃ, τρέμονταν στὴν ἄκρῃ. Στριφογύριζαν, γυροῦσαν πίσω, χάνονταν ὅλως. Χωρὶς σημάδι.

Ἐστερα μίλησε ὁ δεύτερος.

— Συμφωνῶ κ' ἐγώ, εἶπε σταθερά. Ὁχι πανικό. Εἴμαστε ζωντανοὶ ἀνθρώποι. Αὐτὸ εἶναι σημαντικό.

Γύρισε στὸν τρίτο, τὸν κύτταξε ἐρωτηματικά. Ἐκεῖνος ἔκλεισε τὸ κεφάλι του, μισόκλεισε τὰ μάτια του. Καὶ μὲς σ' ἕνα ὄνειρο ἀπὸ γυάλινο φῶς κι' ἀπὸ μένο δίχτυ, μουρμούρισε.

— Τὸ παιδί ἦταν στὴν ἄμμο. Στὰ χέρια του κρατοῦσε τρία λιθάρια ἀπὸ μιὰ λίμνη μακρινή. Γεμάτα στρείδια καὶ πρασινάδα ξερή. Τὸ ρωτήσανε γιὰ τὴ λίμνη. Τοὺς ἔδειξε τὰ τρία λιθάρια. Ἐκεῖνοι ἐπιμένανε. Τὸ παιδί θύμωσε. Μὰ εἶναι ἀπλό, τοὺς φώναξε. Ἡ λίμνη ξεράθηκε.

— Ἀνοησίες! φώναξε ὁ πρῶτος.

— Ὅπως πάντα, συμπλήρωσε ἀμέσως κι' ὁ δεύτερος. Θέλει νὰ μᾶς πείσει μὲ γοήφους πὼς πρέπει νὰ γυρίσουμε πίσω. Ἡ νὰ μείνουμε δῶ νὰ πεθάνουμε.

Ὁ τρίτος τὸν κύτταξε στὰ μάτια.

— Ὅχι, εἶπε σταθερὰ πολὺ. Ὁ ἥλιος καίει. Θὰ προχωρέσουμε. Δὲν ὑπάρχει ἄλλη, γιὰ τὴν ὥρα, λύση.

Μέρα τέταρτη. Μεσημέρι.

— Δὲν μπορῶ ἄλλο, παραπονέθηκε ὁ δεύτερος καὶ σωριάστηκε κάτω. Πεταῖνο ἀπ' τὴν κούρση. Κι' αὐτὸς ὁ ἥλιος κοντεύει νὰ μὲ τρελλάνει.

— Κουράγιο, μουρμούρισε ὁ πρῶτος: κάπως ἀνόρεχτα, καὶ βάλθηκε νὰ κυττάει τὸν ὁρίζοντα. Ὅπου νάναι φτάνουμε στὰ μεγάλα λιβάδια.

— Εἴμαστε κιόλας, μπῆκε στὴ μέση ξερά ὁ τρίτος. Κι' αὐτὸ δὲ λέει τίποτα. ἐν βλέπω πουθενὰ τίς παπαροῦνες. Μόνο ἡ γύμνια κ' ἐδῶ, πάντα ἡ γύμνια, τὰ μα ξεθεμελιωμένα σπίτια στὶς ἄκρες, τ' ἄδεια ἀπὸ ζωὴ. Κ' ἡ σκασμένη γῆς. Λαίρνω ὅρκο πὼς ἔχει νὰ βρέξει ἀπὸ χρόνια.

Ὁ πρῶτος ἔκοψε ἓνα κομμάτι ἀπ' τὸν διπλανό του θάμνο. Τὸ βάλε στὴ λώσσα του, τὸ στριφογύρισε μὲ τὰ δόντια του. Τὸ λυωσε.

— Δὲν εἶναι καὶ τελείως στεγνό, εἶπε σὲ λίγο, προσπαθώντας νὰ κρύψει τὴν ἀηδία τῆς πίκρας τοῦ ξύλου. Ἐχει ἀκόμα νερό. Κ' εἶναι καλὸ σημάδι αὐτό. Αἶπου ἐδῶ γύρω θάνατοι κ' οἱ παπαροῦνες.

— Κύτταξε λοξὰ τὸν τρίτο.

— Ἀν, φυσικά, εἴμαστε στὰ μεγάλα λιβάδια, συνέχισε ἀμέσως.

— Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία καμιά, εἶπε σίγουρα ὁ τρίτος. Ἀπὸ δυὸ ὥρες ἔρα εἴμαστε. Μπορεῖς νὰ συμβουλευτεῖς καὶ τὰ χαρτιά σου, ἂν ἐπιμένεις ἀκόμα.

Ὁ πρῶτος ἔφτυσε πέρα τὸ μασημένο ξύλο.

— Τότε, προτείνω νὰ ψάξουμε μὲ προσοχή.

Μέρα πέμπτη. Ἀπόγεμα.

Οἱ ἐλπίδες, ὅσο πήγαινε, χάνονταν. Εἶχαν ψάξει σχεδὸν ὅλη τὴν γύρω περὶ. Ὅμως, πουθενὰ οἱ παπαροῦνες. Παντοῦ ἡ ἐρημιὰ στὶς ἴδιες παραλλαγές. Ὠωγμὲς ἀπ' τὸ βιτριόλι, τὰ σημάδια ἀπ' τὸ καμένο πετρέλαιο. Καὶ μιὰ δίψα ποὺ ἀνέβαινε, μὰ καὶ ποὺ ὅλο δὲν ἔλεγε νὰ ξεσπάσει. Ὁ τρίτος, τόνισε, πὼς ὅλα εἶχαν τελειώσει. Πὼς ἔπρεπε, ἐπιτέλους, νὰ τὸ χωνέψουν αὐτό. Τοῦ ἀπαντήσανε ὅτι αὐτὸ ἦταν ἀδύνατο. Ἀκόμα στὶς φλέβες τους ἔτρεχε τὸ αἷμα. Ὅρθιοι θὰ ἄναι, λοιπόν, Κι' ὅρθιοι θὰ πεθαίνουνε, στὸ τέλος, ψάχνοντας πάντα γιὰ τὴ ζωὴ. Ὡστε, δὲν εἶχαν χαθεῖ τελείως ὅλα. Ἀπόμενε ἄψαχτο ἐκεῖνο τὸ κομμάτι δεξιὰ ἀνάμεσα στὸν ἀνεμόμυλο καὶ στὴ σωριασμένη δεξαμενὴ. Ἀρχισαν πίσω τὸ ἄμμο. Ὁ ἀγέρας ἔπαιρνε νὰ χαμηλώνει, νὰ σαλεύει τὰ μαλλιά τους. Δὲν ἀκούαν φωνή.

Μέρα ἕκτη. Μεσημέρι.

Ξαφνικά ὁ δεύτερος ὕψωσε τὰ χέρια του, τὰ κούνησε ζωηρά. Ὅστερα τοὺς

φώναξε νὰ πλησιάσουν. Τὸν πλησίασαν γρήγορα. Κι' ἀμέσως σταθήκανε ὡς τρεῖς ἀκίνητοι. Κανεὶς δὲν τὸ παρίμενε. Κι' ὅμως, ἦταν ἀλήθεια. Πέρα ἀπ' τὴ τελευταία στάχτη τῶν ξύλων, κάπου ἐκεῖ, πὺ γυμνὸ κι' ἀθῶο ἦταν τὸ χῶμα τῆς γῆς, μιὰ παπαρούνα ἔστεκε ὀρθία. Καὶ στὸν ἀέρα ἔγερνε ἄδολα. Καὶ χόρευε. Καὶ τραγουδοῦσε. Κατακόκκινη σὰν τὸ αἷμα παιδούλας. Λεύτερη σὰν καὶ πρὶν δὲν γεννήθηκε ἀκόμα. Μιὰ ζωγραφιὰ ἀλλιόωτιξη, δυνατὴ ζωγραφιὰ. Ἐνα οἶγμα μιὰ σπίδα ζωῆς στὴν ἀπελπισία τῆς ἐγκατάλειψης.

Ὁ πρῶτος ἔσκυψε ἀργά. Τὰ χέρια του τρέμανε. Γονάτισε. Κάτι πῆγε νὰ πεῖ, δὲν μπόρεσε. Κόλλησε ἡ γλῶσσα του, στεγνώσανε τὰ χεῖλη του. Ἀκουστήκαμε μόνο ἄταχτα λόγια. Λόγια ἀκατανόητα. Ἐσκυψε ἀκόμα. Ἀγκάλιασε τὸ λουλούδι μὲ τὰ δάχτυλά του. Τὸ χαίδειψε. Στάθηκε στὸ λαιμὸ του, στὰ φύλλα του, στὰ μέρη του. Πὺ τόσο ἀντιστέκονταν ἀκόμα. Ὅστερα τραβήχτηκε πίσω. Χαμήλωσε τὸ κεφάλι του. Ἐμεινε γονατιστός.

— Τί κοῖμα! κατάρρετε τέλος νὰ ψιθυρίσει. Μιὰ παπαρούνα μόνο. Ἦρθε μὲ πολὺ ἀργά. Πολὺ ἀργά.

Ὁ δεύτερος ἔσκυψε δίπλα του, θυβίστηκε σὲ σκέψη μεγάλη.

— Κι' ὅμως, ὑπάρχει ἐλπίδα, εἶπε σὲ λίγο πολὺ σοβαρά. Αὐτὸ τὸ λουλούδι δὲν εἶναι ἓνα λουλούδι μόνο. Εἶναι ἡ ἴδια ἡ ζωὴ στὴν πύ ἀληθινὴ μορφή της. Ὁ χαμόγελό της. Καὶ τοῦτο τὸ χαμόγελο θὰ βρεῖ τὴ δύναμη νὰ νικήσει. Νὰ τρυπῇ τριγύρω στὴν ἐρημιὰ. Νὰ θεωριέπει ἀνάμεσα στοὺς ξεροὺς θάμνους. Στὰ γκρεμμένα γεφύρια. Στὴ φωτιά τοῦ πετρελαιοῦ. Σ' ὅ,τι ἔρχεται γιὰ νὰ κἀψει. Σ' ὅ,τι φεύγει γιὰ νὰ γίνεи τέφρα πικρὴ.

Ὁ πρῶτος σήκωσε τὸ κεφάλι του. Ὁ ἀέρας εἶχε δυναμώσει. Τὸ λουλούδι χτυπιόταν στὶς πέτρες. Πολεμοῦσε νὰ σταθεῖ ὀρθιο. Χαμογελαστό, ὅπως πάντα.

Ὁ πρῶτος δὲν ἄντεξε. Ἀπλώσε τὸ χεῖρ του, ἄρχισε νὰ σκάθει στὴ γῆ.

Ὁ δεύτερος ἔπεσε ἀμέσως πάνω του. Τὸν τραβήξε πέρα.

— Ὅχι! τοῦ φώναξε μὲ δύναμη. Δὲν μπορεῖς. Δὲν ἔχεις τὸ δικαίωμα. Αὐτὸ τὸ λουλούδι εἶναι ἡ μοναδική μας ἐλπίδα. Ἄν τὸ κόψεις, ὅλα χάθηκε.

Ὁ πρῶτος τὸν κύτταξε σὰ χαμένος.

— Δὲν μπορῶ! ψιθύρισε καὶ τὸ στήθος του ταράχτηκε. Φοβᾶμαι.

— Μπορεῖς! ξαναφώναξε ὁ δεύτερος. Σκέψου αὐτοὺς πὺ ἔρχονται νὰ σκοτώσιν τὰ παιδιά μας. Τί θὰ τοὺς ποῦμε ὅταν μᾶς δοῦνε μὲ χέρια ἄδεια; Ποιὰ θάνατὸν ἔχουμε νῦν;

Ὁ πρῶτος δὲν ἀποκρίθηκε. Μαζεύτηκε στὴν ἄκρη, κύτταξε φοβικὰ τὸ γύρω του. Ἀπόμεινε ἔτσι.

— Εἶναι ἡ πρώτη ἐντύπωση, εἶπε ὁ τρίτος πούστεκε συνέχεια ὀρθιο. Λίγο θὰ τοῦ περάσουν ὅλα.

Ὁ δεύτερος κούνησε καταφατικὰ τὸ κεφάλι του, ἄρχισε ὕστερα νὰ πᾶζει τίς ἀπογυμνωμένες ρίζες τῆς παπαρούνας.

— Βέβαια, εἶναι μόνο ἓνα λουλούδι, ξανᾶπε ὁ τρίτος. Ἐγώ, ὅμως, ἀποσύννη στὴ δύναμή του. Συμφωνῶ μαζί σου. Μόνο... μόνο...

Ξαφνικὰ στάθηκε, κύτταξε πέρα τὸν οὐρανὸ. Ὅστερα χαμήλωσε, ὅπως νῦν, στὴ γύμνια τοῦ πετρελαιοῦ.

— Μόνο πὺ ἡ τρέλλα θέριψε γιὰ καλὰ, πρόστεσε σὲ λίγο. Ὅλοι πῆραν νῦν πᾶ πὺς τὸ πετρελαῖο εἶναι νερὸ ἀπ' τὸ ποτάμι. Καὶ ποτίζουν, συνέχεια, τὰ τὰ λουλούδια.

Ὁ δεύτερος τὸν κύτταξε μ' ἀπορία.

— Δηλαδή; ρώτησε.

— Εἶναι πολὺ ἀπλό, ἐξήγησε ὁ τρίτος καὶ πλησίασε τὴν κόκκινη παπαρούνα. Δὲν ἔχω ἐμπιστοσύνη σὲ κανένα.

Καὶ σωμαίνοντας, πήδησε στὸ λουλούδι. Τόκοψε. Ἄρχισε νὰ τρέχει. Ἡ ἀνηση ἦταν ἀπροσδόκητη τελείως. Κανείς δὲν μπόρεσε ν' ἀντιδράσει ἀμέσως. Μείνανε γ' οἱ διὸ ἀκίνητοι. Ἄφωνοι. Κυττάζοντας τ' ὄνειρο νὰ χάνεται, κόκκινῃ τρομμὴ στὴν ἔρημο τῶν ὀξέων. Κι' ὁ τρίτος πέρασε τοὺς φράχτες, τὴ σωριασμένη ξεσημενὴ τοῦ νεροῦ, τὸν ἀνεμόμυλο μὲ τὰ σπασμένα φτερό. Ἐφτασε στὴν ἄκρη τῆς τρύπας. Δὲν εἶδε τίποτα. Ἡ τρύπα ἦταν ἀπότομη, κρυμμένη. Συνέχισε ἀφοβα. Κι' ἔπεσε. Καὶ σωριάστηκε στὸ βάθος μὲ δύναμη, κρατώντας πάντα τὸ λουλούδι σὰ χέρια του. Ἀφήνοντας γραυγὴ τρομαγμένη. Τότε μόνο κινηθήκανε οἱ ἄλλοι. Ἰδιαίτερα ὁ δεύτερος, ποὺ ὄρμησε, τινάχτηκε σὰν ἄλογο ἄγριο. Μὰ ἦταν ὀργὰ μά. Ὅταν φτάσανε στὸ βάθος τῆς τρύπας, ὁ τρίτος ἦταν πάνω στὰ κοφτερά σάχια νεκρός. Καὶ τὸ λουλούδι, ἡ ἄδολη ἄλιη παπαρούνα, μερικὰ ζαρωμένα ἀλλὰ φύλλα, μὲς στὰ ματωμένα δάχτυλά του.

ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ

Χρόνια καὶ χρόνια οἱ σοφοί, σὰν ἄλλοι τυμβωρύχοι,
Ἀναζητοῦν στὰ ἱσκιόφωτα τοῦ Κόσμου τὴν Ἀρχὴ
Σὲ βάρβαρο ξεφάντωμα, τῆς Πίστης μας μοιχοί,
Ὅλο μετροῦν τ' ἀμέτρητα στῆς λογικῆς τὸν πῆχυ.

Σκυφτὸ κρατοῦν τὸ μέτωπο, μὲ κρύα τὴν ψυχὴ
Κι' ὡς πλημμυρίζουν τὸ κενὸ γλυκοὶ καμπάνας ἤχοι·
Ἡ Σκέψη ὅλη δόθηκε στὴν ξελογιάστρα Τύχη
Καὶ ξέχασαν τὰ χεῖλη τους τὴν κάθε προσευχή.

Ἀλλοιῶς ἐδῶ τὰ ταίριασε καλοθελήτρα Μοῖρα
Κι' ἀπ' τὴ φτωχὴ μας τὴ ζωὴ, φῶς γαλανὸ - πλημμύρα,
Τὸν πόθο, ἢ πίκρα κι' χαρά, βυzaίνουν τὸν κρυφόν.

Ὅλα τ' ἀνθρώπινα λαμπρὸ ἀγάπης νόημα δένει,
Τὰ Οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια κι' ἡ Πλάση ὡμορφαίνει,
—Ξένε, μ' ὅλα τὰ πάθη σου, σὲ νοιώθω γι' ἀδελφόν,

ΑΛΚΗΣ ΜΥΡΣΙΝΗΣ

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΝ

Τὸ παρὸν τεύχος ἐξεδόθη τῇ χορηγίᾳ τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος. Ἡ συμβολὴ αὐτὴ εἰς τὴν ἐπίμοχθον καὶ οἰκονομικῶς ἀστήρικτον προσπάθειαν, τὴν ὁποίαν κάμνομεν διὰ τὰ διατήρησιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς πνευματικῆς φυσιογνωμίας τοῦ τόπου μας, εἶναι ὄντως μία δικαίωσις καὶ μία ἐνθάρρυνσις, πού, εἰς τοὺς καιροὺς τούτους τοῦ τεχνοκρατουμένου αἰῶνος μας, ἔχει ἕνα ἰδιάζον βάρος. Σήμερον, περισσότερο ἀπὸ ὅποιανδήποτε ἄλλην ἐποχὴν εἶναι ἀνάγκη νὰ κρατήσωμεν τὰς ἰδικὰς μας πνευματικὰς ἀξίας καὶ νὰ διασπώσωμεν τὸν σύγχρονον βιβλιογραφίαν μας μετὰ τὴν παράδοσιν καὶ τὴν ἱστορικὴν μνήμην τοῦ Γένους. Ὅτι, αἱ τεχνικοεπιστημονικαὶ ἐπιτεύξεις, τὸ ἀνοιγμα τῶν γεωγραφικῶν συνόρων καὶ ἡ, συνεπείᾳ τούτων, διεύρυνσις τῶν πλαισίων τῆς πνευματικῆς ἐπικοινωνίας ἑνὸς ἔθνους, εἰς ἠθικὴν συγκρότησιν καὶ τὴν πνευματικὴν φυσιογνωμίαν ἑνὸς λαοῦ, θὰ ἀξιοποιηθῶν ἐπὶ ὅλῳ. Καὶ ἡ βοήθεια τούτη (20.000 δρχ.), ποὺ παρέσχε τὸ Ἐθνικὸν Ἰδρυμα διὰ τὸ παρὸν τεύχος, ὑπὸ τὸ πρῶμα τῆς θεωρήσεως ταύτης, ἐνέχει τὴν ἀξίαν τῆς συνειδητοποιήσεως τῆς ἀνάγκης νὰ ἐνισχύσωμεν τὰ ἐγγενῆ πνευματικὰ κεφάλαια τοῦ ἔθνους μας. Καί, ὡς τέτοιον ἀκριβῶς, τιμᾷ ξεχωριστὰ τὸ Ἐθνικὸν Ἰδρυμα καὶ προσφέρει εἰς τὴν ὄντοτητα τῆς Μᾶζας καὶ Ἀδιαίρετου Ἠπείρου. Καί, διὰ τοῦτο, τὴν καταχωρεῖ, ἡ «Ἠπειρωτικὴ Ἑστία», ὡς ἱστορικὴ μαρτυρία. Καὶ εὐχαριστεῖ.

«ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ»

Α. ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΥ

Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, ΕΡΓΑΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Ἡ ἐκτεταμένη μελέτη τοῦ κ. Κοκκίνη: «Βιβλιοθήκες καὶ Ἀρχεῖα στὴν Ἑλλάδα» εἶναι σὰν μιὰ πραγματικὴ φωνὴ ἀγωνίας ἑνὸς τίμιου ἀνθρώπου, ποὺ ἔζησε τὸ ἴδιον ποῦ τὸν ἀπασχολεῖ, ὅχι μόνον σὰν ὑπάλληλος ποὺ ἐκτελοῦσε τυπικὰ κάποιο καθήκον, ἀλλὰ σὰν συνειδητὸς πολίτης τῆς πολιτείας τῶν γραμμάτων καὶ σὰν Ἕλληνας, ποὺ ἀγαπᾷ τὸν τόπο του καὶ σέβεται τὴν μεγάλη πνευματικὴ του παράδοση.

Στὴν Ἑλλάδα ἔχουμε καὶ Βιβλιοθήκες καὶ Ἀρχεῖα. Γιατὶ ὅμως τὰ ἔχουμε; ἢ πῶς γιατί νοιώθουμε τὴν ἀνάγκη τους; Μήπως γιατί καταλαβαίνουμε τὴν παιδείαν ὡς σημασίαν ἢ ἐκτιμοῦμε τὴν ἐκπολιτιστικὴν ἐνέργειαν, ποὺ μπορεῖ, ἀκτινοβολώντας ἐν τοῖς χώροις τους, νὰ ἀνεβάσῃ τὴν πνευματικὴν μᾶζαν, νὰ τονώσῃ τὸν ἀνθρώπον μας καὶ νὰ μᾶς κάμῃ ἱκανοὺς νὰ ἀντιμετωπίσουμε τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ὑπαρξὴν, μὴ κριτήρια ποὺ συνεχῶς διαμορφώνει ἡ νέα πανανθρώπινη κουλτούρα; Ἀσφαλῶς ὄχι. Αὐτὴ, ἂν συνέβαινε αὐτό, καὶ οἱ βιβλιοθήκες μας θὰ λειτουργοῦσαν ὅπως σὲ ἄλλα πνευματικὰ κέντρα τῶν ἐυρωπαϊκῶν μας κόσμων, καὶ οἱ χώροι τους θὰ παρουσίαζαν καὶ ἡθικὴν κοσμιότητα, καὶ ἡ ἐνημέρωσή τους θὰ ἦταν διαφορετικὴ καί, ἰδιαίτερη. Αὐτὴ ἡ τελευταία διαπίστωση ἔχει σημασίαν νευραλγικὴν γιὰ τὸ μέλλον τοῦ λαοῦ μας, ἐπεὶ δὲν ἀρκεῖ νὰ θρηνοῦμε γιὰ τὸ ἀνούσιο, τὸ ἄχαρο ἢ τὸ ἐπικίνδυνον ἀνέγνωσμα ἔχει κατακτήσει τὴν ψυχὴν τῆς μᾶζας, καὶ τὴν μᾶζαν αὐτὴ οὔτε νὰ διαλέξῃ τὴν μαθαίνουσαν, οὔτε τὴν ἐλκυστικὴν εὐκαιρίαν τῆς ἐκπαίδευσιν. ἔχουμε νὰ δημιουργήσῃ νέες περιέργειες καὶ νέα διαφέροντα. Γιατὶ λοιπὸν ἔχουμε μὲν βιβλιοθήκες ἀφοῦ βασικὸ αἶτημα γιὰ τὴν ὑπαρξὴν τους εἶναι ἡ οὐσιαστικὴ

προσφορά στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀνύψωση τῆς πολιτιστικῆς στάθμης τοῦ λαοῦ;

Φαίνεται, —καὶ αὐτὸ εἶναι θλιβερὸ νὰ τὸ διαπιστώνη κανεὶς—, πῶς τὶς ἔχουμε γιὰ λόγους καθαρὰ τυπικούς· γιὰ νὰ μπορούμε δηλαδὴ καὶ μείς, μέσα σὲ μιὰ στιγμή τῆς ἱστορίας ὅπου ἡ ἀπομόνωση εἶναι κάτι τὸ ἀδιανόητο καὶ ἡλίθιο, νὰ κατέχουμε ἀποιοὺν ἔωκο μέσα στὴν παγκόσμια συγκέντρωση ποὺ καταγράφει τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν πίστευσι μιᾶς ἀνώτερης ἰκανότητος εἰς τὸ νὰ προωθηθῇ τὸ βασικὸ αἶτημα τοῦ λαοῦ γιὰ ἰὰ παιδεία, ποὺ νὰ ὑπηρετῇ οὐσιαστικὰ τὶς ὀνάγκες τῆς δύσκολης ἐποχῆς μας. Θέλουμε, αὐτὸ εἶναι φυσικὸ καὶ νόμιμο, νὰ κατέχουμε καὶ μείς τὴν θέσιν μας σὲ διεθνεῖς θε- μούς, ὅπως ἡ Οὐνέσκο καὶ νὰ ἀραδιάζουμε, ὅπως οἱ ἄλλοι, στὰ κατάστιχά της ἀρι- μούς, ὅπως π.χ.: τόσες Βιβλιοθήκες, τόσα Γυμνάσια, τόσα Γυμναστήρια. Πρέπει ὅμως ἂν προσέχουμε νὰ μὴ μεταβάλλωνται οἱ ἐπιβλητικοὶ ἀριθμοὶ σὲ ἐπιβλητικὸ προσωπεῖο ἀ- σιμικῆς οὐσίας. Σ' αὐτὸ μᾶς βοηθαίει δυστυχῶς ἡ προτίμησι τοῦ ἀνθρώπου ἢ μάλλον τρυφερότητά του γιὰ κορακοζῶντες ἔννοιες. Οἱ ἴδιες λέξεις ἐκφράζουν τὸ χθὲς καὶ ἡ σήμερα, εἶναι συνάρτησι ἐννοιῶν ποὺ τὸ περιεχόμενό τους δὲν εἶναι καθόλου στα- ρό, ἀποδίδουν δηλαδὴ δυστυχῶς μὲ τὰ ἴδια γράμματα διαφορετικὰ πράγματα. Ἡ ἔξη "Υλη, π.χ. ποὺ βρίσκεται στὰ ἀνθρώπινα χεῖλη ἀπὸ χιλιάδες χρόνια, ἐξακολουθεῖ νὰ ησιμεύη σὰν ἔνδυμα μιᾶς ἔννομιας, ποὺ, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Δημόκριτου, ὡς τὶς σύγ- ονες ἐξωρίεις τῆς Μικροφυσικῆς. ἄλλαξε μορφὴς περισσότερες ἀπὸ τὸν μυθικὸ Πρωτέα. εἰ μέσα στὴν περίοδο τῆς ζωῆς τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας ποὺ διανύουμε τώρα, καὶ ὁ εἶναι κρῶμα ὅλων τῶν ἀνθρώπων τύπων ἀπὸ τὸν πρωτόγονο ὡς τὸν ἀτομικὸ ἐπι- ἡμονα, αὐτὴ ἡ ἐπιμονὴ μας σὲ παλαιὰ καὶ ἐφθαρμένα φραστικὰ σύμβολα μπορεῖ νὰ γεν- τη μιὰ πολὺ θλιβερὴ σύγχυσι, ἀφοῦ ἡ ἴδια λέξι ἄλλο σημαίνει γιὰ τὸν ἀνθρωπο τῆς ορᾶς καὶ ἄλλο γιὰ τὸν ἀνθρωπο τοῦ ἐργαστηρίου τῆς φυσικῆς καὶ τῆς χημείας. Ἡ ἡ: Βιβλιοθήκη τώρα, εἶναι ἀσφαλῶς ἀπὸ τὶς πιὸ πολυσήμαντες, γιὰ νὰ μὴν ποῦμε ὁ τὶς πιὸ πολύπαθες, καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς τὴν κάνει ἰκανὴ νὰ ἐξυπηρετήσῃ ὅσους ἐπι- οῦν νὰ κρῖνουν τὴν θλιβερὴ ἀλήθεια. Ἡ ἀμερικανίδα Κας Μάθιους χωρίζει, καθὼς μᾶς εἰ κ. Κοκκίνης, τὶς Βιβλιοθήκες σὲ τρεῖς κατηγορίες. Ἡ πρώτη περιλαμβάνει ἐκείνες οὗ φυλάγονται βιβλία, ποὺ ὁ ἀναγνώστης ἢ ὁ ἐρευνητὴς πρέπει νὰ ἀναζητήσῃ νὰ βρῇ μὲ ἀτομικὴ τοῦ προσπάθεια, ἄσχετα ἀπὸ τὴν ἐπιτυχία ποὺ θὰ ἔχῃ καὶ ἀπὸ τὸν χρόνο ποὺ θὰ θυσιάσῃ. Στὴν δευτέρη κατηγορίᾳ ὑπάγονται οἱ Βιβλιοθή- ποὺ δὲν εἶναι πιὰ ἀπλὲς βιβλιοποθήκες. Αὐτὲς ἀπαρνοῦνται τὴν μακάριαν στατικό- x, καὶ ἀναλαμβάνοντας μὲ κάποιον σχετικὸ δυναμισμό τὸν ρόλο τους, προσπαθοῦν βοηθήσουν τὴν προσπάθειαν τοῦ ἐρευνητῆ. Στὴν τρίτη κατηγορίᾳ ἀνήκουν τὰ ἱδρύματα, ἔχοντας συνειδητοποιήσει τοὺς σκοποὺς τοῦ ἔργου ποὺ ἐπιτελοῦν, ὅχι μόνον γί- αι δασκάλοι καὶ τεχνικοὶ σύμβουλοι ἐκείνων ποὺ ζητοῦν νὰ λύσουν τὶς ἀπορίες καὶ προβλήματά τους μέσα εἰς τοὺς τοίχους τους, μὰ ἔχουν καὶ τὴν δύναμιν, μὲ τὴν ἐλκυ- ρότητα τῶν χώρων τους, τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν ἐνημέρωσίν τους, νὰ προκαλοῦν, ὅπως ρχαῖες σειρήνες, ὅσους διψοῦν γιὰ μόρφωσιν, Φυσικὸ καὶ τὰ τρία αὐτὰ εἶδη, ἂν καὶ ὕρονται στὴν ἐποχὴ μας, ἔχουν καθαρὰ ἱστορικὴ προέλευσιν καὶ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ εἰ σὲ μιὰ ὀρισμένη χρονικὴ περιοχὴ. Ἐὰν τώρα στὴν ἐποχὴ μας συμφύρονται, αὐτὸ μιὰ ἀπλή ἀπόδειξι τοῦ ὅτι ὅλες οἱ ἀνθρώπινες ὀμάδες δὲν ἔχουν τὸν ἴδιον ρυθμὸ λος στὴν πορεία τους πρὸς ἓνα πιὸ δίκαιον μέλλον. Οἱ χρονολογίαι εἶναι ἀπλοὶ τύ- Το 1970 μπορεῖ γιὰ ἄλλους λαοὺς νὰ δηλώνῃ τὴν ἀκραία στιγμή προόδου στὸν α γιὰ τὸν πολιτισμό, γιὰ ἄλλους ὅμως τὸν Μέσον Αἰῶνα ἢ τὴν ἐποχὴ τοῦ ξεστοῦ Το ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὸν ὄρο: Βιβλιοθήκη. Μὲ τὴν ἴδια λέξι, καὶ αὐτὸ ὁ- ραι στὴν ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐπιμένῃ σὲ μιὰ στιμμένη ὀρολογία, ἐκφράζει ὡς διαφορετικὰ πράγματα, ὅπως ἀκριβῶς θὰ ἔκανε κανεὶς ἐὰν ὀνόμαζε σήμερα Χάνι ν τὸ ὀμώνυμον ξενοδοχεῖον. Φυσικὰ πρέπει νὰ ὁμολογήσουμε ὅτι παρὰ τοὺς κινδύ- ποὺ δημιουργεῖ στὴν ἐποχὴ μας ὁ συμφυρμός τους, στάθηκαν ὅλα τὰ εἶδη βιβλιο- πιστὰ στὴν ἀποστολή τους, σὲ κάποιες περιόδους τῆς ἱστορικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώ- ἴρω στοὺς χρόνους τῆς ἐθνεγεργίας μας, τὸ πρῶτον εἶδος τῆς Κας Μάθιους ἐκάλυψε

μιά ζωτική έθνική ανάγκη, και στάθηκε, παρά την ένδειά του, τις οργανικές του ατέλειες, το άμεθοδο της συγκρότησης, και την έλλειψη οικονομικών πόρων, όργανο μάχη για τὸ Ἔθνος, και πολὺ πιὸ κοντὰ πρὸς τοὺς ἐκπολιτιστικούς στόχους ποὺ εἶχε τάξει ὁ λαὸς μέσα στὴν μέθη τῆς ἐπαναστατικῆς του ὁρμῆς, ἀπὸ ὅ,τι εἶναι σήμερα.

Ἄν τώρα εἰσχωρήσουμε βαθύτερα στὴν σάρκα τῆς Ἱστορίας, θὰ συναντήσουμε ἀνθρώπους ὅπως ὁ Du Cange ποὺ δημιουργῆσαν τεράστιο καὶ γόνιμο ἔργο, προκείμενος τὴν ἀκαταπόντητη δραστηριότητά τους καὶ φθείροντας τὴν ζωὴ τους μέσα στὴ σκόνη βιβλιακῶν συλλογῶν, ἐντευκτήριο τῶν ποντικῶν καὶ τῶν μικροβίων, ὅπου ἐπιστημονικὴ κατάταξη τῶν βιβλίων ἦταν κάτι τὸ σχεδὸν ἄγνωστο. Καὶ γιατί νὰ θυμηθοῦμε, τηρουμένων δέδαια τῶν ἀναλογιῶν, τὸν δικό μας Ἀγγελὸ Καλογερά, τὸ χαλκέντερο ἱστοριοδίφης, ποὺ ἄφησε πίσω του πεθαίνοντας ἓνα τεράστιο, μέτριο ἴσως ἐν ποιότητά, πάντως ὅμως χρησιμώτατο ἔργο. Οἱ δυσκολίες ὅχι μόνον τρέφουν τε πραγματικούς δημιουργούς, τοὺς εἰδικὰ προικισμένους ἀνθρώπους, μὰ καὶ τοὺς ὡθε πρὸς τὴν δράση καὶ τοὺς μεταβάλλουν κάποτε ἐν ἐργάτες θαυμάτων. Δὲν πρέπει ξεχνῶμε ὅτι ἀπλοὶ ἐθελοντὲς τῆς ιδέας τῆς ἀνθρωπιστικῆς παιδείας, παιδιὰ τῶν σαιωνικῶν Πανεπιστημίων καὶ τῆς Σχολαστικῆς, ἔδωσαν, κατὰ τὴν χαραυγὴ τῶν Νι Χρόνων, τὴν θαυμαστὴ ἐκείνη ὥθηση στὶς κλασικὲς σπουδές, ποὺ στάθηκαν τὸ ὑπόβαθρον τῆς κουλτούρας μας.

Ἰσως νομίσῃ κανεὶς ὅτι φύγαμε ἀπὸ τὸ θέμα μας ὅμως ὅχι. Γιατὶ ὁ παράγων ἄνθρωπος, σὰν δύναμη καὶ σὰν πρόθεση παίξει ρόλο βασικὸ ἐν κάθε δημιουργικῇ προσπάθειᾳ. Καὶ ἐὰν θεωρῆται δημιουργικὴ προσπάθεια ἐκείνη ποὺ ἀποβλέπει ἐν τῇ ἐνδοξασίᾳ τὸν πολίτη μὲ ὅπλα φωτὸς γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ ἀντιμετωπίσῃ καὶ νὰ λύσῃ τὰ νοσηρικὰ τὰ προβλήματα μιᾶς δύσκολης, μὰ μεγάλης ἐποχῆς, ὁ ἀγὼνας γιὰ μιὰ τεχνικὰ συγχρονισμένη βιβλιοθήκη, ὅπου θὰ καταγράφεται ἡ πνευματικὴ ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου, καὶ εἰδικώτερα τοῦ Ἑλλήνα, καὶ θὰ πρωτοκολλῆται, μὲ εὐσυνειδησία, ἐπιμέλεια καὶ μέθοδο, κάθε νέα στιγμή τοῦ ἀγῶνα γιὰ τὸν πολιτισμὸ, δὲν θὰ εἶναι τὸ ἔργο ἐν ὑπαλληλικῇ μακαριότητι, μὰ ἀνθρώπων ποὺ θὰ τοὺς κινῇ τὸ πνεῦμα μιᾶς νέας γέννησης, ἀπαλλαγμένο «ἀπὸ πάσης εὐρεσιολογίας καὶ γλωσσαλγίας σεκρετικῆς». Αὐτό, γιατί, παρά τοὺς ὀλοφυρμούς, ποὺ ἀκούονται ἀπὸ νέες Κασσάνδρες, καὶ τὰ ὅσα καὶ τὶς ἐσχατολογικὰς προρρήσεις, κατῳφλι μιᾶς νέας Ἀναγέννησης εἶναι ἡ στρῆς ἐποχὴ μας. Ὑπάρχει τώρα στὸν τόπο μας ἡ πρόθεση νὰ ἀξιοποιηθῶν, ἀφοῦ φέρῃ προηγουμένως συγχρονισθῶν, οἱ Βιβλιοθηκὲς σὰν παιδευτικὸ μέσο; Ὁ κ. Κοκκίνης φέρει ἐν τῇ βιβλίῳ του κάτι ποὺ ἀποδεικνύει ὅτι, ἐν τῇ τελείᾳ πρόσφατο τουλάχιστον ἐλθόν, τέτοια πρόθεση δὲν ὑπῆρχε. Ἡ Οὐνέσκο, μὰς πληροφορεῖ ὁ συγγραφέας, ἐν τῇ τῆς προκήρυξη, ποὺ ἀποτελεῖ ἓνα εἶδος καταστατικῆς χάρτη τῶν Βιβλιοθηκῶν, ὅτι τὴν δημόσια βιβλιοθήκη, τὴν συγχρονισμένη, ἐννοεῖται, γέννημα τῆς σύγχρονης κρατίας, καὶ ἀπόδειξη τῆς πίστεως τῆς ἐν τῇ μόρφωσιν σὰν μέσο προόδου. Μὲ βάση σικὰ αὐτὴ τῆς τὴν πίστη, ἡ ἴδια Οὐνέσκο χρηματοδότησε μερικὰ χρόνια ἀργότερα ἔρευνα ἐν τῷ τόπο μας, σχετικὴ μὲ τὴν κατάστασιν τῶν δημοσίων βιβλιοθηκῶν μὲ ἔρευνα κατέληξε ἐν τῇ δυὸ ἐκθέσεις. Ἡ μία εἶναι τοῦ Ἀμερικανοῦ Leon Carnousky (1964) καὶ ἡ ἄλλη τοῦ Δανοῦ Preden Kirkegaard (1964). Καὶ οἱ δύο διαπίστωσαν μὲ ἐν τῇ κινητικὴ ὁμοφωνία τὴν ἀθλιότητα τῶν βιβλιοθηκῶν μας. Ὁ δεύτερος μάλιστα, ποὺ τὸν κάνει ἰδιαίτερα συμπαθὴ ἡ συνωνυμία του μὲ τὸν μεγάλο ὑπαρξιστὴ φιλόσοφον χαρακτηρίζει τὴν κατάστασιν τῶν Βιβλιοθηκῶν μας σὰν πρωτόγονη. Καὶ πῶς θὰ ποῦσε νὰ τὶς χαρακτηρίσῃ ἄλλως, ἀφοῦ τὶς εἶδε νὰ περιορίζουν κατὰ μέγα τὴν δράσιν τους ἐν τῇ ὀνομαζόμενῃ δανειστικῇ τμημα, ποὺ προσφέρει μόνον εὐπεπτηνὰ νεκοὲς ὥρες; Πῶς ἀντέδρασε τώρα τὸ ἑλληνικὸ κράτος καὶ ἡ ἀρμόδια ὑπαρξιστὴς ἐν τῇ αὐτὸν τὸν εὐγενὴ κόλαφον; Ἀνασκουμπώθηκε γιὰ νὰ διορθώσῃ τὰ κακῶς κείμενα Μπῆκε ἐν τῇ νόημα τῆς λαϊκῆς παροιμίας: Τὸ ἓνα χέρι νίβει τ' ἄλλο καὶ τὰ δυὸ τὸν σωπο; Ἀσφαλῶς ὅχι. Καὶ γι' αὐτὸ ἐπροτίμησε τὴν πολιτικὴ τῆς στρουθοκαμήλας.

σε έντολή νὰ καταχωνιστοῦν οἱ ἐνοχλητικὲς ἐκθέσεις στοὺς κρατικοὺς ἀποθέτες, στὰ ἔργεα δηλαδὴ κάποιου Ὑπουργείου. Καὶ ἐκεῖ ἐπὶ χρόνια παραμένουν φυλακισμένες, ὅπως τὸ τελώνιο τῆς Χαλιμάς, κλεισμένο σὲ σφραγισμένη μπουκάλια, μέσα στὸν θυθὸ τοῦ ὠκεανοῦ. Καὶ ἐδῶ ὁ κ. Κοκκίνης παρουσιάζεται φοβερὰ ἐπιεικὴς. Λέει ὅτι δὲν ξαίρει ἂν ὑπάρχουν ὑπεύθυνοι λαθῶν, τῆς ἀδιαφορίας καὶ τῶν παραλείψεων, ὅπως τὶς σκιαγραφοῦν οἱ ἐκθέσεις τῶν ἐμπειρογνῶμόνων τῆς Οὐνέσκο. Καὶ ὅμως τὸ ξαίρει, ἀφοῦ, σὲν ἀφύῃς καὶ εὐσυνείδητος παλαιὸς υπάλληλος, εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν ἔχη διαπιστώσει, τι γιὰ κάθε ἀνθρώπινη πράξη, καὶ γιὰ κάθε παράλειψη, κάποιος πάντα εὐθύνεται, καὶ διαίτερα μέσα στὸν κυκεῶνα τοῦ κρατικοῦ ὀργανισμοῦ, ὅπου, πίσω ἀπὸ τὸ προπέτασμα καπνοῦ τῆς συλλογικῆς εὐθύνης, πολλές παραλείψεις καὶ μεγάλη μᾶζα ἀδιαφορίας πορεῖ νὰ ἐπιτρέψῃ στὸν ἑαυτὸ τῆς ἢ γραφειοκρατικὴ μακροχρόνιότητα. Τώρα, ὅ,τι ἔγινε, γινε, καὶ δὲν θὰ ὠφελήσῃ σὲ τίποτε ἡ ἀνάξηση παλαιῶν πληγῶν. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ εἶναι παραίτητο εἶναι νὰ ἀντιμετωπίσουμε μὲ νέα μυαλὰ τὸ ζήτημα τῶν Βιβλιοθηκῶν, καὶ πὰ νέα μυαλὰ περιλαμβάνει πρῶτα - πρῶτα μιὰ τελείως διαφορετικὴ οἰκονομικὴ ὑπομὴ. Γιατί, ἓνας ποὺ τρέφεται μὲ λάχανα, δὲν μπορεῖ ἀσφαλῶς νὰ βελτιώσῃ τὴν δίαιτά του ξοδεύοντας τὰ ἴδια χρήματα. Ὑστερα, πιθανὸν νὰ χρειαστῇ νὰ ἀλλάξουν καὶ τίτλο ἢ συγκεντρώσεις τῶν βιβλίων, γιὰ νὰ μπῇ στὸ περιθώριο ὁ ἀμαρτωλὸς ὅρος Βιβλιοθηκῆς, ἀφοῦ στὰ χρόνια μας οἱ συγκεντρώσεις αὐτὲς ἀποκτοῦν ὁλοένα διαφορετικὸ νόημα, ἢ στὸ πολὺ προσεχὲς μέλλον θὰ ἀποκτήσουν τεράστια μορφωτικὴ ἐπιφάνεια. Ὅπως γέγοναν κάποτε τὰ μεσαιωνικὰ Πανεπιστήμια, ἔτσι γεράζουν καὶ τὰ σχολεῖα μας τώρα. Γεράζουν γιὰτὶ τὰ πνίγει ἡ νέα ὕλη ποὺ μπαίνει σὰν ὀρμητικὸ ρεῦμα στοὺς τοίχους τους, ἢ καταβροχθίζει τὶς λίγες ὥρες διδασκαλίας μὲ πολὺ πενιχρὰ ἀποτελέσματα. Γεράζουν μέρα μὲ τὴν ἡμέρα γιὰτὶ ὁ τεχνικός τους ἐξοπλισμὸς ἢ εἶναι προκατακλυσμαῖος ἢ ἀπαρ୍କτος καὶ τὰ πενιχρὰ τους διδακτήρια, ἀνίκανα νὰ στεγύσουν τὴν μαθητικὴ μᾶζα, ἔκονται μέσα στὶς αὐλὲς τους σὰν παροπλισμένα θωρηκτὰ μέσα στοὺς ναυστάθμους, αὐτὸ ἀκριβῶς, ὅσο ὁ καιρὸς περνάει, βλέπουμε νὰ ἀναζητᾷ ἡ νέα γενεά, ἂν ὄχι τὴν μόρφωση, τουλάχιστο μιὰ πρόσβαση πρὸς τὴν μόρφωση, σὲ φροντιστήρια, ἰδιωτικὰ ματα καὶ, τὸ σπουδαιότερο στὴν καταβολὴ προσωπικοῦ μόου. Ἀπὸ αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν τελευταία κατηγορία νέων ἀνθρώπων θὰ βγοῦν στὸ ἴσο μέλλον οἱ δυναμικώτεροι παράγοντες προόδου τῆς νέας κοινωνίας, ποὺ δρίσκεται ἡμῖς στὰ σκαριά. Καὶ ἡ ἐποχὴ μας, ποὺ θυμίζει τὴν Ἀναγέννηση, σὰν ὕλικὸ ὑπόβαθρο, ποὺ εὐνοεῖ καινούργιους τρόπους τοῦ σκέπτεσθαι πολὺ δημιουργικώτερους καὶ στὸν ἰα τῶν ὕλικῶν ἐπιτεύξεων, μὰ καὶ στὸν ἀγῶνα γιὰ τὸ στήσιμο ἐνὸς νέου ἀνθρωπιῦ, ἔχει τὴν ὑποχρέωση νὰ στηρίξῃ καὶ νὰ σπρώξῃ πρὸς τὸ προσκηνίον ὅλες ἐκεῖνες τὶς ὑματικές δυνάμεις, ὅλους ἐκείνους τοὺς ἐλεύθερους σκοπευτὲς τῆς μόρφωσης, ποὺ ἂν μπόρεσαν νὰ ἀνεβοῦν γιὰ χίλιες καὶ μιὰ αἰτίες τὸν κλασικὸ δρόμο τῆς στρατευμένης ὀργανωμένης παιδείας, ζητοῦν νέους τρόπους καὶ νέες βοήθειες γιὰ νὰ κἀν νὰ καρποφορήσῃ τὴν πνευματικὴ τους δύναμη. Σ' αὐτούς, ὄχι ἡ ἐπιβολὴ γονέων, ὄχι ἡ λυσσασμένη βουλιμία γιὰ τὸ χρήμα, μιὰ βουλιμία ποὺ κατορθώσαμε, ἢ χρόνια μας, νὰ μπολιάσουμε μὲ αὐτὴν τὴν ψυχὴ τῶν παιδιῶν ἀπὸ τὰ πιὸ τρυφερά χρόνια, ὄχι ὁ πόθος γιὰ κοινωνικὴ ἄνωση, μὰ τὸ γνήσιο πάθος γιὰ τὴν πνευματικὴ ἔξ, μιὰ ἀσυγκράτητὴ ἐσωτερικὴ παρόρμηση πρὸς τὴν κατάκτηση τοῦ πνευματικοῦ ὅου, ποὺ εἶναι ἡ ἐλπίδα τοῦ κόσμου μας, εἶναι τὸ μόνο κίνητρο ποὺ κατευθύνει τὴν ἰα τους. Καὶ ἐπειδὴ, ὅπως στὰ λαμπρὰ χρόνια τῆς Ἀναγέννησης, σ' αὐτοὺς τοὺς ῶπους, ποὺ ἡ πνευματικὴ ἀθλήση τοὺς εἶναι μιὰ ἀδάμαστη ἀνάγκη ἐσωτερικὴ, καὶ πηγάζει ἀπὸ ἐξωτερικὸ καταναγκασμὸ, καρποφορεῖ ἐγκυρότερα ἢ γνώση, ἀπὸ ὅ,τι εἶναι ποὺ μαθαίνουν ὑποχρεωτικὰ τὰ γράμματα, ἢ κοινωνία ἔχει τὴν ὑποχρέωση νὰ ἰνῇ τὸν δρόμο, γιὰ τὸ δικό της πρῶτα - πρῶτα συμφέρον. Ἡ καλὴ βιβλιοθήκη θὰ ἰνῇ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς ἢ πιὸ σημαντικὴ προσφορά τῆς Πολιτείας, ἂν τὴν κινῇ ματικά ἢ λαϊκὴ ἀνάγκη. Καὶ ὄχι μόνον γι' αὐτοὺς, μὰ καὶ γιὰ ὅλους ἐκείνους ποὺ ἰωγμένοι σὲ πενιχρὰ διδακτήρια, μαζί μὲ πολλοὺς ἄλλους, συχνὰ τελείως ἀπρό-

σιτους στην θεωρητική γνώση, δέχονται παθητικά μιὰ σχηματοποιημένη φτωχή μόρφωση, συχνὰ ξένη πρὸς τὰ πραγματικά τους ἐνδιαφέροντα, ἀχρηστεύοντας ἔτσι ἢ νοθεύοντας ἐξαιρετες φυσικὲς καταβολές.

Γιατὶ ὅσοι ἐδίδαξαν σὲ σχολεῖα ξέρουν πόσο τὸ κοκτέιλ τῶν σχολικῶν προγραμμάτων ἀδικεῖ μιὰ μερίδα μαθητῶν, εἰδικὰ προικισμένων, καὶ πού, σὲ τελευταία ἀνάλυσή, ἀποτελοῦν μαζί με τοὺς αὐτοδιδάκτους, πού ἀναφέραμε παραπάνω, τὴν ἐκλεκτὴν ζύμην πού με τὴν πνευματικὴν τῆς δύναμιν «ἅπαν τὸ φύραμα ζυμοῖ» μέσα στὸ κοινωνικὸ σῶμα καὶ ἀπαρτίζουν τὴν ἀριστοκρατίαν τοῦ πνεύματος, πού, ὅταν συμβῇ νὰ στηρίζεται σὲ ἠθικὸ ἔδαφος, προάγει καὶ τὸν τεχνικὸ πολιτισμὸν καὶ γενικώτερα τὴν ἀνθρώπιν κουλτούραν. Σ' αὐτοὺς ἰδιαίτερα τοὺς αὐτοδιδάκτους ἡ γνώση τοκοφορεῖ, γιατί δὲν προλαμβάνεται ὑποχρεωτικὰ στὶς αἰθουσὲς διδασκαλίας, γίνεται δεκτὴ σὰν ἱκανοποίησι μιᾶς φυσικῆς δίψας γιὰ μόρφωση, σὰν μιὰ ἐσωτερικὴ ἀπαίτηση γιὰ πληρέστερο καταπισμὸν στὰ προβλήματα τοῦ κόσμου. Ἡ ἀνάγκη γιὰ προέκτασιν τῆς σχολικῆς μόρφωσιν μετὰ τὴν Βιβλιοθήκην γίνεται ἀκόμη ἐντονώτερη ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι στὴν ἐποχὴ μὴ ἔχει πυκνώσει τόσο ἡ μᾶζα τῶν γνώσεων, ὥστε ἡ μόρφωση πού παρέχεται ἀπὸ τὸ σχολεῖο, καὶ εἰδικὰ ἀπὸ τὸ Γυμνάσιον, ἡ περιβόητη γενικὴ ἢ ἐγκυκλοπαιδικὴ μόρφωση, εἶναι μιὰ συρραφὴ κομματιῶν πού ἀπαρτίζουν ἓνα ροῦχο με παραπολλὰς τρύπες. Πέρασει ἐποχὴ ὅπου θὰ μπορούσαμε νὰ ἐπιθυμοῦμε νὰ τὰ ξέρομε ὅλα, ὅπως ὁ Βάγκν τοῦ πρώτου Φάουστ. Ἔτσι, μέσα στὸν κυκεῶνα τοῦ ἐπιστητοῦ, πού ἀρχίζει νὰ παίρει διαστάσεις πρωτόφαντες, πρὸς ἐλάχιστες μόνον γωνίες μπορούμε νὰ κατευθύνουμε ἐνδιαφέροντά μας. Καὶ ἐπειδὴ ὁ πνευματικὸς κόπος, ὅτι δὲν κινῆται ἀπὸ πραγματικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ θέμα πού τὸν ἀναλίσκει, εἶναι ἄγονος, καλὸ εἶναι νὰ κατευθύνει ἐξ ἀρχῆς καὶ κατὰ προτίμησιν πρὸς τὶς περιοχὰς πού ἐνδιαφέρουν πραγματικὰ ἐκεῖ πού τὸν καταβάλλει. Αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ στὰ σχολεῖα, πού ἀναγκάζουν νὰ σκοπιοῦν πρὸς ποικιλίαν στόχων μιὰν μᾶζαν ἀνθρώπων νέων, πού ἡ καθαρὴ τύχη τὴν μορφοποιεῖ χωρὶς κόσκινα ἐπιλογῆς, χωρὶς ἐξέτασιν τοῦ πνευματικοῦ προσανατολισμοῦ τοῦ καθενὸς ἀπὸ τὰ μέλη της. Αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἀπαράδεκτην πραγματικότητά ἐκφράζει καὶ ἀποκιμᾶζει ἡ ὑπαρξὴ πλάϊ στὰ δημόσια διδασκῆρια κάθε λογῆς ἰδρυμάτων, πού συγκεντρώνουν τὸν μαθητόκοσμον μετὰ τὴν ὑπόσχεσιν νὰ τὸν κατατοπίσουν, ὅχι σὰν ἄμορφη ὁμάδα σὰν ἄθροισμα συγγενῶν πνευματικῶν μονάδων, σχετικὰ μετὰ τὴν εἰδικὴ ὕλη, πού ἡ ἐμμέρυσή τους σ' αὐτὴν θὰ τοὺς ἀνοίξῃ τὶς πύλας μιᾶς ἀνώτερης μόρφωσης. Ἐννοεῖται ὅτι μέσα σ' αὐτὸ τὸ πλῆθος τὸ μεγαλύτερον ποσοστὸ ἀποβλέπει στὴν κατάκτησιν περιβόητων τυπικῶν προσόντων, πού ἀνοίγουν μιὰ κάποια σταδιοδρομίαν, ἐξασφαλίζοντες τὸν ἐπιούσιον καί, σὲ ἀρκετὰς περιπτώσεις, καὶ οἰκονομικὴ ἀνεσὴ καὶ κοινωνικὴ ἐμφάνειαν σημαντικὴν. Φυσικὰ ἡ λατρεία τῶν τυπικῶν προσόντων εἶναι γέννημα τῆς πραγματικῆς νωθρότητας, ἓνα εὐκόλο καταφύγιον γιὰ κείνους πού, ἂν καὶ ἡ κρίσις τους νενεῖ, ὅταν ἀντιμετωπίζουν προβλήματα οὐσίας, καὶ ἰδιαίτερα τὸ σοβαρὸ πρόβλημα τῆς λογῆς τῶν ἱκανῶν ἀνθρώπων γιὰ ἓναν ὅποιονδήποτε θῶκο, ἐν τούτοις ἀναλαμβάνουν συχνὰ τὴν βαρὺτατὴν εὐθύνη νὰ προωθοῦν πρὸς τὴν διοίκηση, τὴν παιδείαν καὶ ἐν τῇ τῇ δημόσιαις ὑπηρεσίαις ἐκείνους πού σὲ μερικὰ χρόνια θὰ γίνουν στελέχη ἡγετικά μετὰ τὸ σῶμα τῆς πολιτείας. Ἡ τυπολατρεία, ἓνας νόμος θηλαδὴ γραμμένος στὸ ποδόριον πού ἀπαιτεῖ ἀπλῶς γιὰ προσόν ἓνα χαρτί, ἀπαλάσσει ἀπὸ κάθε φροντίδα τὴν μετριοφροσύνην τῶν ὑπευθύνων γιὰ τὴν ποιότητα τῶν στελεχῶν τοῦ κρατικοῦ ὀργανισμοῦ. Ἡ παλαιότερα μάλιστα χρόνια, ἐπειδὴ ὁ διάβολος ἔχει συνηθίσει νὰ χῶνῃ τὴν οὐράνιαν τὴν διοικητικὴν μας ὀργάνωσιν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πού ἡ ἑλληνικὴ πολιτεία ἦταν ἓνα ἐκτενὲς δρέφος, καταρτίζονταν νόμοι μετὰ ἐμφανῆ τὴν πρόθεσιν νὰ ἐξυπηρετηθοῦν ὁμάδες ἢ πρόσωπα μετὰ γερὸ κομματικὸν σκελετόν. Οἱ πραγματικὲς ἱκανότητες ἦσαν ἀμελητέα πρῶτα. Καὶ ὅμως ξέρουμε πόσο τιμᾷ ἡ ἀδέκαστη ἱστορία τοὺς ἡγέτας λαῶν, πού μετὰ τὴν ἱκανότητα νὰ ἐπιλέξουν τοὺς κατάλληλους ἀνθρώπους γιὰ τὶς νευραλγικὰς θέσεις τῆς πολιτείας. Δυστυχῶς ἓνα μεγάλο ποσοστὸ τῶν καταλλήλων αὐτῶν ἀνθρώπων δὲν ἔχοντες, γιὰ πολλοὺς καὶ διάφορους λόγους, πού ὁ σπουδαιότερος εἶναι ἡ οἰκονομικὴ

νότητα, να αποκτήσουν τὸ περιβόητο Χαρτί. Παρ' ὅλα αὐτὰ ἓνα μέρος ἀπὸ αὐτούς, τὸ πλουσιώτερο σὲ οὐσιαστικὰ προσόντα καὶ ἀτομικὸ δυναμισμό, κατορθώνουν μὲ σκληρὸ κόπο νὰ φτάσουν καμιά φορὰ σὲ πνευματικὴ συγκρότηση πρὸς τὴν ἔλλειψη μεθόδου καὶ μενιόρων καὶ προγραμμάτων, προξενεῖ κατάπληξη. Αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους ἡ Πολιτεία ἔχει τὴν ὑποχρέωση, τὴν ἠθικὴ μὰ καὶ σκόπιμη, νὰ τοὺς ἀναζητῇ μὲ κάθε τρόπο, καὶ νὰ τοὺς παρέχῃ τὴν δυνατότητα, γιὰ τὸ συμφέρον τοῦ λαοῦ, καὶ ὅχι βέβαια μὲ κόλπα ταχυδακτυλουργοῦ, νὰ ἀποκτήσουν τὸ ἀπαραίτητο χαρτί, τὸ μαγικὸ κλειδί πού θὰ τοὺς ἀνοίξῃ τὴν θύρα πρὸς μία σταδιοδρομίαν σύμφωνη μὲ τὰ οὐσιαστικὰ τους προσόντα. Ἡ καλὴ Βιβλιοθήκη εἶναι αὐτὸ τὸ μαγικὸ κλειδί.

Ἡ παιδεία μόλις τὰ τελευταῖα χρόνια ἄρχισε νὰ θεωρῆται στὸν τόπο μας σὰν βασικὸ ἔργο ὑποδομῆς καὶ τοῦ πνευματικοῦ καὶ τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ. Ἀρχίζει δηλαδὴ ἡ ἔννοιά της νὰ γίνεται μόλις τώρα *clara et distincta*, ὅπως τὸ ἀπαιτεῖ ἡ λογικὴ. Ἔως τώρα ἦταν ἓνας φτωχὸς συγγενὴς στὸ κρατικὸ τραπέζι. Τὴν τιμοῦσαν βέβαια πάντα μὲ στεφάνια πλεγμένα μὲ ἄνθη ρητορικά, πάντα ὅμως μὲ τὴν ἐμπορικὴ διάθεση νὰ θεωροῦνται τὰ ἔξοδα πού γίνονται γι' αὐτὴν σὰν περιττὸ βάρος, ἀφοῦ οἱ μετοχές της δὲν ἔδιναν μέρισμα, πού νὰ μεταφράζεται εἰς αὐτοῦσιο χρῆμα. Τί σημασία εἶχαν τὸ σχολικὸ κτίριο, ἡ βιβλιοθήκη, τὸ γυμναστήριον, μπροστὰ στὸ ὁρόμιον, τὴν γέφυραν, τὸ ἀρδευτικὸ ἔργο; Καὶ ὅμως ἡ παιδεία στὸν τόπο μας, ὅπου οἱ πρῶτες ὕλεις δὲν προσφέρονται ὥστε σὲ μεγάλη ποικιλίαν, οὔτε σὲ ικανοποιητικὰ μεγέθη, ἂν πιστέψουμε τουλάχιστο τὶς συνεχρὲς γεωλογικὰς μας ἀνιχνεύσεις, ἔχει τὸν μεγάλον στόχον νὰ ἀξιοποιήσῃ, γιὰ τὸ συμφέρον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ μιὰ πρώτη ὕλη λαμπρή: τὸ ἀνθρώπινον δυναμικὸ τῆς χώρας. Ὡρα πιά ἔχουμε καταλάβει ὅτι ὁ λαὸς αὐτός, πού δέρνεται ἀπὸ τὴ μοῖραν ἐπὶ χιλιάδες ἡρόνια, βασανισμένος ἀπὸ ξεριζώματα, ἐχθρούς, ἐκπατρισμό καὶ ξένους ζυγούς, μπόρεσε νὰ ἐπιζήσῃ, γιὰτὶ οἱ ἀγῶνες καὶ οἱ ἀγωνίες του τοῦ χάρισαν μιὰ φυσικὴ πνευματικὴ εὐελιξία, γιὰ μιὰ δύναμιν προσαρμογῆς στὶς ἀνάγκας τῶν καιρῶν τέτοιαν, πού τὸν ἔδωκεν ἱκανὸ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν πρόοδον. Οἱ ξένοι αὐτὸ τὸ κατάλαβαν, τοῦ χιλιάδες Ἕλληνες σταδιοδρομοῦν σ' ὅλην τὴ γῆν σὰν στελέχη στῇ βιομηχανίᾳ, τὸ ἐμπόριον, μὰ καὶ τὴν ἐπιστήμην. Ἐδῶ ἀργήσαμε νὰ καταλάβομε ὅτι δὲν εἶναι ὀρθολογικὴ τακτικὴ τὸ νὰ ἀγοράζῃς ἀτμομηχανὰς καὶ βαγόνια, πρὶν πτρώσῃς τὴν σιδηροδρομικὴ γραμμὴν. Αὐτὸ τὸ τεράστιον σφάλμα τακτικῆς, ἀναχαιτίζει ἀκόμη καὶ σήμερον τὴν βιομηχανικὴν μας ἐξέλιξιν.

Δυναμικὸν σχολεῖον καὶ δυναμικὴν βιβλιοθήκην θὰ πρέπει νὰ εἶναι στὸ μέλλον τὰ σκέλη πού θὰ στηρίξουν τὸ οἰκοδόμημα τῆς νέας παιδείας, καὶ αὐτὸ κατ' ἀνάγκην, δὲν θέλομε νὰ μείνομε ἵποανάπτυκτοι. Καὶ πιστεύομε ἀπόλυτα ὅτι ἡ ἀνισότης πρὸς τὴν σημασίαν, πού χαρακτηρίζει σήμερον τοὺς δύο αὐτοὺς μορφωτικοὺς παγοντες, θὰ ἐλαττώνεται μέρα μὲ τὴν ἡμέραν, ὅσο τὸ σχολεῖον θὰ βραδυπορῇ καὶ ἡ μεγαλύτερη μᾶζα οὐτοδημιούργητων νέων θὰ παρουσιάζετο στὸ προσκόνιον τῆς διεκδικήσεως δικαιώματα πού στηρίζονται στὴν πνευματικὴ ὑπεροχὴ καὶ τὸν ἀκοίμο μόνον, καὶ ὅχι σὲ ἄλλους χάρτινους τίτλους. Αὐτὴν τὴν μεγάλην ζήτησιν σὲ πνευματικὴν τροφήν, βασικὰ μόνον τὸ Κράτος διὰ τῶν Βιβλιοθηκῶν μπορεῖ νὰ τὴν ἱκανοποιῇ. Πρῶτα - πρῶτα ὅμως πρέπει νὰ μετατοπίσῃ τὸν τομέαν: Παιδείαν ἀπὸ τὰ σύγνεφα γῆς. Ἔτσι θὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ σὰν τομέαν καθαρὰ καὶ ἄμεσον παραγωγικὸν καὶ δὲν θὰ ᾤσθῃ ὅποιαδήποτε ἐπένδυση. Ὑστερον θὰ πρέπει νὰ ἐπιλέξῃ τὰ κατάλληλα πρόσωπα γιὰ τὸν προγραμματισμὸν καὶ γιὰ τὴν ἐφαρμογὴν. Αὐτὸ ἰσχύει εἰδικὰ γιὰ τὶς βιβλιοθεκάς, ὅπου τὸ εὐριπίδειον «ἐν τῷ φρονεῖν γὰρ μηδὲν ἥδιστος βίος» εἶχε γίνετον κανόνας πιστέψομε τὸν κ. Κοκκίνην. Καί, τελευταῖαν, νὰ παρακολουθῇ μὲ ἀγρυπνον, μὰ καὶ σμένο μάτι ὅλην τὴν ἐργασίαν πού θὰ γίνῃ γιὰ νὰ δοθῇ καὶ στὸν ἐρευνητὴν, καὶ στὸν μικρὸν ἀναγνώστην, καὶ στὸν διψασμένον γιὰ μάθησιν ἔφηβον, τὸ βιβλίον πού τοὺς χρειάζεται, στὸν πολιτισμένον χώρον πού εὐνοεῖ τὴν μελέτην, καὶ στίς ὥρας καὶ μέρες πού ἀφήνει ἐλεύθερες τὸ σχολεῖον καὶ ἡ βιοπάλη. Ἔτσι μόνον θὰ σφραγισθῇ τὸ ρύγχος τοῦ πνεύματος πού καταπίνει ἐκθέσεις, σὰν ἐκείνες τῶν κ.κ. Carnousky καὶ Kirkegaard,

μειώνοντας έτσι την εθνική μας υπόληψη και εμποδίζοντας την προκοπή του λαού.

Το 1905 ο αρχιτέκτονας Παιονίδης που αναστήλωσε την Μονή των 'Ιβήρων που την είχε καταστρέψει σεισμός έχαραξε τις λέξεις «Ψυχής 'Ιατρείον» στην θύρα της Βιβλιοθήκης της. Τις λέξεις αυτές τις είχε πρωτογράψει σε βιβλιοθήκης θύρα ο 'Οσμανδύας, βασιλιάς της Μέμφιδας, έδω και χιλιάδες χρόνια. "Αν τώρα, στη φωτισμένη μας εποχή δεν μπορούμε να συνειδητοποιήσουμε το νόημά τους, αυτό θα πη πως έχει πέσει πολύ χαμηλά ή εύαισθησία μας.

ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Κώστα Καραχάλιου: «Πόλη 'Αβόρ» (ποιήματα), 'Αθήνα, 1970.

Σαν λιγότεψε το νερό
στην άλωμένη 'Αβόρ
φυλάξαμε μόνο
λίγες γλάστρες με πολυτρίχι
και μερικά σκλαβωμένα πουλιά.
"Επρεπε να μη λησμονήσουμε
τά δάση και τις πηγές.

Κρυσταλλωμένη λυρική καθαρότητα, ή ποίηση του Κώστα Καραχάλιου, κρατάει μιὰ συγκίνηση ένοραματικής άσκητικής, που γίνεται άπρόσιτη μέσα σε μιὰ έλεγειακή σκηνογραφία, Είναι ό,τι άπόμεινε άπό την άπειραχτην άνοιξη μπροστά σ'έναν όρίζοντα που γιόμισε κάποτε με τόν 'Ισκιο της πορείας για την άνατολή.

Αυτήν την ποιητική εύφορία, ό Κ. Καραχάλιος τ'αν μετάλλαξε σ'έναν πνευματικό χώρο, διηθισμένη και πυκνωμένη μ'έναν άποκεκαθαυένον λόγο, που ξεχωρίζει στο κλίμα της σύγχρονης έλληνικής ποίησης. Γιατί, δέν είναι μονάχα μιὰ έσωτερική έκταση κραυγής. Πρώ παντός, ένέχει μιὰ γεύση ήμερης ανευματικής ρέμβης. Πράγματι, οί στίχοι του κ. Καραχάλιου είναι μιὰ καλλιτεχνική χάραξη, που δέν δίνει μονάχα την ποιητική όραση, αλλά και τις διαστάσεις άπό κάποια μυθογονική δόνηση, που έχει διαστρώσει την αίσθηση της ζωής στον χώρο και στον χρόνο.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΣΤΗΝΕΧΙΖΟΜΕΝΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ

Ι. 'Η τεχνολογική πρόοδος των ήμερών ήμων άνήγαγεν τόν άγαθής πίστεως τύπον εις πρόχειρον, όσον και εύκολον, μέσον διάδόμεως πάντων των πρεσβευομένων, εις όλα τα σημεία της πνευματικής ζωής (έπιστημονικής και μη τοιαύτης) δράσεως και άποδόσεως και συντελεί εις την άνύψωσιν της έκπολιτιστικής στάθμης ένός

"Εθνους, ένός Κράτους, μιās περιοχής και μιās πόλεως ακόμη.

'Υπό τās συνθήκας αυτās ήμεις, οί έδόντες τó φώς της ήμέρας εις 'Ιωάννινο (άλλά και εις όιονδήποτε σημείον της όρεινης και άγόνου 'Ηπείρου), που υπήρξει πόλις «Πρώτη στ' άρματα, στα γρόσια κα στα γράμματα» και κάτοχοι οίασδήποτε γραμματικής μορφώσεως ή και άπλής άντιλήψεως των περι ήμās, πιστεύω ότι έχομεν υποχρεώσεις έναντι του όρεινου εκείνου τόπου των προγόνων ήμων, ό όποιο έγέννησε μοναδικās έθνικās φυσιογνωμίας

'Οφείλομεν γ' άναμνησθώμεν όλων ένων οί όποιοι συνετέλεσαν εις την δημιουργίαν και τόν θρύλον της άνωτέρω φρεσεως, άπό του μεσαίωνου μέχρι των ήμερών ήμων, είτε γράφοντες οί ίδιοι, είτε εν ταύτῳ και γενόμενοι χορηγοί της διάδόσεως των άρχαιοτέρων ή νεωτέρων κειμένων του πνευματικού κόσμου. 'Οφείλομεν άναυμάζωμεν ιδιαιτέρως εκείνους οί ποιοι δέν είχαν οί ίδιοι την άνάλογον πνευματικήν ανάπτυξιν ΑΛΛΑ, διά του πατισμοϋ των, διέβλεπον την άξίαν των γραμμάτων και ήρχοντο ουσιδέεις οικονικοί χορηγοί της διαδόσεως αυτών, της έκδόσεως βιβλίων κλπ. 'Ονομαστοί μεγάλοι του γένους διδάσκαλοι, Ψαλλίδ, Δούκας, Μπαλάνοι κλπ., αλλά και μοναχοί διά τó 'Ελληνικόν στερέωμα οί άράμυλλοι 'Ηπειρώται Ζωσιμάδαι, οί άπαχωρίς να είναι κάτοχοι μεγάλης μορφώσεως και να γράφωσιν οί ίδιοι, διά των χρητικων αυτών εισφορών και με τα σχε πρώτόγωνα τότε τυπογραφικά μέσα έκαν - έδημιούργησαν τόν πυρσόν της πνευματικής ανάπτυσεως του γένους, την δαν ήκολούθησεν και ή άνάστασις αυτού, τās άρχάς του παρελθόντος αιώνος.

Πολλά, διαφόρου φύσεως, έθνικά, έθρικά, έπιστημονικά, πατριδογνωστικά, γοτεχνικά, γράφονται υπό πολλών. πολλοί οί γράφοντες είτε διά της έκδόσεως βιβλίων, είτε διά δημοσιεύσεως των φομένων υπό τύπον μελετών, άρθρων, τριβών κλπ., εις περιοδικά ή έφημερίδες, είτε της Πρωτευούσης του Κράτους, των 'Ιωαννίνων, είτε και άλλαχού.

χώς διὰ τὴν Ἡπειρον ἀρχετοὶ οἱ γράφοντες καὶ εἰς καλὴν στάθμην τὰ γραφόμενα ἀνὰ τὸ Πανελλήνιον, ἀνέκαθεν ἕως καὶ σήμερον.

Ἐν Ἰωαννίνοις: Χρηστοθασίλης, Χατζῆς Γεώργιος, Γιάλλας Εὐθύμιος, Σούλης, Σαλαμαγκας, Πατιγεωργίου, Γεώργιος Θ. Οικονόμου κλπ.

Ἐν Ἀθήναις: Κρυστάλλης, Γάγαρης, Σάραυ, Καλιάρας, Σκινδέρης, Ἀριστοφάνης Γιάλλας κλπ. Ἐννοεῖται ὅτι πρόκειται μόνον περὶ τῶν ἀποδιωσάντων καὶ οὐχὶ τῶν ἐν ζωῇ εὐφισκομένων. Ἴσως ἐπρεπε ἀκόμη νὰ γίνῃ ἀναδρομὴ καὶ εἰς τὸ παρελθὸν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Αἰσωπίου, Ψαλλίδα, Γρεγματικοῦ, Ν. Δούκα, Γενναδίου κλπ.

II. Τὸ ἔτος 1956, μερίμνη τοῦ σεμνοῦ καὶ ἐκλεκτοῦ Ἡπειρώτου λογίου κ. Βραυρούση, ἐξεδόθη τιμητικὸς τόμος εἰς μνήμην Κρήστου Σούλη. Ἐκεῖ εἶναι λεπτομερῶς καταχωρημένα ὅλα αἱ ἐργασίαι, τὰ ἄρθρα καὶ διατριβὰς κλπ., ὡς καὶ βιογραφίαι τοῦ ἀποβιώσαντος.

Ἐγὼ ὑπ' ὅψει ὅτι ὁ πρό τιнос ἀποκώσας καθηγητὴς Γεώργιος Οικονόμου, ἰς Ἡπειρωτικὰς ἐφημερίδας, καὶ πρὸ τοῦ 940, ἐδημοσίευσεν πολλὰ ἱστορικὰ περιστατικά, σέβειν ἔχοντα καὶ μὲ τοὺς ἐθνικοὺς γῶνας ἐν Ἡείρῳ πρὸ τοῦ 1912.

Ἰ'Εξ ἀφορμῆς τῶν ἀνωτέρω σημειομένων καὶ μὲ γνώμονα τὸν σχετικῶς εὐχολὸν καταπισμὸν παντὸς ἐνδιαφερομένου καὶ ὁπὸν τινὰ διατηρήσεως - συνεχείας - ἐκφῆς τῆς Πνευματικῆς Ἡπειρωτικῆς παραδόσεως, ἀλλὰ καὶ πρὸς παραδειγματιῶν τῶν νεωτέρων, θὰ ἐπρότεινον ὅπως, ὡς μὲν τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας», ἡ ὅσα ἀξιοπρεπῆς συνεχίζει τὴν ἀξιοπρεπῆ πνευματικὴν Ἡπειρωτικὴν παράδοσιν, νὰ πληρωθῇ ἡ ἐξῆς ἐργασία, ἐὰν βέβαια καὶ Δ) σὺς τῆς «Ἡπειρ. Ἑστίας» συμμερίζε- τας ἀπόψεις μου.

Νὰ γίνῃ εἰς πῖναξ τῶν μέχρι τοῦδε θά- των καὶ κάποις γνωστῶν ἐπιστημόνων, πητῶν, λογοτεχνῶν, δημοσιογράφων κλπ. Ἡπειρωτῶν, οἵτινες εἶχον καὶ σχετικῶς εὐ- μέραν πνευματικὴν ἀπήχησιν, ἀνὰ τὸ Πανελλήνιον καὶ τῶν ἐν Ἡείρῳ καὶ τῶν Ἀθῆναις καὶ τῶν ἀνὰ τὸ Πανελλήνιον Ἡπειρωτῶν, οἵτινες νὰ ἔγραψαν καὶ ἢ νὰ ὥσαν ἐφημερίδας, βιβλία ἢ νὰ ἐδημο- σασαν ἐργασίας τῶν, μελέτας, ποιήματα, ῥα, διατριβὰς κλπ., οπουδήποτε. Καὶ συνεχεῖς νὰ ἐκδοθῇ εἰς τόμος περιέχων ὡς ἐλίδας τὴν ζωὴν καὶ τὴν δράσιν τῶν καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς ἀναλόγους σε- ρς ν' ἀναγραφῶσιν αἱ ἐπικεφαλίδες (ἢ μὲ 2-5 σειρὰς σχόλια), τῶν ἐκδο- τῶν βιβλίων ἢ ἐφημερίδων ἢ δημοσιευ- τῶν ποιημάτων, ἁρθρῶν, διατριβῶν,

λογοτεχνικῶν καίμωνων κλπ., τῶν ἐν λόγῳ ἀεικνήστων πνευματικῶν ἀνθρώπων, ὡς φο- ρεῶν τῆς ἐν γένει Ἡπειρωτικῆς πνευματι- κῆς ἐμπανίσεως, ζωῆς, δράσεως καὶ κινή- σεως εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους.

Βάσει τῆς σκέψεως καὶ ἀφετηρίας ταύ- της ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» νὰ ποιησῇται μίαν ἐκκλησίαν - πρόσκλησιν πρὸς τοὺς συγγενεῖς ἢ φίλους τῶν θανόντων, οἵτινες νὰ ἀποστείλωσιν τὰ σχετικὰ στοιχεῖα. Καὶ βάσει τούτων νὰ ἐκδοθῶσιν εἰς ἡ δύο τό- μοι, οἱ ὅποιοι θὰ πωληθῶσιν, περίπου εἰς τὴν τιμὴν, εἰς ἣν θὰ στοιχίσουν, διὰ τοὺς συντηρητικὸς καὶ οἰκονόμους... ἀγορα- στάς. (Ἐφεξῆς δὲ κατ' ἔτος νὰ ἐκδίδεται ἐν ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΝ τεύχος περιέχον τὰς ἐρ- γασίας κλπ., τῶν κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος θανόντων, ἐν μέρει, ἐὰν ὑπάρχῃ δυ- νατότης οἰκονομική, δαπάναις καὶ τῶν κλη- ρονόμων τοῦ ἀποβιώσαντος).

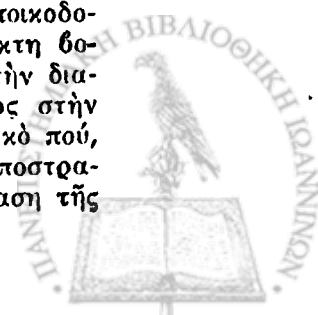
III. Δεῖ, δὴ, χρημάτων καὶ ἀνευ αὐτῶν οὐδὲν ἐστὶν γενέσθαι διὰ τὴν ἐργα- σίαν καὶ τὴν ἐκδοσὶν τοῦ ἀνωτέρω τόμου ἢ ἴσως καὶ δύο τόμων. Μάλιστα. Πολὺ ὀρθῶς. Α) Οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι τῶν θανόντων, οἱ πλείστοι τῶν ὁποίων πιστεύω ὅτι δύνανται. Β) Ὁ Δῆμος Ἰωαννίνων. Γ) Ἡ Μητρόπολις Ἰωαννίνων. Δ) Οἱ φί- λοι τῆς Ἡπειρωτικῆς πνευματικῆς παρα-δόσεως, εἴτε συγγραφεῖς, εἴτε ἀρθρογρά- φοι κλπ., εἴτε μὴ τοιοῦτοι, Ε) Εἰ τίς ἕτε- ρος ἐκ τῶν ἀναγνωστῶν, εἰ βοήθηται. καὶ ΣΤ) Συμβολικῶς καὶ πραγματικῶς ὁ ὑπο- φαινόμενος ἔχει εἰς τὴν διάθεσιν τῆς «Ἡ- πειρωτικῆς Ἑστίας» διὰ τὴν ἐν λόγῳ αἰ- τίαν, χωρὶς νὰ κέκτηται καὶ μεγάλην εὐ- πορίαν, ἐν συγκρίσει πρὸς πλείστους ἄλλους, ἔξ ἰδίων του Δραχ. 3.000. Καὶ ΟΥΤΩ ΔΥ- ΝΑΤΑΙ νὰ ἐκδοθῇ εἰς τόμος καὶ διὰ προ- ἐγγραφῶν εἰσέτι.

Ὁ γράφων, πολλαχοῦ («Ἐφημ. Ἑλ. Νο- μικῶν», «Ἐθνικὴ Ἀνασυγκρότησις», «Ἡ- πειρωτικὸν Μέλλον», «Δικηγορικὸς Ἀ- γών»), ποιεῖται νῦξιν, θεμάτων, ἐπικαλού- μενος τὴν ὑπερηφάνειαν, τὴν καλὴν πί- στιν, τὴν σοφίαν καὶ τὴν καλὴν πρόθεσιν τῶν ἐπαϊόντων καὶ ἀρμοδίων... (Ἀλλὰ πολλάκις εἰς ὧτα μὴ ἀκούοντων),

Καὶ ἀπὸ τῶν ἱερῶν καὶ προσφιλεστάτων αὐτῶν στηλῶν ἐκτίθεται ἡ ἀνωτέρω ἀπο- ψις... Ἀς ἴδωμεν.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΒΑΣΙΛΑΚΟΣ

Σ.Σ. Συγχίρομεν —κατ' ἀρχὴν— τὸν κ. Στέφανον Βασιλάκον, γιὰ τὴς ἐποικοδο- μητικὰς σκέψεις καὶ γιὰ τὴν ἐμπρακτὴ βο- ήθειαν, ποὺ πάντοτε προσφέρει γιὰ τὴν δια- τήρησιν τῆς πνευματικῆς παραδόσεως στὴν Ἡπειρῶ. Πράγματι, εἶναι συγκινητικὸ πού, στὴν ἀνχηρὴν ταύτη ἐποχὴ τῶν ἀποστρα- πτόντων εἰδῶλων ἀπ' τὴν ἀντανάκλασιν τῆς

ύλικής ευημερίας, υπάρχουν τέτοιες έκδηλώσεις. Δεν είναι λοιπόν, να απαισιοδοξούμε, παρά την τραχύτητα και την οικονομικήν άβεβαιότητα, που αντιμετωπίζουν, όσοι αγωνίζονται για την πνευματική οντότητα και για την ιστορική φυσιογνωμία των 'Ηπειρωτικών Γραμμάτων. 'Εν τούτοις, όμως, εχίμαστε υποχρεωμένοι να ομολογήσουμε πώς, απ' την μικρότατην εμπειρία, που έχουμε εν σχέσει με όσα προτείνει, στην παραπάνω επιστολή ο κ. Βασιλάκος, δεν πιστεύουμε πώς είναι δυνατόν να γίνει μία τέτοια 'Ηπειρωτική Γραμματολογία, χωρίς να βρεθούν πάρα πολλοί σάν τον ίδιον ένθουσιώντας. Δεν γνωρίζομεν, εν προκειμένω, αν πρέπει ν' αναφέρουμε —έπ' ευκαιρία— πώς η «'Ηπειρωτική 'Εστία», πριν από 16 ολόκληρα χρόνια, είχε επαχθήσει κάτι παρόμοιο, δίνοντας έτσι, τον Α' τόμο της «'Ηπειρωτικής 'Ανθολογίας» (έκδοση 1955), στον οποίο περιλαμβάνονταν οι Ι. Βηλαράς, Γ. Ζαλοκώστας, 'Αρ. Βαλαωρίτης, 'Ελ. Λάμαρη, Σπ. Λάμπρος, Χρ. Χρηστοβασίλης, Γ. Χατζή - Πελλερέν, Δ. Σάρος, Σωτ. Σκίτης, Τέλος 'Αγρας, Γιωσέφ 'Ελιγιά, Κων. Καξαντζής, Κων. Ράδος, Σεραφ. 'Αρζουμάνης, Μ. 'Αλεξιάς και Γ. 'Αράλης.

'Η «'Ηπειρωτική 'Εστία» είχε ακόμα την πρόθεση, να συνεχίσει, με αυτήν ακριβώς την μορφή, τον σχηματισμό και άλλων τόμων, ώστε να φτιάξει, κατ' αυτόν τον τρόπο, μια πλήρη, σοβαρή και υπεύθυνη —όσο γίνεται— 'Ηπειρωτική Γραμματολογία, που να καλύπτει την πνευματική φυσιογνωμία της 'Ηπείρου (της 'Ενιαίας και 'Αδιαιρέτου 'Ηπείρου, φυσικά), ως τις ημέρες μας και ποί, ακόμα, να συνεχίζεται παράλληλα με την σύγχρονη ζωή. Δυστυχώς, όμως, παρά την ουσιαστική ανάγκη, που ήρθε να καλύψει μια τέτοια έκδοση και παρά την αναντίλεκτη χρησιμότητά της στην διβλιογραφία μας γενικώτερα, η «'Ηπειρωτική 'Ανθολογία» αυτή παραμένει, αδιάθετη και, περίπου, άζητητη, στις αποθήκες του περιοδικού. 'Ετσι, οι κόποι, η φροντίδα, οι υποχρεώσεις και η οικονομική θυσία (βέβαια, η έκδοση ενός βιβλίου δεν είναι κάτι το ανώδυνο και το έφικτο για ένα περιοδικό της κλάσεως και της μορφής της «'Ηπειρωτικής 'Εστίας»), που χρειάσθηκαν και που προσφέρθηκαν γι' αυτό, έμειναν χωρίς την αναγκαίαν ανταπόκριση, πράγμα που, κοντά στ' άλλα, είχαν ως συνέπεια να μās αποθαρρύνει για να δώσουμε συνέχεια.

Με την παραπάνω έκφραση της απογοητεύσεώς μας, βέβαια, δεν θέλουμε να προδικάσουμε και την τύχη, που μπορεί να έχει ή όντως συγκινητική πρόταση του κ. Βασιλάκου. Την αναφέραμε απλώς, μόνο

για την ιστορία, η οποία θα κρίνει, κάποτε, αν κάναμε καλά ή όχι το καθήκον μας ως πνευματικοί άνθρωποι. 'Αντιθέτως, ευχόμαστε ολόψυχα ν' ανοίξει ένας καινούργιος δρόμος, για μια πιο έπιτυχημένη προσπάθεια, ξεκινώντας απ' τις απόψεις του κ. Βασιλάκου. Καί θα προσφέρουμε πρώτοι —πρώτοι, ό,τι μās είναι δυνατόν.

●

Προς

τον κ. Διευθυντήν του Περιοδικού

«'Ηπειρωτική 'Εστία»

εις 'Ιωάννινα

Φίλε κ. διευθυντά,

Δεν συνηθίζω να μετέρχομαι τον κοινόν, διότι και εγώ ο ίδιος δεν κατέχω το περίφημο παλιό «ἀλλάθητον» αλλά διαβάζοντας εις τὸ 207-208 (σελ. 310) τεύχος της 'Ηπ. 'Εστίας την έρμηνεία που δίνει ο κ. Κ. Βελιαρούτης σὲ μιὰ ένθύμησιν τοῦ έτους 1650, την οποία πρωτοδημοσίευσε αείμνηστος Χ. Σούλης στὰ 'Ηπ. Χρονικά του έτους 1924 σελίς 90 (και όχι 192 σελ. 81 που γράφει ο κ. Βελιαρούτης) κα σύμφωνα με την οποία φέρει ως διδάσκον της εποχῆς εκείνης στο Γραμμένο τί Τόλη Δημητρίου, κατέληξα στο συμπέρασμα ότι σφάλεται, διὰ τούς έξης λόγους.

Ας παραθέσωμε πρώτα τὸ ζείμενο τί ένθυμῆσεως. «έτσιτο τὸ έβακαίλιο ένε τ' αγίου νικολάου μαναστίρ Γραμένον 650 γ ναγίου κρότι δῆπιμιλι του αγίου ηπιτροπῆ παπαναστασι διαμάντι αβτι (Αυδῆ) 'Ισ ανου θεοπιστου πουστρον (Βούσρον) δ χειρος τόλης Διμίτρι δασκάλου Καλαριτης».

'Η ένθύμησις αὐτή επάνω στην άργυρ ένένδυση του εὐαγγελίου, όπως αναφέρει ο Χ. Σούλης θά ήταν ασφαλῶς ΧΑΡ ΓΜΕΝΗ με άσημουργικό καλέμι (διότι μελόνη δεν γράφεται ούτε διατηρεῖται πάνω στο άσημι). Γεννᾶται λοιπόν τὸ εἶτημα «Ποιός την έχάραξε»;

'Ασφαλῶς ὁ κατασκευαστής της άρῆς επένδυσεως, ὁ οποίος κοντά στα ὁματα των τότε επιτρόπων άποθανάτισε τὸ δικό του, όπως συνηθίζουν οί καλλιγνες, ζωγράφοι, άσημουργοί, ξυλογλύπ κ.λ. 'Εξ άλλου αὐτὸ φαίνεται καθαρά από την έννοια της επιγραφῆς «διὰ Χ ΡΟΣ (κατεσκευάσθη ή επένδυση) Τὸ Διμίτρι δασκάλου Καλαριτότης». Οί λαρρυτιῶτες γνωρίζομε ὅλοι μας ὅτι ή άριστοι άσημουργοί. 'Ο τεχνίτης της λόγω ένθυμῆσεως λοιπόν, φαίνεται καθότι λεγόταν Τόλης και ήταν γιὸς του μητρο δασκάλου.

Τὸ επώνυμο «Δάσκαλος», ήταν φαίν

ή αιτία που έκανε τον κ. Βελιαρούτη να έλλοι τον τεχνίτη τον άσημουροό ως δάσκαλο. Τό επώνυμο «Δάσκαλος» όμως είναι πολύ κοινό σέ όλη την Ήπειρο και άλλα-χο. Δέν αποκλείεται βέβαια ό πατέρας ή ό παππούς του άσημουροού να ήταν δάσκα-λος, άλλ' όχι και ό ίδιος ό όποιος έβαλε τ' όνομα του στο έργο του όπως άκριβώς υπέγραφε μέ τά όλίγα κολυβογράμματα του, Τόλη (του Διμήτρι δασκάλου (ή δάσκαλου). Γράφοντας τά άνωτέρω, δέν έχομε ου-δένα σκεπών ή τρέψη να άμφισβητήσωμε τις ιστοριοδιφικές ικανότητες του κ. Βε-λιαρούτη, αλλά απλώς και μόνον να επι-στήσωμε την προσοχή όλων των άσχολου-μένων μέ τά παλαιά έγγραφα, ένθυμήσεις κ.λ.π. να προσέχουν πολύ τόσο στην ανά-γνωση όσο και στην έρμηνεία των. Έννο-είται βέβαια ότι της συστάσεως αυτής δέν ξηαιρούμε τον έαυτόν μας, διότι και έμεις απολάτουμε σέ ιστοριοδιφικά ή έρμηνευτικά λάθη τά όποία έν τώ μέτρω των δυνάμεών μας έπανορθώνομε.

Μετά τιμής

Άναστάσιος Εύθυμίου.

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΕΛΑΒΑΜΕ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ - ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

ενιζού Έπιτελείου Στρατού - Δ) νσως Ιστορίας Στρα-τού: 1) «Άνεφοδιασμοί και Μεταφο-ράι κατά την Μικρασιατικήν Έκστρα-τείαν (1919 - 1922)», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 320 (μετά χαρτών και σχεδια-γραμμάτων), Άθήναι 1969.
2) «Έιχειρήσεις εις Θράκην (1919 - 1923)», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 228 (μετά χαρτών και σχεδιαγραμμάτων), Άθή-ναι, 1969.

ωργίου Χ. Χιονίδη: «Ιστορία της Βερούας» (Τόμος Δεύτερος), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 248, Θεσσαλονίκη, 1970.
ιστοφ. Γ. Λαζάρη: «Τά Λευ-καδίτικα», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 212, Ίω-άννινα, 1970.

ροστ. Π. Παπαθεοδώρου: 1) «Δραμεοίτικα», Σχ. 8ον, σελ. 160, Ά-θήναι, 1970
2) «Η Ίερά Μονή της Γεννήσεως της Θεοτόκου Δραμεσών Δωδώνης και Άλ-λα Ίερά μνημεία και κειμήλια», Σχ. 8ον, σελ. 48, Άθήναι, 1969.

Π. Δελιαλ ή: «Διαθήκαι ευερ-γετών της πόλεως Κοζάνης», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 98, Θεσσαλονίκη, 1970.

ρον Κοκκίνη: «Ιστορικά μνη-μεία και Λαϊκή Άρχιτεκτονική στη Καλιίδα» (Έκδοσις Έταιρείας Εύβοϊ-

κων Σπουδών), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 88, Εύβοια, 1970.

Κώστα Η. Λαζαρίδη: «Ό δά-σκαλος Κωστάκης Ήλ. Παπαγεωργίου και τό Κατέσοβο - Ζαγορίου», Σχ. 8ον, σελ. 40, Γιάννινα, 1969.

Γεωργίου Χ. Χιονίδη: «Σχεδιά-σμα περί του Γέρο - Καρατάσου» (ά-νάτιπον έκ του Θ. Τόμου των «Μα-κεδονικών») (Έκδοσις Έταιρ. Μακε-δονικών Σπουδών), Θεσσαλονίκη, 1969.

Λεωνίδα Σπαή: «Πενήντα χρόνια στρατιώτης», Σχ. 8ον μελ. σελ. 370, Άθήναι, 1969.

Έταιρείας Εύβοϊκων Σπου-δών: «Άρχεϊον Εύβοϊκών Μελετών» (Τόμος ΙΕ'), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 310, Άθήναι, 1969.

Κων. Ι. Κίτσου - Χρ. Δ. Μαρι-νοπούλου: «Ιστορία του Διδασκα-λείου Πελοποννήσου και της Παιδα-γωγικής Άκαδημίας Τριπόλεως», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 210, Άθήναι, 1970.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

Σπύρου Κυριαξοπούλου: «Η πο-λιτική θρησκεία της Έλλάδος», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 280, Ίωάννινα, 1969.

Σταύρου Ίωσ. Παπαδάτου: «Τό πρόβλημα του άβάτου του Άγίου Ό-ρους», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 160, Θεσσα-λονίκη, 1969.

Ίωάννου Όρ. Καλογήρου: «Τό Τριαδικόν Δόγμα κατά τον Δ' αιώνα», (Έκδοσις Πανεπιστημίου Θεσσαλονί-κης), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 102, Θεσσα-λονίκη, 1969.

Σπύρου Κοκκίνη: «Βιβλιοθήκες και Άρχεϊα στην Έλλάδα», Σχ. 4ον, σελ. 210, Άθήναι, 1969.

Γ. Π. Σαββαντίδη: «Άπό τη χει-ρόγραφη παράδοση της Πολιτείας του Πλάτωνος», Σχ. 8ον, σελ. 44, Ίωάν-νινα, 1970.

Σπ. Δ. Κυριαξοπούλου: «Ένώ-πιον του τετάρτου κοσμοϊστορικού γε-γονότος» (Έκδοσις Έλλην. Άνθρω-πιστικής Έταιρείας), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 26, Άθήναι, 1970.

Ίωάννου Όρ. Καλογήρου: «Κοι-νωνία Άγίων» (ανάτυπον έκ του πανη-γουρικού τόμου επί τη 125ετηρίδι της Ριζαρείου Σχολής), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 24, Άθήναι, 1970.

Δημ. Παντελοδήμου: «Ένέργειαι του Βολταίρου προς άπελευθέρωσιν της Έλλάδος κατά την διάρκεια του ρωσ-

σο - τουρκικού πολέμου 1768 - 1774» (ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Ἡπειρ. Ἑστίας»), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 24, Ἰωάννινα, 1969.

Σήφη Κόλλια: «Βασίλειος Βέλλας», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 32, Ἀθήναι, 1970.

Σπ. Δ. Κυριαζοπούλου: «Ἱστορίας κατόρθωμα» (ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Ἡπειρ. Ἑστίας»), Ἰωάννινα, 1969.

Εὐαγγ. Κ. Προδρομόν: «Ἀνθρώπων ζητῶ», Σχ. 8ον, σελ. 16, Ἀθήναι, 1970.

Δημήτρη Γιάκου: «Παρουσία», Σχ. 8ον, σελ. 118, Ἀθήναι, 1970.

Γεωργίου Πυρουνάκη: «Με τοὺς νέους», Σχ. 8ον, σελ. 176, Ἀθήναι, 1970.

Δημ. Τ. Νότη Μπότσαρη: «Σούλι καὶ δημοτικὸ τραγούδι», Σχ. 8ον, σελ. 32, Ἀθήναι, 1970.

Μιχαήλ Περάνθη: «Ἡπειρος λίκνο τῶν θρύλων», Σχ. 8ον, σελ. 32, Ἄρτα, 1970.

Βασίλ. Γ. Βετσοπούλου: «Οἱ δάσκαλοί μου τῆς Πόλης» (ἀνάτυπον ἐκ τοῦ 34ου Τόμου τοῦ Ἀρχείου Θράκης), Σχ. 8ον, σελ. 40, Ἀθήναι, 1969.

Ἀλεξάνδρας Παραφεντίδου: «Ὁ λαϊκὸς μας πολιτισμὸς ὡς τεκμήριον ἐνότητος τοῦ ἔθνους», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 30, Φλώρινα, 1969.

Ἀρσένη Γερωντικῶν: «Ἱστορία: ἓνας ὄχι καὶ τόσο ἀμεμπτος παιδαγωγὸς» (ἀνάτυπο ἀπὸ τὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», τόμ. 1969), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 16, Ἰωάννινα, 1969.

Ἀρσένη Γερωντικῶν: «Καβάφης: μιὰ προδρομικὴ φωνή» (ἀνάτυπο ἀπὸ τὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», τόμ. 1970), Ἰωάννινα, 1970.

Τίτου Γιοχάλα: «Σελίδες ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας τοῦ καθηγητοῦ κ. Βγ. Lavagnini», (ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας», τόμ. 1970), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 16, Ἰωάννινα 1970.

Δημ. Παντελοδήμου: «Ὁ ποιητὴς Πεῦκος Ὀρεινὸς (Διαμάντης Παπαγιάννης)» (ἀνάτυπο ἀπὸ τὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», τόμ. 1970), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 20, Ἰωάννινα, 1970.

Μάριου Βυρ. Ραϊζή: «Ἡπειρωτικοὶ ἀγῶνες καὶ Ἀμερικανοὶ ποιητές», (ἀνάτυπο ἀπὸ τὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», τόμ. 1970), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 16, Ἰωάννινα, 1970.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ

Πεζογραφία

Τάσου Ζάππα: «Στὸ Ἰόνιο μὲ μιὰ βάρκα», Σχ. 8ον, σελ. 216, Ἀθήναι, 1970.

Γ. Μ. Πολιτάρχη: «Γνώρισα τὸ Πειραιᾶ», Σχ. 8ον, σελ. 116, Ἀθήναι, 1970.

Γιάννη Μπαρμπαγιάννη: «Με χωρίζουν τὰ σύννεφα», Σχ. 8ον, σελ. 144, Ἀθήναι, 1970.

Βασίλη Ε. Γσιάτη: «Πεζογραφήματα», Σχ. 8ον, σελ. 168, Ἀθήναι, 1969.

Δημήτρη Σιαμέλου (Δ/νον): «Ρουμελιώτικο Ἡμερολόγιο 1970», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 176, Ἀθήναι, 1970.

Κώστα Σαρδελη: «Τὸ Συναξάρι τοῦ Γένους», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 3, Ἀθήναι, 1969.

Βασίλη Κραψίτη: «Τὸ τραγικὸ τῆς Λευτεριάς» (Ἔκδοση Ι. Μητρώου Πόλεως Παραμυθίας), Σχ. 8ον, σελ. 192, Ἀθήναι, 1970.

Ἰσαβέλλα Σικιτιρίδη - Μαυροῦβα: «Διηγήματα», Σχ. 8ον, σελ. 64, Ἀθήναι, 1970.

Χαραλ. Α. Πέτσου: «Ταβέρνα ἢ "εὐτυχία,"» (διηγήματα), Σχ. 8ον, σελ. 194, Ἀθήναι, 1970.

Τάκη Σωτήρχου: «Ἐνας κόπος γελαστός» (χρονογραφήματα), Σχ. 8ον, σελ. 160, Ἀθήναι, 1970.

Ἀλκυόνης: «Χωρὶς ἐτικέτα» (νῆμα), Σχ. 8ον, σελ. 92, Ἀθήναι, 1970.

Σπύρου Μονσελίμη: «Ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς» (διηγήματα), Σχ. 8ον, σελ. 48, Ἰωάννινα, 1970.

Ποίηση

Τάκη Σωτήρχου: «Χρονὴ 64», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, Ἀθήναι, 1970.

Ζαφειρή Στάλιου: «Βροχὴ γῆ», Σχ. 8ον, σελ. 96, Ἀθήναι, 1970.

Ὀλγας Βότση: «Κρύπτη καὶ φῶς», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 96, Ἀθήναι, 1970.

Ἠλία Π. Κατσόγιαννη: «Ἡπειρωτικὸς», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 516, Ἀθήναι, 1969.

Κώστα Πηγαδιώτη: «Ἀπὸ τὴν διαμονῆς», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 1, Ἀθήναι, 1970.

θήνα, 1970.

Φάνη Ματσόπουλου: «Παιδική ραψωδία», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 114, 'Αθήνα, 1969.

Β. Η. Βογιατζόγλου: «Οί έξοριστοι», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, 'Αθήνα, 1969.

Τίνα Λλασάκη: «Περωνώντας τις Σικεληγάδες», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 80, Λάρισα, 1970.

Δημ. Έμμ. Έμμανωλίδη: «Μπροστά στη δύση», Σχ. 8ον, σελ. 64, 'Αθήνα, 1970.

Δημ. Ε. Έμμανωλίδη: «'Ω! Κύριε», Σχ. 8ον, σελ. 96, 'Αθήνα, 1970.

Μελίνα Κωστάκη: «Βήματα», Σχ. 8ον, σελ. 48, 'Αθήνα, 1970.

Δημήτρη Μακρή: «Φτερουγίσματα», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 40, 'Αθήνα, 1970.

Α. Περνάκη: «Περιοιλλόμενες δωρές», Σχ. 8ον, σελ. 72, Λευκωσία, 1969.

Κώστα Καραχάλιου: «Πόλη 'Αδύρ», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, 'Αθήνα, 1970.

Αάκη Δ. Μαμαλούκα: «'Αβάλες», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 56, 'Αθήνα, 1969.

Νίκης Λαδάκη - Φιλίππου: «'Ομολογίς», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 48, 'Αθήνα, 1969.

Ιάννου Γεωργόπουλου: «Τὸ τραγούδι τοῦ γυρισμοῦ», Σχ. 12, σελ. 16, Σέρρες, 1970.

Αντώνη Ν. Συμιγδαλά «Σιγανή ἀνοδική πορεία», Σχ. 8ον, σελ. 20, 'Αθήνα, 1969.

Önen Şhōrin (Εἰσαγωγή - Σχόλια - Μετάφραση Δημ. Α. Σταθόπουλου): «Τὸ μικρὸ πεῦκο», Σχ. 8ον, σελ. 28, 'Αθήνα, 1969.

Μετάφραση: Θαν. Παπαθανασόπουλου: «'Ανθολόγιο ἀρχαίων λυρικών», Σχ. 8ον, σελ. 32, 'Αθήνα, 1969.

Μαρία Κεσίση: «Ζάλογγο», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, 'Αθήνα, 1970.

Ὀλὴ Ἀλέπη: «Ποιήματα (1931 - 1968)», Σχ. 8ον, σελ. 272, 'Αθήνα, 1970.

Παπαδημητρίου: «Πεντάτευχος», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 112, 'Αθήνα, 1970.

στα Γ. Παπαγεωργίου: «Συλλογή ποιήματα», Σχ. 8ον, σελ. 42, 'Αθήνα, 1970.

Εἰρήνης Παναγῆ - Τσούλη: «Τὸ πολέμου», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 48, 'Αθήνα, 1969.

Διαλεχτῆς Ζεῦγωλη - Γλέζου: «Τὰ διὸ φεγγάρια», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 48, 'Αθήνα, 1970.

Κώστα Γ. Μίσσιου: «Νηπενθῆ», Σχ. 8ον, σελ. 32, 'Αθήνα, 1970.

Κώστα Γ. Μίσσιου: «'Εωθινόν», Σχ. 8ον, σελ. 24, 'Αθήνα, 1969.

Κώστα Γ. Μίσσιου: «Διάσταση», Σχ. 8ον, σελ. 24, 'Αθήνα, 1967.

ΔΟΚΙΜΙΑΙ - ΜΕΛΕΤΑΙ

Χρήστου Σ. Σολομωνίδη: «Σπύρος Μελάς», Σχ. 8ον, σελ. 216, 'Αθήνα, 1969.

Χρήστου Σ. Σολομωνίδη: «Σμυρναϊκὸ τρίπτυχο», Σχ. 8ον, σελ. 88, 'Αθήνα, 1970.

Α. Τασολάμπρου: «Θουκυδίδη» ('Ερμηνεία καὶ μετάφραση), Σχ. 8ον, σελ. 92, 'Αθήνα, 1967.

Ἀλέκου Βασιλείου: «'Η μεταφυσική στήν ποίηση τοῦ Δημήτρη Έμμανωλίδη», Σχ. 8ον, σελ. 64, 'Αθήνα, 1970.

Quinti Horatii Flacci (Εἰσαγωγή, ἐμμετρὴ ἀπόδοση καὶ σχόλια: Δημ. Σιωμόπουλου): «Carmen Saeculare et de arte Poetica», Σχ. 8ον, σελ. 48, 'Ιωάννινα, 1969.

Έραιοσθ. Γ. Καψωμένου: «Εἰσαγωγή στή λυρική σκέψη τοῦ Σικελιανοῦ», Σχ. 8ον, σελ. 44, 'Ιωάννινα, 1969.

Γ. Μ. Πολιτάρχη: «'Υπατία Δελῆ, Γεώργιος Δελῆς, Χρῖστος Δελῆς», Σχ. 8ον, σελ. 16, 'Αθήνα, 1970.

Στυλ. Σ. Μπαϊρακτάρη: «'Ο πατριάρχης Γρηγόριος δ' Ε' καὶ ἡ μετάφρασις τῆς 'Αγίας Γραφῆς», Σχ. 8ον, σελ. 18, 'Αθήνα, 1965.

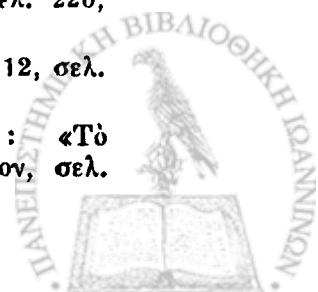
Κων. Α. Γκανιάτσα: «'Η προστασία τῆς φύσεως καὶ τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος τοῦ ἀνθρώπου», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 54, Θεσσαλονίκη, 1970.

ΘΕΑΤΡΙΚΑ

Σωκράτη Καραντινοῦ: «Πρὸς τὸ ἀρχαῖο δράμα...», Σχ. 8ον, σελ. 220, 'Αθήνα, 1969.

Λίνου Καρζῆ: «'Ελευθώ», Σχ. 12, σελ. 130, 'Αθήνα, 1967.

Γαβριήλ Γαβριήλογλου: «Τὸ μαῦρο φῶς» (θέατρο), Σχ. 8ον, σελ. 56, 'Αθήνα, 1970.

ΔΙΑΦΟΡΑ

Ἰερᾶς Συνόδου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος: «Θεολογία» (ἀφιέρωμα εἰς τὴν ὁσίαν μνήμην Χρυσόστομον Α΄ Παπαδοπούλου ἐπὶ τῇ συμπληρώσει 100ετίας ἀπὸ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ — 45ετίας ἀπὸ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ιδρύσεως τῆς «Θεολογίας» — 30ετίας ἀπὸ τῆς εἰς Κύριον ἐκδημίας αὐτοῦ), Σχ. 8ον, σελ. 632, Ἀθήναι, 1969 (Τόμος Μ' - τεύχη 1 - 4).

Ἑταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν: «Κυπριακαὶ Σπουδαί», (Τόμος ΛΓ', 1969), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 288, Λευκωσία, 1969.

Στεφ. Ἰωαννίδης (Ἐκδοσις Δήμου Ἐάνθης): «Μικρὸς ὁδηγὸς Ἐάνθης», Σχ. 8ον, σελ. 36, Ἐάνθη, 1969.

Διεθνοῦς Ἐκθ. Θεσσαλονίκης: «Περιήγητικὴ ἔκθεσις ἀποτελεσμάτων», Σχ. 8ον, σελ. 60, Θεσσαλονίκη, 1970.

Μιχαὴλ Ροδᾶ: «Τὰ πρῶτα μου χρόνια στὴ Βοστίτσα» (ἀνάτυπον ἀπὸ τὸ περιοδικὸν «Νέα Ἑστία» 1947 καὶ ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα «Φωνὴ τοῦ Αἰγίου», 1970), Αἴγιο, 1970.

ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΗ»

Γ. Ι. Καίσαρος (μετάφραση: Παν. Γ. Νικολοπούλου): «Περὶ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου», Σχ. 12ον, σελ. 216, Ἀθήνα, 1970.

Λισχίνου (μετάφραση: Κων. Ἀργύρη): «Κατὰ Κτησιφώντος», Σχ. 12ον, σελ. 112, Ἀθήνα, 1970.

Κυριάκου Ντελοπούλου: «Στραβά καὶ ἀνάποδα», Σχ. 8ον, σελ. 192,

Ἀθήνα, 1970.

Θεοδώρου Προδρομίου: «Φιλοσοφία τοῦ χρυσοπατέρος καὶ ἄλλα πτωχοπροδρομικά», Σχ. 12ον, σελ. 80, Ἀθήνα, 1969.

Χρήστου Γιανναρά: «Πεῖνα καὶ δίψα», Σχ. 12ον, σελ. 96, Ἀθήνα, 1969.

Κ. Χρηστομάνου: «Ἡ κερένια κόλλα», Σχ. 12ον, σελ. 144, Ἀθήνα, 1969.

Λ. Ὀμπὲ (μετάφραση Κ. Ζαρούκα): «Ὁ διασμὸς τῆς Λουκρητίας», Σχ. 12ον, σελ. 96, Ἀθήνα, 1969.

ΞΕΝΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Alexander and Helen Karanikas: «Elias Venezis» (Twayne world authors series a Survey the literature), (σχ. 8ον, σελ. 160, New York, 1969).

Institut Français d'Études Byzantines (Tome XXVII, Année 1969), (σχ. 8ον μεγ., σελ. 358), Paris, 1969.

Institut Français d'Athènes «Buletin analytique de Bibliographie Hellenique 1967», Athènes, 1969.

George A. Xydis: «An inquiry to adolescents' activities an approach to personality assessment», (σχ. 8ον μεγ., σελ. 101), Chicago Illinois, 1959.

Marcello Caetano: «Il Fuoco del Portogallon», (σχ. 8ον, σελ. 144), Torino 1970.

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΟΣ ΙΘ'

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1970

ΤΕΥΧΟΣ 219 - 220

ΠΡΟΣ Δ. ΠΑΝΤΕΛΟΔΗΜΟΥ

(Faculté des Lettres et Sciences Humaines Univ. de Lyon)

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΒΟΥΡΒΑΧΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑΝ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ

Ὁ θρίαμβος τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν Ἰταλίαν, πρώτη μεγάλη ἐπιτυχία τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ἤνοιξε τὴν ὁδὸν διὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς πρώτης Αὐτοκρατορίας. Τὸ Διευθυντήριον προκειμένου νὰ ἐπισκιάσῃ τὴν σημασίαν τῆς νίκης τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἰταλικῆς στρατιάς διὰ μιᾶς ἀποτυχίας, ἀνέθεσεν εἰς τὸν Βοναπάρτην τὴν 26ην Ὀκτωβρίου 1797 τὴν ἀρχηγίαν ἐκστρατευτικοῦ σώματος ἐναντίον τῆς Ἀγγλίας. Ὁ εὐφρὴς ὁμως Κορσικανὸς διείδε τοὺς κινδύνους τῆς ἐπιμρήσεως ταύτης, ἡ ὁποία θὰ ἔθετε τέρας εἰς τὴν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν διαδιοδορίαν του. Τῇ ἐπεμβάσει τοῦ Ταλλεϋράνδου ἀπεφύχθη ἡ σύγκρουσις Διευθυντηρίου καὶ Βοναπάρτου, ἀπεφασίσθη δὲ ἡ ὁργάνωσις ἐκστρατείας εἰς τὴν Ἰνδιαν, βάσει τοῦ Ὑπομνήματος, τὸ ὁποῖον ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος τοῦ Ὁτὲν εἶχε παρουσιάσει εἰς τὴν Ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν τῆς Δημοκρατίας τὴν 23ην Φεβρουαρίου 1798. Οὕτω θὰ ἀπεμακρύνετο ἐκ τῆς πρωτευούσης ὁ ἐπικίνδυνος στρατηγὸς ὃς θὰ κατεφέρετο πλῆγμα ἐναντίον τῆς Ἀγγλίας διὰ τῆς κατακτήσεως σημαντικῶν στρατηγικῶν θέσεων τῆς Μεσογείου καὶ διὰ τοῦ ἐλέγχου τῆς ὁδοῦ πρὸς τὰς Ἰνδίας.

Τὸ πενταμελὲς Διευθυντήριον ὑπέγραψε τὴν 12ην Ἀπριλίου 1797 τὴν ἀρρῶσιν συγκροτήσεως στρατιάς τῆς Ἀνατολῆς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βοναπάρτου. Μετὰ ἓνα περίπου μῆνα εἶχον συμπληρωθῇ αἱ προετοιμασίαι τοῦ τολμηροῦ τοῦ ἐγχειρήματος καὶ τὴν 19ην Μαΐου τὸ ἐκστρατευτικὸν σῶμα ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Ἰλίουπόλεως. Ἐπὶ τριακοσίων περίπου πλοίων εἶχον ἐπιβιβάσθῃ τριάτα καὶ δύο χιλιάδες ἄνδρες, ἐπὶ κεφαλῇς τῶν ὁποίων εὐρίσκοντο οἱ στρατηγοὶ Ἕξανδρος Μπερτιέ, Κλεμπέρ, Ντεσαίξ, Μενού, Λάν, Μυρά, Νταβού, Λανύς, κλπ καὶ ἄλλοι, ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νέοι, μὴ ὑπερβαίνοντες τὸ τριακοστὸν ἔτος ἡλικίας των. Ἐπὶ πλέον, ἐκλεκτὸν ἐπιτελεῖον γεωγράφων, χημικῶν, φυσικομαθητικῶν, ἀρχαιολόγων, ἱατρῶν, ἀστρονόμων, ἀρχιτεκτόνων, μηχανικῶν, γεωπόνων, βοτανολόγων, τοπογράφων, μεταλλειολόγων, συγγραφέων, ζωγράφων, μουσουργῶν, διερμηνέων καὶ τυπογράφων θὰ ἀνελάμβανε τὴν ἐπιστημονικὴν ἐξερεῦνησιν πλουσίας χώρας τοῦ Νείλου.

Ὁ στόλος ἔφθασε τὴν 1ην Ἰουλίου πρὸ τῆς ἐνδόξου ἄλλοτε πόλεως τῆς

